

Tar. Illini

V. it. S.

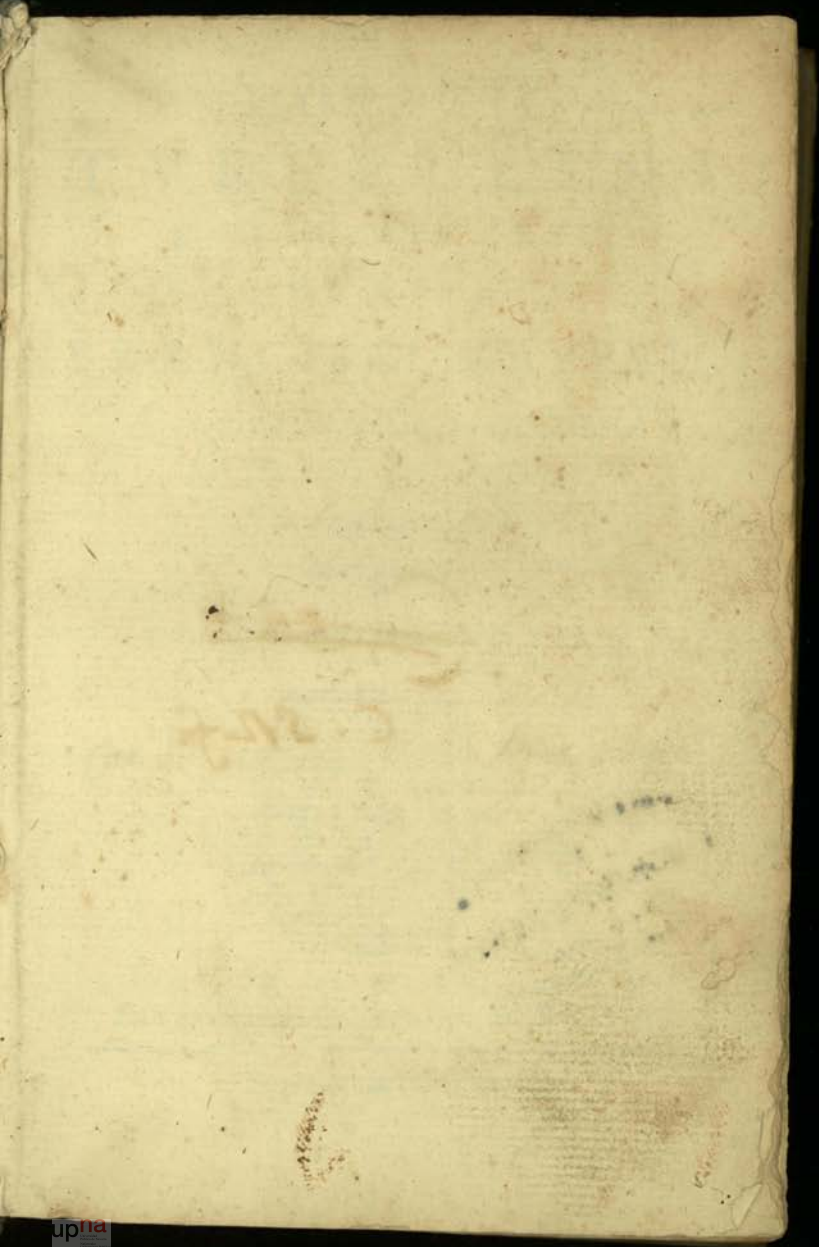
IXA

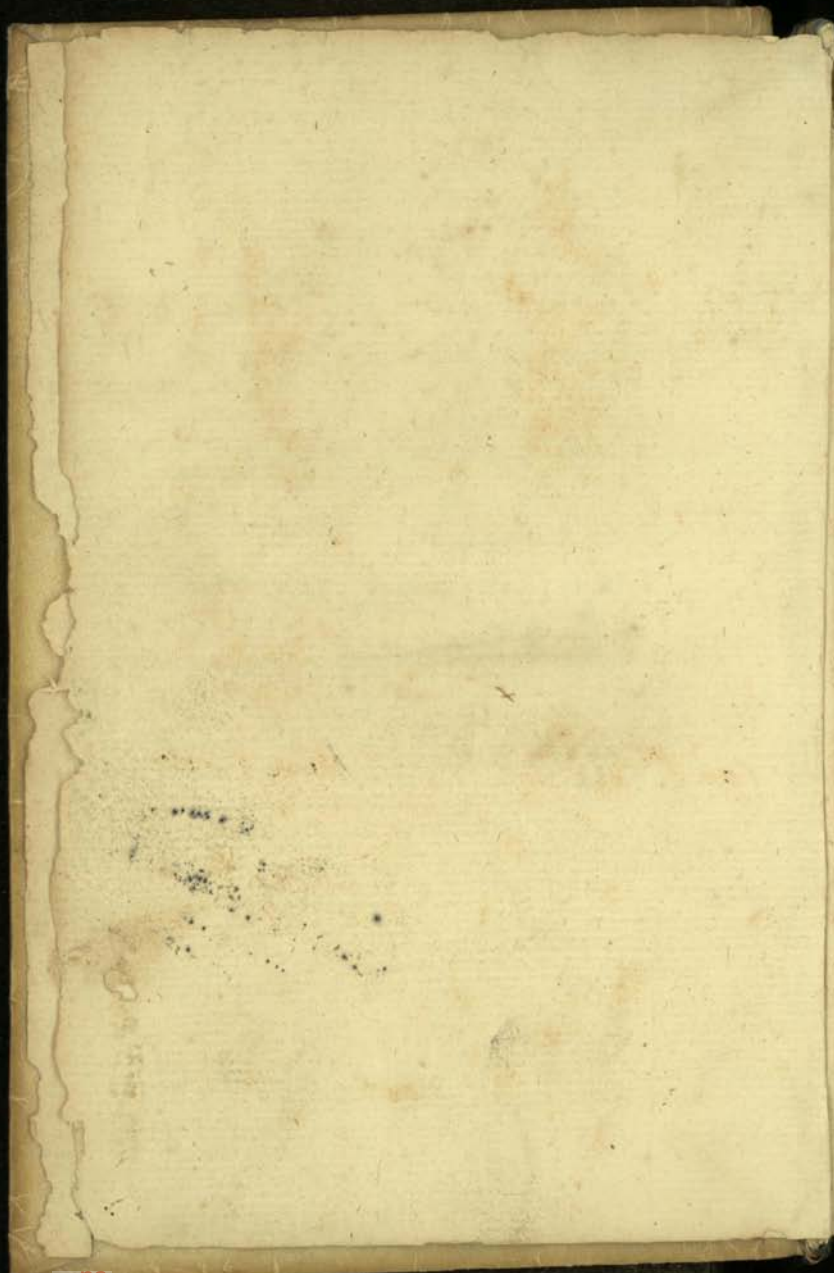
2
5455

H...

~~C. 52. 6~~

C. 52. f.

HORATII
TVRSELLINI
E SOCIETATE IESV,
DE VITA
FRANCISCI XAVERII

*Qui primus è Societate IESU
in India, & Iaponia
Euangelium pro-
mulgavit.*

CVM PRIVILEGIO SVMMI PONTIFICIS.

R O M A E
Ex Typographia Gabiana. M. D. XCIIII.

Superiorum Permissu.

C L E M E N S P P. V I I I .

AD futuram rei memoriam. Cū sicut accepimus dilectus filius Ioannes Stephanus Scortia, & Socij ad publicā omnium Christifidelium vtilitatē, tertiam partem expositionis dilecti filij Benedicti Pererij super Genesim, Tomos tres Institutionū moralium Ioannis Aꝛory, & vitam P. Francisci Xauerij ē Societate Iesu ab Horatio Tursellino eiusdem Societatis conscriptam, suis sumptibus, & expensis demandare typis intendant, & in dictis operibus faciendis magnā pecuniarū summā exposaturi sint. Nos propositū illorū plurimū Domino commendantes, & ne dū prodesse alijs student, sibi damnum, & praiudicium comparent indemnitati illorum opportune providere, volentes ipsosq; a quibusvis excommunicationis, suspensionis, & interdicti alijsq; sententijs, censuris, & pœnis, a iure vel ab homine quauis occōne, vel causa latis, si quibus, quomodolibet innotati existunt, ad effectū presentium dumtaxat consequendū harum serie absoluentes, & absolutos fore censentes illorū in hac parte supplicationib; inclinati eis dē Io. Stephano & Socijs, vt nemo tam in Vrbe, ac reliquo nostro statu Ecclesiastico, mediate, vel immediate subiecto, quam alibi vbiq; in toto Christiano Orbe, quauis ille fuerit dignitate, vel officio, aut privilegio, vel facultate, munitus p̄ decē annos a prima cuiuslibet dictorum operū, seu partiu earundē impressione cōputandos, dictos libros, seu partes illorū, aut cōpendia quocunq; idiomate extiterint, sine ipsius Io. Stephani Scortia, & sociorū eorū heredū, & successorū aut ab eis ius, & causā habentiū expressa, & in scriptis obtēta licētia quouis quasito calore causa, vel pre-textu ad cuiusvis persone instantiam imprimere, seu excudere, seu imprimi, vel excudi quouis modo facere, vel impressos, aut excussos, in quouis loco vendere, seu venales proponere, tenere vel habere possit auctoritate Apostolica tenore presentium concedimus, & indulgemus. Ac propterea oībus vtriusq; sexus Christifidelibus presentim

*Bibliopolis ac librorū imp̄ssoribus, tā in hac Vrbe nostra
q̄ toto statu Ecclesiastico pris sub 500. ducatorum auri de
Cam. p̄ vna delatori, & alia Camera nostrae Ap̄lica, &
reliqua locis p̄ys irremissibiliter applicān, necnō amisso
nis librorū ipsis Io. Slephano & Soc. applicān, extra vero
ipsā Vrbe, & ditionē Ecclesiasticā excommunicationis la-
tae sētētia, a qua nullus p̄ter Romanū Pontif. absoluerē pos-
sit, p̄cniis toties quoties, in quolibet dictōrū librorū, vel eo-
rū parte cōtrauētū fuerit, eo ipso incurrendis districtius
inhibemus, ne libros p̄tos, aut aliquā eorū, vel ullā alicui-
eorū partē quocunq; idiomate sine huiusmodi licētia im-
primere vel ab alijs impressos v̄dere seu venales habere
vel proponere audeāt, seu p̄sumāt. Et nihilominus vniuer-
sis, & singulis legatis, vicelegatis, gubernatoribus. & alijs
iudicibus, tā dictae Vrbs q̄ prouinciarū, ciuitatū, & loco-
rū status p̄ti, ac Archiep̄is, Ep̄is, & alijs quibuscunq; loco-
rū ordinarijs quacunq; p̄te, auctoritate, dignitate, vel of-
ficio fūgenē p̄cipimus, & mandamus, vt durā dicto decē
annorū spatio, quoties pro parte, dictōrū Io: Steph. & Soc.
vel alicuius eorū, aut aliorū p̄torum fuerint requisiti, vel
eorū aliquis fuit requisitus, sibi in p̄missis efficacis defensio-
nis, presidio assistāt, & ea obseruari faciāt, ac cōtra ino-
bediētes propriās & alias eis beneuissas sentētias, cēsuras,
& p̄nas appellatiōe remota procedant. innuocato ēt ad
hoc si opus fuerit, auxilio brachij secularis. Nō obstān qui-
busuis cōstitutiōibus, & ordinationibus Apostolicis, pri-
uilegijs quoq; indultis, & literis Apostolicis quibusuis p̄so-
nis, & locis, sub quibuscunq; tenoribus & formis conce-
ssis, & iteratis vicibus confirmatis, & innouatis quibus om-
nibus, & si de illis specialis mentio habenda foret illorū
tenores presentibus pro expressis habēn, hac vice dūtatae
specialiter, & expresse derogamus ceterisque contrarijs
quibuscunq;. Datum Roma apud S. Petrum sub
annulo Piscatoris, die xvi. Nouemb. 1593. Pontificatus
Nostrī Anno Secundo.*

M. Vestrius Barbianus.

S. D. N. D.
CLEMENTI IIX.
PONT. OPT. MAX.

TSI Pontificia maiestas, qua proxime accedis ad Deum, Pater Beatissime, de terreat humilitatem meā ab eo conādo, quod molior; tamen illa non minus benigna probis, quam seueraim probis, clementia, quam tuū nomen, ac uultus pollicetur, animum erexit, allexitq. meum, vt hoc qualecunq. munusculum, tibi utiq. optimo iure debitum, offerre non dubitarem. Mitto beneuolentiæ tuæ in Societatem nostram indicia nec parua, nec obscura, quibus nos deuinxisti in perpetuum vniuersos. Incredibilis iste ardor animi, studiumq. Christianæ religionis vel tuendæ, vel propagandæ nonne postulare, atq. adeo flagitare videbatur, vt nunc primum vulganda Francisci Xauerij vita in tuo potissimum nomine appareret? Quippe vir ille miro Dei, hominumq. amore ardēs non modo auitam religionem iam siluescentem in Europa, Asiæq. ora, que indiam continet, diligenter excoluit; verumetiam trans Gangem per ignotas antiquitati vias, ac nationes Christi nomen circumtulit: longissimèq. prouectus in vltimas Oriētis oras, ad ipsos Iapones in orbis terrę angulo sitos

Euangelij lumen primus inuexit. Quocirca quis nō videt æquum ac par fuisse, talis vt viri vita, cuius in India, totoq. Oriente æterna extant impressa vestigia, eius maxime nomini dicaretur, qui sanctissimi cuiusq. hominis laudes, virtutesq. exprimat imitando? Nimirum vt, Xauerio velut præcurfore, celerius expeditiusq. in vltimas terras tanti Pontificis fama penetraret, ac teneras illas nouorum Christianorum mentes qua egregio sanctimonix exemplo imbueret, qua Pontificalis autoritatis quadam quasi maiestate in officio contineret. Itaq. benigno, hilariq. vultu (quod in minimis etiam donis maximos reges fecisse nō ignoras P.B.) hoc quicquid est, quantulumcunq. est, accipies: paruum, & exile munusculum fateor, sed ex magno, gratoq. animo profectum. Xaueriumq. nostrum, vel tuum potius tuo nomine tegi, foueri q. patieris, vt idem & testis sit tuæ erga ordinem nostrum benevolentix non vulgaris, & obses nostræ erga tuum nomen obseruantix sempiternæ. Vale.

Sanctitatis Tuæ

Humillimus Seruus

Horatius Turfelinus.

I N D E X
CAPITVM OPERIS

Libri Primi.

- Lancisci Xauerij genus, indoles educatio. Cap. I. pag. 5
 Parisijs ab Ignatio Loiola ad studium pietatis conuertitur. Cap. II. 7
 Eius feruor in domando corpore, & studium perfectionis. Cap. III. 12
 Venetias non sine magna corporis vexatione contendit. Cap. IV. 15
 Venerijs dat operam valetudinario insanabilem. Inde Romam ad Pontificem adit. Cap. V. 20
 Vicetiae post diuinam praeparationem Deo sacerdotij primitias offert. Cap. VI. 24
 Bononiam, Romamq; sermonibus iuuat. Cap. VII. 29
 India Prouincia diuinitus illi destinatur. Ca. VIII. 32
 Adito Pontifice in Lusitaniam proficiscens, magnarum virtutum indicia edit in via. Cap. IX. 36
 Ab Rege Lusitaniae benigne acceptus olispyponenses ad studium pietatis eccitat. Cap. X. 42
 Professio eius in Indiam frustra impeditur. C. XI. 46
 Nauigaturus in Indiam ab Rege Pontificium diploma legationis accipit, viaticum recusat. C. XII. 49
 Indiam petens edit exempla virtutis suae. C. XIII. 53
 Aegris ministrans Mozambicum appellat. C. XIV. 57
 In Mozambici valetudinario aeger ipse aegros subleuat. Cap. XV. 61
 Melindae in Scotora insula non sine incolarum fructu paulisper moratus, in India peruenit. C. XVI. 66
 Quo in statu Indiam offenderit. Cap. XVII. 73
 Conciliato Episcopo in India elaborare instituit. Cap. XVIII. 78
 Goa-

I N D E X.

Goanum collegium Societati parat. Cap. XIX. 86
 Ad Comorinenses Neophytos iuandos proficiscitur. Cap. XX. 89.

Libri Secundi.

In Comorino Promontorio elaborat. Cap. I. 95
 Multis miraculis per se, ac pueros editis, tradendæ Christianæ doctrinæ Vicarios sibi substituit. Cap. II. 100
 Brachmanas conuincit, nonnullosque eorum conuertit. Cap. III. 105
 In ora Piscaria maximo cum fructu incolarum versatus Neophytos afflictos recreat. Cap. IV. 110
 Tranancoridis regnum Christo adiungit, Neophytosque a barbaris tuetur. Cap. V. 114
 Neophytos a Tyranno interfectos, per Prætorem vicifici nititur. Cap. VI. 119
 In Ceilanum insulam transmissus, nauicularium a perditâ vita reuocat. Cap. VII. 122
 S. Thomæ sepulchrum visit. Cap. VIII. 125
 A Dæmonibus cæsus, tamen in oratione pernoctat. Cap. IX. 130
 Ioannem Durum sibi socium adsciscit. Cap. X. 133
 Deprauatos Malacensium mores corrigit. C. XI. 135
 In Amboino multa edit vaticinationis & charitatis indicia. Cap. XII. 139
 In Maluco lapsos incolarum mores restituit. C. XIII. 143
 Mauricæ incolis periclitantibus, vel cum capitis sui periculo optulari statuit. Cap. XIV. 147
 Efferatos Mauricæ incolas mitigat eruditque. C. XV. 151
 Ternatinos & Amboinos denuo excolit. C. XVI. 155
 Malacenses omni ope iuuat, eisque egregiæ victoriæ, & auctor, & vates est. Cap. XVII. 160
 Anger Iapon Francisconi congressu ad Christum conuertitur. Cap. XVIII. 163
 Tem-

I N D E X.

- Tempestate perfunctus Comorinensibus locis præce-
pra tradit. Cap. XIX. 167
Goam reuersus res Indiæ componit. Cap. XX. 170
Iaponicam expeditionem suscipit. Cap. XXI. 173
Malacæ multa gerit memoria digna. Cap. XXII. 178.
Piratico vectus lembo, tandem nauarco, & demoni-
bus inuitis in Iaponiam appellit. Cap. XXIII. 188

Libri Tertij.

- Iaponum mores religionesq; cognoscit. Cap. I. 187
Cangoximæ complures Christo parit. Cap. II. 191
De Antonij Criminalis martyrio cognoscit. C. III. 197
Rei Christianæ cursu Cangoximæ impedito, Firandi
& Amangucij Euāgelinm prædicat. Cap. IV. 198
Meacum Magno labore contendit. Cap. V. 204
Amangucij Rege munèribus conciliato complures
Christianos facit. Cap. VI. 207
Cognitis Iaponum sectis complures eorum conuertit.
Cap. VII. 211
Bungi Regem Christianis conciliat. Cap. VIII. 219
Sinas aditurus remigrat in Indiam. Cap. IX. 223.
Goam venit suoq. aduentu socium moribundum fa-
nat. Cap. X. 228
Res a socijs gestas cognoscit. Cap. XI. 229
Legatione & protectione adornata sinas petit.
Cap. XII. 234
Malacæ Præfecto sacris interdicit. Cap. XIII. 238
Fractæ legationis consilio nihilominus in Sinas per-
git. Cap. XIV. 144
Sinarum fines frustra patefacere conatur. C. XV. 247
Transigit cum Sina vt se clam Cantonem inuehat.
Cap. XVI. 251
Transmissione dilata suum obitum prædicat.
Cap. XVII. 255

Sanctissimi

I N D E X.

Sanctissime moritur.	Cap. XVIII. 259
Viua in calce sepelitur.	Cap. XIX. 263
Corpus integrum repertum Malacæ denuo humatur.	
Cap. XX. 265	
Corpus in Indiam aduehitur.	Cap. XXI. 269
Eius funus omni apparatu celebratur.	Cap. XXII. 273

Libri quarti.

Francisci facta ac miracula Lusitani Regis imperio pertribuntur.	Cap. I. 280
Xauerius futura & absentia prædicit.	Cap. II. 283
Cogitationes & animos introspicit.	Cap. III. 289
Energumenos liberat, ægrotos sanat, mortuos exci- tat.	Cap. IV. 291
Alia miracula in vita per Xauerium patrata.	C. V. 295
Miracula per eum post mortem edita.	Cap. VI. 299
Studium orationis.	Cap. VII. 308
Cordis mundities & Castimonia.	Cap. VIII. 315
Mortificationis & Euangelicæ paupertatis studium.	
Cap. IX. 317	
Obedientia.	Cap. X. 321
Demissio atque humilitas.	Cap. XI. 345
De Magnitudine animi, diuinaque fiducia.	
Cap. XII. 328	
Dei caritas & proximorum.	Cap. XIII. 333
Comitas grauitati iuncta.	Cap. XIII. 341
Eius prudentia & præcepta Paulo Goani Collegij re- ctori data.	Cap. XV. 342
Præcepta P. Gaspari Belgæ Armuziam ituro alijsque patribus Indiæ cultoribus tradita.	Cap. XVI. pag. 345
Præcepta Joanni Brauiio Malacæ diuersanti alijsque fociis Cocinum petentibus data.	Cap. XVII. pag. 353

Præpositos

I N D E X.

Præpositos ac superiores Societatis quales requireret.

Cap. XVIII. 358

Quales esse optaret homines e societate. Cap. XIX.

pag. 364

Concionatores societatis quales expeteret. Cap. XX.

pag. 368

Confessarios societatis qualis effingeret. Cap. XXI.

pag. 379

Cultores animorum quales requireret. Cap. XXII.

pag. 386

F I N I S.

INDEX

I N D E X.

Alphabeticus.

A bstinentia insignes Ca- siches sacerdotes Sara- cenorum. 69	item simul ac Goam appulit ex Iaponia reuersus, idque ante- quam ad socios descenderet, 228
Bonzi item sacerdotes Indi ut falsa de eis fert opinio. 191	plurimos quoque Euangelio su- per ipsis recitato sanitati resti- tuit. 103
Idcirco etiam Xauerus sibi eam strictius indicit. 192	idemque facit per pueros Chri- stiana doctrina ministros. ibi.
Absolutio peccatorum aliquando differenda. 381	recitatq; super ijs una cū euan- gelio symbolum Apostolorū. 140
Academia Parisiensis. 7	prouidet ijs de temporali subsidio cuiusdam agro continuo affisit do- nec vltimum trahat spiritū. 158
Banduensis celebris apud Iapo- nes. 218	Socius item ager suo aduentu ut sperarat exhilaratus sanitati restituitur. 303. ut item Simon
Academias Italia inter se pariuun- tur Patres. 29	Rodericus eius in Lusitaniā ad- uentu sanatur. 42
Abhorratio pia Ignatij. 8	Aegri attactu eius cinguli sanan- tur. 303
Admittendorum in societatem de- lectum habendum. 360	Aequinoctialis linea bis transeun- da e Lusitania in Indiam sol- uentibus. 35
Admonendi quomodo magnates peccantes. 371	sub ea summi calores. 58
Adulteria maxime plectitur apud Iapones. 189	huic subiacet Malaca vrbs.
Aedificia societatis cuiusmodi cu- piebat Xauerus. 363	Africa oram legunt Lusitani in Indiam profecturi. 53
Aegris insanabilibus ministrat Xa- uerius. 20. & 25. item in nauis ministrat agris. 56	Alfonfus Salmeron una cum Xa- uerio in monte Celsum secedit. 26
Item Mosambici in valetudi- nario. 62	Alfonfus Castrius primum sacrum dicit Malaca ingenti cum Neo- phytorum latitia. 179
Aeger ipse agris ministrat. 64	Amangucii oppidum celebre. 20
idque facit morti proximus. 259	Ambitio-
de suo lectulo illis accommodat. 68	
statim atque in Indiam perue- nit illis praesto est. 80	

I N D E X.

<i>Ambitiosus ab ineunte aetate Francisus Xaverius.</i>	7	<i>Antistes Bonziorum Ninxir appellatur.</i>	195. cum eo congregatur Xaverius.	ibid.
deinde honorum fuga mirifice excelluit.	85	<i>Antonium Criminalem Ori Comorinensi praeficit.</i>		170
<i>Amboinus insula.</i>	140	<i>Eius martyrium.</i>		167
<i>Amicitia facile contrahitur ingeniorum ac studiorum similitudine.</i>	8.	<i>Ex eius sanguine plurimi deinde extiterunt Christiani.</i>		230
<i>eam contrahit Xaverius cum Bonziorum antistite.</i>	195	<i>Apostoli rudes piscatores quantum praesiterunt Dei amore.</i>		37
<i>Amida Deus Iaponum.</i>	212.213	<i>Apostoli vocantur in Lusitania Patres societatis.</i>		46
<i>Amorem summum ostendunt erga Franciscum Ternatini in eius ab eis digressu.</i>	157	<i>item Franciscus in India.</i>		85
<i>item Amboini.</i>	158	<i>Apostolus legatus constituitur in India Franciscus.</i>		38
<i>Amplexatur gregem suum bonus pastor in suo ab eis digressu.</i>	157.	<i>Apostolicum spiritum deprecatur a Deo Apostoli Thoma sepulchrum inuisens.</i>		128
¶ 158		<i>Apostolico more divulgat Evangelium de civitate in civitatem regno in regnum.</i>		198. & seq.
<i>Anger Iapon ex Iaponia scrupulis agitatus ad Franciscum venit.</i>	163.	<i>item more apostolico contumeliam patitur.</i>		207
<i>diuinitus quodammodo adducitur ad Franciscum.</i>	165.	<i>Arbensis episcopus Patres sacerdotes consecrat Venetijs ingenti suo spiritali gaudio.</i>		26
<i>eius Christiana legis discenda cupiditas.</i>	166	<i>Aristotelem publice interpretatur Parisijs.</i>		8
<i>Baptizatur & Paulus sancta fidei nominatur.</i>	173	<i>Arms anteponit doctrinam Xaverius.</i>		7
<i>Animas Purgatorij pro mere fidelium precibus iunare conatur.</i>	138	<i>Eorum studio tenentur Iaponenses.</i>		189
<i>Earum salutem summopere exoptat.</i>	149	<i>Aspectus Xaverij iucundus enim contemplantibus.</i>		341
<i>Animorum duplex domicilium Iaponenses post hanc vitam agnoscunt.</i>		<i>Aspicueta & Xaverius cognomina gentis Francisci.</i>		6
<i>Animorum cultores cuius modi requireret Xaverius.</i>	386	<i>Assumptionis B. Mariae die vota primum emittit Parisijs 13. eodem die.</i>		
<i>Animorum fructum impediens quo zelo reprehenderit.</i>	246.			
<i>Earum saluti studens quales liberos legat oportet.</i>	373			

Astro-

I N D E X.

- Astronomia ignari videntur Iapones.* 213. *eamq. explicari a Xaueio mirantur.* 216
- Athlanticum mare.* 54
- Attentionem mentis ad orationem sibi comparat ex hymni Veni creator spiritus recitatione.* 313
- Auaritia cupidine motus Praefectus Malacensis professionem Xaueij in Sinas impedit.* 243
- Auctoritas apud populum in rebus diuinis caeleste donum.* 356
- Aura popularis minime captanda.* 357. *nec a concionatoribus.* 368.
- B
- B** *Adage Ora Piscaria finitima gens barbara ac immani.* 4. *Et 113. ab eorum irruptione defendit neophytos haud sine capitis periculo.* 117
- Baptizatus Franciscus in itinere ingentem puerorum vim 70. item 20. millia Comorinensium. 92. item mille infantes. 111. Item totos fere pagos singulis diebus. 99. ad decem millia in Ora Trauancoridis. 116. quingētos quoque Iaponenses.* 215
- Baptismo liberatur mulier periclitans difficultate partus. 101. eoque exemplo totus pagus baptizatus quem eius ritum obseruauit Xaueius.* 116
- S. Barbara Collegium Parisiis ubi studuit Xaueius.* 8
- Barbaries Mauricae regionis.*
- Bellica virtute parentes Xaueij floruerunt.* 6
- Bellum internecinum ex leuissima causa.* 89
- Bernardus Iapō primus ex Iaponibus ad fidē accessit Cangonima. 203. destinat eum Romam. 225.*
- Bononia egregia Christiana pietatis obit ministeria Xaueius. 29. Eius domus ibid. ubi dineratus est deinde in sacellum fuit conuersa.* 31
- Bona spei promontorium.* 59
- Bonzij Iaponum sacerdotes. 163. sceleratissimū genus hominum. 191. falsa de eorum abstinentia opinio ibidem duo ad Christum conuersi. 196. Euangelij cursum impediunt. 198. plurimi ut etiā Bonzia ad Franciscum audiendum conueniunt. 210. Bonziorum et Bonzianū improbitas et auaritia. 212. Eorū auctoritas multū minuitur ex ipsorū infamia et Francisci sapientia. 216. apud Sinas nullo sunt in pretio. 224*
- Bracmanes eorumq; religio. 105. Eorū versutia in decipiendo populo. 106. Francisci amicitia expectant donis qua ille recusat. ibid. Christianā religionē ex Francisci sermone permoti approbant. 107. redicula eorū percontationes. 108 sua religionis mysteria quā Francisco exponit. ibid. adolecēs baptizatus pueris catechismū tradit.*
- Breuiarium prolixius praefert breuiori Xaueius.* 313
- Bungi Rex Franciscum accersit per litteras.* 220
- Caciche

I N D E X.

C

- C** *Aciche sacerdotes Saraceno-*
rum. 68. & 69
- Calamitatem denunciat ciuitati.*
245
- Calores summi in Comorinensi*
promontorio. 96. item sub Zona
torrida. 58
- Canaria insula qua & fortunata.*
54
- Canacapolos id est Vicarius sui mu-*
neris relinquit in locis ubi fuerit.
104
- Canendo psalmos & hymnos Pa-*
tres itineris difficultatis superant
15
- Cāgoxima vrbs Iaponia.* 188. Bon
xij persuadent regi ne admittat
Euangelium. 199. Paulum hic
relinquit. 200. Bernardus Iapon
hic primus conuersus. 203
- Cantonem Sinarum portum petit*
Xauerius. 253
- Cantu docet doctrinam Christia-*
nam. 83. & 84. & hic cantus suc
cedit loco impurarum catronū.
84. fructus huius cantus. ibid.
- Carcere detentos inuifit.* 82. eos in
uifendos præcipit. 345
- Cantatis ministeria obit in valetu-*
dinario. 20. & 25. & 29.
- Caritas Dei & proximi.* 333
- Caritas Christiana* 70. & 71. 39.
itē agris ipēdit in nauī. 56. et 64
- Carnes humanas vorat Maurica*
gens. 152. qua carne maxime
delectatur Iapones. 189. carnibus
abstinet Xauerius. 317. *Casam*
sibi extruit in littore, adiuncta
ei sacra adicula. 158
- Castanerijs comes classi Indica*
præfectus Franciscum secum ve
hit in Indiam.
- Castimonia acuit ingenium Fran-*
cisci. 6. eius amore incensus Xa
uerius. 316
- Catechismo imbuit more suo rudes.*
58. eius instituendi ratio. 84.
mulieres separatim a viris alter
nis diebus ad eum cantandum
venire iussit. 113. eum in di
scussu commendat sacerdoti ut
eum binis horis singulis diebus
doceret. 159
- in Ceilanam insulam ad Christum*
cōuersam proficiscitur Xauerius
Mansilla socio. 121
- Chersonesus aurea Malaca nunc*
secundum aliquos dicitur. 135
- Christi vita mortisque meditatio.*
308. eiusdem natalem diem me
ditatur in tugurio habitans. 27.
eius passionem audiendo lacri
mantur Et. . . . . 203. eius mo
rem imitatur in cōcionibus Xa
uerius. 28. item eiusdem exemplo
peccatori se obtulit ultio ad cœ
nam. 180
- Cibus Francisci.* 97. fuit tenuis ad
modū. 317. cibo abstinet. 7. die
bus. 126. Iaponēsum cibus. 189.
emendicato viuūt ager. 259
- Cinculo Francisci morbi sanantur.*
303
- Cocinium Lusitanorum oppidum.* 91
- Cocinensum studium ad visendum*
Xaue-

I N D E X.

- Xauerij corpus.* 279. *cognitio sui.* 364
- Collegium Goanum soc. Iesu primum nomen accipit a sancta fide.* 87. *magnificentissimum.* 88. *Malucense.* 156
- Comitas Xauerij.* 341. *eamque requirit in suis.* 355
- Comitate sua allicit Bonziorum antistitem.* 195
- Comorinenses neophytos iuuare curat.* 89
- Comorinum promontorium.* 95. *Eos interisfit iterum Xauerius.* 174. *irrigat eam Oram suo sanguine Antonius. Criminalis.* 196. *unde postea plurimi pullularunt Christiani.* 230
- Concionator pro vario auditorum captu se accomodat necesse est.* 355. *cōcionatores societatis quales requireret Xauerius.* 368. *qua de re maxime agendum apud populum.* *ibid.*
- Conciones non sine graui causa omittenda.* 372
- Concordiā amabat inter socios.* 344
- Concubinas miro artificio a scelerato thoro auertebat.* 144. *septem cuidam mercatori summa prudentia ac arte subducit.* 180. *videt etiam.* 338
- Concurfus ad Xauerij corpus visendum.* 267. 275. 276. & 299 *item consiteri cupientium.* 81
- Confessionem excipere cuiusdam nauae morti proximi ipse eger cum esset maguopere exoptat.* 65. *Confitetur quotidie Xauerius.* 315
- Confessio quomodo instituenda, & simul.* 379
- Confessarij munus docetur.* 379
- Conscientia excutienda singulis diebus.* 353
- Consolationibus diuinis superabundat.* 311
- Consuetudinem habere cū Ethnicis plurimum obest.* 136. & 143
- Contumeliam patitur Apostolico more pro Christi nomine.* 207
- Corpori Francisci in ligneo loculo incluso uina calx inditur.* 265. *quarto post mense integrum reperitur.* 266. *summo honore Malaca excipitur.* 267. *eius contraētus agrum sanat.* 268. *sanguis inde effluit mense post obitum quinto odore plenus.* 268. *iterum reperitur integrum mense post obitum nono.* 269. *honus ei habitus in nauī.* 270. & *a nautis.* 272. *Sociorum pietas in illo excipiendo.* 271. *iterum uisitur integrum mense post obitum decimo sexto.* 272. & 299. & *iterum me dico id tentante.* 278. *de eaque re extat medici testimonium.* 302. & *illud tentat Vicarius generalis.* 300
- Correçtio fraterna prudenter adhibenda.* 181. *corrighendi modus.* 350. *corrighendi quomodo magistrates.* 371
- Cosmus Turrianus Francisco se aggregat.* 142. *varijs agitatur tentationibus, & Xauerij aspectu consolatur ut in uocatione per-*

I N D E X I

<i>persisteret.</i> 171. <i>comes Xauarij in Iaponiam.</i> 201	<i>de Deo mira quarunt Iapones: cur tandiu eos in errore versari. promiserit.</i> 215
<i>eum pro neophytis relinquit forandi.</i> 201	<i>Deum tantum timet Xauerius. praeter ipsum neminem.</i> 329
<i>P. Cyprianus in oppido S. Thomae egregie suam operam posuit.</i> 231	<i>Vtitur quandoque Deus abiectis hominibus ad potentiam suam ostendamam.</i> 375

D

D <i>Aemonum verbera tolerat in oratione constitutus.</i> 131	<i>Dij Iaponum.</i> 190
<i>Matutinas preces cantanti ut ei oranti obstrepent.</i> 132	<i>mira de ijs fabula.</i> 213
<i>Eos eludendi ratio.</i> 185	<i>Diaboli insidia in Franciscis.</i> 184
<i>Desertum petit orandi gratia.</i> 310	<i>Cur Deus cum bonus sit eos crederit malos quaxunt Iapones.</i> 214
<i>Deus uocando aliquos ad opus suum eo ipso eos idoneos reddit ministros.</i> 37	<i>Discordia inter religiosas familias orta quomodo sedanda.</i> 278
<i>Deum vnum colunt Bracmanes ab eoq; tres filios procreatos quorum vna sit diuinitas vna natura affirmant.</i> 105. & 109	<i>& inter coniuges.</i> 17
<i>Deorum Bracmanorum ridicula praecepta.</i> 107. <i>atrum Deum esse credunt.</i> 108	<i>Dissimulare nonit Xauerius mira prudentia in peccatoribus ad Deum conuertendis.</i> 180
<i>Dei causa laborans incredibili perfunditur voluptate Xauerius ut ex eius epistola Romam perscripta liquet.</i> 111	<i>Diuertere solitus in Xenodochio, ubi illud deesset apud Episcopum aut eius Vicarium.</i> 128. 160. aut apud Franciscanos. 179.
<i>Dei fiducia.</i> 130. 148	<i>Doctrinam armis anteponit Xauerius.</i> 7
<i>in periculis aduenadis.</i> 177	<i>eius praesidio opes ac dignitates amplificare conatur.</i> ibid.
<i>Dei prudentia notatur maxime.</i> 165	<i>Doctrinam Christianam docet. Roma nonia Xauerius.</i> 29
<i>indiget Xauerio.</i> 186	<i>etiam in itinere Indico in nauis seruos ac milites.</i> 38. item Goa a prandio cum mane esset conuocatus. 82. urbem obiens tintinnabulo pueros conuocat. 83. eius docenda modus. ibid. cur eam conuocando docuerit. 83. item sermone ignarus eius praecipua capitula
<i>Deum rerum omnium principium ostendit Iaponibus Xauerius.</i> 213	<i>veris</i>

I A N D E X.

verti fecit, eaque tum prius ipse edicisset memoria alijs tradidit. 98. scribendo gnaris ut ea describerent & memoria mandarent edicere. 104. teneram aetatem hac imbui iubet. 158
Doctrina si respondeat vita probitas permouet etiam Ethnicos. 166
Dominicis diebus quid fieri iuberet pro salute animarum. 168. & 348
Dominicanorū laus in vinea Domini laborantium. 231
Domus ubi versatus aliquando Franciscus Bithonia in sacellum conuersa. 31
Detes animi & corporis Francisci Xauerij. 6
Dulcedine caelesti affluit in summis itineris laboribus. 205

E

Ecclesia propositas honos habendus. 355
Edicto publico cauet Rex Amangucij ut Franciscus libere Euangelium Christi praedicet. 209
Educatio Francisci Xauerij. 6
Elemosynas pro pauperibus a diuinitibus extorquebat. 141. elargitur pauperi elemos. ex pecunia diuinitus habita. 296. cupiebat eas potius per externos quam per nostros distribui. 346
Energumenes plurimos a Francisco literatos. 103
Episcopus Indiae Io. Alboquercius.

76. Est ei valde obsequens Xauerius. 324. antequam quicquā aggrediatur eum adit. 76. vult episcopo ac eius Vicario nostros obediētes. 347. Ad eum ad eumdam pro litibus exortis inter religiosas familias &c. componendis.
Epistola Xauerij Romam perscripta. 111
Epistola Regis ad pro regem Indiae. 281
Ethnicorum consuetudo Christianis perniciofa. 136
Euangelij promulgandi desiderium & ardor. 333. illud descripto lingua ignarus in vijs ac campis promulgat. 201. quanto opere in Sinarum fines illud inuehere desideret. 240. illud recitas super agro socio morti proximi & sanitati resituitur. 228. cognitionem Euangelij nullam habuisse Iapones ante Francisci in Iaponiam aduentum.
Explicat regi Amangucij. 202
Examinat sepius, in die conscientiam. 315. illud item a socijs fieri cupit. 365
Excellentia appetens Franciscus Xauerius adolescens. 8
Excommunicatū Praefectum Malacensem denunciari iubet. 243. In ea pena infligenda moderatio adhibenda. 240. Eius congressum vitat. 245
Exercitijs spiritualibus excolendi & Vicarij Episcopi & reliqui sacerdotēs. 347
Exer-

I N D E X.

Exercitium quotidianum rerum
spiritualium praescribitur .
Exercitia pia Ignarij. 249

F

Familia nobilissima Francisci
Xaverij. 6
Ferdinandus Iosa Hispanorū Dux
141. sanctae fidei Collegium ap-
pellatur Goanum societatis Iesu
87. in sede nutantes quomodo cō-
firmandi. 382
Figuenum regnum. 200
Firandum oppidum. 200. ibiq. pra-
dicat Euangelium. ibid.
Flagellum Francisci multis salu-
tare. 305
Forma ac figura Francisci. 263
Fortunata in insula. 54
Franciscus Mansilla eius in Indiā
Socius. 54
Franciscant in Indiā pro Christi
fide laborant ante Francisci ad-
uentum. 76. ij primum Semina-
rio regendo destinantur Goæ. 86.
apud eos diuertere solitus Fran-
ciscus. 179
Funus Francisci celebrant magno
apparatu Malacenses.
Funus maritimum. 274. terre-
stre. 275

G

GArzonius civis Romanus Pa-
tres Roma excipit. 31
P. Gasparum Belgam eximia vir-
tute ac sanctitate virum Astu-

Zia praefecit. 172. Fanum. ibid.
Mahometis demolitur. 230.
Eum sibi Franciscus praeponit.
236. dat illi praecipua saluberrē-
ma passim. 4. libro. Est concio-
nator egregius. 374
Generis nobilitas Francisci. 5
Genis Iaponia descriptio. 188
Goam applicat Xaverius. 72. Goæ
descriptio. 75. eius Collegij initia.
86. item seminarij. 86. eius fru-
ctus. 171. et quo in statu.
Goam reperit Xaverius. 77. egre-
gie ibi laborat. 82
Goam reuertitur ex ora Comorinen-
si. 112. item alias. 171. ex Iapa-
nia. 228
Goani seminarij primus Rector Pau-
lus Gamers. 171
Goani Collegij Rector. P. Nicolaus
Lancelottus. 171. deinde Antō-
nius Gomes. 175. postea Gaspar
Belga. 224
Goani pubri Goæ egressi captivo Za-
charia corpus Xaverij excipiunt
272. deinde Goæ excipitur sum-
mo apparatu. 274
Grauitas nimia vitanda ut qui a-
gunt cum proximo. 373
Gubernandi eundem modum te-
nebat Xaverius quam Igna-
tius. 322

H

HAereticos in sui admiratio-
nem rapiunt Patres. 19
Hericus Lusitania princeps primus
viam aperit in Indiā. 52

I N D E X.

<i>Henricum socium solatur .</i>	174	
<i>Homo natus ad sempiternam beatamq; vitam.</i>	8	I
<i>Homicidio factō Iapon ad Franciscum conscientia scrupulis agitatus accedit .</i>	163	
<i>Honorum cupido in Xaverio ab in-cunte atate. 7. quæ deinde contemnit. 10. honoribus implicitus difficulter adducitur ut Christiū sequatur.</i>	10	
<i>Honorum fuga.</i>	326	
<i>Horti Hesperium.</i>	54	
<i>Hospiti suo qui ipsum deceperat mortem prædicat.</i>	258	
<i>Hostium pericula denitat .</i>	118	
<i>Humanos reddit Christiana disciplina barbaros .</i>	153	
<i>Humi cubat Franciscus. 97. & ita solitus.</i>	318	
<i>Humiliter ac dimisse de se sentit Xaverius.</i>	38. & 50	
<i>Humilia obit ministeria .</i>	38	
<i>eaque ac amplectenda .</i>	366	
<i>Eius humilitas.</i>	325. & 79	
<i>propterea miracula celat .</i>	294	
<i>Humilitatem requirit in socijs societatis testis.</i>	354	
<i>hac societate amplificandâ.</i>	356	
<i>est concionatoribus necessaria .</i>	374. Exemplū humilitatis.	336
<i>Humilitas vera facile hominum animos conciliat .</i>	79	
<i>Hieronymus Verallius Patrum vota primum excipit Venetijs.</i>	24	
<i>Hymnum Veni creator spiritus summo recitas ardore.</i>	313	
		<i>Iacobus Laines & Faber cum Ignatio Romam præmissi.</i> 29
		<i>Iacobus Borbanus Franciscanus egregie laborat pro re Christiana in India. 76. præest seminario Goano.</i> 87
		<i>Iacobus Pereria Francisci amicissimus. 225. decernitur legatus in Sinas Francisco id petente. 234. eius legatio impeditur a Præsfecto Malacensi. 243. ornatur magnis a Rege Lusitania honoribus, idq; Francisci commendatione. 245. eū denuo solatur Xaverius. 255. dolor eius ex Francisci morte perceptus cumulatur gaudio. 268 pulchrâ exornat arcam pro Francisci corpore condendo. 270. eius pietas erga Franciscum Xaverium defunctum.</i> 274
		<i>Iaponum scribendi ratio. 166. Iapones ratione moveri ad credendū euangelio maxime si vita probitas doctrina respondeat. 166. eorū mores cognoscit ex Paulo sanctæ fidei.</i> 177
		<i>Iaponie navigationis difficultates & pericula. 175. eius navigationis comites .</i> 178
		<i>in Iaponiam appulit.</i> 189
		<i>Iaponia descriptio.</i> 187
		<i>Iaponensium mores ac ingenia. 188. eorum cibus. 189. vestis splendore ac cultu corporis delatantur siccirco pannosos despiciunt . 208</i>
		<i>Idolorum cultum evertit Xaverius</i>

I N D E X.

- puerorū comitantiiū auxiliū. 100
 Ieiunat quatrividuum exercitia spiri-
 ritualia peragens Franciscus. 13
 Ieiunium Patres seruant etiam
 in maximis itineris difficultati-
 bus. 22. item stricte illud seruant
 Caciches Saracenorū sacerdotes
 69. Frāciscus ad Christi exēplū
 ieiunat quadraginta dies. 27. itē
 7. dies transigit ieiunus.
 Ignatius Loiola Parisios studiorum
 causa venit. 9. contrahit familia-
 ritatem cū Xaueio & Petro Fa-
 bro. ibid. Monita quibus eos ad
 pietatem adhortatur. ibid. pmul-
 cet sua comitate Francisci fero-
 ciam. 10. stens deprecatur Deum
 pro Xaueio. ibidem. Eius oratio
 ad Franciscum Xaueium cū ei
 India prouinciam decerneret. 34
 eiusdem cōsiliū ut Simon substi-
 fiat in Lusitania Franciscus per-
 gat in Indiam. 47. Franciscus
 quantū Ignatio tribueret. 322.
 343. & 344. erat ei in gubernan-
 do simillimus. 392. ad eū scribit
 ut socios suos in vinea Domini
 desudantes subinde per litteras
 soleretur. 174. item ut operarios
 curet p̄ Sinarū expeditione. 235
 Immanitas inaudita Maurica gen-
 tis. 151
 Imperium paternum exercendum
 in Socios. 178
 India Francisco diuinitus destina-
 tur. 32. est Asia regio. 53
 India descriptio. 73. laboriosa siqui-
 dē prouincia. 33. 35. & 43. eam-
 que omnes ut crucis amatores ex-
 petunt. 33. primū fuit decretū Si-
 moni Roderico & Nicolao Boba-
 dilla 34. Simō dolet ea amissa. 48
 Indum portare sibi visus est in som-
 no Xaueius. 36. Indiam fere to-
 tam a Xaueio lustratam. 177.
 quo rerum statu repererit religio-
 nē in India 77. et Goa precipue.
 Indi cuiusmodi gens. 75
 Indus senex ut alter Simeon mori-
 tur in pace. 233
 Infantes perpetuo in more habebat
 Xaueius quam primum baptis-
 zare. 101. & 167. eorum baptis-
 mus maxime erat ei cordi. 113.
 ijs baptizandis praepōnit Vicarios
 104. quanti momenti asstimaret
 hanc rem. 174
 Infantes vixdum balbutientes do-
 ctrinam canunt Christianā. 84
 Inferorum pœnis barbaros territat.
 151. & 152. pœnas illas Iapone-
 ses agnoscunt. 211. ab ijs posse se
 liberare homines Bonziy praestiten-
 tur. 212
 Infidelium salutem oratione a Deo
 deprecatur in Missa. 314
 Ingenium Francisci acuit castimo-
 nia. 6. ingenio valent Iapones.
 214
 Inimici pacificandi. 348
 Inimicis deprecatur a Deo veniam
 319
 Iniuria nobis illata ultio Deo re-
 linquenda. 377
 Innocentio. 8. Pont. nascitur Xaue-
 rius. 6. & Ioanne Rege Nauarra.
 Insanus reputatur Christi euange-
 lium pradicans. 201
 b 3 Inuitas

I N D E X.

- Inuitati ad prandium ad cenam a peccatoribus quid faciendū.** 349
- Ioannes Tassus pater Francisci Xaverij.** 5. insignis vir & apud Regem Navarra gratosus. *ibid.*
- Ioanna Xaveria auia eiusdem.** *ibi.*
- Ioannes Lusitania Rex aliquos societatis petit ad Indorum conversionem.** 32. vide de eo verba Rex Lusitania.
- Ioannis ante portam Latinam die Franciscus Goam applicuit.** 72
- Ioānes Atboquercius e franciscana familia Episcopus India.** 76.
- Franciscum excipit humanissime.**
- Ioannem Castrum Proregem India societati reconciliat.** 172
- Ioannes Crucius egregius Christianus eques Paruas tuetur contra Saracenos.** 90
- Ioannē Durum sibi socium asciscit** 133. eumq. deinde fugam parantem Franciscus reuocat ad penitentiam. 134. eum ob pecuniā pro elemosyna acceptam relegat in insulam desertam Xaverius. 284. *ibiq.* illi visa B. Virgo cum puero Iesu. 285
- Ioanni Arausio Lusitano mercatori quod tenax esset in suis bonis pauperibus elargiendis mortem predicat.** 142. eius animam cognoscit longe positus migrasse e corpore. 145
- Ioannes fernandes Xaverij comes in Iaponiam.** 201. eius patientia in toleranda Iaponis insolentia. 210
- Ira sedanda ratio.** 351. **Ab ira abhorrent Iapones.** 189
- Ira potens Xaverius.** 319
- Iram Dei impendentem Malacensibus denunciat.** 137
- Irrisus est alijs ex Iaponia lingua inscitia.** 209
- Iter aggressurus Indicum quid petierit pro viatico.** 52. mira visus tur in eo itinere. 54. & quid cum Comorinum discederet. 94. in itinere extrema edit charitatis exercitia nec frangitur laborum patientia. 57. **Iter eius Iaponicū.** 178. **Meacense.** 204. equitū famulum se adiungit via ignarus *ibidem.* **Iter eius in Sinas.**

L

- Laboris patientia Xaverij.** 58. & 62. & 81
- Labores eius ingentes in excolenda Christi vinea.** 96. virtus labore inuicta. 99. incredibiles capis voluptates in laboribus pro Christo susceptis. 111. nocturni simul ac diurni. 118. 153. obitos in India enumerat. 177. in itinere Meacensi. 204
- Lacrimarum suauitate perfunditur in laboribus pro Christo susceptis** 154
- Lapidibus appetitur Euangelium promulgans.** 206. idque demonis instinctu. 245
- Latrocinia Crucis supplicio multant Iaponenses.** 190
- S. Laurentij in Damaso ade concionationa-**

I N D E X.

- cionatur Xauerius & faber vici-
ciffim.* 31
- Laurentius Lusens Francisco se dat
socium fitque egregius conciona-
tor.* 210
- Lectuli Xauerij attacku reuocatus
videtur insanus ad sanitatem.*
65. de lectulo suo agrotis accom-
modat. 68. lectus eius in itinere
qualis. 68. in Valitudinario. 80.
318
- Legatus Apostolicus constituitur in
India.* 38. *Eius moderatio in hoc
officio.* 240
- Legationem curat in Sinas ut ipse
comes legati penetraret in Sinas.*
224. *impedit hanc Praefectus
Malacen.* 243
- Legati tres Iaponenses ad summ.
Pont. Greg. XIII. missi.* 222.
- Leges quinque Iaponensium ad sa-
lutem necessaria.* 212
- Legem diuinam agnoscunt Ethnici
rationi consentaneam.* 98 & Iapo-
nes. 213
- Legem diuinam seruans a Deo il-
luminatur.* 215
- Libellus supplex Xauerij.* 240
- Libidinis licentia auocat regem
Maluci a suscipienda religione
Christiana.* 155
- Libri qui legendi a studioso salutis
animarum.* 373
- Liberalitas Regis Lusitaniae.* 43.
44. & 51
- Libertatem amittit qui munera ac-
cipit.* 352. & 379
- Lingua ignarus quomodo tradide-
rit doctrinam Christianam.* 98. 113. & 201
- Linguarum cognitio necessaria es
qui studet saluti animarum.* 387
- Lingua Iaponica difficile.* 113
- Litium diuindarum ratio.* 348
- Literarum nota varia apud Iapo-
nes.* 193
- Literis cupit fieri certior absens de
rebus sociorum atque ita fre-
quenter societatem administra-
bat* 224. & alibi saepe.
- Locum assignatum laborans in vi-
nea Domini non facile deserat
vel mutet.* 367
- Lusitana gens ad pietatem propen-
sa.* 44. & Saracenorum consuetu-
dine ad vitia declinauerat. 77.
eius magnum nomen in toto fere
oriente. 74. *Trans Indum &
Gangem ad ultima orientis pe-
netrarunt.* 33. *Conantur Lusita-
ni Patres in Lusitania retinere.*
46. *Rex Bungi eius gentis stu-
diosus.* 220. *Iter eorum in In-
diam.* 53. *Francisco dissuadent
iter in Sinas.* 255. *male acce-
pta a Sinis.* 250. *quantopere sue-
rint commoti ex morte Xauerij.*
263
- Lusitania Rex vide Rex.*

M

M *Acazares inuare contendit.*
125. & 135. *quos audierat
ad Christianam fidem propensos*
138

*Macazaria insula ad Christum
conuersa sacerdotem petit ut in-*
b 4 *sula*

I N D E X.

- fule instratur.* 120
Magistratus apud Sinas auctoritas 248
Magnitudo animi Xaverij. 56. 115
 & 150
Mahometis cultū consensuisse apud Saracenos. 67. eius fanum deturbat P. Gaspar Belga. 230
Malacca regio & Malaca vrbs. 135. quā longe abest a Iaponia. 164. eam obsessam vaticinatur Xaverius eius precibus liberata. 226. Malacenses applicatione facta Xaverium excipiunt. 227. apud socios diuertit. *ibid.* Inde discedere cogit Ioannem Fernandem ob Pratoris insolentiam. 254 corpus Xaverij summo apparatu excipiunt. 160. inde lues ini cessat. 269
Malucus regio. 143. Rex stipendiarius Regis Lusitania. 155. centū possidet uxores. *ibid.*
Manana Insula.
Maria Virginis assumptionis die nota emittunt Patres Parisius. 13. eodē die Xaverius in Iaponiā apulit. 186. Eam implorat sub demonum verberibus. 131. eius imploratu navis periculis evadit. 167. eius imaginem supplex veneratur Iaponia regulus 194. mira Francisci erga eam devotio. 314. eam implorat moriens. 262
Maria insignis femina Xaverij mater 5
Maris sedatur tempestas. 296
Martinus Azpilcueta avus Xaverij maternus. 5
Martinus Sosa Prator eadem qua Xaverius navi vehitur. 54. Frācisicum quotidie magis ob eius excimia caritatis officia diligit. 57 auxilium mittit Paravis contra Saracenos. 92. eius erga Xaverium observantia. 93
Martyrum Mons Parisiis ubi Patres primum Deo se votis obstrinxerunt. 13
Martyrij desiderio flagrat. 198. *pe-* *silentia se obycere esse martyrij quodam genus.* 57. martyres plurimi facti in Patino pago insula manaria. 119. martyrio coronatur Regis Ceilani filius cum aliquot Christianis. 121. Item Antonius Criminalis societatis Iesu. 167. dolere Xaverius se morte naturali extingui & non potius martyrio 26. & 333
Margaritis abundat India. 74. maxime ora Piscaria ubi piscantur 89
Mathematicis eruditus Henricus Princeps Lusitania viam in Indiam excogitavit. 53
Maurica gentis descriptio. 146 conuettit Xaverius. plurimos ad Christum. 153
Meacus vrbs Iaponia. 188. & 203 eius descriptio. 204. & 205. eo magno labore contendit. 204. nihilq; ibi profecit. 206
Medico ager ob temperat. 260
Modicatio vitæ mortisque Christi. 13
Meditationis studium. 308
Meditanda vita Christi. 353
 maxi-

I N D E X.

- maxime societatis hominibus.* 365
meditanda concionatori qua explicaturus est ad populum. 376
Melenda oppidum Saracenorū. 67
Melacora oppidum S. Thomae sepulchro illustre. 126
Mendicatio viuunt Patres. 31
Meretricum ingens numerus ab eo ad sanitatem reuocatus. 156.
 ☞ 180
Michaelis Archangeli die inter Missarum sacrificia ingens terremotus exauditus in Maurica regione. 153
Michaelem Archangelum miraculose salutem Xauerius. 315
Milites exculsi Christiana viuunt. 229
Ministrat socijs in itinere omni demissione ac officiorum genere. 18
Miracula plurima narrantur eius. 293
Misericordia opera exercet in ualentinario. 20. in nauī. 56. ☞ in carceribus inuisendis. 182. eaque exerceri uult a studiosis animarum salutis. 391
Misericordia sodalitiū commendat. 345
*Missā prima dicenda magnam praemittit preparationem. 26. dicit illam deuotissime. 28. hoc sacrificio energamenos liberat. 292. ☞ aegris sanitatem recuperat. 263. dicit eam summa deuotione. 313 molestia leuanda ratio. 351
Mons Martyrum Parisi ubi pri-
mum vota Xauerius emisit. 13
Mons Celsus quo Xauerius una perrexit cum Salmerone. 26
Morbus Francisci sanatur diuinitus. 18
Morbus eius ex quo obiit. 257. uix conualescit ☞ recidit. 259. maxima in commoda perfero eximia patientia. 260
Morbi varijs incommodis succurrit in nauī. 56
Mores plurimorum deprauates corrigit. 55
Mortificationum modus. 361
Mortis pericula subire non timet pro salute animarum. 155. ☞ 147. immo eam appetit. 250. saepe ea uitauit Dei benignitate adiutus. 117
Mortis poena multāntur aduena in Sinas penetrantes. 257
Mortuum Xauerius reuocauit ad uitam. 293
*Mortuos enixe commendat Deo in Missa. 314. Io. Arausii animam quem spirasse diuinitus cognorat in Missa ad populum conuersus eius precibus commendat. 145. itē finita missa orationē funebre recitat more suo. 258. Mortem suam instare cognoscit. 258. Missa celebrata pro mortuis incidit in morbum ex quo obiit. ibid. Moritur sanctissime Deū ac B. Virginem sapienter inclamans. 262
Mulierum familiaritas periculosa. 382. caute cum ijs agendum. 383. nec multum temporis cum ijs terendum Confessarijs. 386
 Мунд-**

I N D E X.

Munera si peccatores nobis offerant quatenus accipienda. 349. & *cu iusmodi.* 350. & 379. *tollunt libertatem.* 352

N

N *Agabat anum oppidum.* 120

Natalis Christi paupertatem meditatatur. 27

Nauarchum suauiter ad confessionem inducit. 123

Naufragium ter est passus. 330

Nauis pratoria oppidi instar. 55. *na uim periclitaturam praedicat.* 159. & 167. *aliam in portu perituram.* 288

Nauis stat in fluctibus nemine retinente. 288. *et quae Francisci corpus uehebat e periculis eripitur.* 270. 303

Naufragium ter est passus. 330. *nautas ac milites docet in nauis.* 55

Neophytorum opera utitur in doctrina Christiana tradenda. 102. *ijs mandat ut doctrinam diebus festis decantent.* 104. *eos omni ope iuuat ut bonus pastor assam contra hostes.* 114. *idem facit Antonius Criminalis.* 167 & *caput suum periculis obicit.* 117. *eorum in Franciscum amor.* 118. *ijs inculcat Christi aduentum.* 160

Nicolao Bobadilla primum Indiae prouincia decreta. 34

Nicolaus Lancellottus Collegij Go-

ni Rector. 171

Nobilitas generis Francisci. 5. *nobilitas fere auda est excellentia.* *ibidem*

Noctes ferme totas precibus intentus insomnes ducit. 118. *nocturna eius oratio.* 309

Nominatim nemo in concione increpandus. 371

Novitios societatis quatenus exerceri in virtute cupiebat. 361

Nutibus excolere Xauerij conatur quos pra lingua inscitia uerbis uon poterat.

O

O *Bedientia Xauerij prompta.* 34. *obedientis signa.* 38. *quantum eius obedientia tribuerit Ignatius.* 323. *quid senserit ipse de obedientia.* 324. *obedientes optat nostros & Vicario episcopi & Praefecto Urbis.* 347 *obedienses requirit suos societatis Iesu.* 354

Obedientia vera cuiusmodi. 366

Obloquentium sermones contemnendi. 391

Obstinati in peccato quomodo flexendi. 380

Oculorum lumen recipit uir nobilis Francisci manu oculis eius admota. 304

Offensio aliorum uitanda in procuranda salute animarum. 389

Officium diuinum summa recitat attentiones. 312

Olyssippone urbs Lusitania celeberrima.

I M D E X I

<i>vima.</i>	42	<i>instituit sui muneris Vicarios.</i>	
<i>Operarios societatis qui cura animarum incumbunt cuiusmodi requireret Xaverius.</i>	386	<i>104</i>	
<i>Ora Piscaria.</i>	89	<i>Passionem Christi audiendo Ebraei lacrimantur.</i>	203
<i>Orando noctes traducet Xaverius.</i>		<i>Pastor bonus pro grege occumbere exoptat.</i>	117.
129 <i>Ei oranti obstrepunt daemones.</i>	132.	<i>Orationis eius studium.</i>	309.
<i>Oratio ardens.</i>	311.	<i>Oratio quam recitare solitus erat pro infidelibus.</i>	314
<i>Orandi praceptis populus erudendus.</i>	348	<i>Oratio eius ad amicos Indicium iter dissuadentes.</i>	177
<i>Oryza magna copia apud Indos eaque pre eritico utuntur.</i>	74.	<i>eam sibi ipsi coquit Xaverius.</i>	97
		P	
P <i>Agos obit doctrinam tradens Christianam & semel lucratos reuisit.</i>	102. & 168.	<i>eos obit lacera tunica & nudis pedibus.</i>	118.
<i>item puero crucem praferente.</i>	140	<i>Panis unico frustulo aliquando 30 milliaria patres confecerunt nudis pedibus.</i>	23
<i>Pallio non utitur more Indicorum sacerdotum Xaverius.</i>	81	<i>Parua qui.</i>	89.
<i>bellum cum Saraceni gerunt ex leuissima causa ortum.</i>	90. &	<i>uictores redeunt.</i>	92
<i>Parentes Xaverij,</i>	5	<i>Parisiensis academia.</i>	7
<i>Parochos quos Canacapos vocant instituit sui muneris Vicarios.</i>	104	<i>Passionem Christi audiendo Ebraei lacrimantur.</i>	203
<i>Pastor bonus pro grege occumbere exoptat.</i>	117.	<i>& vix potest a grege diuelli.</i>	157.
<i>Antonius Criminali.</i>	ut bonus pastor animam perit pro ouibus suis.	167	
<i>Pater sanctus vulgo appellatur Xaverius.</i>	102. & 138.	<i>item Pater magnus.</i>	118
<i>Patientia Ignatii in Franciscum ad Deum adducendo.</i>	10	<i>Patientia Ioannis Fernandi quidam comotus conuersus ad Christum.</i>	210
<i>Patientia Xaverij cum ut stultus exagitaretur.</i>	202	<i>Patriam transcundo ne parentes quidem numquam amplius visurus ex itinere parum deflectione salutare voluit.</i>	41
<i>Paulus III. Patres ad osculum pedis admittit atque humaniter excipit.</i>	23.	<i>Eius ad Franciscum Xaverium pulcherrima oratio.</i>	37.
<i>eius iussu Patres pijs per Italiam negotijs distinentur.</i>	34.	<i>ab eoque impetrant facultatem Hierosolymam adeundi.</i>	23
<i>Paulus Camers socius Xaverij.</i>	38.	<i>primus Rector seminarij Goani</i>	112. 171.
<i>eum Vicarium suum in India reliquit.</i>	175.	<i>comes Xaverij in India.</i>	54.
<i>nosocomium instituit Goa.</i>	229.	<i>Pauli Iaponis studium in propaganda Christiana religione.</i>	195
		<i>sancti</i>	

I N D E X.

- sancti Pauli Patres dicuntur societatis Iesu.* 88. *Collegium Goa S. Pauli ab eoque Anger baptizatus Paulus sanctæ fidei.* 173
- Paupertatis tenaces Patres.* 23. & 24. 44. 52. & 57. *Franciscus in vestitu.* 80. & 320. 94. *Iaponenses item.* 189. *Cum pauperibus qua ratio tenenda.* 355
- Peccatores conuertendi ratio.* 136. *ijs se offert Xauerus ad cœnam vel prandium.* 180. 338. *quomodo a peccato deterrendi.* 348. *consuetudo cum ijs.* 349. *quomodo excipiendi ad confessionem accedentes.* 376
- Peccato mortali obnoxios commendat piorum precibus sub noctis initium tintinnabuli sono.* 138
- Pecunia abstinebat Xauerus in concionibus.* 28. 30. *vetat eam accipi a confessarijs etiam pro restitutione.* 385
- Pedibus iter faciunt Patres.* 23. & *Franciscus licet non adeo assuetus nec sine difficultate.* 16. & *maximo incommodo Meacum petens.* 204. & *sæpe nudis per vias & oppida.* 96. & 118
- Peregrinationis Patrum ratio.* 15
- Peregrinorum ritu inuisit S. Thomæ Apostoli sepulchrum.* 127
- Pericula etiam mortis Christi causa subire non veretur.* 115. *in idolis confringendis.* 117. *ea contemnit Dei causa.* 329. & *pro salute animarum.* 146. *in periculis animi presentia & Dei fiducia.* 167. & 176. 250. & 251. 330. *in medijs periculis gaudio abundat* 154
- Perseuerantia necessaria ei qui dat operam saluti animarum.*
- Petrus Faber Allobrox contubernalis Xauerij Parisiis.* 9. *facile dat manus Ignatio.* 10
- Petrus Mascarenius legatus Regis Lusitania.* 32. *duos impetrat Patres.* 33
- Petrus Ortizius Casaris Procurator Patres introducit ad Pontificem.* 23
- Philosophia dat operam Xauerius Parisiis.* 8. *eius laurea insignitur & publice ibi proficitur.* *ibid.* *eius cognitio multum eum iuuat in Ethnicis ad fidem alliciendis.* 216
- Piscaria ora.* 89. *vbi Piscatores margaritarum.* 89. *ijs excolendis insudat Xauerus.* 96
- Pœnitentias asperrimas adhibet initio sua conuersionis.* 16. & *toto vita sua tempore ut passim in vita legitur.*
- Pompeiopolis vrs regia Nauarra.* 5
- Pompa solemnis defertur Xauerij corpus.*
- Pont. Max. se voto obstringunt Patres.* 14. *ei mittit tabulas publicas Rex Lusitania de illustribus Xauerij factis.* 283
- Præcepta dat socijs salubria.* 168. *pro salute animarum laboantibus.* 168. 173. *item Reçtori Goani Collegij.* 344. *item P. Gaspari* 345. & *toto fere libro*
- Praefectum Malacensem ut excommunicatū denunciari iubet.* 243
- Praefectis suis iubeat Rex Lusitania*

I N D E X.

tanta ut Christianã rem promo-
ueant petit ab eo Franciscus. 171
Præpositis Ecclesia obsequentes vo-
luit socios suo exemplo. 324
Præpositos quales requireret. 358
Presb. Iannes. 54
Principes viri si peccauerint pru-
denter admonendi. 347. & 371
Probari diu volebat in societatem
admittendos. 361
Prophetia dono claret. 283
Proximis operam namat Christiane
caritatis exercitijs. 29. 82. & pijs
sermonibus. 19. 158. 160. eorum
salutem sitit. 39. 334. 335. &
magno zelo incenditur ad eos iu-
uandos. 70. si fructus cum eis non
succedat videndum num id acci-
dat nostra culpa. 356
Prudentia eius mira in conuerren-
dis peccatoribus. 337
Puerorum Comorinensium ardor
ediscendi capite doctrina Christia-
na. 98. eorū vititur opera ad parē-
tes iuuādos in doctrina Christia-
na. ibi. eorū zelus in reprehēden-
dis parētibz idolis cultū exhibē-
tibus. 99. opa eorū plurimos agros
sanat. 103. itē energumēnos. 292
ijs attribuit miracula a se gesta.
ib. & 102. eorū institutio maxime
et cordi. 113. & 168. & 390. eo-
rum se precibus commendat. 315
Pulverem de calceis excutit Apo-
stolorum more denunciāns ciui-
tati calamitatem ut euenit. 245
Pupillarū domicilij extruat rex in
India hortatur Xauerius. 171

Q

Quadragesima ieiunia arctissi-
me seruant Patres. 22
Quadragesimas binas seruāt Casi-
ches Saracenorum sacerdotes. 69
Quadragesima diebus Christi exem-
plo solitariam peragit vitam. 27
Questionibus varijs de rebus fidei
unico responso satisfaciāt Xau-
erius. 209. & 214
Quieti vix binas horas dabat no-
ctu. 118
Quirinas Garzonius villam suam
Patribz precario concedit.

R

Regionis fertilitas. 74
Religiosos etiã ex alijs fami-
lijs in Indiam exoptat. 170.
cupiebat aliorum ordinum reli-
giosos a societate coli & amari
363. cum ijs potius modestia ac
facilitate certandum. 377. discor-
dia inter religiosos vitanda eaqz
orta quatenus sedenda. 378
Religionēs noua audiendæ cupidi I-
ponenses. 209
Religionis propaganda studio incen-
sus Lusitania Rex. 43. 50
Reliquias quas e collo gestebat su-
spensas in mare deiecit & sedatur
tempestas. 237. & 297
Remedia aduersus venena in Mau-
ricam regionem profecturus diui-
na plenus fiducia contēnit. 149

Rex

I N D E X.

- Rex Lusitania** petit aliquos e societate. 32. mira ardet cupiditate visendi Xauerium. 41. eum benigne excipit. 42. eius pietas. 33. liberalitas. 43. 44. 51. sustentantur ab eo societatis religiosi in India. 51. cupit Franciscum in sanctorum numerum referri. 279. eius stipendiarij Saracenorum Rex. 143. Malucensis. 155. Eius pulcherrima ad Franciscum oratio. 42. 49
- Regina Lusitania** pecuniam in soccos crepidasque collatam Francisci monitu attribuit Parochis qui rem Christianam prouent. 105
- Rex Tapanapatania Christiani** nominis hostis martyres facit. 121
- Rex Sinarum Legatos** mittit ut aliorum mores ac religionem cognoscat. 252. moderatissime gubernat. 224
- Rege facultatem** petit Christiana legis promulganda. 196
- Regi Amanucij euangelium** pradicat. 202. eique dona offert. 208. eiusque vicissim dona repudiat ibidem facultatem dat Francisco Euangelij libere pronunciaciandi.
- Rex Bungi Franciscum** accersit per litteras. 220. eius de Franciscio opinio ibidem Domicilium dat societati in suo regno. 221. baptizatur & nomen Francisci accepit. 222
- Rex Tanoridis publice religionem** Christianam profitetur magno omnium exemplo. 230
- Romam ueniunt Patres Pontificem** adituri. 23. fuerat promissus Ignatius cum Fabro & Laines. 29. sequuntur reliqui. 31. Romana pietas eorum concionibus accenditur. 32
- Rupes flagrant** in Maurica regione. 151

S

- Sacerdotes patres die sancti** Ioannis Baptiste consecrantur. 26
- Sacerdotum Indorum** vestitus. 81. sacerdotum gratia a societatis nominibus captanda. 347. eorum inopia populi ad deprauatos labuntur mores. 136. & 145. eorum fama parcendum. 168. eorum amicitia expetenda. 347
- Sacramenta confessionis & communionis** octauo quoque die frequentant Faber & Xauerius Ignatij hortatu. 9. Roma frequentari coepta. 32.
- In Lusitania.** 44. sacerdotio non facile quosuis in societate initiandos. 362
- Sacrum primum Xauerius** facit Vicetia. 28. cetera vide Missa facit item suum Alphonsus castrius. 179
- Saltus

I N D E X.

<i>Salutis deditus Franciscus adole-</i>	<i>Sensus quos Deus aliquando nobis-</i>
<i>scens.</i> 12	<i>cum communicat esse notandos.</i>
<i>Salus propria anteponenda saluti</i>	357
<i>aliorum.</i> 390	<i>Sepulchrum sancti Thome. 127.</i>
<i>Sancianus insula. 248. hanc præ-</i>	<i>sepultura mandat mortuorum</i>
<i>ter nauigantes nauta Fran-</i>	<i>cadavera. 141</i>
<i>scum inuocant ut sanctum.</i>	<i>Sermo Xaucrij cum proximis de re-</i>
305	<i>bus pijs. 39</i>
<i>de Sanctimonia Francisci populi</i>	<i>Sermo Iaponensium copiosius.</i>
<i>opinio. 66. & sociorum eius. 230</i>	192
<i>sanctimonia in iuuandis proxi-</i>	<i>Seruitutem subit Christiana legis</i>
<i>mis plus habet momenti quam do-</i>	<i>promulganda studio. 204</i>
<i>ctrina. 387</i>	<i>Sinarum in religione approbata</i>
<i>Sanguis effluit e Francisci corpore</i>	<i>ingens apud Iaponenses aucto-</i>
<i>suauissimi odoris. 268. & aqua</i>	<i>ritas. 223</i>
<i>missus ex latere. 302</i>	<i>Regnum florentissimum. ibidem</i>
<i>Saracenorum in vrbe Melinda-</i>	<i>aptissimi ad Christianam disci-</i>
<i>cruz ingens erecta a Lusitanis.</i>	<i>plinam capeffendam. 224</i>
<i>67. eorum religionem consensu-</i>	<i>Legationem curat in Sinas.</i>
<i>isse. 67. plurimis India populis im-</i>	234
<i>perant. 74. contumeliosum ge-</i>	<i>Hac impeditur. 243</i>
<i>nus hominum. 89. duo Fran-</i>	<i>Regionis eorum descriptio. 247</i>
<i>cisci rogatu ab anima & corporis</i>	<i>Mores. ibidem.</i>
<i>periculis liberantur. 186</i>	<i>Aduenas non admittunt. 248.</i>
<i>Saxum sancti Thoma respersum</i>	& 249
<i>sanguine. 127</i>	<i>Immo capitale est in eam regio-</i>
<i>Scandalum quantopere vitarit X^{us}</i>	<i>nem ingredi. 250</i>
<i>uerius. 339. & censuerit vitan-</i>	<i>Francisci apud eius sanctitatis</i>
<i>dum. 363</i>	<i>opinio. 249</i>
<i>Scribi cupit ad se omnia a socijs bis</i>	<i>magnopere desiderat eius regni</i>
<i>in anno. 344</i>	<i>conuersionem. 250, & 251.</i>
<i>Señta Iaponensium. 211. earum</i>	<i>agit cum Sina vt se exponit in</i>
<i>principos. 212</i>	<i>portu. 253</i>
<i>Seminario instituendo in Lusitania</i>	<i>& hac in re magno se exponit</i>
<i>Olyssipone Simon cogitur substi-</i>	<i>periculo. 331</i>
<i>tere. 48. seminarium Goa Insti-</i>	<i>Magistratus eius in aduenas</i>
<i>tuitur. 86. eius administratio-</i>	<i>crudelitas. 250</i>
<i>nem recusat Xauerius. 87</i>	<i>mortuo Francisco eius vt creditur</i>
	<i>meritis</i>

I N D E X.

meritis Lusitanos & Patres in Sinâ penetrasse.	262	173. 393	neminem mittebat alicubi ubi ipse prius non fuisset. 172. &
Sinâ interpretis Xaverij pietas.	265	342	in vinea Domini laborantes so-
Sionis Rex legationem parat in Sinâ cum eoque Franciscus ire contendit.	226	174	latur.
Societas Iesu nondum confirmata iam aliquot orbis terra partes ad eius famam commoverat.	32	174	idque fieri curat ab Ignatio eis longe absentibus cupit quam diligentissime de necessarijs pro-
eius varia obit in India mini- ria.	82	344	videri.
Patrum vestitus communis illo- rum sacerdotum ubi degunt.	80	198	solatur eos in Iaponiam secum ire contententes.
S. Pauli Patres in India vo- cantur.	88	198	magna lætitia ab eis excipitur Goam ex Iaponia reuersus ei socius ager exhilaratus ex eius aduentu sanitatem recuperat.
eius sedes diuersis in locis insti- tuuntur in India sociorum opera.	232	228	alter socius ab interitu vindica- tur.
eius erga Dominicanam fami- liam obseruantia.	231	184	egregie quisque se gerit in vinea Domini.
ab ea dimitti cupiebat Xaue- rius qui essent alijs offensionis.	340	231	Sociorum Francisci defuncti corpus videre cupientium studium. 273 habere eos talenta non ex se sed societatis deprecatione. 374
eius superiori committit Xaue- rius paternum exercent in suos imparium.	178	68	Socotora insula.
ei imminens periculum in Lusitania absens cognoscit.	284	69	Socotorei Christianos se factos glæ- riantur a S. Thoma.
eius bonum nomen quarendum.	356. 363	70	Eorum misera conditio.
in eam admittendorum delectum habendum.	360	70	hos Xaverius nutibus excolere conatur.
Socios in Malacum bene instructos dimittit.	160	70	magnam vim puerorum bapti- zat. ibi dem
egregia dat eis præcepta.	168.	72	commendat eos Regi Lusitania.
		71	a Saracenorum tyrannide Fran- cisci precibus & Lusitania Regis auxilio liberantur.
			Stoicorum

I N D E X.

- Stoicorum more iram moderantur*
Iapones. 189
- Stultus habetur pro Christo Xaue-*
rius. 101. & 105
- Superbia a concionatoribus reprimenda.* 375
- Superiores societatis quales requireret.* 358
- eis commendat paternum imperium.* 178
- T
- T** *Anoridis Rex pius profertur religionem Christianam magno aliorum Regum exemplo.* 230
- Tartari species in Maurica regione.* 151
- ad eius sepulchrum peregrinatur Xaverius.* 125
- Apostolicum ibi spiritum a Deo deprecatur.* 128
- Templum societatis Iesu primum sancti Pauli nomine insignitum.* 88
- Templum Xaverius adibat noctu pro orationis studio.* 310 & 130
- Temperantia studiosi Iapones.* 189
- Tempesta sedatur diuinitus.* 237
- Tentationes aperienda.* 365
- Testimonium Vicarij Generalis & Inquisitoris de sanctitate Xaverij.* 300
- Theologia dat operam Xaverius.* 8
- Dei causa eius Christum prope metam abrupit.* 15
- Thomas Apostolus Evangelium Christi predicauit in India. eius fama celebris in insula Socotorea ubi se Christianos ab ipso profertur factos.* 69
- eius sanguine imbutam Indiam complures factos Christianos.* 76
- corpus eius repperit cum ferro quo interfectus est.* 127.
- Ternate urbs precipua in Insula Maluca.* 143
- egregie ibi laborat pro animarum fructu.* 156
- eorum in Franciscum amor.* 157
- Terramotus horribiles in Maurica regione.* 151
- Terramotus ingentes metu omnibus hinc inde diffugiensibus ipse Franciscus missam celebrans interperitus loco non se mouet.* 153
- Terras a se Lustratas enumerat* 177
- Tintinnabulo vesperi animas purgatorij & peccato mortali obnoxias piorum commendat precibus.* 136. & 160
- Tintinnabulo item conuocat populum ad doctrinam Christianam* 83
- Tranancoridis ora descriptio.* 114
- Trinitatis mons Roma olim collis Hortulorum dictus ubi primum* 6 Patres

I N D E X.

- Patres excepti.* 31
Sanc̄tissima Trinitatis mysteriũ catechumenis Xaverij explicat. 116
hoc mysterium summa semper coluit pietate. 314
- T***rinum Deum adumbrata quadam veritatis imagine agnoscunt Brachmanes.* 106
- T***ugurio ventis ac cali incommodis peruis agrotus excipitur, ubi deinde magna summa patientia perpeffus incommoda decessit.* 260
- T***yphon ventus.* 175
- T***yrones societatis non esse ante tempus emittendos adiuuandos proximos.* 367
- V
- V***aletudinario in curabilem ministrat Venetijs Franciscus.* 20
ibique eximia charitatis exercet officia. 25. & 44
Valetudinarium postposito quouis alio lautiori domicilio petunt Patres in Lusitania. 44
Mosambici in valetudinario ministrat Xaverius. 62
In Indiam cum peruenisset a valetudinario initium sumit, quem perpetuo styllum seruauit. 80
ager cum esset e valetudinario in primatas ades asportari noluit. 64
- Valetudinarium ubicumque reperit in eo diuertit.* 128
illud prius inuise Goam appulsus quam ad Collegium descenderet. 226
erat eius consuetum hospicium. 160
- V***aletudo Iaponensium.* 190
- V***aticinatur Xauenius tempestatem imminentem.* 126
iram Dei impendentem sceleratis. 137
mortem Ioanni Arausio. 142
Lusitanum a pradonibus occisum. 157
nauem periclituram. 159
victoriam. 162
Malacam obsessam deinde precibus liberatam. 226
morbos ibidem grassari. 237
malum impen dens Praefecto Malacensi, quod legationem in Sinas impedisset. 243
portum prateritum. 248
mortem sui hospitis qui eum deseruerat. 258
item ponuntur Vaticinationes varia. 285. & seq.
- V***enenum non timet ubi de salute agitur animarum.* 149
- V***enetas Xaverius proficiscitur.* 15
ibi Patres emittunt vota. 24.
consecrantur sacerdotes. 26
- V***eni Creator spiritus hymnum summo ardore recitat ante diuinum officium pro attentione recuperanda.* 313
- V***entus Xaverio morem gessisse videtur.*

I N D E X.

<i>detur.</i>	140	<i>Victoriam impetrat Lusitanis.</i>	198
<i>Ventus Typhon quant a vi perflat.</i>		<i>Vincencius Franciscanus Regem</i>	
175		<i>Tanoridis conuertit.</i>	229
<i>Verberatur a Damone Xauerius.</i>		<i>Vino vt plurimum abstinuit Fran-</i>	
131		<i>ciscus.</i>	317
<i>Verberat ipse sese in solitudine.</i>		<i>Virginitatem perpetuo coluit ac ser-</i>	
310		<i>uauit Xauerius.</i>	7. & 315
<i>Verborum elegancia studiosi Iapo-</i>		<i>Virginalis eius Castimonia.</i>	129
<i>nenses.</i>	192	<i>Viri potius quam mulieres aut vxo</i>	
<i>obsoletis maxime offerduntur.</i>		<i>res excellendi.</i>	383
209		<i>Vitam nouam instituere cupiens</i>	
<i>Veste simplici indutus Xauerius a</i>		<i>Xauerius varia eius animū sub-</i>	
<i>cohorte regia illuditur.</i>	206	<i>ibant cogitationes & cura.</i>	11
<i>Vestiu vitur vulgari sed mundo.</i>		<i>Vita eius ex regijs tabulis maxi-</i>	
263. more sacerdotū regionis.	80	<i>ma ex parte deprompta.</i>	282
<i>Vestitus delicias rejicit.</i>	81	<i>Vita probitas si doctrina respondeat</i>	
<i>Vestis splendore aditum sibi facit</i>		<i>magnam habet vim ad Ethni-</i>	
<i>ad regem.</i>	208	<i>cos conuertendos.</i>	166
<i>Vestis carbassina quo Sinarum re-</i>		<i>Visam contemplatiuam quam</i>	
<i>regem adire decreuerat gentis</i>		<i>vocant cum actina coniungit.</i>	
<i>more integra reperitur p̄st naut-</i>		312	
<i>torum mensium sepulturam.</i>	320	<i>Vitia plurimorum corrigit Xau-</i>	
<i>Vestiu sacerdotali sebelitur.</i>	264	<i>rius.</i>	125
<i>Vioarium sui muneris relinquit</i>		<i>idque prudenter.</i>	143
<i>P. Camertem praeceptis instru-</i>		<i>a vitijs quomodo deterrendi ho-</i>	
<i>ctum.</i>	178	<i>mines.</i>	168
<i>item P. Gasparem Belgam.</i>	234	<i>qua vitia maxime detestentur</i>	
<i>Vicarius episcopi corpus Francisci</i>		<i>Iaponenses.</i>	109
<i>explorat & integrum reperit.</i>		<i>eorum corrigendi ratio.</i>	352
279		<i>Vitiorum nostrorū monitor qua-</i>	
<i>Victoria sui ipsius efficax ad virtu-</i>		<i>rendus.</i>	357
<i>tem comparandam.</i>	13. & 354	<i>Vitia ciuitatis cognoscenda a</i>	
<i>hanc prabet Franciscus sanietem</i>		<i>concionatoribus.</i>	372
<i>agre exsugendo.</i>	21	<i>Votis se Deo obstringit Xauerius.</i>	
<i>Vincere semet semet multa refert</i>		14	
<i>ad animi libertatem.</i>	22	<i>Votorum annua instauratio.</i>	14.
<i>Victoria passionum eius.</i>	318	<i>ea quotidie instaurat.</i>	25
		<i>idemq; alij faciāt auctor est.</i>	353

I N D E X.

<p><i>Vota Venetijs primum emiserunt</i> 188</p> <p><i>Patres sub missarum solemnibus.</i> 24</p> <p><i>Victorum obseruantissimi Patres.</i> 26</p> <p><i>Vrbalitas Iaponensium.</i> 190</p> <p><i>Vultus hilaritatem praeseferat oportet qui agit cum primis.</i> 372.</p> <p>373</p> <p><i>eamque perpetuo praesefulit Xaverius.</i> 373</p>	<p><i>Ximus insula in Iaponia.</i> 188</p> <p><i>Xicus item.</i> <i>ibidem</i></p>
Z	
<p style="text-align: center;">X</p> <p>X <i>Aueria villa maiorum</i></p> <p><i>Francisci Xaverij ubi natus est.</i> 5</p> <p><i>Xaverij & Aspilceta cognomina duo generis eius.</i> 6</p>	<p>Z <i>Elo unius anima lucranda quantopere fuerit incensus Xaverij.</i> 64. <i>maximum Zelum offendit cum lingua ignarus nutritibus excolere conetur Etnichos.</i> 70. & 146. <i>in Sinis ad Deum conuertendis.</i> 251. <i>ut lucretur duas Saracenorum animas.</i> 287</p> <p><i>Zelus Euangelij promulgandi.</i> 333</p> <p><i>Zonam torridam praterueates ingentes patiuntur calores.</i> 58. <i>Ei recta fere India est subiecta.</i></p> <p><i>Zona non se cingebat Franciscus more Indorum sacerdotem.</i> 81</p>

F I N I S.

E R R A T A Q V A E I N Q V A E D A M
exemplaria irreperunt sic corrigenda.

<i>pag. lin. Error Correctio</i>	<i>pag. lin. Error Correctio</i>
20 26 euertere euerrere	252 31 praclarum praclarum
24 3 Franciscum Franciscus	253 23 mercatore mercator
40 16 rupo rupe	257 32 operiri operiri
44 17 beneficium, beneficam.	262 12 circiter LII. circiter LV.
71 9 scirent sciret	275 2 testa tecta
23 prouidentia prouidentia	275 10 eum cum
81 3 colores calores	ibid. lin. pen. cingentibus cingenti-
87 4 India India	bus
92 vlt. fortassis fortassis	277 28 tangen:ist tangentium
103 28 excitaret excitare	279 19 disurbo disturbato
109 23 diligente diligente.	284 2 deest verbum tenuit
118 1 insignis insignis	281 1 excuderet excederet
129 12 desidentes dissidentes	294 24 graueretur graueretur
144 pen lin. Itq; Itaque	297 31 defoderat defoderant
147 27 eadem eadem	307 16 impensi momenti impense
155 8 abstinerat abstinerant	monenti
158 5 adscula adsculam	322 6 Iodia India
159 26 ennoxia innoxia	325 27 ministestia ministeria
162 4 esse esse	328 11 sententem sentientem
167 24 Xaxerium Xauerium	336 vlt. nudita audita
176 5 enastuant exastuante	340 19 viris iuris
177 11 peregrinarum essent pere-	341 25 moderbatur moderabatur
grinatum issent	353 24 promeridianis pomeridia-
ibid. 14 prudentia prouidentia	nis
ibid. 18 aliam alium	363 1 littera litteras
186 12 tempestate tempestati	386 pen. nand; nang;
ibid. 14 cognaris cognatis	ibid. vlt. q; abundat
216 26 subdijs subsidijs	388 pen. frauderentur fraudarentur
245 27 Profecium Praefecium	tur

HORATII
TVRSELLINI
DE VITA
FRANCISCI XAVERII.

LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

GREGIUS plane vir ,
atque perfectus FRAN-
CISCVS XAVERIUS fuit : qui ad In-
diæ potissimum , ultimique
Orientis salutem natus cum
insigne Societati decus at-
tulit ; tum uero illustre san-

ctitatis exemplū Socijs reliquit. Is enim non solum e
nouem IGNATII LOIOLÆ Parentis no-
stri discipulis primis extitit magistro simillimus , sed
etiam in India, Iaponia, alijsque barbarorum regio-
nibus uel primus e Societate , uel plurimum labora-
uit, vt viam Indis in cælum, Socijs in Indiam aperi-
ret. Quocirca pulcherrimam eius in omni genere uir-
tutum effigiem nostris hominibus proponi iam diu
vniuersa Societas haud immerito expetebat. Quippe
cum illustribus maiorum exemplis, quædam egregijs
viris flamma crescat in pectore, quæ sedari non po-

A test

testi ante, quam præstantem illorum uirtutem expresseris imitando. Equidẽ etsi uidebam præcipua Xauerij facta aliorum historijs sanè magnifice intexta, tamen ægre admodum ferebam amplius XXXX annorum spatio ueminem extitisse, qui omnibus ornatum uirtutibus uitam proprio uolumini mandandam ratus, tam amplam, ac frugiferam prouinciam aut alteri demandaret, aut sibi deposceret. Itaque nuper cum me & amicisimorum hominum sermo, et uero superiorum meorum auctoritas ad hoc opus inuitaret, feci non modo non inuitus, uerumetiam libens pro mea erga X A U E R I V M ueneratione, ut succisuius operis tanti uiri memoriam proderem posteris: efficeremque si quo modo possem, ut uir immortalitate dignus, quem uiuere iure credimus in celo, in meis quoque scriptis, non tantum in Sociorum mentibus uiueret. Ac mihi quidem non tam humano, quam diuino consilio fieri uidetur, ut laboriosissima eius uitæ ratio eo potissimum tempore nostris hominibus expromatur, cum ex regionibus ab illo cultis maximas percipi fruges uideamus animorum. Nuper quippe complures Iaponiæ Dynastas, Regesque cum suis fere populis ad Christi religionem traductos, & in Sinas aditum, quem Satana calliditas undique septum, atque obuallatum tenebat, diuinitus Euangelij præconibus aliquando patefactum accepimus. Quod utrumque profectò secundum Deum X A U E R I O potissimum acceptum referre debemus, qui nostris hominibus non solum ad illarum gentium conuersionem sese præbuit ducem; sed etiam
 procli-

§

proclive ac facile id negotium tradidit. Huius igitur ego vitam sanctitatis eximia notis insignem scribere aggredior, voluntate utique maiore, quam facultate: nec tam satisfaciendi spe, quam studio obtemperandi. Ceterum simul Francisco deprecatore, cuius causa hic a me susceptus est labor, simul divina obedientia vi subnixus futurum spero, ut & vires animo, & conatus expectationi hominum aliqua forsitan ex parte respondeant. Quod si assequi nequivero illud certe assequar, ut meo hoc qualicumque studio ad idem opus studia excitem aliorum. Me quidem utcumque erit iuuabit paruisse optimo Parenti, & sanctissimi viri memoria quantum in me fuerit, consuluisse. Perficiam enim fortasse, ut posteritas intelligat, cuiusmodi ex semente tanta in desertis illis locis nonorum Christianorum extiterit seges: ex qua nauus ille atq. experiens agricola, qui flēs misit semina sua, retulerit cū exultatione manipulos suos. Et si autem maioribus nostris magis cordi fuit præclara **FRANCISCI** facinora faciliis exprimere, quam mandare litteris; ego tamen ex ijs quæ extāt, quæque ad manus meas peruenerunt, duntaxat colligam certis comperta autoribus, qui scilicet aut uiderunt ipsi, aut ab ijs qui uiderant, acceperunt.

Ac de prima eius etate pueritiaque pauca quædam exponam, quæ ex Martino Azpilqueta Nauarro homine cum probitate tum doctrina inlyto, eodemque **XAVERII** cognato, & ferè equali, paucis ante eius obitum mensibus, ipse cognoui. Reliquæ autem uitæ facta familiares **FRANCISCI** ipsius, pri

mo quidem cum minus clara esset eius uirtus negligentius obseruarunt; deinde uero ut illustrior esse cœpit, accuratius, Lusitani Regis imperio conquisita literis prodiderunt. Quo factum est ut non æque omnes eius uitæ partes uirtutibus ac factis instructas haberemus. Nec dubito quin plerisque, qui P. N. IGNATIUM cognouerint uitam, XAVERII tyrociniū, primaq. illa efferuescentis uirtutis opera magna ex parte nota minus incunditatis præbitura sint festinãtibus ad illa, quæ præclare gessit in India. Verum hos meminisse oportet, & ex illo Tyrocinio XAVERIUM tantum Christi extitisse militem, nec oportuisse eius facta quanquam iustis de causis narrata alieno loco, reticerisuo.

Sed iam Francisci uitam ab eius genere, cuius per magna uis est in utramque partem, ordiamur.

5
FRANCISCI XAVERII
genus, indoles, educatio.

Cap. I.

FRANCISCVS Xauerius in Nauarra, quà vergit ad Hispaniã, stirpe antiqua & generosa natus est in Xaueria villa peruerusta ac celebri maiorum suorum. Villas quippe gentis more ferme nobilitas incolit; & Xaueria non longe abest a Pompeiopolis vrbe regia Nauarræ. Eius maiores bellica virtute, eximiaque erga Reges suos fide multa ac magna decora simul, & præmia sibi ac posteris pepererunt, haud minus factis suis, quam reijs beneficijs insignes. Maternum genus in primis clarũ, ac nobile: vtpote cuius antiquitas longissima clarorum bello virorum serie, per plurimas deinceps ætates, haud dubijs testata monumentis, ab anno prope millesimo repetatur. Maternus auus Martinus Azpilqueta fuit, clarissimæ familiæ iam ad paucitatem reductæ propemodum stirps relictus, vir nõ maiorum gloria, quam sua virtute clarior. Is Ioannam Xaueriam pari splendore ac nobilitate virginem, spem item Xauerij generis duxit vxorem. Ex ea Mariam vnicam filiam suscepit, stirpem ac spem familiæ vtriusque: vt duæ nobilissimæ pene Nauarræ totius familiæ in vnus ferme puellæ capite consisterent. Et fuit Maria egregia pariter forma ac pietate, tam excellenti nomine non indigna. Hanc Ioannes lassus sibi matrimonio iun-

Generis nobilitas.

Parentes Xauerij.

A ; git,

6 FRANC. XAVERII

git, homo genere copiosus; maxime vero doctrina & prudentia nobilis, idemque apud Ioannem Regem Nauarræ gratiosus in paucis, consilijque regij longe primus. Qui soceri hortatu, ex lassovilla sua, ac maiorum suorum, in Xaueriam dotalem coniugis villam cum demigrasset; felicioriquàm socer matrimonio vsus, soceri magis consulit genti, quàm suæ. Pluribus enim ex Maria liberis (inter quos Franciscus hic noster fuit) genitis; grauis eius animum incessit cura, duas antiquissimas Nauarræ familias iam deficientes ab interitu vindicandi. Ergo statuit posthabito genitis suæ nomine (quanquam nec humili, nec obscuro) trāsmittere gentilitia coniugis suæ nomina liberis suis, posterisque. Quocirca eius filij paterno cognomine omisso, partim Azpilquetæ, partim Xauerij appellati. His igitur parentibus ac maioribus Franciscus Xauerius nascitur Ioanne Rege Nauarra, Innocentio viij. Pont. Max. anno post Christum natū circiter M. CCCC. XCVII. Fratrum quidem natu minimus, sed tanquam alter Dauid, summi parentis destinatione maximus. Nec vero illi ad destinatum sanctitatis fastigium adiumenta vel diuina, vel humana unquam defuere. Ab incunabilis in sinu optimorum parentum educatus pueritiam egit ex eorumdem sanctissima disciplina: primamque eius ætatem solers magistrorū cura ijs artibus erudiuit, quibus ingenia ad summum excitantur decus. Et erat in eo rara indoles animi, egregia corporis forma, constitutioque, magnum & acre ingenium: studium litterarum (vt est captus puerorum) non vulgare. Nihil illo probius, nihil festiuius, nihil comius. Quibus ille rebus affequebatur,

Educatio.

quebatur, ut notis ignotisque carus esset; Nec mortalibus eodem tempore carior fuit; quam caelestibus. Vel illud argumento est: quod in tanta effluencia rerum, iuuentæque licentia, præclara specie habituque corporis adolescens, pudore cupiditatem frenante, sui potens fuit; singulariq; Dei beneficio, virginalis integritatis florem intactum illibatamque seruauit. Ut caelestis ille sponfus, qui pascitur inter lilia, iam tum videretur certam in eo sedem sibi delegisse. Acuebat, ut sit, castimonia ingenium, animumque ad sapientiæ factus accipiendos, tanquam purum solum diligētius præparabat. Igitur contemptis militaribus fratrum vocibus ad domesticum armorum decus reuocantium, institutum tenuit: ac siue recenti patris exemplo incitatus, siue scientiæ dulcedine delinitus, siue etiam diuino instinctus afflatu, doctrinæ gloriam bellicæ prætulit laudi. Sed interuenit rectissimis studijs auitum malum, honorū cupido. Etenim (ut eximia nobilitas fere auida est excellentiæ) cum illa ipsa puerili disciplina ingentes hausit spiritus; cœpitque nixus ingenio magna quædã & alta spectare, ut familiæ decus, quod amplum a maioribus acceperat, maius, & auctius posteris suis traderet. Decreuit itaque maximarum artium præsidia, quæ ad dignitatem, opesque augendas viam facerent sibi parare: consilio specioso magis, quam salutari.

*Virginalis
pudicitia.*

Cant. c. a.

*Doctrinam
armis ante
ponit.*

*Parisiis ab Ignatio Loiola ad studium pietatis
conuertitur Cap. II.*

ERAT illis temporibus Parisiensis Academia non solum vetustate fama que sapientiæ

*Academia
Parisiensis.*

A 4 inclyta;

3 FRANC. XAVERII

inclita; sed etiam ob magistrorum præstantiam, diuturnitatemque pacis maxime celebris, acerrimis undique ingenijs eò confluentibus, vt inde referrent eruditionis eximiæ famam. Franciscus ergo haud scientiæ auidior, quam gloriæ, vt primū satis imbutus literis sibi visus est, Lutetiam ipse quoque iter intendit. Quò vt primum peruenit, in Collegium S.Barbaræ doctõribus iuxta discipulisque florentissimum adscriptus, totum se Philosophiæ tradit, facilius deinde ac tutius operam diuinarum rerum scientiæ daturus. Magno incæpto adhibet maximarum rerum effectricem constantiam. Non illum assiduus frangebat labor: non ludus intempestius, non voluptas, cæteræque lubricæ ætatis pestes aut auertebat ab instituto cursu, aut retardabât: contraque in tanta Gymnasij frequentia præstantium ingeniorum æmulatio, maximum studiorū incitamentum, cupidam excellentiæ mentē acerrime stimulabat. Itaque conatui respondit euentus. Philosophiæ cursu vt constanter, sic feliciter confecto, non doctrinam sibi modo, sed doctrinæ etiam decus peperit. Nam Gymnasij moderatoribus industriam cum egregie probasset suam, de more philosophici magisterij laurea & insignibus ornatus, Philosophiæque insuper tradendæ præpositus, Aristotelem Parisijs publice, nec sine laude aliquamdiu explicauit. Inde animo a naturalibus rebus ad diuinas verso, Theologiam persequitur eodem vel animi ardore, vel tenore vitæ. Inter hæc dum dignitatis magis, quam salutis memor, studia scientiæ diuinæ ad humana refert præmia, inanibus eius contetionibus cælestis vis interuenit; hominemque auidum gloriæ, ad gloriosius . . .

*Collegium
S.Barbara.*

*Studet Phi-
losophiæ Pa-
risijs.*

*Aristotelem
Parisijs pu-
blice inter-
pretatur.*

*Studet Theo-
logia.*

gloriosius piæ sanctæque vitæ curriculum aliquâ
do traduxit. Verfabatur Franciscus (vt paulo ante
diximus) in Collegio S. Barbaræ; Contubernalem
habebat Petrum Fabrum Allobrogem virū
ingenio quàm genere nobiliorem. Eodem tem-
pore Ignarius Loiola (is qui postea Societatis I E-
S V parens, et auctōr fuit) studiorum optima-
rumque artium causa Lutetiā profectus, ad Phi-
losofiam primum, inde ad Theologiam appli-
cuit animum. Igitur vt in Fabrum Xaueriumq;
incidit, contraxit eos celeriter (vt fieri solet) in-
geniorum studiorumque similitudo. Demum
Ignatius ab eisdem in contubernij vitæque socie-
tatem benigne receptus, gratiam utriusque bene-
cumulatam retulit. Eximia quippe in ambobus
indole ingenij animaduersa, amborumque sensibus
perspectis, paulatim eos officijs delinire, salu-
lubris præceptis pro re nata excolere, atque ad
Christianæ vitæ perfectionem allicere cœpit: Re-
putarent secum non ad breuem hanc & miseram
vitam natum esse hominē immortali animo præ-
ditum; sed ad sempiternam illam beatamque, &
memores quæcunque oculis cernerent, mortali-
bus non tam ad fruendum vtendumve tradita;
quàm proposita, ad cognoscendum, diligendūq;
Deum, æternis bonis, ac proprijs caduca & com-
modata ducerent leuiora. Quid enim prodesse
homini si vniuersum mundum lucretur, animæ
verò suæ detrimentum patiatur? Iam si ipse Dei
filius, certissima salutis præsidia reliquisset homi-
nibus, quod tandem consilium esse, sine his mu-
nimentis inter infesta hostium tela versari?
Quocirca subinde, & (si ipsum audirent) octauo
quoque die sacramentis, confessionis & Eucha-
ristiæ

*Familiaritas
eius cū
Ignatio.*

*Ignatij mō-
nita.*

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

,,

„ risti animum salutemque suam communiarent.
 „ quippe cælestibus hisce armis tectos facile hosti
 „ resistere, nudos iugulum dare. Eadem monita
 haud isdem ab utroque auribus animisque audi-
 ta. Nam Faber, qui humanum nihil magnopere
 expeteret, aude arripuit: at Franciscus, animo
 amplitudinis cupidine occupato penitus exclusit.
 Erat Xauerio viuudum, sed tractabile ingenium,
 nisi naturam mala consuetudo corrumperet. Ita-
 que ingenti spiritu iuuenis proterue procaci-
 terque obloquens vltro Ignatij dicta, ipsumque
 Ignatium carpere: pietatemq; eius egregiam pe-
 tulantius interdum illudere. Ille contra iuueni-
 li ferocia exultantem obsequiis omnibus permul-
 cere. Nec frustra. Vicit denique patientia perui-
 cacia. Xauerius (vt erat generosus ac nobilitis)
 paulatim tanta moderatione ac facilitate mitiga-
 tus, respexit primo quem exagitarat: ad extre-
 mum diuino tactus spiritu totum se illi regen-
 dum gubernandumque tradidit. Ceterum ma-
 gni refert, quam vacuo liberoq; animo ad Deū
 accedas. Fabrum quidem rerum mortalium con-
 temptorem, & quadriennium iam ex Ignatij præ-
 scripto sacra mysteria frequentantem haud ægre
 pellexit cælestis vitæ dulcedo, vt Christum ducē
 expeditus miles sequeretur. At Xauerius, vt qui
 adhuc imaginarijs honoribus speique suæ indul-
 geret, quanquam idem vitæ genus amplexus, ta-
 men spiritui sancto obstinate resistebat; quomi-
 nus Christum ducem securus egrederetur ad eū
 extra castra, eius improprium portans. Iuue-
 niscætera pius ac facilis ab hac vna parte durus
 erat. Eo impensius illum Ignatius flens depreca-
 batur a Deo. Nec incassum missæ preces. Demū
 asfiduis

*Xauerij fero-
 ciam Igna-
 tius permul-
 cet.*

Ad He. c. 23

asfiduis eius lachrymis animus Francisci mollitus flectitur: iniecta que diuinitus ingenti salutis cura, aliquando colligit se, & quæ in vtranque partem hinc cupiditas, hinc pietas subijciebat, inter se conferre & æstimare tacitus cœpit. Vocantem Deum audiam, nudumque Christum nudus sequar? At durum vitæ genus, & abiectum erit subeundum. Dei voce contempta, vitæ splendorem, meumque retineam institutum? Enimvero periculum est, ne si vocante Deo, renuerim; iratus ille in meo interitu rideat. Quî tandem crucis acerbiter, probrumque perferre poterit? quid igitur? malimne aggregari inimicis crucis Christi, quorum finis interitus, & gloria in confusione ipsorum? Quo ore notorum oculos, quibus auribus sodalium feram voces? at sermonibus hominum ab honesta beataque vita reuocari, summæ non modo leuitatis est, sed etiam dementiæ. Quid? inopinatus hic nuntius quam acerbum cognatis & parentibus inuret dolorem? Parentumne, aut cuiusquam mortalium amor me plus, quàm mea salus, plus quam Dei, Christi que ipsius caritas tangat? Talibus curis in diuersa trahentibus, anceps ac dubius nutabat animus. Diebus aliquot inter has cogitationes absumptis, ad vltimum pertinacia victa est, vrgèntique Deo manus dedit. Exemplo in contrarium mutatus aspicere cœpit in autorè fidei, & cõsummatorè I E S V M, qui proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contempta. Ac primùm quidem quo adminiculo erectus erat, eodè innixus Ignatio stetit: Inde quasi ab secunda origine lætius, ac feliciter renatus, egregios Christianæ virtutis edidit fructus, Ignatij iam similior quàm sui.

*Francisci de
liberatio de
uitæ ratione
mutanda.*

Ad Phil. 31

Ad Heb. 12

Eius

Eius feruor in domando corpore, ac studio perfectionis. Cap. III.

Mortificationes.

Agilitas corporis.

Membra fuscis perstringit.

NAM breui ardentius sui abiectiōem & crucem quæsiuit quam dignitatem antea & honorem quæsierat. Id adeo proprium est fermè præstantiū ingeniorum, ut quacūq; in partem se derint, eò toto animi ferantur impetu. Francisco itaq; sanctitatis palmam petenti prima (vt assollet) orta est pugna cum corpore. Cum enim caro concupisceret aduersus spiritum, edomādum sibi esse corpus statuit, ne illius retractatio peruicaciaq; Christianæ perfectionis cursum moraretur. Quocirca vsitatas inedia, verberū, ciliciorū asperitates, velut cupiditatum moderatrices, delictorumq; vindices, nō minus sæpe quam auide tum florente ætate adhibuit, tum in omni vita. Et fortitudinis eius indoles inter primū nouæ militiæ rudimentum, haud leuibus se prodidit argumentis. In campo suburbano adolescēs inter æquales gregalesq; suos, saltu (vnus hic ludus cordi fuerat) libenter se impigreq; exercens, aliquādo corporis agilitate, qua reliquos longe anteibat, nimium sibi placuerat. Igitur vbi respuit, leuem noxam, minimeq; diuturnam vindicauit grauissimo multorum dierum supplicio. Dies quippe aliquot continuos exegit, noxijs membris funiculo non sine acri dolore constrictis. Eodemq; tempore animi quoq; elationem expiandam ratus, assidua rerum piarum meditatione exercuit mētem, vt pœnæ magnitudo in posterum, & animum cohiberet & corpus. Nec minus ad mentem excitandam, quam ad culpam eluendā, iuueniles domuit motus. Inter ipsas humanarum diuinarumq; rerum

pias

pias commentationes (quæ exercitia spiritualia nominamus) cum nimis effrænata ac retracta: nitem corporis uim fame debilitare atq; comprimere conaretur peruincendi studio prouectus, quatuor dies totos cibo abstinuit, audaci quidem incepto, uerum non improbo; quippe quod tyrocinij ipsius, ætatisq; feruor excuset. Nulla utiq; res est nec difficilior, nec efficacior ad uirtutē, quam sui ipsius uictoria: ut autem in medio ardore certaminis modum nunquam excedant tyrones, oportandum magis, quam sperandum est. Quocirca Xauerius secum assidue cerrans, ac semet uincens sedulo, in dies & fortior seipso fiebat, & melior. præcipue adiumento erat crebra, ac pia Christi cum uitæ mortisque, tum uero eximię illius caritatis meditatio, maximum diuini amoris inuitamentum, christianæq; uirtutis. Quo plus materiæ ea commentatio addebat diuinæ caritati, hoc magis in Francisci pectore exardescibat humanæ salutis, ac martyrii cupido. Eo demum res euasit, ut Dei filio, qui suum caput pro eius salute deuo uisset, inuicem totum se pro ipsius gloria, & salute hominum in perpetuum deuoueret. Ergo ut nulla eum res a caritate Christi separaret, Ignatij hortatu simul cum sociis qui tum erant, numero nouem, palam statuit certis se Deo uotis obstringere, quibus peteretur martyrij decus. Anno igitur post Christum natum M. D. XXXVI. huic negotio dicunt ipsum diem Assumptioni sacrum Beatæ Mariæ, eam scilicet promissorum suorum & testem & præsidem habituri. Is dies ubi uenit, in ædem suburbanam, cui Mons Martyrum nomen est, (ut locus ipse accensam martyrij cupiditatem inflammaret) ar-

*Quatriduū
in media tra-
ducit.*

Sui uictoria

*Christi ui-
ta mortisque;
meditatio.*

*Martyrij cu-
piditas.*

14 *FRANC. XAVERII*

Votis se Deo obstringit. dentibus diuturna meditatione animis coeunt. Ibi sub sacrificium missæ, diuinæque epulas, gaudio alacres, votis nuncupatis Deo dicant sese. votorum summa fuit, vti cōfecto Theologiæ curriculo, rerum omnium possessione exuti, in paupertate perpetua, diuinæ gloriæ inferuient salutique animarum: ut ad certam diem Hierosolymanam nauigarent operam Turcarum conuersioni, uel cum aperto capitis periculo, daruri. Si quis fortē casus id consilium impedisset, anno circum actō, Romam contenderent, suamque operam Pontifici Max. ad animorum salutem atque auxiliū, sine ulla temporum locorumue exceptione, nulla facta uiatici aut subsidii mentione, deserrent. Votorum nuncupationem nouus sed pius eadem uota sæpius instaurandi mos excepit. Vt crebra veterum uotorum instauratio innouaret eorundem memoriam, religionemque; non eo solum anno hæc fecere uota, sed eadē quamdiu Luteriæ studiorum causa fuerunt, quotannis eodem die, loco, cærimonia, pari cum alacritate fructuque; renouarunt. Cæterum Xauerius hoc auidius id per semetipsum identidem usurpabat, quò certius experiebatur frequenti uotorum renouatione mentis suæ sicut aquilæ iuuentutem renouari. Atque hæc quidem tanta perfectæ virtutis cupido nihil interim studio eruditionis offecit. Sed incidit tempus, cum Franciscus haud dubie offerret, sibi Christi militiam, cuius gratia iam rerum scientia quærebatur, discendi studio esse potiore.

Annua instauratio uotorum.

Frequēs uotorum renouatio.

Venetias

*Venetias non sine magna corporis vexatione
contendit. Cap. IIII.*

PAVLVLM iam aberat à meta Theologiae, cum ei in Italiam demigrandum fuit. Conuenerat iam inter Patres, ut ad dictam diem (is dies erat ad VIII. Kal. Februarii anni infrequentis) Venetias ad Ignatium, qui eò certis de causis antecesserat, se pariter conferrent. Interea dum praestituta profectio expectatur dies Carolo Caesare contra Gallos arma ferente, ingens in Gallia bellum exarsit; qui casus constitutum iter maturavit, omissa Theologici cursus conficiendicura: Aegre scilicet Xauerius, sed tamen sapienter eam iacturam tulit, haud pulchrius ratus doctrinae studia Dei causa persequi, quam relinquere. Idibus ergo Nouembris alienissimo anni tempore, rebus omnibus, praeter uiaticum, & scripta, uti vouerant, in pauperes distributis, ex composito simul cum sociis dat sese in uiam. Itineris ratio est talis. Vestitus plebeius obsoletusque: suus cuique baculus, & scortea, pauperum uidelicet peregrinorum ritu. B. Mariae Corona, Catholicae religionis inter haereticos index, è collo suspensa praeferebatur: mantica scriptorum custos pèdebat ex humero. Solenne erat ad vires, animosque ex vię laboribus recreandos caelesti pane vnico ærumnarum solatio refici quotidie: In exitu diuersorii committere se Deo, in introitu gratias agere. In ipsa uia commentari primum aliquandiu de diuinis rebus, deinde cum comitibus colloqui. Itineris laborem ac molestiam canedis inuicem hymnis, psalmis,

*Theologia
cursum ab-
rumpit: non
procul a me-
ta.*

Itineris ratio.

*Voluntaria
in itinere
corporis af-
flictatio.*

*Exuexatio-
ne corporis
deficit in-
nia.*

psalmis, canticisque spiritualibus identidem leua-
re. Hoc potissimum modo per Lotharingiam, ac
Germaniam, bellici tumultus declinandi causa,
Italiam petens, autumnales Galliaë imbres, hyber-
na frigora Germaniaë pertulit. Et quanquam pe-
destri itinere nequaquam assuetus, tamen ultro
scriptis onustus per frigida tempestate, terribis
uijs, ac sæpe niui obsitis, glacieque concretis (al-
pes quippe superandę erant, perpetuo rigentes
gelu): tamen adeo longinquum arduumque iter
pedes ingredi, & exsequi sustinuit. Accedebat
ad sarcinę onus, vięque asperitatem, uoluntaria
quidem, sed acerba corporis afflictatio. tantum
animi ad incõmoda laboreseq. supererat. Antequã
enim vię cõmitteret se, siue animi ad patientiam
exercendi, siue edomãdi corporis studio, lacertos
& coxendices iam pridem constrictas habebat fu-
niculis: qui iam ob necessariam in domesticis offi-
cijs corporis agitationem, intumescente circum
carne, artus sædum in modum lacerabant. Tãtus
autem patiendi amor animiq. uigor fuit, ut uiani
non minus longam, quã asperam ingrediens pe-
dibus, demere sibi tam sæua neglexerit uincla:
Ergo cum ad cruciatum suapte sponte peracerbũ
accessisset iter pedestre ac difficile, necessario etiã
ad funiculorum cruciamenta accessit uel pluri-
mum. Ille tamen non in suscipiendis, quam in per-
ferendis ærumnis fortior, spreto non solum dissi-
mulato dolore pergebat. Quippe eas similiter, ut
ceteras quas expertus erat corporis uexationes
sperabat posse usu & consuetudine mitigari. Cæ-
terum cum non modo in dies, sed in horas cresce-
ret atrocitas illius carnificinæ, fiducia in sollicitu-
dinem uersa, non ille quidem animo, sed uiribus
cœpit

coepit deficere. Ad extremū igitur posteaquā nec
 dissimulare nec ferre ultra vim poterat mali; ne-
 cessitati cedēs socios benigne rogat, sibi ut igno-
 scāt, se quidē præ defatigatione eō redactū, ut nō
 valeat iam mouere vestigium. Mirari illi primo
 subitum feruidi hominis lāguorem: inde vbi pal-
 lor ori suffusus intestini mali magnitudinē indi-
 cavit, deficientem excipere, sciscitari quid tan-
 dem acciderit noui. Tum Franciscus recepto pau-
 lisper spiritu, quem incluserat dolor. necessa-
 rio rem totam vrgentibus aperit. Quocirca eius
 illi palām vicem dolentes, clam suspicientes vir-
 tutem, hortantur, vt quam commodissime in-
 terquiescat, quoad parumper vis tanti remittat
 mali. Vbi satis quieuisse visus est, & aliquid re-
 cepisse virium; pederentim eum ad proximum
 hospitium deferunt: confestimque medicum ad-
 hibent: qui affecta membra diu multumque con-
 templatas seuerē pronuntiat, vincula iam dispi-
 ci non posse nedum incidi; Nodos autem etsi
 appareant, atque extent, vlcera tamen effecisse
 talia, vt dissolui, disseccariue nequeant sine acer-
 bissimo sensu doloris. Igitur (quia morbus artē,
 morbi causa consuetudinem vincebat) attoni-
 tus ac stupenti similis aliquamdiu hæsit: ad vlti-
 mum parum prosperæ curationis euentum veri-
 tus, nullis Francisci aut sociorum precibus per-
 pelli potuit, ut ægris membris tanto cum peri-
 culo admoueret manum ita re nō modo infecta,
 sed etiam intentata recesit; Ingens Patres soli-
 citudo incesserat anxios non de Francisci tātum
 salute: sed de ratione quoque communis itinē-
 ris, cui magno cum omnium incommodo intem-
 pestius ille focij morbus obstabat. Et Francis-

*Desperato
 eius morbo,
 deseritur a
 medico.*

18 *FRANC. XAVERII*

co haud leuior fociorū sua causa hærentium erat cura, quam sui. Ergo omnes pariter ab humana ope ad diuinam uersi, cælestem medicum pro se quisque suppliciter implorare; superosque omnes deprecatores adhibere. Nec supplicatio irrita fuit. Suppleuit medici vicem Deus, & desperato morbo fecit subito medicinam. Mirum dictu postridie mane Franciscus surgens reperit funiculos omnes diffractos excidisse, tumorem resedisse omnem: nihil ex tanti mali atrocitate, præter indicia mali, funiculorumque uestigia remanere. Tum enim uero admirabundus nec suam magis, quam comitum vicem lætus cælesti numini magna voce gratulari. Accurrunt Socij nouæ lætitiæ causam requirentes: re cognita omnes haud dubio miraculo obstupescit certatim laudes, gratesque Deo (vti par erat) agere, & tendentes ad cælum manus, manantibusq; præ gaudio lacrimis præcipuam cælestis parentis prouidentiam eximiamq; in ipso temporis articulo benignitatem efferre cœperunt. En tatum malum, quod sedari modo oprassent, repente sublatum esse, vt non solum sine solitudine, sed etiam cum alacritate pergerent. Idem profecto & diuini patrociniij pignus fore, & uinculū fidei erga Deum suæ. Talia inter gratulandum cum omnes, tum uero Xauerius, quem ea res proxime attingebat, gratisimis profitebantur animis. Inde repetito itinere successu læti se ad operam tam benigno domino nauandā mutuis uocibus accedunt. Ac toto illo itinere, ut semper antea, Francisci præcipue ministrandi sociis inseruiendique studium & alacritas extitit. Nam cum omnes inter se summa ui (hoc unum inter eos certamen erat)

*Diuinitus
repente san-
natus.*

*Ministrat
socijs in iti-
nere.*

erat) officijs & demissione certarent, Xauerius siue animi ardore, siue insita comitate reliquos facile uincebat. Nec plus in commoditate sociorum, quam in aliorum salute curanda, sedulitatis erat ardorisque. Vbicunque se offerebat occasio proximis consilijs, monitis, exemplis iuuandi, arripiebat eam auidissime: ultro etiam, si res sineret ipse captabat. Neque is labor inanis fuit. Catholicorum plures ad honestam uitam reuocati: nonnulli hæreticorum ad sanitatem, uiamque ueritatis reducti: quacunque cum socijs transijt, sanctitatis uestigia impressa; quæ hæreticis spectaculo, Catholicis etiam exemplo forent. Itaque sæpe etiam usu uenit, ut hæretici ipsi sanctimonix admiratione capti comiter illis monstrarent itinera; locorum denuntiarent difficultates, itineris duces ubi opus erat, fernet sua sponte præberent. Adeo uera ac germana uirtus emicat, & immanes quoque homines admonet humanitatis. Franciscus igitur omnibus uiarum incommodis, ac periculis perfunctus, superis mortalibusque fauentibus, ad sextum Idus Ianuarias anni insequentis incolumis una cum socijs Venetias peruenit. Ibi Ignatium Loiolam reperit dulcissimos socios, filiosque auidissime operientem. Sequuntur consalutationes lætissimæ, complexusque Societatis more, summæ beneuolentiæ indices. Ea lætitia præteritorum laborum memoriam absterfit omnem.

*In uia proxi-
mos iuuat.*

*Hæretico-
rum animos
mitigat.*

*Venetijs dat operam Valetudinario insanabilium,
inde Romam ad Pontificem adit.*

Cap. V.

COMMUNI iam consilio Patres decreuerant proficisci Romam, vt à Pontifice Maximo petèrent potestatem manendi suo iure arbitrioque Hierosolymis (quòd Franciscanorum custos Pontificia auctoritate armatus iustis de causis permittere Christianis aduenis non solet) Euangelijque prædicandi sine vilius interdicti metu. Placuit igitur dum se vis hyemis frangeret, Venetijs quasi tyrocinium futuræ militiæ ponere. Ergo Patribus publica valetudinaria tanquã prouincias inter se comparantibus, Franciscus ægrorum insanabilium curationem, optatæ sui victoriæ materiem, sibi ipse depoposcit. Nec minore animi ardore eam prouinciam gesfit, quam expetiuit. Simul atque eò venit, miserorum lectos, & grabatos cœpit circumire, mæstos blande consolans, perditos cælestis vitæ spe recreans, confirmandis moribundos, omnes ad patientiam, ad honestatem sanctitatemque vitæ acriter impellens: vt quorum morbi insanabiles erant, eorum mores quacunque posset ratione sanaret. Ad hæc facilius iuuari posse eorundem animos ratus, si inferiret corporibus, ipsemet valetudinarium euertere, lectos sternere, purgare sordes, abiectissima quæque ministeria, christianæ humilitatis rudimenta, exsequi: mortuos denique ipsos de more ablutos rite sepelire. Inter hæc munera insignis quædam pietas ex eius vultu atque oculis eminebat: Christum ab illo in affectis hominibus

bus latentem cerni oculis quodammodo, eique ipsi dari operam crederes. Gerebantur hæc in luce celeberrimi valetudinarij, in oculis clarissimæ ciuitatis, tam insolita alacritate, atque lætitia, vt multis ad nouæ rei famam concurrentibus, spectaculo Franciscus esset non Deo solum & Angelis, sed etiam hominibus: vtique cum eius in affectos sedulitas B. Rochi (cuius nomē ab eximia huius generis benignitate Venetijs celeberrimū est) iucundissimam reuouaret memoriam. Vita bat ergo Xauerius quantum poterat oculos hominum, cælesti parenti, qui videt in abscondito, placere cupiens. Gratisimum interim spectaculum eius virtus superis præbuit. Aegrum nactus venerea lue, ac tabe confectum hoc impensius ei ministrare institit, quo magis ab illo abhorrebat animus natura vsuq; delicatus: Miras itaq; ibi pugnas edidit, nobilesque de se tulit victorias. Coercebat ratio contumaciam naturæ, & pestis illius horrorem virtus diuina superabat: vrgebat tamen interdum vlcera fœditas grauitasque odoris adeo, vt nauseans (vti assolent) animus vlcerosum hominem auersaretur. Non fefellit siue Dæmonis, siue naturæ dolus solertiam Xauerij. Igitur posteaquam paulatim refrigescere sensit caritatem; sibimet infensus, suamque animi mollitiem increpitans, meritas de se expetere pœnas, atq; illud delicati animi fastidium penitus exuere statuit. Nec mora: obfirmat Christi charitate pectus, & S. Catherinæ Senensis exemplo manantem ex vlcereb; saniam semel, atque iterum vnicus sui victor exfugit. eximia virtus diuinitus eximio donata est præmio. Hæc victoria non modo illum in præsens sui potentem fecit,

Vlcero præcipua cura ministrat.

*Saniam exu-
sit.*

B 3 sed,

Sui victoria

fed etiam in omne tempus, aduersus ulcerofos & elephantiacos eius muniuit animū. Morbos enim quorum cæteri uel aspectum ipſum horrere ſolent, ipſe deinde cum voluptate tractauit non tantum ſine moleſtia. Tanti refert ad animi libertatem, uel ſemel ſemet egregie vincere. Quocirca in omni Franciſci uita, & perpetua omnibus in rebus ſui uictoria enituit, & benignitas in miſeros ægros ſingularis. Hoc tyrocinio imbutus curas omnes ad deſtitutam animo expeditionem intendit. Vere primo nullam moram interponendam exiſtimarūt Patres, quin quamprimum Romam, uti uouerant, ad Pontificem Maximum adirent. Erant tum imbres maximi, itinera admodum lutulenta & aderant ſolennia Quadrageſimæ ieiunia religioſis uiatoribus haud ſane commoda. Verum ne rem Deo gratisſimam minus gratam cunctatio faceret, tanta fuit apud omnes uoti religio, ut dum ieiuniorum tempus præteriret; dum idonea tempeſtas uias lacunis & uoraginibus terrimas aliqua ex parte ſiccaret, dum uernæ remitterent pluuiæ, neutiſquam cenſuerint expectandum. Adeo non ſibi uota, ſed ſe uotis accommodabant. Itaque inita Quadrageſima, omnes pariter Romam ire maturant. Ad ſuperioris itineris paupertatem hoc acceſſit, ut ſine uiatico omneſuæ ſimul ac diuinæ prouidentię committerent ſe. Porrò in itinere uetera illa inſtituta perpetuo retinebantur, atque hoc amplius, quoniam id temporis erat, etſi pedefreſ uiatores neceſſarii itineris labor, cibique parce emendicatus plurimum uexabat, tamen rite quotidie ieiunabatur; nulluſque omnino capiebatur cibus, niſi emendicatus; ut dubitari poſſit,

Quadrageſima iter pedibus faciens et mendicās uite ieiunat.

possit, utrum maior imperati ieiunij religio fuerit, an euangelicæ paupertatis. Nec piorum hominum fiduciam vlla ex parte Dei prouidentia frustrata est. Nam magnis imbris grauique tempestate vexati, procedere tamen quo destinarant perseverantes, lutulentas in primis ac lacunosas eo potissimum anni tempore Longobardiæ vias pedibus sine ullo grauiore incommodo peruasere. Interdum autem vsu venit, vt frustulo duntaxat cibarij panis sumpto, maximo imbri, campis longe, lateque stagnantibus (vt alicubi vix summo pectore extarent) milia passuum vno die prope xxx. nudis conficerent pedibus, non æquo solum tranquilloque animo, sed hilari, lætoque. Demum illos Deus necessariis subinde rebus, ac viribus suppeditis, precario victu, periculisque itineris defunctos, quò intendebant saluos incolumesque perduxit. Romam vbi ventum est, nihil eis potius fuit, quam ut limina Apostolorum adirent, sanctissimisque urbis, atque omnium gentium patronis salutatis, cõmunem per eos causam enixius commendarent Deo. Exinde tantorum Præsidum patrocinio & gratia freti ad Christi Vicariũ (is tum erat Paulus III. ex inçlyta familia Farnesia vir cõfilio prudentiaq; longe clarissimus) aditum sibi quærere cœperunt destinata petituri. Erat Romæ eodem tempore Petrus Ortizius Hispanus Cæsaris procurator, homo summa autoritate parique humanitate præditus, à quo ad Pontificem introducti, atque ultro etiam commendati, benigne comiterq; ab eo accipiuntur de more ad osculũ pedis. Inde periclitandæ eorũ doctrinæ gratia, ad philosophicas, theologicasq; disputa-

Frustulo panis sumpto per lacunas iustum iter conficit.

Paulus III Pont. Max.

tiones super mensam (vti optimi) principis cōsuetudo ferebat) non semel adhibentur. Quo in genere cum omnes, & Franciscus in primis, egregium qua eruditionis, qua modestiæ specimen dedisset, editis de Hierosolymitana professione postulatis, quæ volebāt, impetrāt omnia, non modo nihil repugnante, verū etiā valde approbāt. Pontifice, cuius paterna in gentes omnes caritas adeo peregrinorum hominū est cōplexa virtutē, ut eos pro egregia ipsius benignitate, ac munificentiā, cum fausta precatione pariter & copioso viatico dimitteret. At illi ne in copia quidem paupertatis obliti, attributam votiæ peregrinationi pecuniam apud argentarium custodiendā deponunt, tantisper dum professionis tempus adesset: ipsi sibi victum interea per urbem mendicando palam conquirunt. modestia vtiq; quā doctrina insigniores, vtpote qui à familiaritate principum virorum vltro ad tantam uitæ humilitatem descenderent.

Vicetia post diutinam preparationem Deo Sacerdotij primitias offert. Cap. VI.

VRBANIS negotijs feliciter simul celebriterque confectis, Hierosolymam primo quoque tempore trāsmisuri eodem fere modo quo Romam venerant, reuertuntur Venetias. Ibi cælestis vitæ auidi, vt pluribus pignoribus obstructi Deo tenerentur, re familiari dudum consecrata, semet Christo penitus consecrare statuunt. Igitur cum ad eam rem intentiore separassent cura, sub Missæ sacrificium apud Hieronymum Verrallum Apostolicum Legatum paupertatis, castitatisque perpetuæ nuncupant vora. Nunquam aliās

*Paupertatē
castitatēque
perpetuam
monet.*

aliàs ante Franciscus diuinis gaudijs cumulator
 conspectus est. Quippe admodum lætus (quod
 ex vultu notari poterat) superfundenti se Deo
 totum dicauit pectus, & veteris instituti sui me-
 mor, vota semel nuncupata quotidie instaurauit
 deinceps in omni vita. Cæterum dum destinatæ
 nauigationis opportunitas expectatur, ad inter-
 missa itineribus, retenta animo benignitatis of-
 ficia refert curam, auctamq; cessatione industriã.
 Et eximiam Francisci in ægros caritatem, hoc
 etiam maior Veneti populi admiratio, approba-
 tioque excepit, quo labor eius fuit, quam ante
 diuturnior. Euenit quippe vt Palæstinam, quæ
 semper antea patuerat peregrinis, illo ipso anno
 exortum inter Turcas ac Venetos bellum clauder-
 et: Maria vtique omnia infestis Turcarum clas-
 sibus adeo obsidebantur, vt sine manifesto cedis,
 seruitutisue periculo, nemo posset ex Italia pete-
 re Hierosolymam. Quæ res Hierosolymitanam
 Patrum expeditionem primum distulit, denique
 disturbauit; Deo meliores in vsus illorum operã
 referuante. Conductos enim operarios ita de-
 stinavit in vineã suam, vt relicto effæto Turcarum
 solo partim syluescentia Christianorum uineta,
 partim desertos Indorum campos, intactasq; æuo
 Japonum syluas excolerent. Ita dum Franciscus
 diuini ignarus consilij inter spem metumque su-
 suspensus optatissimæ nauigationis tempus in dies
 opperitur, menses plures in ijs, quos dixi uale-
 tudinarij laboribus abiere, nunquam aut remit-
 tente se industria, aut refrigerente charitate.
 Verum enimuero Hierosolymitanæ profectionis
 spes demum vndique abscissa ingenti eum dolo-
 re perculit, mœstum eodem tempore cum facul-
 tate

tate visēdi sacra illa Palestinæ loca, martyrij quoq; ademptā sibi esse occasionē. Inde vnicū casuum humanorū solatium diuinam prouidentia respiciens, euentum illū quamuis acerbū, æqui boniq; cōsultit. Et re cōmuniter deliberata, cūctorū ver fæ alio curæ. Visū erat Patribus, quōd impensius & pietati suæ & alienæ saluti seruirēt, omnes sacris ordinibus initiari. Itaq; mense Iunio ipso S. Ioan. Baptiste natali die, nō sine egregia præparatione, sacerdotes (nam cæteris sacris ordinibus rite paulo ante initiati fuerāt) ab Arbenfi Episcopo consecrantur. Fama est eos tanta inter consecrationē lætitia perfusos, ut ea in ipsum redundaret Episcopum. Is. n. confirmasse deinde fertur, se eo ipso tempore inter cæremonias nouum quendam & insolitum fructum cœpisse diuinæ voluptatis. spes trāsmittendi in Palæstinam ita præcisā iam erat, vt voti religione propemodum soluti viderentur. Placuit tamen, ne quis omnino in eorum animis vel tenuissimus resideret scrupulus; ad annum vsque vertentem (vti nominatim in votorum formula cautum erat) voti uæ peregrinationis occasionem captare: hoc interim spatio, propediem libaturos Deo Sacerdotij sui primitias, colligendi sui causā, ex tanta celeberrimæ vrbis frequentia excedere. Ergo ad finitima loca digressi alius aliō. Franciscus cum Alfonso Salmerone in Montem Celsum (vicus is est passuum millia X V. a Patuio) recepit se. ibi solitudinis cupidus, vt proxime ad Deum accederet, quam longissime a cœtu hominum recessit: desertamque ac semirutam deuio in loco casam nactus, tecto e straminibus resecto, qualecunque sibi diuerforiolum parauit, hoc grātius, quod repræsentaret Christi

*Sacerdos
consecratur*

*Primi sacri
preparatio.*

*Solitaria
vita.*

sti domini sui præsepe, summamque illam rerum omnium inopiam. Inde vt IESV infantis paupertatem, eiusdemque iam viri solitudinem experiendo meditaretur, talem vitæ rationem instituit. Emendicato cibo parce ac duriter victitabat humi super stramine cubitans in tugurio imbribus, frigoribus, ventis obnoxio. Animum porrò ad cælestium rerum contemplationem excitaturus solito vehementius, voluntarijs quotidie pœnis corpus afflictabat suum. Nec immemor Dei animam ducentis in solitudinem, & ibi loquentis ad cor eius, intentius audiebat quid in se loqueretur Dominus Deus: identidem uidelicet orans, & quicquid erat otij in sacrorum lectione librorum, & pia cælestium rerum meditatione consumens. Quid incommodorum ærumnarumque eo in loco pertulerit; rursus quam duras ac liquidas ex cælestis sponsi consuetudine perceperit voluptates, facilius est cogitare, quam dicere. Illud constat stipem ab eo coactam fere ita fuisse exiguam, vix vt ad panem emendum satis esset: Quod si quando aliquid olei aut obsonioli accederet, tum vero illum opipare sibi epulari visum: in hanc autem solitariæ vitæ rationem, ipsos quadraginta dies (cælesti magistro videlicet autore qui totidē in solitudine dies versatus est) iucundissime absumptos. Nec dubiū est quin ex diuino congressu, pro summo illo suo ardore animi, flagrantiq; in Deū charitate, non minus donorum, quam gaudiorum cælestiū hauserit. Subinde igitur progressus in publicū, Christi quoq; exemplo institutoq; populū docere, & diuinitus hausta impertire hominibus in tēdit. Concionandi uerò modus hic erat, vt Christi sermonem

Osee. 2.
Psal. 84.

*A solitaria
uita populū
docere instituit.*

sermonum in campis, mōtib; littoribus habitū memor, v̄bicunq; spes eum inuitaret rei bene gerendæ, in cœtus hominum concionaturus inferret sese : eosque potissimum erudiret qui maxime institutionis indigentes minime interesse sacris concionibus solent, quò Deus etiã à non quæ rētibus inueniretur. Quocirca in triuio aut platea corrogatis auditoribus, sumptoque ex aliqua taberna scabello, ex eo de honesta, beataque uita apud desidiōsos ac ludibundos vehementius, quam speciosius verba faciebat : vt nonnulli etiã qui risus captandi gratia ad concionem accesserant, orationis grauitate, diuinaque vi permoti pro risu referrent fletum. Non alia res maiorẽ habebat admirationem, aut negotium adiuuabat magis, quam pecuniæ abstinentia, gratisimum omnibus sanctitatis indicium. Quippe neque ipso quicquam petente a circumfusa multitudine, neque ultro datum accipiente, nemo non sensit illum haud quaquam suis commodis seruire sed alienæ saluti. Studio atque opera non minus vtiliter in alijs iuuandis, quam in seipso excolendo, in Montè Celso collocata : Ignatij accersitu venit Vicetiam : Ibi animo, quanta maxima potuit cura præparato, maturum iã ratus quod pridem pia mente conceperat, nouus sacerdos celestem illam, ac salutarem hostiam diuinæ maiestati, missis gaudio lacrymis immolauit. Non tam credere illum, quod sacrosanctis illis mysterijs continetur, quam cernere atq; intueri diceres. Ardor sane mentis ac vultus is fuit, vt eum qui conspicerent tam suauiter lacrimantem, temperare ipsi nequirent lacrymis. Et ille deinceps excellentem hunc pietatis sensum haud secus retinuit

*Abstinentia
pecunia in
concionibus.*

*Primum sa-
crum facit.*

tinuit in reliqua vita, quam si nouus quotidie sacerdos ad aram accedens, primorem illam sacrorum dulcedinem delibaret.

Bononiam, Romamque sermonibus iuuat.

Cap. VII.

IAM præstituta Hierosolymitanæ peregrinationi dies abierat, neque tamen (obnoxio adhuc hostium classibus mari) spes transmissionis dabatur vlla. Restabat vt ex uotorum formula, Pontifici Max. addicerent se. Patres ergo communi consilio statuunt vt Ignatius, Petrus Faber, Iacobus Laines, Romam petant, Pontificemque adeuntes ei vora & operam suam sociorumq; offerant ad auxilium animorum. Interim cæteri in celeberrimas Italiæ Academijs diuisi studiosos litterarum adolescentes pietate imbuerent, pellicerentque, si quos Deus ad suum numerum aggregatos vellet: In Academiarum partitione Xauerio Bononiensis obuenit, non minimo illius ciuitatis bono. Nam simul Bononiam attingit, et si quod tum infirma erat valetudine, plus animi attulerat quam virum; tamen virtutis ardor, quod viribus deerat, abunde suppleuit. Haud secus quam si optime valeret (adeo immesa erat de hominibus benemerendi cupido) per omnia ferme Christianæ caritatis munia, eximia eius benignitas vagabatur. quotidie re diuina de more facta, ægris in valetudinarijs, vincis in custodijs inferuire, pueris & idiotis hominibus christianæ doctrinæ rudimenta tradere, accedentium confessiones audire institit; Insuper in triuuis compitibus ad multitudinem verba facere, nõ asfidua magis

Sedulitas eius in proximis iuuandis etiam cum minus ualere.

Concionandi ratio.

magis, quam salubri ratione. Neque enim nouū hoc speciosum & declamatorium concionandi genus, sed vetus illud ardens & prorsus apostolicū sequebatur. Nullus orationis fucus, ornatuque verborum, sed maximus ardor animi, spiritusque, grauiſſimæ certissimæque sententiæ, quas veritatis index orationis simplicitas & quasi negligentia commendabat. Oris totiusque corporis cōformatio ad modestiā & humilitatem, spirabat eā, quæ in animo latebat, sanctimoniam: emicans ex ore, atque oculis pietas facile declarabat, quicquid diceretur, ex intimo animi sensu, ardentique pectore proficisci; quo feruentiora etiā ad auditorū mētes verba tanquā faces perueniebant, eorumque voluntates accendebant vehementius; ut satis appareret quā ignitum sit eloquium diuinum, cum ita iactatur ab hominibus, ut suppedietur a Deo. Nempe erat Xauerio propositum non gratiā hominum, & popularem captare auram, sed in mentibus auditorū, Dei timorem amoremque; ingenerare; animorum utique; saluti, non suæ existimationi consulere. Summa porro concionum, aut acerbissimos, sempiternosque cruciatus apud inferos, improbis constitutos, rursusque æterna cumulatiſſimaque præmia, quæ bonos manent in cælo, proponeret: Vitiorum quoque; sceleratam & virtutum speciem pulchritudinemque; non venuste, sed grauius demonstraret. Sicut actum satumque Dei verbum nec seignibus excipiebatur animis, & optatos Deo Franciscoque ferebat fructus. Complures enim mortales Deo bene iuuante e flagitiorum extracti cæno, non pauci ad frequentem sacramentorum vsum perducti: magna insuper pecuniæ vis elemosynæ nomine collata: cuius tamen

Summa concionum,

Concionum fructus.

Paupertatis amor,

men

men ille ne teruncium quidem attingebat, sed ea in pauperes diuisa, ipse ostiatim victū sibi quaritabat, simul egentium necessitati prospiciens, & concionatoriæ dignitati. Quo factum est non modo quod agebat, vt quamplurimi respiscentes, christianamque uitam instituerent; sed etiā quod non laborabat, vt eius nomen omnium sermo ac fama celebraret. Itaque Bononiæ haud minus diuturna sanctimonix suæ, quam industriæ reliquit vestigia. Quippe domus, vbi ille diuersatus est, deinde consecrata, & in sacellum versa, hodie religiose visitur celebraturq; , vt idē sit Xauerij, & diuersorij, & sanctitatis monumentum. Bononiensi Prouincia bene gesta, Franciscus Romam, vt conuenerat, media circiter Quadragesima venit, anno a Christo nato M. D. XXXVIII. Diuersabantur tum Patres precario in villa, quam eis Quirinus Garzonius ciuis Romanus honestus pariter, ac pius in colle Hortulorum (montem Trinitatis hodie vocant) concesserat. Ibi emendicato victitantes cibo, nec minus salutis alienæ, quam suæ virtutis auidi, rei christianæ communi consensu operam nauare, & in Christi vinea pro se quisque elaborare statuerunt, rati ex vrbe religionis sede, plurimoque martyrum cruore optima vberimos capi fructus posse pietatis. Primū igitur rectum consilium recte atque ordine exequentes Pontificis Vicarium & Parochos ad eū. Facta vbiunque vellent concionandi potestate, præcipua vrbis inter se diuidunt templa: Xauerio & Petro Fabro S. Laurentij in Damaso ædes obtingit, celebris imprimis, ac nobilis, vbi alternos inuicem ad populum sermones haberent. Hac igitur in æde, frequenti, ac secunda concione de rebus

*Domus ubi
diuersatus ē
in Sacellum
versa.*

*Collis hortu-
lorum.*

*In æde S. La-
urentij i Da-
maso concio-
nes habet ad
populum.*

*Sacramēta
Romæ fre-
quentari cœ-
pta.*

bus non dictu speciosis, sed vsu necessarijs subinde differens, hæud disparem messuit semēti messis; auditoribusque non tam admirationi, quàm (quod caput est concionatoris) saluti fuit. Nam populum Romanum crebris sermonibus ad honestatem, ad temperantiam, ad crebrum sacramētorum vsum pro virili parte compulit: cæterisq; eius sociis eodem summa ope incumbētibus, Romana pietas rursus accendi, & antiquæ Romæ species paulatim redire visa. Nec populum excolens Xauerius teneram neglexit ætatem, sed eam vicatim christianis præceptis, ac mysterijs imbuerentiore cura institit, hæud dubius quin civitatum conformatio penderet potissimum ex disciplina atque institutione puerili. Inter hæc, Patrum consultationibus decretisq; Societas IESV in Religionis formam redacta, non domi solum fundari cœpta est, verum etiam virtus eius atque industria probari foris, adeo vt Ignatij sociorum nomen vltimas quoque terras peruaderet, Deo nouam gentem disseminare toto orbe terrarum parante.

India prouincia diuinitus illi destinatur.

Cap. VIII.

Rex Lusitania aliquot e Societate postul.

NONDVM erat Societas IESV. Pontificis Max. auctoritate confirmata, cum Ioannem Lusitaniæ regem hoc nomine tertium Ignatij & sociorum eius fama perpulit, vt aliquot ex ijs a Pontifice & ab Ignatio per Petrum Mascarenam Legatum suam postularet. Causa postulandi fuit, quod Lusitani per ea tempora regijs instructi classibus, non minore successu quam ausu, per ignota maria, clausas omni antiquitati vias, ac terras aperuerant; ferisque ac barbaris nationibus

nibus subactis, trans Indum & Gangem, in
 vltima Orientis penetrarant. Ad eas gentes
 christianis sacris imbuendas, rex optimus haud
 ignarus quantum id esset negotij, ueros ger-
 manosque Euangelij praecones destinabat ani-
 mo, ratus christiani regis nomine se dignum non
 esse nisi populos in suam ditionem redactos in
 Christi redigeret ditionem. De Ignatij sociorū-
 que eius egregia virtute, summaque in adiuuandis
 hominibus industria multorum litteris multa
 cognorat. Quocirca talium virorū audus Masca-
 renæ legato suo magnopere mandauit: ut simul a
 Pontifice ipso, in cuius potestate illos esse acce-
 perat, simul ab Ignatio Societatis conditore,
 eorum suo nomine curaret quamplurimos.
 Nec defuit regis studio sedulitas Legati. Rem-
 cum Pontifice Ignatioque ita transegit, vtriusque
 (plures enim tanta sociorum paucitas non si-
 nebat) ad eam rem impetraret. Erat utique
 non laboriosa magis, quam periculosa provin-
 cia. Quippe cum continenti multorum men-
 sium nauigatione, per immensam Oceani uas-
 titatem, per maria, uel insanis fluctibus, uel
 immanibus belluis horrenda, in alium qua-
 si orbem terrarum traiciendum foret; & bar-
 baræ ac feræ nationes, haud minorem in ho-
 ras singulas periculo excolendæ, quam aduen-
 dæ. Cæterum hæc mortalium terricula ui-
 ros Christi crucisque amatores, quibus uiue-
 re Christus esset, & mori lucrum, ultro etiam
 inuitabant. Itaque ubi cognitum est ipsorum
 duos in Indiam ituros, erecti expectatione, eam
 que sibi quisque Prouinciam expetentes tantæ rei
 taciti opperiebantur euentum. Socios tū Ignatius

Phil.c. r.

C auto-

34 FRANC. XAVERII

autoritate magis, quam imperio regebat, vir uel sanctitatis miraculo uel Societatis institutione uenerabilis. Is primo Indiam Simoni Roderico, & Nicolao Bobadillæ decreuerat, non si ne pia quadam æmulatione cæterorum. Sed Francisco utique diuinitus ea prouincia debebatur. Iam Simon, etsi quartanæ obnoxius febri, per nauis occasionem, in Lusitaniam transmiserat; & Bobadillam adhuc Romæ aduersa tenebat ualutudo, quominus cum Regis Legato profectio- nem maturante ire posset. Quocirca Ignatius consulto intentius per præces Deo, Franciscum ad se accersi iubet nonnihil iam suspicantem.

*Ignatij ora-
tio.*

Tum hilari vultu ut solebat. Nimirum, inquit,
 „ Franciscæ Indiam Prouinciam tibi Deus ipse de-
 „ stinavit. Bobadilla cui a me destinata erat, lon-
 „ ginq̄ implicitus morbo, ut uides, eam obtine-
 „ re nequit; reliqui focij maxima ex parte, Ponti-
 „ ficis iussu pijs per Italiam negotijs distinentur.
 „ Te ego alios ad vsus apud me retinere statueram;
 „ sed Deo aliter visum, qui segregauit te in Euan-
 Rom. c. 1. „ gelium suum. Age igitur mactæ virtute vir, Du-
 „ cem sequere Deum, qui te haud dubijs signis in
 „ Indiam uocat. Iam te ad tantum opus cælestis
 „ illa excitet flamma, qua te semper ardentem vi-
 „ dimus. Iam altitudine animi tui, iam magnitu-
 „ dine prouinciæ, iam cælestium expectatione di-
 „ gnos spiritus cape. Ne pluribus super tanta re
 „ tecum agam, tua mihi haud ignota uirtus facit,
 „ & scilicet illa nutum, non modo imperium, præ-
 „ uertere solita obedientia; Cui hæc ipsa superua-
 „ canea uideri possunt, cum satis superque foret di-
 „ cere, i, sequere in Indiam uocantem Deum. Ad
 hæc Xauerius uirginali suffusus rubore, cum dixisset

xisset se Christi causa paratum esse ad omnia; manantibus gaudio lacrymis, ingentes illi secundum Deum gratias egit, quod suum votum impleret. Sensisse quidem se olim ad Indorum salutem curandam diuinitus impelli; sed iam accessisse ad diuini numinis instinctum, eius, quem diuinæ voluntatis interpretem duceret, auctoritatem. Quocirca se id quicquid esset siue oneris, siue periculi non dubitanter subire. Nam ut cætera sibi humana diuinaque præsidia deessent ad obsequendum Deo; propensam obsequendi voluntatem certe non defuturam; eundemque fore, & obedientiæ finem, & uitæ: spectata est in ea re Francisci non obtemperandi tantum propensio, sed magnitudo quoque animi singularis: Nullum tum erat in India, aut uspiam omnino, præterquam Romæ, Societatis domicilium, quo diuertere, vbi diuersari posset. Societatis in Lusitania, Indiaque ea conditio futura, quam ipse fecisset. Indicum porro iter, barbaraque gentium peragratio haud minus periculorum habebat, quam ærumnarum. At ille martyrij audis sperare cœpit ab India, quod Hierosolyma denegarant. Quocirca omnes difficultates, ac discrimina ab animi fortitudine, Deique fiducia contemnens, protinus Ignatio, quasi cælesti uoce iussus, dicto audiens fuit. Ab eo digressus extemplo parare se ad iter, lætus optatum negotium diuinitus delatum sibi esse in finem. Nec quisquam omnino domesticorum fuit, quin liquidò affirmaret diuino profus consilio nutuq; factum esse, ut Xauerius potissimum eligeretur ad nouam illam Indiæ prouinciam de libandam. Subibant quippe eorum animos cre-

*Francisci
magnitudo
animi.*

bri illius sermones, quibus immensam Indiæ messem efferre, & Indorum per inscitiam pereuntium cladem deplorare consuevit, eumque maxime idoneum censebant ad depellendam calamitatem, qui maxime miseraretur. Recensebant etiam visum quoddam, quod Iacobus Laines olim sibi a Francisco contubernali suo indicatum enuntiarat aliis. Visus enim sibimet sæpe Xauerius per quietem humeris Indum aliquamdiu vectare adeo grauem, vt ipso pondere fatigatus excitaretur e somno. Quod quidem rei futuræ indicium potius, quam sopitæ mentis ludibrium fuisse deinde ostendit euctus. Franciscus igitur hæc spes, & cogitationes secum in Indiam portans, tam longinqua profectioe in posterum diem parata, documentum fuit, quam parum ad humanas res sit affectus, qui totus aptus ex Deo pendeat.

Francisci solum de Indio humeris ab se gestato.

Profectione Indiam in posterum diem parat.

Adito Pontifice, in Lusitaniam proficiscens magnarum virtutum indicia edit in via. Cap. IX.

CETERVM prius, quam se in viam daret, ita demum omnia prospere ac feliciter successura sibi existimans, si ex autoritate Christi vicarij tam difficilem Prouinciam suscepisset, Paulum Tertium Pontificem Max. adit, pedesq; de more osculatus, faustam ab eo precationem certasq; indulgentias petit, tacito vtique ipsius imperio in Indiam iturus. Et Pontifex Indica expeditione lætus excepit eum comiter benigneq; Inde benedictione indulgentijsq; liberaliter non solum libenter concessis, in hanc ferme sententiam locutus est: Equidem ingentes diuinę benignitati

gnitati grates ago habeoque, quod me Pontifice reuersura sit in Indiam fides, quæ ab Apostolis olim introducta, paulatim barbaris illarum gentium cefferat moribus. Tu vero non modo nostra autoritate, sed etiam Dei, cuius personam gerimus, impulsu excitatus, pari animi magnitudine tantam capeſſe prouinciam, memor te in Indiam per homines vocari à Deo. Quis vocet, non qui ſis, tecum reputa. Memento te ab illo vocari, qui vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt. Neque enim tam idoneos ad opus quærit, quam ipſe deligendo facit. Quemcunque elegerit, huic & animorum ſuggerit, & virium ſatis. Niſi forte obſcurum eſt, vel ipſos Apoſtolos per ſe ab omnibus rebus imparatos fuiſſe. Atqui iſti piſcatores, rerum verborumque imperiti quid non Dei miſſu ductuque fecerunt? quæ regna, quos populos, quas gentes Crucis non ſubegerunt? Atque vt cæteros taceam, Thomas Apoſtulus quam bene rem Chriſtianam geſiſit in India, quò tu nunc eodem Deo autore tendis? Quot barbaras nationes mitigauit? quot inanum Deorum aras euertit? quot regnis ſuaue Chriſti iugum impoſuit? Nec verò te ærumnarum, aut mortis terror ad audendū facere debet ſegniorem. Vilis hæc eſt vita æternā meditantis expetenda. mortē vero contemnti aut etiam optanti quid graue, quid acerbum, quid horrendum videatur? Perge igitur & Dei ductu, S. Thomæ exemplo, Chriſtianæ religionis fines longe lateque profer in Oriente. Non eſt abbreviata manus Domini. Eccleſiam qui olim per Apoſtolicos fundauit, ſubinde per apoſtolicos viros auget

Oratio PAULI
 li. ij. Pont.
 Max.

Rom. 4.

Iſa. c. 52

*Francisci re
sponsum.* ornatque . Tum Franciscus vultu demissionem
animi præferens, in hunc fere modum respon-
dit. Quid tandem in hoc genere efficere queam,
Pater Beatissime, cur ego potissimum ad tantum

» opus deligar, equidem non video; cæterum exi-
» stimandum ijs relinquo, qui delegerunt. Non
» obtemperantis est quid possit, considerare, sed
» imperantis. Ego vero quantum meis ipse diffi-
» do viribus, tantum diuina ope, prouidentia-
» que confido, quæ infirma mundi eligit, vt con-
» fundat fortia, ne gloriatur in conspectu eius om-
» nis caro. proinde sic in animum induco meum,
» quo autore tantam prouinciam susceperim, eo-
» dem adiutore me ex eius sententia gesturum.
Pontifex ingentis indolis specimen ex aspectu ac
sermone Xauerij cum cœpisset, ratus propagato-
ri religionis apud Indos, maiore quadam auto-
ritate opus esse, ultro suam illi potestatem. quo-
ad opus foret, impertijt. Quippe apostolicum
eum Legatum in India constituit, eiusque rei di-
ploma Lusitani Regis Legato dedit tradendum
Regi, quo si videretur Xauerium in Indiam ab-
euntem ornaret. Franciscus igitur qui haud-
quaquam tanto oneri ferendo esse sibi videretur,
dilato munere, quam si delatum esset lætior
reuertitur domum. Inde non sine mutuis
lacrymis digreditur à domesticis magno sui de-
siderio cunctis relicto. Profectus est ab vrbe in
Lusitaniam cum Mascarena Regis Legato, Paulo
Camerte comite, (is per eos dies Ignatio se ad-
iunxerat) anno post Christum natum M. D. XL.
protinusque in ipso itinere non obscuriora dedit
signa modestiæ, quam sanctitatis suæ. Nam cæ-
lestium licet rerum contemplationi deditus, hu-
manitatis

*Franciscus
Apostolicus
Legatus in
India consti-
tuitur.*

manitatis tamen memor officiosum adeo se omnibus præbebat, ut in diuersis lectulo cubiculoue comitibus cedere; deterrimis rebus ipse contentus, cessantibus insuper famulis, in curandis comitum equis alijsque seruilibus ministerijs, ad omnia descenderet, famulus verius quàm comes. Ceterum nihil illo iucundius in consuetudine, nihil ad omnem rationem humanitatis accommodatius: omnes omni ratione demereri, benigne vnumquemque alloqui, comiter & ipse ad alios accedere, & ad se accedentes accipere. hilari semper esse vultu, facile alijs, ac libenter obsequi; gratos iucundosque miscere sermones. Sed talibus in rebus (id quod difficillimum est) adeo tenebat modum, vt grauitate comitatem moderante, omnia eius tum facta, tum dicta sanctimoniam redolerent. Proprium ac perpetuum eius erat colloquia uel de pijs rebus, uel pietate cõdita ferere: omnesq; quibuscum promiscue uersabatur, occasione aliqua oblata, aut illato sermone ad odium uitiorum, ad uitæ emendationem impellere admonitos vt vitia, quam remedia grauius ferrent. Salubrem talium sermonum amaritiem multa humanitatis condimenta mitigabant. Et uarii casus Xauerii sedulitatem non uerbis quam rebus admirabiliorem fecere. Cum enim fatigatos ex itinere comites omni obsequio refoueret, periclitantibus si manu non posset, succurrebat prece. Vnus è primoribus Legati asseclis torrentem amnem dissuadentibus ceteris, equo transire ausus ad ultimum periculi uenerat. iam rapidos in gurgites delatus regere ne quibat equum, iamq; uorticibus implicitus, præ-rapidi fluminis impetu ad certum auferebatur

*Comitum
equos curat.*

40 FRANC. XAVERII

exitium, cum aliis pauore defixis, Francisci uirtus tantum periculum facile discussit. Nam cæteris ad numen comprecandum incitatis, intentius cœpit orare. Nec frustratæ sunt eum preces. Repente ille profundo emerfus flumine, qua leniore tractu ferebatur amnis, equum statuit in vado; additoq; diuina ope comitumq; hortantium uocibus animo, ad ulteriorem ripam euadit, Francisci utique precibus omnium consensu a præsentis morte reuocatus. Inde cum in Alpium iugis iter fieret, passim nix cumulata uento, in uiæ rupes, & saxa uestigium subinde fallentia ingredientium equos non sine equitum periculo fatigabant. Igitur Legati Secretarium forte ex equo prolapsum ingens niuis acruus hausit. Erat is locus lubrica in rupe atq; præcipiti, quam minax subibat torrens. Discriminis magnitudo a ferenda ope comitum proximos absterrebat veritos, ne ille adiuantem traheret potius, quam sequeretur. ita occupatis metu animis, alius alium intuentes in eodem hærebant uestigio. Cunctantibus superuenit Xauerius, qui alienæ magis, quam suæ salutis memor protinus ex equo defiliit, illumque summa ui niue extractum manifesto periculo eximit, pari cum periculo suo. Hoc ille tanto Francisci promerito deuinctus eum deinde semper tanquam uitæ salutisque suæ parentem coluit. Ipse quoque Legatus & egregius hæc factis, & sanctissimorum suauitate morum captus, Xauerium eximie diligebat. Nec Franciscus sat habuit comitibus omni ratione prodesse, sed obuios quoq; utcumq; poterat iuuabat, in diuerso rii præsertim cauponisque per occasionē omnes docendo monendoq; ad honestā Christianamq; inci-

*Comitem
precibus e
fluminis
uorticibus
eripit.*

*Legati Se-
cretarium de
niue extra-
hit.*

incitans vitam. Egregia verò eius pietas subinde euangelicæ perfectionis exemplum edidit, non minus imitationis apud religiosos viros, quam admirationis apud ceteros habiturum. Haud procul patria iter habebat, eius mater, propinqui ac necessarii minime deuii erant. Si eam occasionem dimississet, non erat ignarus, propter Indiæ longinquitatem, nullam prorsus eos uisendi facultatem posthac futuram: simul intelligebat, nihil sibi a matre pia femina (nam pater mortem obierat) nihil a cognatis periculi fore. Instabant comites, vrgebat ipse Legatus, ut eos ex itinere salutaret: Xauerius tamen ueritus ne quæti forte sociorum minus cautum olim suo exemplo impelleret in fraudem, nullo modo flecti potuit; vr̄ ad suos salutandos paulisper diuerteret. ita pio erga propinquos odio declarato, & verum se Christi discipulum præbuit, & documentum fuit hominibus Deo sacris, ut multo magis inimicorum loco (si Dei obsequio) domesticos haberent suos. Verum ne insolita res offenderet Legatum, eiusque comites cælestis huius philosophiæ rudes, conatus est sermonis comitate aptisq; rationibus suam illis probare causam. Peragrata igitur celeriter Hispania; Olyssiponem ad Regem Lusitaniæ cum Legato ire contendit. Et Legatum ex diutina intimaque familiaritate Xauerij tanta iam admiratio cæperat uiri, vr̄ sibi imperare non potuerit, quominus certum ad Regem tabellarium cum litteris de Francisci laudibus destinaret ex itinere, quæ res ingentem regi uisendi ornandique Xauerii cupiditatem iniecit. Itaq; Olyssipponem iam fama notus, expectatusq; peruenit.

*Patriam
præterit cognatis ne salutatis qui-
dem.*

Ab Rege Lusitania benigne acceptus Olyssipponenses ad studium pietatis excitat.

Cap. X.

*Olyssipponis
descriptio.*

*Simonem
Rodericum.*

*Regis Ora-
tio.*

OLYSSIPPO vrbs regia est non longe ab Oceani litore, Lusitaniæ totius longe maxima, eademq; portu egregio, quem flumen Tagus urbem præteriens efficit; Indicarumque rerum commercio celeberrima. Huc igitur ut peruentum est: Xauerius eò se venisse lætus, vnde in Indiam solueretur, Simonem Rodericum Indiæ expeditionis, socium, qui iam dudum (vt ante diximus) eò transmiserat offendit adhuc quarana laborantem, & forte illo ipso die febris erat reditura. mirum dictu ægrum hominem ex insperato amplexans tanta perfudit læticia, vt feбри in perpetuum exclusa, siue gaudii magnitudo, siue potius virtus Xauerii vim omneri excusserit morbi. Itaque simul ex defatigatione itineris refecit vires, accersitus in regiam, cum Simone iam valente Regem adit; se suamque illi operam ad Indorum auxilium offerens. Rex qui de Francisci eximia virtute ex Legato multa comperisset, benigne utroque excepto in magna procerum corona, summopere, inquit, lætor Patres de vestro in Lusitaniam ad Indiæ salutem aduentu. Nec dubito quin eadem vobis haud minoris læticiæ sit causa, quam mihi. Aperitur quippe uestræ industriæ immensa vastitas Indiæ, quæ diligenter vt spero & constanter exculta uberri-
mos fructus promittit animorum: tanta ubique
cernitur ad Christi fidem propensio. Equidem
per omne regni tempus antiquiorem religionem,

nem, quam regnum habeo, tum demum illa-
 rum me gentium regem existimaturus, cum eas
 caelesti regi parere cognouero. Quocirca nihil
 mihi, spero etiam Deo a vobis gratius accidere
 potest, quam ut mecum totis viribus in eandem
 incumbatis curam Orientis Christo communi
 domino adiungendi. Si cum uestri dissimilibus
 agerem, hortarer vos ne obstantis naturæ diffi-
 cultates, exæstuantis Oceani minas, infiniti pene
 itineris ærumnas, barbararum gentium congreg-
 tus formidaretis: ne quo aliorum cupiditas ala-
 cris aduolat, vestra pietas cunctaretur ire. Ve-
 rum quid ego vestram virtutem accendere uer-
 bis coner, cum sat noverim uos Christo & Euan-
 gelio militantes diuinam gloriam, salutemque
 hominum ex periculis accersere? nec quicquam
 optabilius ducere in vita, quam pro Deo honesta
 morte defungi? Nihil profecto natura ita
 clausit, quo non ualeat vera virtus perumpere;
 Deo bene iuuante non Indiam solum Euangelio
 aperietis, sed vltima quoque Orientis. Ibi vos
 aut uita meritis conspicua, aut gloriosus vitæ
 exitus manet. Proinde dum classis se instruit,
 vernum tempus expectans, vos quoque ad iter
 necessaria comparate. Nobis curæ erit præstare,
 ut neque in Lusitania, neque in India quicquam
 requiratis. Tum illi maximis Regi gratiis actis,
 ita respondent, iam pridem se exploratam habe-
 re summam eius cupidinem diuini cultus augen-
 di; liberalitatem autem religioni parem non Ro-
 mæ solum ex multorum sermone cognouisse, sed
 nuper etiam ipsismet in itinere multis esse docu-
 menti expertos, ut magis conniti deberent, tan-
 ti regis meritis respondere, quam dubitare an
 sui

fui similis esset futurus, & quoniam omni uoto expeterent Indiæ cæteræque Barbariæ afferre Euangelij lucem, haud constanter qualicumq; ipsorum opera uteretur ad Indorû & Orientis auxilium: Et si enim & se & illum nossent, ferirentque semet tantæ moli, tantoque ipsius ardori nec animis esse, nec viribus pares; confidere tamen Deum, qui onus imponat, quod uirium desit additurum. Deo duce, ac pro Deo quid delicti criminis recusandum? sibi utique primam curam diuinæ gloriæ esse oportere, honestamq; mortem quacumq; vita potiore. Certamen idẽ ortum inter Regis liberalitatem, & Francisci, Simonisque modestiam. Rex prolixè omnia eis pollicitus benigno sermone facta benigniora adicere: illi contra uotiue paupertatis tenaces delatis ab rege cõmoditatibus uti nolle. Postremo uicit beneficium regis naturam constans seruorum Dei in proposito uoluntas; cessitq; rex non æquitate causæ uictus, sed admiratione uirtutis. Dimissi ab Rege protinus recusato lauto domicilio, quod ultro offerrebat; ad publicum valetudinarium tendunt cum ingenti laude non modestia magis quàm pietatis. Satis quippe constabat, eos ibi potissimum diuersari uoluisse, ut liberius ægris Christi causa ministrarent. Nec illorum benignitas & industria expectationem frustrata est ciuitatis. Nam uitæ ratio in valetudinario huiusmodi fuit. Ante lucem per horam res diuinas meditati, sacerdotalis officij penso rite persoluto, sacrum faciebant prima luce. Quod supererat temporis in ægrorum corporum cura, animorumque salute impen se simul & hilariter absumebant, alias mœstis & afflictis solatia & subsidia afferentes: alias moribundos

ribundos roborantes ad ultimum illud certamen discrimenque: nunc excipientes peccatorum confessiones: interdum consulentibus de rebus salutaribus respondentes. Neque is labor aut obscurus, aut irritus fuit. Plerique, quibus fama eorum sanctitatis illecti coeperunt, vulgo ad eos uentitare: Et illi perpetuo de rebus pijs ac salubribus non minore animi sensu, quam ardore differentes, plurimos ad odium vitiorum amorumque honestatis, & scilicet ad pijs, frequentemque sacramentorum usum, compellebant vitæ iam prioris oblitos. Quæ consuetudo sacra mysteria frequentandi Olyssipponem tum primum longo interuallo reuocata totam deinceps peruenit Lusitaniam, uel cum singulorum ciuium salute, uel cum uniuersarum emolumento ciuitatum. Innumerabiles enim ubique mortales (Lusitana gens est ad pietatem satis propensa) antiquam illam pie sancteque uiuendi rationem innouarunt: multi caelestis vitæ capti dulcedine diuino instinctu ad uarias religioforum hominum familias aggregarunt se: nonnulli quoque ipsorum expetierunt Societatem, per id tempus a Paulo Tertio Pontifice Maximo rite comprobata. Itaque ingenti morum facta mutatione; alia forma, alia facies ciuitatis esse: Neque iam plebs tantum; sed nobilitas quoque sacramentorum, consiliorumque causa illorum diuersorum frequentare. Et loci hominumque humilitas rem illustriorem faciebat, egeantium aduenarum hospitium primoribus ciuium celebrantibus. Ad postremum eximia illorum virtutum rerumque humanarum despicientia cunctæ ciuitati:

mira-

In Lusitania Apostolus appellatus.

miraculo fuit. Iam in vulgus relatum erat duodecim Romæ Sacerdotes (duo enim ad decem illos actosserant) Societatem inter se coisse. Ex quo numero in duobus illis, quos apud se haberent inrueri sibi videbantur nescio quod specimen vitæ apostolicæ. Itaque eos populus siue ex pari numero, siue ex quadam vitæ similitudine, Apostolos, nimis amplo scilicet vocabulo appellare cœpit, & quamuis inuitos & reclamantes vocare perseverauit. Quippe natio Lusitana non minus in cœptis constans, quam in consiliis pia, nullis percelli rebus potuit, ut reuocaret quod semel dedisset, ut credebat, veritati. Quin etiam eo progressa res est, ut ad ceteros quoque Societate tota ferme Lusitania idem cognomen perueniret.

Profectio eius in Indiam frustra impeditur.

Cap. XI.

EGREGIA vero Lusitanorum pietas, Patribus tali nomine oneratis uerius quam ornatis, expeditionem Indicam nonnihil deinde turbauit; sed ita ut variantibus hominum voluntatibus, de Francisco fixa Dei exstaret voluntas. Nam primorum ciuium nonnulli Xauerii & Roderici admodum studiosi utilitatem ciuitatis non præsentis solum fructu, sed etiam futuri spe emolumentis estimantes; rationem tales viros retinendi in Lusitania, inter se inire cœperunt, ratum futurum commodum præferendum alieno. Res igitur primum cum Regni primoribus agitata: denique cum satis multos iam grauesq; & autores & adiutores haberet, defertur ad Regem. Ostendunt

dunt proceres pro se quisque quantum emolumentum ab Ignatij socijs tam breui temporis spatio regia ciuitas coeperit: quantum ab ijsdem opis sperare Lusitania possit vniuersa, si eos non hospites ad breue tempus, sed habuerit perpetuos incolas. Lusitaniae profecto, vrbisque regiae salutem, quippe quae propior sit quam India, etiam potiozem Regi esse oportere. Cur igitur vt barbaris gentibus consuleret, patriam ipsam tam praestanti nudaret praesidio? cur tanto ac tam salutari bono India potius quam Lusitania foueretur? Quocirca si idem regi videretur, quod caeteris; eximios illos, velut eius gentis semina manderet Lusitaniae, ut seminarium ad manum foret, vnde idoneos Sacerdotes in Indiam submitteret. Rex probata procerum sententia, proximisque primum consulendum ratus, omisso in praesentia Indiae iuuandae consilio, ambos instituendo talium seminario virorum, retinere constituit in Lusitania. Quod cum ex amicis Rodericus Xaueriusque rescissent, enimvero nec opinato nuntio commoti, protinus Ignatium per litteras de nouo Regis consilio admonitum quid opus facto sit consulunt. Qui re cum Pontifice communicata, totam rem ad Regis arbitrium reijciendum censuit, haud dubius quin ei praesens rerum tractatio certiora consilia esset subiectura. Dantur litterae eodem tempore a Pontifice ad Regem, ab Ignatio ad socios, id negotium omni ex parte permitti Regi. Quod si is super ea re Ignatij sententiam exquireret, commodissimum videri, rem omnem ita diuidi, ut Simon haereret in Lusitania, Franciscus in Indiam pergeret. Rex ergo Ignatij consilium secutus am-

bos

bos ad se accersiri iubet. Accurrunt illi haud se-
 curo quidem animo, sed ex diuina prouidentia
 suspenso. Tum Rex benigne ut solebat, quid sibi
 ab urbe de ipsis permissum esset præfatus, quid
 iam deliberatum haberet, expromit: Simoni man-
 dendum in Lusitania, qui Collegium Conim-
 bricæ inchoaret, Seminarium submittendorum
 in Indiam: Francisco in decretam sibi Indiæ Pro-
 uinciam proficiscendum. Proinde uterque ad
 suum se munus quamquam dissimile pari studio
 quam primum pararent, haud ignari sæpe dissi-
 millimorum munerum paria esse præmia, Deo non
 tam opus spectante, quam studium. Ibi Xauius
 repente ex magno metu in magnam lætitiã uer-
 sus, ingentes Regi grates agere, quod se uoti cõ-
 potem fecisset, & cum talis comitis desiderio
 suum miscere gaudium: demum pro tanto bene-
 ficio non gratam modo, sed etiam solertem ope-
 ram polliceri. At Rodericus spei, uotique irritus
 primo in sperata deuuntiatione perculsus, oculis
 vultuq; motum prætulit animi: deinde ubi se col-
 legit, in hanc ferme sententiam æquo animo uul-
 tuq; respondit, Tantum quidem doloris Indiam
 ademptam suo incussisse pectori, quantum dissi-
 mulare nequiverit, sed quoniam diuinam volun-
 tatem Ignatii, Regis, Pontificis consensio satis
 declararet, haud ægre cuius causa eam suscepisset
 prouinciam, eiusdem imperio deposituram.
 Quocirca fore utique se in Regis potestate, læ-
 tum Seminario instituendo aliquid se quoq; ope-
 raræ Indis nauaturum, cum quo ipse non posset,
 per alumnos disciplinæ excoleret suæ. Ita ab Re-
 ge digressi ad suum uterq; munus uertere curam.

Nauis-

Navigaturus in Indiam ab Rege Pontificium diploma legationis accipit, uaticum recusat.

Cap. XII.

FRANCISCVS igitur suam expeditionem tam euentibus mortalium, Deique iudicij comprobata, non commeatu, rebusque opportunis; sed appositis commentationibus & salubribus consilijs instruere intendit. Nolebat scilicet nouus ac rudis, sed mediratus paratusque ad tantæ prouinciæ molē accedere: & per otium cogitare, quæ deinde usui forent, ne agendi tempus in cogitando consumeret. Vbi adfuit Indicæ profectiois dies, Rex Francisco ad se uocato in hunc maxime modum locutus dicitur. Paratæ sunt naues Franciscæ Xaui, tempus instat tibi adeo expetitur transmittendi in Indiam. Ego uero adhuc satis multa magnaquæ habeo documenta uel uirtutis uel prudentiæ tuæ, ut nostram tibi hortationem superuacaneam esse credam ex præteritis futura coniectans. Ceterum ne nostro uideamur defuisse officio, currentem ut dicitur incitabimus. Primum igitur Ethnicas gentes nostrø imperio additas, Ecclesiæ addendas tibi committo: ne latius imperium meum, quàm Dei Religio proferatur. Deinde Lusitanos homines illis in locis uersantes pro mea in eos paterna charitate, tuæ sictrado commendoque fidei, ut cupiam te nostræ beneuolentiæ Vicarium succedere. Non ignoras profecto rebus ad regnorum administrationem multis & manibus, & oculis opus esse. Quocirca te ego oro quæsoque per illum ipsum Deum, qui tibi huius expeditionis dux est & comes, ut præsidia nostræ ditionis (quod tuo commodo fiat) obeas

Oratio Re-

gis.

D lu-

„ lustresq; sedulo, nosq; de omnibus rebus ad reli-
 „ gionē spectantibus subinde facias certiores. Ita de
 „ mum impedimētis, si qua sunt celeriter sublatis,
 „ christiana religio tuo consilio atq; opera, nostra
 „ ope ac præsidio, Indiā Orientemq; percurreret. Me
 „ quidē prius regnum deseret, quā studio augē-
 „ dæ religionis. Hanc omnibus opibus, hanc omni-
 „ bus neruis propagare certum est. Tuæ sunt partes
 „ nec susceptę causę, nec nostro studio deesse. Quic-
 „ quid diuinus cultus, quicquid res christianæ opis
 „ subsidiū; desiderare videbitur, fidenter postula;
 „ fiet quod postulaueris, & ego sumptū pro religio-
 „ ne reponam in lucro. Quare age Frācisce, & quo-
 „ niam haud dubio diuini numinis instinctu ductu
 „ que ad difficillimam ex omnibus prouinciam tē-
 „ dis, gere animos quos huc attulisti; & qua uirtu-
 „ te emines in Lusitania, hanc ser tecum in Indiā.
 „ Inde Rex prolato Pontificis diplomate, adiecit.
 „ Atq; ut intelligas maximā tibi rerū gerendarum
 „ potestatem non a me solum, sed etiam a Christi
 „ Vicario permitti dariq; ; en tibi Pontificium di-
 „ ploma, quo Apostolicus Legatus in India consti-
 „ tueris, simul testimoniū potestatis, & incitamen-
 „ tum industriæ. Tum Xauerius qui dudum ad lau-
 „ des suas erubuerat, diplomate non verecundius,
 „ quā reuerentius accepto; Si quam bene te, Rex
 „ optime, existimare de me uideo, inquit, tam uere
 „ existimare sentirem; sane talis, & regis & uiri iu-
 „ dicio admodum lætus Deo bonorum omniū lar-
 „ gitori gratularer. Sed nimirum eximia tua probi-
 „ tas fallitur opinione virtutis alienæ. Ego meæ te-
 „ nuitatis, ac nequitix conscius non insaniam, si de
 „ me plus alijs ipse credam, quā mihi? Profecto ho-
 „ munciōni nequam ac prorsus nihili (veritatis hęc
 „ verba

*Responsum
 Xauerij.*

verba sunt non submissionis) uel abs te, uel a Pontifice longe plus oneris imponitur, quā mea imbecillitas ferre queat. malo tamē oneris magnitudine opprimi, quā quod Dei nutu imponatur, ab infirmitate animi aut nunc detrectare, aut unquam deponere. Nimirum Deus vires addit cū onere, & facultatē cum potestate largitur. Quocirca caelesti subnixus ope in omni uita efficere nitamur, ut omnes intelligāt, meminisse me, quam personā a Deo, a Pontifice, ab Rege Lusitaniæ impositā hac mea sustineam tenuitate. Omnibusq; in dictis, ac factis citius me deficiet uita, quā fides. Hac elocutū Rex familiariter admonet, uideret etiam atq; etiā ecquid uel in Lusitania uel in India desideraret: imperasse se utrobique magistratibus, ut ei quæcunq; uellet, impigre curarent, & simul regias ei litteras tradit non cōmendationis magis plenas, quā autoritatis. Franciscus actis Regi gratijs, manūq; eius de more osculatus domū reuertitur, ut amicis ualere iussis, conscēderet nauim. Nec Regis dicta factis benigniora fuerunt. Magistratibus procuratoribusq; regijs mādauit sane diligenter, ut Frāncisco, eiusq; socijs tū in Lusitania, tū in India suppeditarent quæcunq; uel ad ipsorū uitā tuendam, uel ad Dei cultum augēdum opus forent. Itaq; Xauerius cæteri; e Societate IESV regijs deinceps facultatibus opibusque in India, Malaca, Maluco, Iaponia, uitā atq; itinera sustentantes longe lateq; Christi cultum prouulere. Ceterum etsi omnia benigne suppetere eis, modestia tamen cum regia munificentia certabant ut ne quid ultra usum necessarium sumerēt, de aliena benignitate, ut perēnis foret, parce hauriendū rati. Quocirca in suis cōmodis curandis, cū ubiq;

Xauerius et cæteri e Societate IESV Regis Lusitani liberalitate sustentantur in India.

D a semper,

*Paupertatis
studium in
istis re.*

semper, tum verò sub protectionem Indicam æra-
rio pepercerunt. Igitur Xaverium a paupertatis
amore magis, quam ab uerecundia nihil omni-
no postulantem Magistratus ipsi ultro in gratiam
Regis adeunt, demonstrantes sibi ab rege ma-
gnopere imperatum, ut ei quæcunque requirit
ad iter, munifice præbeant. Rogant quam pri-
mum indicem edat earum rerum, quas deside-
ret, ut curari possint in tempore. At Francis-
cus magnam habere se quidem gratiam respon-
dit & regis liberalitati, & ipsorum diligentia:
ceterum nihil requirere, nihil desiderare omni-
no. id cum fecissent sæpius Magistratus, idemq;
a Francisco responsum semper tulissent, precibus
urgere acriusque instare, ut aliquid saltem acci-
peret. Ad ultimum Xaverius urgendi modum
nullum facientibus (ne obstinatio abstinencia
præberet speciem pertinaciæ) ita morem eis ges-
sit, ut suum ipse teneret institutum. Centonem,
seu uulgarem lacernam postulauit ad arcenda
summa hyemis frigora, quæ circa Bonæ spei præ-
montorium nauigantibus subeunda sciebat esse;
paucosque libellos magno sibi vsui in India futu-
ros. Neque ullæ eum preces flectere potuerunt,
ut quicquam præterea sibi pateretur dari. Itaque
Comes Castanerijs Indicæ classi instruendæ Præ-
positus Franciscum in Prætoria nauis Regis iussu
locatum, & viatici securum, eius uicem sollicitus
ipse conuenit; eiq; ostendit Regis puerum, eius-
dem missi; ad seuenisse cum mandatis, ut illi
res ad protectionem opportunas abunde submi-
nistraret. Tum Franciscus, at ego oro te, quæ-
soque uehementer, inquit, ne quicquam cui-
quam mea causa tribuatur. Nihilo secius Co-

mes

mes instare, ut saltem secum duceret, seruum necessariis in rebus ministraturum. Tum Franciscus. Mihi uero, inquit, harum manuum usum erit, alio haud erit opus ministro. Quo Xa uerij responso affirmabat Comes se obmutuisse. Ita Franciscus non alio viatico, quam Dei fiducia instructus inito iam uere in Indiam soluit.

Indiam petens edit exempla uirtutis suae.
Cap. XIII.

OLIM stante Imperio Romano, & christiana religione in Asia uigente (Asia enim regio India est) duo ferme itinera trita erant in Indiam, unum per Syriam Euphrate flumine, ac Tigri sinuque Persico; alterum per Aegyptum, Arabico sinu & mari Erythraeo. sed iam his regionibus Saracenorum armis ac superstitione occupatis, non perinde tutus ac breuis Europæis Christiatis aditus est per infesta hostibus loca. Quocirca Lusitani homines Africa oram, quæ Atlantico Oceano alluitur, legentes, Africam quàm uasta est, Arabiam Perfidemque circumuecti, longissimo circuitu in Indiam traiciunt. Quippe hisce Oceani anfractibus abest India ab Lusitania Leucarū millia amplius quatuor (Leucas dico Lusitanis nautis familiares, quæ ternis passuum millibus constant.) Et hoc spatio linea æquinotialis, quæ ab æstu solis est maxime torrida, mediam fere Africam interfecans, bis transeunda necessario est. Hanc tam longam ac difficilem uiam Henricus princeps Ioannis primi Lusitaniæ Regis filius (ut erat Mathematicis insigniter eruditus) primus omnium non minore

Itinera in Indiam.

Leuca Lusitana.

Henricus princeps nouum iter aperit in Indiam.

D 3 animo,

34 *FRANC. XAVERII*

animo, quam ingenio tentavit. Causa tentandi fuit, ut Aethiopiae Regem (vulgo Preste Iannem appellant) quem cognorat in extrema ferme Africa non procul ab Arabico sinu regnare, noua aperta via, sibi Lusitanisq; commercio adscisceret. Cum res belle succederet, eius cœpta tres deinceps Lusitaniae Reges Alphonsus. V. hoc nomine, Ioannes II, & Emmanuel primus profecuti, paulatim viam vsque in Indiam fortiter iuxta ac feliciter aperuerunt, munieruntq;. Quippe & adiacetes Africae insulas, & opportuna loca complura in ipsa ora Africae occuparunt, quae etiam hodie Lusitanorum praesidijs tenentur. Hoc igitur circuitu Xaerius Indiam petens, e Lusitania soluit an no post Christum natum M.D.XLI.VI. Idus Aprilis. Vehebatur eadem naui, qua Martinus Alphonsus Sosa nouus Indiae Praetor: e Societate comites habebat omnino duos. P. Paulum Camertem Sacerdotem egregia virtute, qui eum ab vrbe secutus erat comes additus ab Ignatio; & Franciscum Mansillam Lusitanum, qui Olyssipone semet illi socium adiunxerat. Occurrebant multa in ipso itinere visenda doctis utiq; hominibus, & Geometriae, rerum naturalium, astrorumq; studiosis. Monstrabantur in mari Atlantico, Africae dorso adiacentes Insulae plures haud ignobiles, aliae propius, aliae longius distantes, & inter se, & a continenti. In his Fortunatae (vulgo Canariae dicuntur) & Promontorij Viridis insulae, quas propter eximiam locorum amoenitatem nonnulli Hortos Hesperidum fabulosis poetarum carminibus nobilitatos fuisse memorant. Et haec loca ad cognoscendum non inutilia ita classem praeteruehebatur, ut pleraque in conspectum se darent.

Horti Hesperidum.

Acce-

Accedebant sereno cœlo syderum, tranquillo mari pisciũ noua & inusitata spectacula, quę vectorum pene omnium non sine admiratione, tenebant oculos animosq;. At Xauerius etsi a talium cognitione rerum haud sane abhorrebat; tamen non doctrinã, aut uoluptatem ex India, sed diuinam gloriam, salutemq; animarum petendam ratus, gratiora Deo, utiliora hominibus spectacula edere ipse intra nauim cœpit. Et erat prætoriana nauis oppidi instar non solum nautis, sed militibus, affectis Prætoris, mercatoribus seruis referta, ad summam capitum circiter mille. Itaque Franciscus ut primum iter est ingressus, una cum socijs in proximorum salute procuranda summo studio elaborare instituit, nauticam turbam uectoresque Christianis præceptis imbuens, deprauatos omnium corrigens mores, vniuersos ad eluendas animi fordes inuitans. Nec frustra. Temere iurandi consuetudo sublata: multorum restincta odia, plurimorum confessiones audite: plures a perdita uita ad honestam piamq; reuocati. Erat in Xauerio perpetua oris hilaritas, omnium animos comitatis dulcedine alliciens. Itaque homines quoq; flagitijs sceleribusq; cooperti vulgo a religiosorum uirorum consuetudine congressu que abhorrentes, iucundissimam Francisci familiaritatem audius expetebant. Et ille haud rudis cuiusq; generis animos tractandi, paulatim eos beneuolentia delinitos reflectebat a uitiijs; demum fræni patietes in omnem uirtutis, ac pietatis partem incitabat. Inter hæc Deus parem eius animo ac uirtuti materiẽ obrulit. Diutina difficilisque nauigatio, ut fere fit adeo afflixerat vectores nautasque, ut iam alij super alios in morbum

Nautas & milites docet in nauis.

Comitas etiam flagitiosos alliciens.

Difficultates India nauigationis.

inciderent, & super cætera, uim mali augebant alimenta. Salsamentis enim perpetuo, sæpe nau- tico pane mucido atque corrupto uitam trahentes, uiciatam insuper ac uermiosam ferme po- tabant aquam; quæ & genere ipso liquoris, & exi- guitate accenderet magis, quam restingeret sal- samentis excitatam sitim. Noxij ergo insalu- brium ciborum succi in uenas diffusi morbos creabant non atroces minus quam exitiales; quip- pe gingiæ sæpe excrecentes, atrociterque exul- ceratæ non cruciatum solum afferebant laboran- tibus, sed etiam (quod miserrimum erat) eri- piebant edendi facultatem. Ad hæc vis pesti- lens morbi ægritudine animorum recumque ino- pia sensim roborata cœpit per confertam arctis in locis turbam serpere vagarique. Nam etsi rex præter necessarium comæatum, suam cuiq; na- ui tabernam medicamentariam, haud leue ægro- rum subsidium attribuit: tamen affectorum mul- titudini nulla satis esse benignitas poterat. Immi- nentis etiam terror mali necessarios ipsos a suo- rum cura, ut fit, ad suimet tuendi curam auerte- rat. Ita ægri pariter medicamentis, ac ministe- riis destituti non magis lue, quam (quæ tetrior pestis est) fame interibant. Et ne quid mali de- esset, miseros illos nauticæ urgebant sordes. Lon- ge fœdus ægrorum quàm ualentium corpora in- festantes. Xauerius igitur posteaquàm conspe- xit nauim qua uehebatur affectis corporibus re- fertam, memor eius quod in ipso nouæ vitæ ty- rocinto imbiberat, insigne benignitatis virtutis- que suæ specimen dedit. Exterritus alium, quod illum stimulauit. stratos uiderat foros onerariæ non ægris tantum sed semiuuis: luem contra-

*Magnitudo
animi incre-
dibilis.*

gione

gione vulgari sciebat: foeda impendentis mortis facies ante oculos erat. At ille formidine in misericordiam uersa, satis gnarus martyrij genus esse, humanae salutis causa obijcere se pestilentiae, affectos omni ope iuuare statuit. Ergo morientium peccata expiare, ægrotum corporum foedes abstergere, linteas eorundem lauare vestes, mœstos benigne solari, ad utriusq; salutis spem excitare torpentes. Ita cunctis promiscue ægris enixe hilariterque inseruendo omnium etiam sanorum in se oculos animosque conuertit.

Aegris ministrans Mozambicum appellat.
Cap. XIII.

MIRABANTVR utique in eo vniuersi eximiam uitæ sanctimoniam, assiduum statim horis studium orationis, contemplationisq; rerum diuinarum; paternam promiscue in omnes indulgentiam & caritatem. Quibus ille rebus effecerat, ut cum cæteris omnibus, tum præcipue Sofæ Prætori carus simul ac venerandus esset. Franciscum quippe Sofæ ab Rege ipso sub protectionem impensius commendatum quotidie magis efficacissimum commendationis genus, virtus ipsa commendabat. Proinde Prætor & Regis imperio & voluntate sua, prolixè illi, benignèque omnia deferebat. Xauerius tamen victitabat semper precario; resque sibi necessarias a vectoribus corrogans alienam benignitatem excitabat studio paupertatis suæ. Quod ille institutum adeo conitanter retinuit, ut neq; uiri honesti ac nobiles ex Prætoris cohorte & comitatu; neque Prætor ipse potuerit eum ab amo

In nani præcario uictitabat.

Tenacitas paupertatis.

re

re summæ paupertatis abducere. Ceterum hoc maiorem Xauius apud Deum simul hominesque gratiam & gloriam tulit, quod fraudans se ipse victu suo perinde res corrogatas a vectoribus, ut a Prætoribus assignatas benignissime dispertiret agris. Tenax enim disciplinæ suæ parco parabilique desungebatur cibo, ad naturæ desideria sedanda uerius, quam explenda. Nec vero interim noua egrorum subleuandorum cura intermittebat uetus institutum tradendi catechismi. Quotidie seruos, nautas, milites, reliquosque vectores salubrium rerum ignaros simul religionis nostræ mysterijs præceptisque imbuebat, simul ad Christianæ uitæ rationem aptis sermonibus accendebat. Crederes illum non frangi laboribus, sed roborari. Id adeo non alias magis, quam in illo ipso Indico cursu intellectum est. Nam ad summum eius laborem, ille quasi cumulus accessit, quod in hisce muneribus Zona torridam, lineamque ipsam æquinoctialem haud ita multo post æquinoctium transit. Quo ferme tempore in illo maris tractu, uel ex imminenti ardore solis, uel ex tranquilli æquoris percussu, tam intolerandus existit æstus, ut nulla prorsus afflante aura, ualentissimi quoque robustissimi que uiri æstuant, ac sudore fluentes misere langueant: utiq; cum in illis nauium angustijs conferti vectores uix liberum spiritum ducant & per idem tempus nullum fere capere liceat ex potione aut cibo solatium. Liquores quippe omnes, & cibaria feruidi solis uapore corrupta, maxima ex parte (quoad lineam illam transgressa sint naues) suos usus amittunt. Sæpe autem cessantibus uentis, multorum

Laboris patientia.

Zona torrida incommoda.

torum diem atque adeo hebdomadarum mac-
 lacia existit tanta, ut ingenti cum vectorum te-
 dio naues mouere se loco nequeant. Itaque
 intolerabilis solis feruor per totam fere torri-
 dam Zonam pertinens, ut febres grauiores,
 ita crebriora funera inferre pretereuntibus so-
 let. Eo igitur ipso tempore ingruentibus mor-
 bis, in tanta nauticorum vectorumque stra-
 ge, sanis & otiosis aegre uitam trahentibus,
 Franciscus oblitus sui, tantam incommodo-
 rum molem pari uirtute sustinuit, quantum ad
 egrorum molestiam accederet, tantum ad su-
 am diligentiam addendum ratus. Et quam-
 quam ipse quoque totus sudore manans incre-
 dibili estu oblanguescebat; tantus tamen a-
 nimi uigor; tanta sancti spiritus (qui est in
 estu temperies) uis fuit; ut laborantibus, mor-
 ribundis, ipsisque mortuis haud segnius quam
 antea nauaret operam. Ingenti hac equino-
 ctialis plage molestia perfunctos, iamque circi-
 ter duo leucarum millia emensos maior incescit
 metus: quia grauissimo periculo defungen-
 dum erat. Nihilo enim leuiorem pestem
 clademque Bonae spei Promontorium saedis-
 mis tempestatibus, naufragiisque infame mi-
 nitabatur. Quod promontorium ex eo no-
 men accepit, quod eius minis & periculis ui-
 tatis; tum demum spem concipias secundae na-
 uigationis. Quippe eo loci Africa cuneata
 infinite excurrit in Australem Oceanum, ver-
 sus glaciale plagam; ibique duo maria lon-
 ge maxima ex ambobus Africę lateribus con-
 tinenter procurrentia, aduersisque agitata ventis
 perpetuo inter se, acerrimeque confligunt.

*Bonae spei
 Promontorium.*

Id

Id vero potissimum usu venit Iunio & Iulio mensibus, quo tempore illis locis prorsus Europæ contrarijs, hyems est summa; quibus ipsis mensibus id promontorium transeundum est Indiam à Lusitania petentibus. etsi autem naues, quò vesanos illius Promontorij furores, atque imperus quam maxime declinent, in altum prouectæ, longissime recedere solent à terra; tamen periculum magis fugiunt, quam incommodum. Dum enim cursum longo itinere circumflectunt, quo magis discedunt a Promontorio, hoc magis ad glaciale Zonam accedunt. ita neque procellas satis euitant, & intoleranda incurrunt frigora. Quocirca ut naufragij periculum absit, insolitam certe nauium iactationem effusa vectorum consequitur nausea. Hæc igitur nausæ molestia, ut ægris morbum, ita Francisco laborem auxerit oportet: præsertim cum algens, nauseans (quod tempus ac res ipsa ferebat) & sibimet displicens sua illa caritatis munia exsequeretur. Sed vicit diuina vis imbecillitatem naturæ, & animi constantia perturbationem compressit stomachi. Ita cum sibi ipsi deesset, nullo ne difficillimo quidem tempore defuit ægrotis. Nec solum in præsentia vectores Indicæ nauigationis comites omni ope, atque opera iuuit; sed etiam socijs, eodem deinceps profecturis itineris Indici, ac vitæ regulam in posterum reliquit: quam illi hodie Francisco auctore enixe tenentes, nauibus, quibus vehuntur non minori solatio sunt, quam adiuumento. Sola igitur Prætor cæterique Lusitani Bonæ spei promontorium circumuecti; eiusque minis longissimo

fimo

ſimo circuitu aliquando tandem ſuperatis, lætitia ex timore geſtientes. Deoque & inter ſe, vt ſolet fieri, gratulantes, præter alterum Africæ latus, quod inter meridiem & orientem ſolem ſpectare diximus, nauigare cœperunt. Inde D.C. fere leucas a promontorio prouecti, cum quinque iam totos meſes ceteri in perpetua nauigatione, Franciſcus in aſſiduo labore abſumpſiſſent; Mozambicum plurimis maximifq; deſuncti periculis, in Auguſti meſis exitu perueniunt, nauigatione tuta magis, quàm opportuna. Nam iter in Indiam ſeſtreſtre ferme eſſe ſolet, nauesque è Luſitania meſe Martio profectæ Goam tenent fere initio Septembri. Quod ſi incōmoda tempeſtas aduerſusque ventus, aut malacia curſum earum moretur, (quod tum accidit) Mozambici hyemare coguntur.

In Mozambici valetudinario ager ipſe agros ſubleuat. Cap. XV.

MOZAMBICVS Inſula eſt modica in Africæ ora vergente ad ortum ſolis, non tam cæli tempeſtie (ſubiecta eſt enim zonæ torridæ) quàm portu commoda & opportuna. In ea oppida ſunt omnino duo, Luſitanorū vnum, Saracenorum alterum amicorum. Diſtat ab Luſitania non quidem recta regione, ſed adiectis nauigationis anfractibus; leucarum millia amplius tria: ab India leucas circiter nongentas. Multo maxima pars itineris conſecta iam erat; reſtabat pars ferme quarta ſed Mozambicum ſerius quam opus erat, applicuit claſſis; cum ſcilicet iam idonea tempeſtas, ventusque deſiceret. Itaque naues ibidem omnes hybernare neceſſi-

Mozambicus inſula.

neccsitas coegit. Mozambici ergo cæteris corpora ex diutinæ nauigationis iactatione reficientibus, vnus Franciscus laboris quam cefsationis patientiior nullam pene partem quietis capiebat, rudes instituendi, subleuandique ægros cupiditate flagrans. Non dubito quin toties iam Francisci operam in rudium institutione, ægrorumque ministerio vefsaram legentibus præter fatietatem, illud quoque succurrat, quod mihi ipsi idem animo repetenti miraculo fuit. vnde tantæ illi vires suffecerint, quæ toties, tot ac tanta vno tempore onera sustinerent. Sed eximius ille vir, vt erat incredibili corporis, & animi robore præditus, diuina caritate præualidam naturam accendente, vigorem concipiebat tantum, vt Dei causa vnus omnia quodammodo efficere, & vellet & posset. Assidue autem sine vlla defatigatione, aut satietate in eadem Christianæ caritatis munia intentus, nihil prætermittebat eorum, quæ mortalibus salutaria, Deo grata constabat esse. Ergo perinde ac si integris, & nusquam libatis viribus eo venisset, vt in terram est egressus, in valetudinario regio (quod Mozambici est similiter vt in reliquis Lusitanorum arcibus) sedem suam locauit, ægros præsentis ope de more subleuaturus. Haud minus negotij in terra, ac valetudinario fuit, quam in mari, nauique fuerat. Quippe Mozambici longe maxima erat eo tempore, vel morborum grauitas, vel laborantium multitudo: & ad morbidam pestiferamque vim Autumnus illa causa accesserat, quod naues pariter omnes, quæ eo anno è Lusitania in Indiam soluerant, incommoda vix rempestata, parique lue afflictæ eodem

Corporis animiq; robur.

Nouus labor in hybernis.

dem hybernabant loco. Ea res Xauerij curam, & sedulitatem acuit, vt tantam ægrorum subiret molem. Nam cæteris etiam nauibus benignitatem suam impertiendam ratus, quantum diurnis nocturnisque laboribus consequi poterat, enixe operam nauare afflictis, solennia sacramenta laborantibus ministrare, mœstis solatium, morientibus Dei fiduciam adhibere institit. Itaque ægri omnes Franciscum Dei immortalis dono vnicum classis affectæ remedium sibi missum ducere. Nec ægris addictus aliorum immemor fuit. Per idem tempus festis diebus ad Indiæ Prætorem ac populum maxima hominum frequentia sermones habebat, vt valentium quoque animis subueniret. Ceterum quid tandem haberet vtilitatis, & commodi egregia eius benignitas, ægri carendo etiam magis quam fruendo senserunt. Paucis enim interiectis diebus, Xauerius dum affectorum subleuare morbos summa ope conuittitur, ipse in morbum incidit, exemplum futurus quibus fuerat solatium. Nec sane fortitudinis illi materia defuit. Febris eum inuasit adeo grauis ac periculosa; vt paucis diebus septies incisa laxataue vena miserit sanguinem; quam tamen ille febrim, non leuiter tantum, sed velut a Deo missam, libenter ferebat. Ecce autem vt insita eius virtus foret euidentior, graui corporis valetudini ægritudo mentis grauior, phrenesis additur. Ea totum triduum tenuit, quo tempore sancte adiurarunt medici, qui eum curabant, in rebus quidem ad corpus ac valetudinem pertinentibus (id quod morbi natura fert) delirasse illum.

In morbum incidit.

Phrenesis laborans delirant intra uerba.

& infa-

& insanisse: sed in diuinis atq; ad animum spectantibus (quo maxime erumpere solet infania) magna cum ipsorum admiratione adeo mentis compotem fuisse; nullum ut omnino ei uerbum a recta ratione alienum excideret. tantam uim habet usus habitusque virtutis. Nec pietatis magis in eo morbo quam paupertatis tenax Franciscus fuit. Curabatur in publico ualentinario cum ceteris, pari lectulo & conditione utens.

E ualentinario in priuatas ades transferri se uoluit.

Non deerant uiri honesti & copiosi, qui certum eum ab initio morbi in sua transferre lecta, & curandum suscipere conarentur, idque ut per ipsum liceret, uehementer etiam atque etiam instarent, Verum ille sanctæ paupertatis studiosus in paucis, collaudata eorum humanitate, uti liberalitate noluit. Quandiu ægrotauit, nullo discrimine in ægrotorum iacuit turba. Vis porro mali periculosior fuit, quam diuturnior. Igitur breui discusso periculo, melius habere cœpit. Nec uero recens casus alacritatem illi minuit in suo instituto, sed potius auxit sedulitatem. Vtique cum ipsemet quantopere humanæ etiam opis indigerent ægri, usu propiore didicisset. Ergo ut primum remisit morbi uis, suimet oblitus nihilo segnius ualentinarium obire,

Æger ægros iuuat.

mœrentes consolari, consentientibus aures dare; utcumque poterat conari, ut etiam ægrotus subleuaret ægrotos. Non unquam aliàs ante Francisci benignitas clarior atque admirabilior fuit. Quippe medicus iacentes demore ægros reuisens in Xauerium incidit, qui non leui ipse affectus febri, cubantibus tamen adstans, non secus ac si valeret, summa inferuiebat ope. Ibi medicus rei miraculo stupens parumper hæsit, inde uenarum

rum pulsu explorato, haud dubius quin ipsemet magis indigeret ministro, quam quibus ministraret; orare eum obtestarique, uti ad lectum suum reuersus quiesceret, saltem quoad febris decederet: noxio calore restincto, tum sane si uellet, ad ægrorum rediret curam. Franciscus & medico parendum, nec tamen periclitantes deterendos existimans, respondit proxima nocte aliquid sibi negotij cum ægro quodam fore haud satis ad impendentem mortem parato: eius salute in tutum recepta, se quietem esse capturum. Is quem describebat erat ultimæ fortis nauta, qui ex febris infaniens nondum peccata sacra confessione expiarat. Postero igitur die medicus Franciscum cum nauta illo colloquentem offendit. Iacebat æger in lecto Xauerij, ipse assidens ei operam dabat confitenti: quippe illius vicem miseratus temere in publico iacentem in suo lectulo collocarat, & noua benignitas nouo decorata uideatur miraculo. Satis constat nautam insanientem, postquam ab illo in suo lectulo est positus: ad mentis sanitatē redisse. Nec uanus de illius morte uates Xauerius fuit. Eodē nauta die sub uesperam sacramentis rite procuratis, plenus bonæ spei excessit e uita. Tum uero apparuit idcirco Xauerium tantopere de illo laborasse, quod imminēs eruitæ, salutisque discrimen prouideret. Et Franciscus nautæ salute admodum lætus extemplo stratum repetit, ualetudinique suæ seruit, medico usquequaque obtemperans haud minore obedientiæ exemplo; quam Christianæ caritatis. Ut uero ex morbo conualuit, nihilo segnius ad pristinos ualetudinarij labores, retulit se, atque ut rem bene ac fortiter cœptam perseveranter

*Nauta insani
nenti Fran-
cisci lecto
mentis sani-
tas restituta
uidetur.*

E tue-

*Opinio de
Francisci sã
Eitate.*

tueretur, eundem prorsus industriæ cursum tenuit, vsque ad extremum profectiois diem. Illo autem semestri spatio (tamdiu enim Mozambici hyematum est) ea exempla edidit eximiæ, sanctimonix, ut incolę, clasficique omnes, illum tanquam uirum sanctum vulgò suspicerent. Quocirca nonnulla quę per id tempus eis prospere euenerant, Xauerio haud dubie se debere fatebantur. tanti uiri uirtute ac meritis factum esse memorantes; ut pro morborum grauitate, ingentique ægrorum numero, tam pauci eo anno in Mozambicenis hybernaculis interirent: profecto eiusdem & industria subleuatos morbos, & sanctitate depulso. Aderat iam profectiois dies, nec tamen ægrorum plerique conualuerunt. Quin etiam ipse Prætor tentari iam cœperat febris: proinde in Indiam peruenire festinans, optimum factu ratus est, eos qui per ualetudinem sequi non possent, hoc est totam ferre classem in hybernis relinquere, donec recreatis ex morbo uiribus transmittere in Indiam ualerent. Itaque P. Paulo & Mansilla Xauerij socijs facile exoratis, ut Mozambici manerent apud ægros, Xauerium ipsum secum ducere statuit, itineris solatium, & si quid grauius incidisset, auxilium.

Melinda, & in Socotora insula non sine incolarum fructu, paulisper moratus in Indiam peruenit. Cap. XVI.

MENSE igitur Aprili ineunte anni insequētis, Sosa faselum ingentem (galeonem vulgo uocant) tractus Indici causa comparatum cum ualida

ualida manu conscendit, classe cum primum per ualitudinem liceat, sequi iussa. Discessit cum Prætor Franciscus Lusitanis simul & incolis eius discessum lacrymis magnisque beneuolentię indicijs prosequentibus. Sola aliquot dierum nauigatione passuum millia ferme nongenta a Mozambico prouectus, & Melindam (Saracena urbs est amica Lusitanorum) delatus paucos ibi dies substitit. In ea urbe Lusitani mercatores plerumque uersantur, & si quos forte ibidem occupauerit mors, tumulis cruce insignibus conduntur. Propter urbem ingens ac præclara crux è marmore inaurato uisitur Lusitanis constituta. Qua conspecta Xauerius ex insperato, efferri gaudio cœpit tantam uim & gloriam cruce gratulans, quod in media Saracenorum ac dæmonum ditione uictrix emicaret. Subinde haud leuis dictu res hanc eius lætitiã auxit. Saracenus quidam ciuitatis eius primarius, questus apud Franciscum Saracenorum pietatem consenuisse, percontabatur ex eo, an idem eueniret Christianis. Quippe ex septemdecim fanis, quæ Melindæ erant, tria dumtaxat, eaque paucis admodum celebrari obstupecebat, ignarus cur tandem suorum pietas deficeret. Et tantum illud mali profecto ex nefario aliquo ipsorum scelere dicebat ortum. At Xauerius lætus obiectu crucis uim dæmonis repressam, negauit tam mirandum esse, vanam Mahometis religionem iam deficere, quam tamdiu uiguisse. Deum utique veræ religionis auctorem a superstitionis Saracenorūq; precibus abhorrere: & hanc scilicet esse causã, cur preces quas auerfaretur, extingui

*Melinda
urbs.*

*Crucis hono-
nos inter Sa-
racenos.*

*Mahometis
cultus conse-
nuit.*

funditus vellet. His forte auditis Saracenus suo more sacerdos. (Caciche ipsi appellant) idemque Magister Mahometicæ disciplinæ sane eruditus propalam confirmavit, nisi Mahometes intra biennium reos reuiferet, nuntium se illi remissurum. Adeo iam in anxiis illorum mentibus Mahometis reuerentia exoleuerat. Ceterum Franciscus animos superstitione captos, nec vllius salubris consilij patientes cum nequi ret tam breui tempore liberare; quod erat reliquum, excitauit eos ad cupidinem Christianæ libertatis, magnopere monens ut ab hominum conditore Deo opem lucemque identidem implorarent. Repetito deinde itinere, uetus illud suum institutum tenebat ardore animi nouo, vt vectoribus, ægris maxime (neque enim deerant) quibuscunque posset rebus opem ferret. In quo quidem genere eousque progressus est, quoad progredi benignitas potest. benignus vt esset in alios, durus fuit in seipsum. Namque ut de sua habitatione ac lectulo commodaret ægrotis, magnam illius itineris partem ipse in publico inter turbam nauticam cubitauit, lectum ei anchorario fune in spiram conuoluto ceruical anchora præbente. Exinde noua Francisco benemerendi de hominibus ac de religione oblata materies est: Nam omnem Africæ orâ circumuectus prætor ad Socotoram insulam a Melinda passuū millia prope M. CCCC. nauigium appulit. Ea insula adiacet Guardafo, vt vocant, Africæ promontorio, è regione sinus Arabici, fretique Mecani posita, cui freti Meca nomen dedit vrbs exorando Mahometis sepulcro inclyta. Socotora autem circuitu ad C. millia passuum amplectitur.

Ægris de suo cubiculo lectoq; commodat.

Anchorarij funis uolamine pro lecto utitur.

Socotora Insula.

tur: Terra faxis aspera, ac vasta sine ullo fere
 iudicio humani cultus: non triticū, non Oryzā,
 non vinum, non poma fert, sterilis prorsus, nisi
 quod dactylis, ex quibus panē incolæ cōficiunt,
 & pecore abundat. Et super cætera, cæli in-
 temperie grauis ingenti torqueor ardore solis.
 Gens plane rudis, & imperita: nulla apud eos
 monumenta litterarum, nemo qui legere sal-
 tem sciat. Vicis habitatur, suus cuique vico
 Caciche est instar Curionis. Et Caciches ni-
 hilo doctiores alijs, preces tantum quas-
 dam peregrina lingua compositas, quas ne ipsi
 quidem intelligunt, recitant memoriter. At in-
 colæ Christianos se esse gloriantes eximia vene-
 ratione Thomam Apostolum colunt, atque ad
 priscos illos olim in ea Insula ab Apostolo bap-
 tizatos originem referunt suam: Multaque (cum
 iam christiani mores exoleuerint) religionis o-
 stendunt vestigia, Sacella pie magis quam am-
 ple extructa & ornata, cruces in altaribus cum
 lychnis præpendentibus, & quoniam paupertas
 tintinnabulorum admittit usum ligneis crepita-
 culis (uti apud nos sancta hebdomada assolet)
 conueniendi populo signum datur. Caciches por-
 ro quanquam connubio implicati, tamen absti-
 nentia sunt insignes: quoties ieiunant non so-
 lum carne, ac lacte sed etiam pisce, cuius ma-
 gna est copia, prorsus abstinent, ut adeo mor-
 riantur citius, quam quicquam tale degu-
 stent, dactylis dumtaxat & oleribus victitantes.
 Quin etiam quadragesimas quotannis binas,
 quarum altera bimestris est, rite ieiunant. et si
 qui forte profani homines carnem per ea tempo-
 ra gustauerint, templi aditu prohibentur. Ce-

*Caciches in
 star curio-
 num.*

*Caciches ab
 flinentia in
 signes.*

*Socotoreorū
miserā con-
ditio.*

*[Socotoreos
nutibus ex-
colere cona-
tur.*

*Magnam
uim puerorū
baptizat.*

terum satis constabat a Gaszibus utpote imperitis, iamdū neque institui quemquam Christianis præceptis, neque baptizari. Accedebat Saraceni Domini, qui indigenas per uim subegerat, uesana impietas; quippe non solum ipsos miseris uexabat modis; sed etiam eorum paruos filios e complexu parentum abreptos execrâdis Saracenorum sacris initiare gestiebat. Itaque ex incolarum aspectu, congressuq; haud minus molestiâ Xauerius, quam lætitiâ cœpit, indigne ferens illos a maioribus degeneres, religionis, quâ profitebantur, ignaros, a catholicis sacerdotibus destitutos in Saracenorum ditione esse, uelut oues in potestate luporum. Cumq; eos (quod per tempus liceret) instituere exoptaret, uernacula in peregrino homine lingua non suppetebat uoluntati, animoque. Sed nimirum nihil est difficile caritati. A propriis nationum signis ad communia confugiens, nutibus & quibuscunq; rebus poterat, tantisper dum ibi fuit, homines rudes christianis imbuere ritibus. Puerorum quoque complures, libentissimis eorum parentibus, baptizauit; cum pro se quisque ad eum liberos suos deducerent enixius orantes, ut apud eos commorari ne grauaretur; pollicentesque neminem profus, qui non baptismo ablueretur, tota insula futurum. Xauerius ergo etsi loci uastitas, & incommoda erant ante oculos, omnium tamen præterquam illorum salutis ignememor, Prætozem adit; messēque iam maturam accaratam ostendens precatur, ut per eum aliquādiu ibi morari liceat. At Prætor satis gnarus eam Insulam Turcarum populationibus expositam, committendum sibi ratus non est, ut talis uir in
serui-

seruitutem abduceretur a Turcis, Ergo egregia eius in miseros homines benignitate collaudata. eum admonuit, ne praesentis specie boni se falli sineret. Noli (inquit) auidius herere in primis, ne omittas meliora. Quid tantopere istic laborare experis, ubi maior fructu labor est? minora periculis praemia? Alia te regio, alia gens, alij christiani manent, apud quos utique operam, & tutius ponas, & melius. Tum Franciscus quoniam ei secus uideretur, quem sciret plus uidere, quam se: in ipsius potestate se omnino fore respondit. Indigenas inde solatus, promittit eorum sibi salutem ubicunque terrarum esset, cordi futurum. Ad extremum omnes ad rectam interim religionem in medio generationis prauae retinendam cohortatus, certam illis spem maturae ostendit opis. Nec promissum sefellit. Ab eis digressus ut primum occasio se obtulit, ad Ioannem Lusitaniae Regem litteras dedit, quibus Socotoreos christianos tanquam oves errantes sine pastore desertos ab omnibus, Saracenorum insuper tyrannide oppressos uehementer Regiae prouidentia comendaret. In ea quippe Insula Saracenū per uim contra ius fasque omne dominari, ut qui christianos indigenas siue in christianā fidē propensos oriūdos ab Alumnis Apostoli Thomae miserādū in modū opprimat ac diuexet, eorūque liberos per uim e gremio parentū raptos initiare studeat Mahometi Satanæque. Prospiceret pius Rex, ne paulatim in Saracenorū mores ac ritus abirēt: & qui bus eorū corpora uis dedisset, ultro ipsi animos darent. Actū de illis fore, nisi in Lusitani Regis umbra delitescerēt. Ceterū nō dubitādū quin Deus

”
”
”
”
”

*Francisci
pistola ad
Regem Lusitaniae.*

cui hoc dedisset, ut unus ex omnibus christianis Regibus posset, eidem hanc mentem esset daturus, ut uellet, miseros illos & afflictos protegere ac tutari. Proinde ne cunctaretur, quos communis Dominus diuino redemisset sanguine hos ipse regalibus opibus domino suo conseruare. Præsertim uero cum totum hoc negotium nullo periculo, nullo sumptu, nutu solo Regis confici posset, classi modo regiæ illac iter utiq; facturæ imperaret, ut Socotoreos suo præsidio ab immanissima Saraceni Domini tyrannide uindicaret. Haud irritæ fuerunt Francisci litteræ, ac preces. Causa nec honestior Xauiero quam Regi uisa, nec magis cordi fuit. Itaq; haud segnus, quam eius pietate dignum erat, classem eo destinauit. Et bellum fuit tam felix quàm pium. Socotora pulsis Saracenis ui capta, indigenæ seruitio impotentis domini exèpti; ualidum quoque insulæ præsidium impositum, ut libertas non gratior esset, quam tutior. Xauius deinde eo non contentus beneficium libertate maius adiecit, in eam insulam quibusdam è Societate missis, qui syluestrem illam Domini vineam denuo colerent, & Saracenorum tyrannide depulsa, etiam Satanæ tyrannidem depellerent. E Socotora cum nauis uela fecisset, Xauius ad suum se munus pensumq; reuocauit; eodemq; benignitatis & industriæ tenore, quo Indicum iter susceperat, præteruectus Arabiæ oram ac Persidis, aliquando peruenit in Indiam. Goam egregiam Indiæ urbem applicuit, prid. Non. Maias eiusdem anni, ipso die S. Ioanni ante portam latinam sacro; quem diem Indiæ natalem quodammodo possumus appellare. Quippe eo die Franciscus Xauius summo
Dei

*Socotora
Francisci ro
gatu Sarace
norum tyrã
nide liberan
tur.*

Dei beneficio, ac munere illis gentibus natus, magna ex parte lucem salutemque in Indiam secum aduexit. Nam & ipse perditas illas nationes recreauit maximis beneficiis simul cum Euangelij lumine allatis: & cæteris socijs viam ad Indorum aliarumque gentium conuersionem aperuit. Id adeo planum omnibus faciet reliqua narratio. Posthac enim res gestas Xauerij copiosius, quam adhuc fecimus perscribemus. Nam superiora magna ex parte non quidem dubia, sed tamen subobscura sunt, quod ferme litterarum luce caruerunt: Deinceps uero narraturi sumus ea, quæ partim ab ipso sunt memoriæ prodita; partim ab ijs qui cum illo diu ac familiariter in India uersati, eundem non modo obseruauerunt uiuum, sed etiam mortuum contrectauerunt.

Quo in statu Indiam offendcrit.
Cap. XVII.

INDIA Poetarum Historicorumque monumentis incluta, regio est Asiæ, duplo fere in longitudinem, quam recta regione spatiosior, humana linguæ exsertæ maxime similis. quippe à Septentrionibus Caucaſo commiſſa monti, ab occaſu Indo flumine a quo nomen traxit, ab ortu ſolis Gange coercita, exſerit ſe è temperata zona in australem Oceanum. Amnes quippe illi è Scythiæ montibus profluentes magno aquarum diuortio, quo longius manant, hoc latius inter ſe terræ ſpatium relinquunt; paſſuūque millia circiter M, hoc eſt dimidiatā ferme India longitudinem emenſi prorumpunt in mare. Inter horum hoſtia fluminum, ubi latiffima eſt India circiter

India deſcriptio.

74 **FRANC. XAVERII**

citer decies centena millia passuum patet. Inde paulatim in arctum coit vsque ad Comorinum promontorium, vbi cuneata longe excurrit ex Asia. Interiora Indiæ ethnici indigenæ colunt: ora quæ ad Indum vergit, fere indigenas habet Reges: quæ Gangem spectat Saracenos. Nam Saraceni iam pridem ex Arabia, ac Perside eo profecti, sensim plures Indorum populos qua consilio, qua armis suæ ditionis fecerunt. Lusitani quoque libero commeantes mari, ignotas alijs terras sæpius adeundo, per occasionem in vtraque ora maritima vrbes nec paucas, nec ignobiles occuparunt: magnumque est Lusitanorum nomen in India, totoque oriente. Oram Indiæ maritimam, quippe maxima ex parte torridæ subiectam Zonæ perpetuus ferme solis feruor vrget, qui æstiuo vaporis perfimilis omnes anni partes vno prope tenore percurrit. Ceterum tempestiuus imbres atque Etesia sic æstum temperant, vt haud sane incommode habitetur; quanquam æstiuis mensibus (& quia bis sol æquinoctialem lineam transit quotannis, binæ in anno æstates existunt) omnia feruidissimus Solis incendit ardor. Regio fertilis est maxime Oryzæ, quæ apud eos tritici vicem implet; secundum oryzam palmæ cuiusdam, ex qua non modo fructus tum recentes tum aridos carpunt; verum etiam (incredibile dictu, audituque) vinum, acetum, oleum hauriunt; materiam tectorum, nauium, funium, librorum petunt; omnium pene rerum facultatem in vna arbore præbente natura. Pisce quoque ac pecore abundant. Margaritarum in primis est terra diues, quas conchilijs inclusas in latentibus scopulis inco-

incolæ solertissime rimantur. Nec alia celebratæ à veteribus Indorum opulentia causa maior, ex quo luxuria purgamentis maris pretium fecit. Gens indigena colore nigra, corpus cætera nudum ab umbilico ad genua carbasis velat. Seruilia vulgo ingenia & fraudulenta. Paupertas in tam diuitem regione latissime patet, diuitijs ob Dynastarum ac regum impotentiam, ad paucos redactis. Nec tamen luxum inopia excludit. Omnibus vulgo etiam viris aurum, aut certe aurichalcum pendet ex auribus, quas deliciarum causa artificio quodam productas ad humeros ostentant. Plerique brachia quoque armillis ornant; adeo in muliebrem degenerauere cultum. Alia præterea multa de Indorum moribus traduntur, quibus persequendis huiusce historiae cursum morari operæ præmium non videtur. Indiae caput Goa est vrbs in Insula eiusdem nominis, è regione sinus Persici posita, ab Indi ostijs millia passuum circiter C C C C. Hæc manu ac natura munita (Insulam enim exiguam vbi sita est, angustum fretum a continenti dirimit) pulchritudine ac tectorum frequentia, commercio, diuitijs, ciuium & incolarum numero cum præcipuis Europæ vrbibus haud immerito conferri potest. Itaque & Archiepiscopi Prætorisque Indici sedes est, & à Lusitanis maxime celebratur. Satis constat Indiam olim S. Thomæ Apostoli non solum vestigijs impressam verum etiam sanguine imbutam: compluresque illius opera factos esse Christianos. Sed horum posterius ethnicis, ac Saracenis immisti

Goa. India
caput.

immisti paulatim degenerauerant ad eorum mores ritusque. Et iam (paucis admodum vicis exceptis quorum incolæ a S. Thoma nomen acceperunt) nihil ferme Christianæ religionis præter famam in India durabat, cum Lusitani Goa, & alijs Indiæ oppidis potiti, Indis Saracenorum Tyrannorumque iugo exutis euangelij lucem reddidere. Namque & ipsi inter eos habitare, & indigenas ad Christum sensim aggregare cœperunt. Erat tum Goanus Episcopus (idem autem quia tum solus erat in India Episcopus, cunctæ Indiæ præsidebat) Ioannes Alboquercius vir è Franciscana familia pariter doctrina & religione insignis, is cum paucis suæ discipline hominibus, etsi maiorem quàm pro numero, Christianæ reuauabat operam, tamen Sacerdotum penuria minus proficiebar, quàm opus erat. Nulli tota India tum erant religiosi, præter eos, quos dixi Franciscanos, quibus Lusitanorum institutio vix instituendi Ethnicos spatium dabat. Inter omnes fratris Iacobi Borbani Franciscani vel eruditio ac virtus vel Christianæ fidei propagandæ cupiditas eminebat. Is Indos aliquot pueros ab se conuersos ac baptizatos cum Christianis mysterijs simul & Lusitana imbuisset lingua, eosdem in conuertendis Ethnicis interpretes adhibuerat, inuento non magis solerti, quam felici. Itaque piorum ac locupletium hominum opibus fultus maiora agitabat animo; & Indicarum gentium Seminario instituto, ipse in alumnis docendis totus erat. Quocirca etsi Episcopus, cæterique Franciscani pro egregia sua pietate exoptarent Christianæ religionis proferre fines in India; tamen tot locis tanta paucitas sufficere haud quaquam

Iacobi Borbani Franciscani studium religionis.

Goani Collegij instituta.

quaquam valebat. Ergo non tantum in aliis oppidis Lusitanorum, sed in ipsa vrbe Goa, ethnicorum Saracenorumque vigeant superstitiones. Gentiles Saraceni que sane opulenti vbique misti Lusitanis, palam, luce execrandis superstitionibus operabantur, coniuuentibus Lusitanorum arcium Præfectis, seu quod nondum recentis imperij opes satis stabilitas haberent; seu quod nemo foret, qui illos erroris conuictos ad Christi traderet cultum. Proinde si qui ex ijs *Neophytorū* Christiana susceperant sacra, adeo ab opulentioribus vexabantur, vix vt se Christianos *miserā conditio.* profiteri sustinerent. Ethnicorum vtique Saracenorumque negotiatorum regias merces, ac vectigalia tractantium tantæ erant opes etiam Goæ, vt apud Lusitanos, ipsosque Magistratus plurimum & gratia pollerent, & viribus. Ita nouis Christianis oppressis, ethnicorum conuersio frigebat. *Lusitanorū* Haud multo melior conditio erat *prolapsi more in India.* Lusitanorum. Multis locis apud eos sacramentorum rarus vsus, sacrarum concionum fere nullus, quod tota India duos tresue ad summum habebat concionatores, haud sane multo plures sacerdotēs. Quocirca pleraque Lusitanorum præsidia Millæ quoque sacrificio, non solum concione sacra, totos saepe carebant annos. Super hæc vrgebat eos sæda, perdita que consuetudo Saracenorum Ethnicorumque. Nihil moribus eorum corruptius, nihil ad irritandam libidinem efficacius. Vtrique enim pariter in obscænas effusi voluptates, nihil ferme vxorum pudicitia leuius ducebant. Quocirca Lusitani quanquam natura temperantiæ frugalitatisque studiosi, in tam corruptrice terra epulis, & ijs quæ epulas sequun-

sequuntur, dediti, vulgo pellices plures vndique coemptas habebant domi. Eoque iam illos, nemine vitia reprehendente, libido prouexerat, vt pudoris obliti vitam flagitiosam vel honori sibi ducerent: nullum lucrum iniquum, nullum turpe existimarent, adeo cupiditas malo vsu corroborata rerum immutauerat speciem. Plerique vero sine confessionis, & Eucharistiæ vsu annos complures transigebant. Et sæpius quam semel in anno confitentes simulatæ pietatis vulgo arguebantur. Si quis forte conscientia stimulante, expiare peccata veller, oculos ac voces hominum fugiens clam &, velut Nicodemus olim, noctu veniebat ad IESVM. Lusitanorum porro coniuges pellicesque indigenæ etsi Christianæ, tamen ob Christianorum mysteriorum inscitiam, Ethnicis Saracenisque superstitionibus captæ tenebantur: & liberi parentibus similes, aut etiam nequiores. Hic rerum status erat in India, cum eò Franciscus venit. Qui mire lætus se aliquando (quod omni voto expetiuerat) in Indiam peruenisse, rebus hisce cognitis, ad medendum tot ac tantis malis curam intendit, & quod in illo ardore animi permirum est, cautius quam audius admo-
uit manum.

Conciliato Episcopo, in India elaborare instituit. Cap. XVIII.

NON erat ignarus inter Episcopos, & alios curatores ecclesiasticos, si vtrique summo iure agant, nec de suo remittant iure, facile con-
trouersias & contentiones oriri, non minore damno, quam offensione populorum. Omnium
1gi-

igitur primum omnem certaminum materiam de medio remouendam ratus, vt prouideret bona non solum coram Deo sed etiam coram omnibus hominibus, Episcopum sibi omni ratione demereri statuit. Ergo Deo, & Archangelo Indiæ præfide (vt eius institutum ferebat) inuocatis, Episcopum adit, eique comiter simul, ac reuerenter salutato demonstrat, se Pauli Tertij Pont. Max. & Ioannis Tertii Lusitaniæ Regis missu venisse in Indiam, vt ethnicos ad Christi fidem adduceret, Neophytos ac Lusitanos ad Christianam erudiret pietatem. Ceterum parere magis quàm imperare assuetum, alieno arbitrio vti malle quam suo. Proinde se in Episcopi Indici potestate futurum: nihilque facturum prorsus, nisi ex ipsius sententiâ, ac voluntate. Tum Pontificijs, Regijsque litteris prolatis, Apostolicæ suæ legationis testibus, ad eius pedes prouolutus, ea omnia se illi tradere ait, ne secus vteretur, quam Episcopo visum foret. Non facile aliàs magis apparuit, quam cito animos conciliet vera humilitas. Alboquercius tantam talis viri demissionem modestiamque admiratus, summae facilitati demittentis se pari facilitate respondit. Nam confestim iacentem comiter alleuat, eidemque diploma ac litteras reddit, gratum sibi futurum confirmans, si Apostolicus legatus data auctoritate ad Pontificis, Regisque vteretur arbitrium. Neque enim dubitandum, quin ita visurus esset, vt talium virorum de se iudicia comprobaret. Ex eo tempore inter Episcopum, & Xauerium obsequio obseruantiaque adeo certatum est, vt inuicem sua cõsilia amicissime cõmunicarēt. Franciscus ergo lætus sibi in Christiana

re cu-

India episcopum adit.

Goanum episcopum summa demissione sibi conciliat.

re curanda adiutorem episcopum fore, alacrius Goæ, velut pensum instituti sui, summa vi egros iuuare institit. Extemplo enim sede in valetudinario regio collocata grauius affectis omni ope inferuire, hortari nunc singulos nunc vniuersos; confessionisque & eucharistiæ sacramentis expiare non ante destitit, quam morum mutatio spem vitæ fecisset melioris. Præcipuus labor erat grauius laborantibus subuenire, quibus non interdum solum sed etiam noctu præsto erat, omnibus eximiam eius benignitatem amoremque in alienos plusquam paternum mirantibus. Quippe Francisci lectus esse vulgo dicebatur ad pedes eius, qui grauißimo inter omnes esset morbo implicitus, ibi enim instituto suo pernoctabat, vt omnibus horis, si quid grauius incidisset, periculo ingruenti celeritas obuiam iret. Inter quæ nihilo ei minor cura paupertatis tuendæ, quam nauandæ benignitatis fuit. Xauerij vestimenta erant ea, quibus è Lusitania indutus venerat, cultu haud sane a vilioribus vulgarisque Lusitanorum Sacerdotum abhorrentia. Ceterum veritus ne dispar vestitus abalienaret ab se animos Iudorum, statuit ab Sacerdotibus qui ibi degebant non differre vestitu. Itaque satis gnarus Societati IESV vestis habitum certum ac proprium nullum esse, sed communem Sacerdotum, eius loci vbi versetur; valetudinarij custodem facile exorat pro familiaritate, vt tunicam sibi plebeiam compareret, quali pauperes indigenæ Sacerdotes vulgo vti solerent. Sed ille non tam postulati, quam decori memorem, pro Francisci dignitate atque auctoritate defert ei ex vndulata veste confectam togam: libe-

Francisci lectus apud periculosissime agrotatem.

Studiū paupertatis in vestitu.

liberali facto liberaliorem addit orationem; talem ibi Sacerdotum vestitum esse, propter maximos Indiae colores: vestis genus, etsi undulatū sit, rude tamen esse plebeiumque. At Xauerius illas uestimentorum delicias auersatus, tum tu igitur (inqui:) istam undulatam togam cupiam istorū, quos dicis, Sacerdotum, si uoles dabis, mihi si vi debitor, cannabinam curabis nigram. Quippe hominem qui paupertatem uouerit ea uestis decet, quæ & indicium sit, & monumentum paupertatis. Huius ille responsi ueritate uictus talarem ei uesticam cannabinam, qualem requirebat conficiendam protinus curat. Ea deinde Franciscus illorum Sacerdotum ritu est usus sine zona & pallio, malens de uestitu quam de paupertate detrahere. In eo autem non magis moderatio enituit, quā constantia. Eundem deinceps uestitum in India perpetuo usurpauit. Et ualuit eius auctoritas apud Socios. Qui diu Francisci instituto, talem habitum tenuere. Ceterum hodie Lusitanorum more, quem complures iam peregrini Sacerdotes in India sequuntur, & zona utuntur & pallio. Agebat tum Xauerius annum circiter quintum & quadagesimum, quæ ætas fere consilio magis quam uiribus pollet. Verum ille uirtute erectus nulli cedebat labori: etsi enim per id tēpus ægrorum subleuandorum præcipua erat cura, nequaquam tamen ualentibus deerat, quos grauior siue animorum, seu corporum casus urgeret. Post operam ægris impense datam, mane aduentibus confitendi gratia, faciles aures dabat; sæpe a primoribus ciuitatis ob eandem causam euocabatur. & erat tanta confiteri cupientium multitudo, ut ne decimæ qui -

Tunica cannabina utitur sine toga aut pallio.

82 FRANC. XAVERII

*Vinctos cor-
rogata stipe
inuat.* dem eorum parti eximia Xauerij sedulitas suffi-
ceret . Post meridiem fere uinctos in custodiis
uifitans , corrogata iuuabat stipe : traditaque eis
recte confitendi ratione, plurimas totius antea-
ctæ uitæ confessionis audiuit . Nec nihil Xau-
erii apud alios ualuit exemplum . Prætor ipse So-
sa semel in hebdomada, & ægros benigne inui-
sere, & uinctos, causis eorum cognoscendis, expe-
diendisque solari instituit, idque solemne habuit
quamdiu in India fuit. Dominicis potro diebus
*Leprosos mi-
nistrat.* Xauerius leprosos (quorū Nosocomiū est in sub-
urbano) iuuabat, eis cum cæteris in rebus mini-
strans, tum uero post exceptas confessiones, Chri-
sti corpus impertiens . Nec quisquam omnino
fuit eorum, qui non illo auctore, sacrorum my-
steriorum particeps fieret. Vbi satis operæ ægris
nauasse uisus est, in ædem B. Mariæ ualitudina-
*Concionam-
tur.* rio proximam demigrauit ualentibus quoque
opem laturus. Ibi Dominicis ac festis diebus ma-
ne concionem habebat ad Lusitanos, a prandio
indigenis symboli capita cum summa cura expli-
cabat . maiore hominum frequentia, quam pro
ædis, ubi docebat, modo . Inde inimicos ad pa-
cem, disidentes ad concordiam reducebat. Nec
*Priuatæ col-
loquia.* quicquam in priuatis colloquiis inexpertum omi-
sit, quod ad sanandos ciuium animos pertineret.
Ille Lusitanos sermonis affabilitate captos comi-
ter de ipsorum uitijs admonuit; ille incusso nunc
mortis nunc gehænnæ terrore, perditos homines
à flagitijs reuocauit . Quos ut primum permotos
esse sensit, modo ad expiationem noxarum, mo-
*Fructus ser-
monum.* do ad uitæ emendationem rogando alternis, sua
dendoque pellicere institit . Satis constat plerof-
que ita affectos atque animatos, ut a confesio-

nē

ne nouam uitæ rationem instituerint, pellicibus eiectis, & iniqua pecunia restituta. Cælestis hæc disciplina adeo ciuium; incolarumq; formauit mores, vt alia quædam uideretur esse Goæ facies, quam paulo ante fuerat. Et Franciscum ipsum cum diurna christianæ pietatis ministeria, tum uero nocturnæ orationis assiduitas clarum et celebrem fecerunt ad Lusitanos pariter Indosq;. Ceterum uir uere sanctus nominis celebritatem non superbiq; incitamentū habuit, sed industria. Quippe humanæ salutis, quam laudis audior, no uas subinde excogitans iuuandorum hominum rationes; ad omnia descendebat. Illud autem in tali uiro admirabile Christianæ simplicitatis exemplum, & utilius quam speciosius institutum. Homo id ætatis, atq; auctoritatis uias plateasq; cum tintinabulo circumiēs (adeo nihil quod Deo gratum, hominibus salubre foret, sibi indecorum ducebat) puerosq; ac seruos ad Christianam doctrinam conuocans, ad uiarum angulos, & compita subinde tali carmine incolarum pietatem excitabat. Fideles christiani liberos uestros seruosq; pro uestra in Christum caritate, ad Christianam disciplinam dimittite. Ad hæc rei nouitatem maximi puerorum ac mancipiorū vndiq; se propripientium, aliorūq; hominum concurrebant greges. Quos ille omnes in ædem B. Mariæ quasi agmine adductos Catechismum modulās docebat, ratus pueros cantus suauitate delinitos & libētius conuenturos ad audiendum, & facilius illa tanquā carmina memoriæ mandaturos; quod utrūq; rei euentus comprobauit. Verum ad id negotium non plus solertiæ adhibuit quam prudentiæ. Namq; haud dubius ita demum utilem suum la-

Pueros ac seruos tintinabulo circumiēs docet.

borem futurum, si probe intelligerentur quæ edi-
 fici oporteret; singula rerum capita decantata pro
 auditorum captu & intelligentia explicabat bre-
 uiter appositeque. Apud rudes enim homines ac
Plebeio sermone utitur seruos rudi & abiecto dicendi genere urebatur
de industria de industria; quo facilius sermo notus in illorum
 aures atque animos influeret. Nec uero huius la-
Tradendi boris fructus aut exiguus aut caducus fuit. Hinc
Cathechismi fructus tantus ille Christianæ institutionis docendæ di-
 scendæque vsus, qui hodie viget in India. Nam
 cum ex ea re fructus hominum spe maior exta-
 ret, Episcopus ab aliis idem in reliquis urbis tem-
 plis fieri iussit. Itaque certatim socij quidem Fran-
 cisci instituto, ceteri autem partim Episcopi iussu,
 partim illorum exemplo excitati, idem postea to-
 ta India factitarunt, cum ingenti rei Christianæ
 emolumento. Quippe hic mos cum alibi tum ue-
 ro Goæ adeo percrebuit, ut passim in scholis, in
 uijs, in compitis, in tectis, agris, nauibus, pro ine-
 ptis ac vecordibus cantilenis, christianæ discipli-
 næ rudimenta & decantentur iucundissime, &
 audiantur. Quocirca iam usu uenit, ut uix dum
 balbutientes infantes carmina illa magna ex par-
 te percepta cantitare gestiant. In hoc autem quod
 dixi munere obeundo Xauerius haud illustrius
 industriæ, quam abstinentiæ ac modestiæ exemplū
 edidit. Ex his quæ eleemosinæ nomine ad illum
 plurima afferebantur, nihil admodum sumens si-
 bi, omnia egentibus, atque ægrotantibus quam oc-
 cultissime dispertiebat, ne quid laus humana de
 diuina mercede decerperet. Nec gloriolam solum,
Honoris fuga. sed etiam honorem (in quo pauci fortes &
 constantes reperiuntur repudiabat ex animo.
 Nam cum vulgo honos illius virtuti debitus ha-
 beretur,

beretur, honorem æque & honorantes gestu, ac toto corpore, non tantum voce vultuque auerfabatur; indignū scilicet ratus Christianū hominē ueneratione delectari Christi opprobria secum animo reputantem. Audiant quod dicturus sum, qui uanos honorum titulos aucupantur. Xaue-rius quidem rerum humanarum, maximeq; sui ipsius contemptor nihilo minus celebritatem no- minis honoremq; aspernabatur, quam vulgo ho- mines expetunt: ut iam constaret inter omnes, nihil illi grauius ac molestius accidere posse, quam prædicationem rerum suarum, sui que ue- nerationem. Ceterum ut honor fugientem ma- xime sequitur, hæc ipsa honoris fuga, ut fit, ho- norem, & admirationem auxit. Admirabantur omnes Sacerdotem eruditionis ac uirtutis exi- mię, peregrinum ex alio orbe terrarū tam mul- ta gerere, tamq; præclara, nulla omnino merce- de, ne laudis quidem & gloriæ. Ergo ut antea *Apostolus* in Lusitania, sic in India, Apostolus vulgo *in India ap-* ptus est appellari, non minore utique eius stoma- *pellatur.* cho, quam pudore. Sed vicit multitudinis siue pertinacia dicenda est, siue constantia. Hæsit enim deinceps Xauerio Apostoli cognomen a- deo, ut excuti ab eo nullo modo potuerit. Idem- que postea cognomen a Francisco quasi capite ad eius manauit socios. Verum hi denique effece- runt, ut nouo nomine, de quo mox dicemus as- sumpto, vetus illud nimis magnificum depone- rent nomen.

*Goanum Collegium Societati parat.
Cap. XIX.*

*Seminariū
Indorum.*

PAVCIS ante Xaverij aduentum mensibus, Goæ pij quidam homines, auctore fratre Iacobo Borbano Franciscano rei Christianæ augendæ societate inter se inita (vt supra ostendimus) Indorum Seminarium inchoarant, iamq; rerum vsu docti consenserant, optimū factū esse pueros adolescentulosq; quamplurimos omnium fere Indicarum nationum christianis moribus, ac literis imbui; ac deinde suam quemq; domum remitti partim Sacerdotes, partim interpretes futuros. Igitur cōmuni consilio ad Ferdinandum Rhodericum Quæstorem Regium (is tum Stephano Gamma Indiæ Prætorē absente, eius loco Goæ præerat) rem deferunt, ab eodem consilium, & auxilium petentes. Ex eius ergo auctoritate Sodalitas instituitur his legibus, ut Goæ ex omnibus ferme Indiæ nationibus (nominatim autē appellabātur Canarini, ad quos Goa ipsa pertinet, Cingulani, Malauares, Ceilanij, Begalenses, Beguani, Malacenses, Sinæ, Abyssini) pueri Christianis mysterijs, ac præceptis erudirentur qui deinde Sacerdotum aut interpretum implerent uicem. Quod si qui ad neutrum apti essent idonei, alerētur tamen, quoad artem aliquam addiscerent. Et rei quidem familiaris procurationē penes delictos a Sodalitate curatores, pueros uero institutionem apud Franciscanos esse placuit. His rebus ita compositis, Quæstor regius Prætoris Indici, & Regis Lusitani nomine stipendium ex publico octingentorum aureorum, quo tum Deorum Sacerdotes

cerdotes fruebatur, Goano Seminario attribuit, Dæmonis opes ad Dei cultum diuina prouidētia vertēte. Id vectigal deinde duplicatum ab eodē, & ab India Prætorē & regia auctoritate firmatum: ædes quoque cum templo ædificari cœptæ: Collegio, quoniam ad fidei propagationem referebatur, à sancta fide nomen est inditum. Redituum iam & eleemosynarum tanta uis erat, ut centum alumni sustineri facile possent. Alebantur tum sexaginta. Præerat Collegio F. Iacobus Borbanus, is qui eius autor fuerat. Ceterū id Collegium Societati IESV diuinitus erat destinatū, quod ipsemet Borbanus ex quo tempore Societatem nosse cœpit, lætus euentu non semel prædixit. Ille gituregria uitæ ratione perspecta, studioq; instituendę tenerę gratis ualde probato Seminarii administrationem vltro ei detulit. Ille utpote qui disseminando Euangelio totam Indiam peragrarē in animo haberet, id oneris scilicet recusauit. Instare primo acriter Iacobus; negotij magnitudinem proponere, uberrimos fructus percensere, Seminarium illud Sacerdotum atq; interpretum, Ethnicarū nationū subsidium, maximum ad religionem propagandam momentum esse ueris laudibus memorans. Vbi nihil se proficere animaduertit, cum ipsemet, tum per Sofam Prætorē Indiæ agere cœpit ut si Xauerius eā curā suscipere ipse aut nō posset, aut nolleret; alii cui saltem è sociis suis mandaret. Paulum & Māfillam socios Franciscus e Mozambico propediē, alios item deinceps è Lusitania expectabat. Itaq; animo Collegij illius amplitudinem atq; usum eximium præfagiēte, rem complexus Paulum destinauit sui muneris Vicarium: alumnorumq; Ma-

*Seminarij
 administra-
 tionem recu-
 sat.*

gistros è Societate inde usq; ab urbe Roma exciuit, haud minore Prætoris quã Borbani uoluntate, Inde redivis annuis regia liberalitate auctis, cum ad augendum alumnorum numerum laxari tecta placuisset, Sosæ Prætoris non autoritas magis, quam largitas negotio favit; & nouum templum, descriptæque denuo ædes eiusdem potissimum ope atq; opera breui tempore absolutæ sunt. Templum dicatum S. Paulo. inde collegium S. Pauli appellatum. Ex eo deinde homines è Societate nomen acceperunt. Nam cum id Collegium postea, saluo Indorum Seminario, Societati IESV ab Rege Lusitanæ attributum esset, Patribus in Indiam & Orientem destinatis instituendis, Patres cognomen traxerunt ex loco. Id hodie regia munificentia locupletatum bonis, ædificijsq; ornatum est, egregium sane Lusitanorum Regum munificentia monumentum, amplissimumq; cõcionatorum, sacerdotumque ad usum Indiæ, Orientisq; Seminarium, Conimbricensi Seminario in Goanum ab Rege Lusitanæ uersum. Hic enim (præter plurimos ex Indorum populis alumnos, qui separatas colunt ædes) ad centum partim ibidem adsciti in Societatem IESV, partim a Lusitania submissi bonis artibus ac moribus instruuntur, donec satis idonei sint ad Indiæ, Orientisq; gentes exemplis & sermonibus iuuandas. Hanc primam Societati sedem diuina prouidentia constituit in India, priusquam ibi esset Societatis nomen auditum: eademque sedes parens est & caput sedium cæterarum, quæ deinceps in Oriente plurimæ quæsitæ conditæq;. Ceterum ut ad ordinem rerum, unde nos opportunitas Goani Collegij per Xauerium parti, auerterat, redeamus, Seminario quod diximus Societati

Goanum collegium Societatis IESV.

cietati assignato, nouum Indiæ campum Xauerio excolendum Deus attribuit.

Ad Comorinenses Neophytos iuuandos profiscitur. Cap. XX.

IAM prolapsam Goæ Christianam disciplinam Xauerius restituerat, cum Comorini promontorij, oræque Piscariæ incolæ nuper ad Christi fidem adducti, desertique à Sacerdotibus ingentem eius animo iniecere curam. Piscaria regio vicis magis quàm vrbibus frequens à piscatoribus (Parauas vocant) incolitur. margaritis non alia ora ditior: Quocirca ex margaritarum maxime piscatu Piscaria nominatur. Verum incolæ opum vernacularum expertes in margaritis piscandis, operam suam locabant Saracenis. Tutuchurinum oppidum est eius oræ non ignobile, vbi leuis dictu res grauisissimi belli causa; & imminens genti clades Christianæ fidei occasio fuit. In iurgio Saracenus (vt est genus hominum impotens & contumeliosum) Parauæ cuiusdam aurem gentis more perforatam, detracto per contumeliam anulo, lacerarat, quod apud illos probrum ducitur maximum. Itaque Saraceno illo interfecto, iniuriam Parauæ vlti sunt. Ceterum vt in rixis accenso certamine animorum, cædes alia ex alia nascitur, neq; vllus est cædendi finis, nisi pax intercurrerit; res quæ primo per vlciscèdi libidinè à duorum iurgio ad necessariorum certamen venerat, inde abhorum certamine ad internecinum bellum venit nationum. Nam Parauæ demum maiore quam intulerat, accepta clade, imposita nationi suæ labem hostium sanguine luendam rati, clam pernam ex vicis fere omnibus contrahunt manum.

Ora Piscaria.

Ex lenissima causa internecinum bellum.

ac de

ac de improviso, impetu in Saracenos facto, magnum eorum numerum interficiunt. Tum enimvero Saraceni ira furentes omnibus viribus in Parauas confurgere, eorumque nomen ad internecionem redigere statuerunt. Protinus ergo quantam maximam possunt comparant Classem, ipsosque Parauarum Regulos magnitudine pecuniæ in suos populares incitant, haud dubij si hostes nullum neque mari neque terra haberent effugium, circumuentos haud egre ad vnum omnes concidi posse. Hic Parauæ cum vndique se cinctos periculis, ab hostibus circumseffos, ab Regibus suis proditos cernerent, fluctuantis animis circumspicere externa auxilia, consilia vndecunque exquirere. Verfabatur tum forte inter eos Christianus eques (Ioanni Crucio nomen fuit) homo domi suæ honestissimus, natione quidem Malauar, ceterum Lusitanis similior quàm suis; qui virtutis ergo ab Rege Lusitanæ Christi eques factus, eo ipso tempore equos aliquot ad Parauarum regulos adducebat. Ad hunc igitur primores Parauarum pro familiaritate coeunt, rem demonstrant, consilium petunt. Et Crucius vir æque prudens ac pius illorum trepidationem Euangelij occasionem ratus, vt simul belli ac superstitionis arceret cladem, censere se dixit, in vltimo discrimine ad vltima remedia descenderent. Et quoniam a suis Regibus contra ius, fasque proditi vndique hostium vrgerentur armis, a præpotenti cæli Rege, Lusitanisq; eum pie ac religiose colentibus implorarent opẽ. Quippe hac vmbra Lusitani, cælestisque auxiliij non tegi solum ipsos posse, sed etiam de hostibus triumphare. Nam si Lusitanorum, hoc est

Chri-

Ioannes Crucius.

Christianam religionem amplexi, eis se vltro dedidisset, haud dubie illos pro religione, ac deditijs suis bellum aduersus communes hostes impigre susceptum fortiter æque ac feliciter caelesti ope gesturos. Et Saracenis æterni Christiani nominis hostibus victis debellatisque, fortassis piscatarum margaritarum iure belli eis ademptum Parauis, quod Christiani facti essent vltro donaturos, velut auctoramentum religionis. Haud surdis hæc auribus dicta. Nec Parauas eques, nec equitem Lusitanus fefellit. Omnia profus, vt ille prædixerat, euenere. Cum terror hostium, & equitis autoritas trepidos Parauarum animos ad Lusitanorum amicitiam, religionemque perpulissent, prope summi eorum magistratus (Pantagatini appellantur) honestissimos suæ nationis viros Cocinũ ad Lusitanos allegant, Legatis mandant, vt Cocini primo quoque tempore ipsi fiant Christiani, & Parauarum rebus in Lusitanorum ditioem datis, opem ab eis ad imminentem Saracenorum rabiem arcendam, Sacerdotes ad cæteros Christi sacris initiandos petant. Cocinum Lusitanorum oppidum est maritimam inter Comorinum promontorium, & Goam positum, amplitudine ac dignitate vni Goæ in India secundum. Huc ergo Parauarum Legati millia passuum circiter cxxx. emensi cum appulissent, mira opportunitate Michaelẽm vazium Proepiscopum (generalem Episcopi vicarium vocabant) virum propagandæ religionis anidissimum offendunt: à quo comiter accepti, & ad Præfectum vrbis introducti, non enixius quàm efficacius commendantur. Præfectus Parauarum legationẽ benigne audita; & beneuolen-

Cocinum.

uolentiam eis in præsentia præstitit, & studium apud Prætores Indiæ detulit suum. Benignius etiam quam locutus est fecit: utique postea quam Legati baptismum efflagitarunt. Et Prætor Indiæ à Cocini Præfecto certior de tota re factus, ut erat homo eximiæ pietatis, eo nuntio lætus celeriter Parauis ferri iussit auxilium. Inter hæc Parauarum Legati baptismo lustrati cognomen à cruce in gratiam Ioannis Crucij, qui hoc illis consilij dederat, acceperunt. Idque cognomen (tanta fuit salutaris consilij gratia) a reliquis deinceps eius gentis primoribus adscitum, Præfectus igitur Prætoris iussu, confestim validam classem adornat, oram Piscariam petit, cum hoste configit. Haud humanæ opis res visa. Saraceni primo impetu victi, vnoque prælio debellati. Inde Parauis belli metu liberatis, ad eorum baptismum cura Præfecti versa. Missis eo sacerdotibus, baptizata capitum ad X X. millia dicuntur. Lusitanus inde victor haud contentus deditiorum suorum salute, piscatum insuper margaritarum (uti Crucius coniectauerat) eisdem susceptæ religionis præmium vltro concessit: ut versa vice Saracenis, non nisi facta a Parauis potestate, piscari liceret. Ita Deo incommoda in bonos euentus vertente, vnius auris laceratio in vniuersæ gentis salutem & emolumentum cecidit. Ceterum diuino consilio humana imbecillitas desuit, Nam Sacerdotes illi quos diximus, Parauis magna ex parte baptizatis summa loci intemperie, & alimentorum inopia territi domos protinus remigrarunt. Itaque miseri Neophyti, quos fortassis non tam veræ religionis amor, quam metus

Comorinenses baptizantur.

Comorinenses à Sacerdotibus deseruntur.

metus ac fuga periculi ad Christi aggregauerat cultum, deserti à pastoribus, Christianæ disciplinæ penitus ignari, ad pristinos ritus, ac mores reuoluebantur. His rebus ex ipso Michaelæ Vazio cognitis, Xauerius varie affectus est, nam tanto rei Christianæ incremento admodum lætus, ingentem ex illorum solitudine cepit dolorem: quem tamen breui haud dubia spes leniit, Neophytos illos posse sua opera erigi, colique. Quippe ethnici & Neophyti Vrbi Goæ finitimi, ad quos iam eius industria vocabatur, F. Iacobi Borbani & aliorum opera egregie iuuabantur: Ipse autem subuenire gestiebat omni ope destitutus. Extemplo igitur in oram Piscariam proficisci constituit, piscatorum ipsorum animas piscaturus longe pretiosiores margaritis. Mox igitur Episcopum sua consuetudine adit, quid sui consilij sit, edocet: eique totius rei permittit arbitrium. Ille probato consilio, bene precatus eum dimittit. In digressu obortæ Alboquercio lacrymæ facile prodidere, quantopere Xauerij modestiam diligeret. Franciscus inde episcopi autoritate subnixus Sofam Indiæ Pratorē conuenit, ac re demonstrata, vt facultatem negotij conficiendi (si videatur) det, impensè rogat. Tum ille testari Deum se talis viri discessum permoleste ferre: sed quoniam non ambigeret, quin eius profectio Parauis saluti foret; hoc solatio desiderium, quod ex ipso càperet, leniturum: & simul quicquid ad iter illud opus esset, non minus benigne, quam libenter, & regis imperio, & sua sponte curaturum. Egit grates Xauerius tam officiosæ voluntati, negans se quicquam desiderare aliud, nisi eius

*Episcopi in
Xauerium
amor.*

*Pratoris ob-
seruantia or-
ga Francis-
cum.*

*Studii p̄m
pertatis .*

eius itineris facultatem ; vt quoniam terrefre iter hostibus obnoxium diceretur , mari quamprimum eo contendere liceret . Extemplo morem gerit Sosa , nauim attribuit , & nihilo fecius imperat suis , omnibus eum instruant rebus . Sed in viæ vitæq; cōmodis fortiter constanterque repudiandis , Xauerius sui similis fuit . Offerentibus atque adeo obtrudentibus magistratibus ad iter illud necessaria gratias comiter agens profus omnia remisit . Verum cum ijdem obstinate , non modo enixe instarent , cessit nonnihl eorum precibus , haud minore facilitatis laude , quam abstinentiæ . thoracemque ex corio , atque ocreas sumpsit aduersus solis æstum , quem illis in locis , quippe æquinoctiali plagæ proximis longe maximum cognorat esse . Hisce rebus impigre curatis pro se quisque amici eius , ac studio si instrumenta itineris conferre cœperunt . Quibus ille benigne remisissis , quod impedimenta verius , quàm adiumenta sibi esse diceret , vna cum Præfecto oræ Piscariæ , qui eodem pergebat , Octobri mense inito discessit .

95

HORATII
TVRSELLINI
DE VITA
FRANCISCI XAVERII.
LIBER SECVNDVS.

In Comorino Promontorio elab-
orat. Caput I.

COMORINVM promonto-
rium pari fere interuallo ab In-
do & Gange distans ad æqui-
noctialem lineã procurrat, ab
vrbe Goa millia passuum circi-
ter DC. Hinc velut ex cubito
se flectit India: indidem & ora
Piscaria inter orientem, ac meridiem spectans
ferme CC. millia passuum Gangem versus porri-
gitur. Tota regio tam alimentorum inops, quam
diues gemmarum. Quippe incolæ oryza, lacte,
pisce, carne viuunt; pane, vino, pomis, cæteris-
que eiusmodi rebus carent. Et medicorum me-
dicamentorumque vsus vulgo apud eos nullus.
Gentis quidem ingenia (vt est captus barbaro-
rum) satis sedata, & quieta: ceterum admo-
dum rudia & incondita sunt. Nec aliam Indiæ
regionem sol magis exurit, vbi enim vapor iacen-
tes arenas accendit, æstus existit intolerabilis,
quo

*Comorinum
promonto-
rium.*

*Æstus into-
lerabilis.*

*Labor es Xa
uerij infini-
tus.*

quo cuncta velut igne torrentur. Hanc tamen tantam cæli locique intemperiem pari ciborum, medicamentorumque inopię iunctam, inuicta Xauerii virtus vltro subiit, auidior scilicet animorum, quam cæteri margaritarum. Enimuero pretium est operę quæ deinceps exposituri sumus de immenso infinitoque Xauerii labore, maximis ærumnis, omniumque rerum inopia in Comorinensi promontorio, cognoscere eos, qui vel modicis laboribus, & incommodis perfuncti placent, indulgentque sibi, perinde quasi Christi nomine extrema perpessi. Nimirum vehementer nos nostri pudeat, pigeatque si nostros labores cum Francisco conferamus in Comorinensi Christi vinea laborante. Habitabatur longissimus ille tractus piscatorum partim vicis, partim oppidis ad XXX. Horum XX. erant Christianorum, in quibus præter XX. Neophytorum millia Christianis præceptis imbueda, complures supererant baptizandi vel infantes, vel adulti; luctandum sæpe non magis cum ardore solis, quam cum arena: feruido littore non tantum fallente, sed etiam exurente vestigia. At Franciscus ad omnia interritus tam duram prouinciam maiore etiam animi robore sustinuit, quam suscepit. Namque vnus multorum Sacerdotum animos ac vires gerens contempto solis ardore continenter circum illius orę maritimę vicos & oppida pedibus sæpe nudis (vtique post detritas vsu ocreas) feruida arena cursare: infantes ac pueros, ceterosque quotidie ad Christi fidem accedentes baptismo abluere: Idolorum sacrificia miris artibus impedire: sponso ac sponsas rite in matrimonio collocare: omnes pro cuiusque

iusque intelligentia, catechismo erudire institit quamvis æstuas, & sudore pene perpetuo fluens. Nec uero suum ipse corpus in tantis laboribus in dulgender habuit. Solenne illi fuit cubare humi, gentis more oryza victitare, eaq; exigua, & scilicet male cõdita, utpote quam sibi ipse in summis occupationibus coqueret. At oryzam admodum raro piscẽ, aut laca Neophytis Ethnicisue ultro allatum adhibebat. Multis etiam ac grauib; molestijs, quas peregrino homini locorum insolẽtia, rerumque omnium inopia necessario offerebant, defungebatur. Et cetera quidem incommoda haud ferebat ægre, sed patrij ipsorum sermonis inscitia uehementer curam eius intenderat.

Nam incolæ interrogati de rebus ad Christi religionem legemque pertinentibus id modo respondebant, se esse Christianos. & quod Lusitanæ linguæ omnino rudes essent, Christianorum instituta, ac præcepta cognoscere nequiuisset. Deduxerat quidem secum Franciscus alumnos Goani Collegij duos iam adultos; & Malauarici sermonis, quo illa gens utitur, Lusitanique non ignaros: Sed puorum & idiotarum institutionem per interpretem, & tardam & minus efficacem expertus, maluit eos magistro habere quam interpretes, adeo incensa erat cupido non celeritatis solum in docendo, sed etiam sedulitatis, Itaque ab ijs, quos diximus Christianæ disciplinæ capita in Malauaricam linguam celeriter uertenda curauit. Inde homo id ætatis in Christi gratiam uelut repuerascens illa quamprimum ediscere; mox tintinnabulo puorum greges, ac uirorum cogens vicos obire.

Oryzam sibi ipse coquit.

Comorinensium inscitia.

G unum

Comorinensium puerorum ardor discendi.

Pueris utitur ad Parentum, & aliorum institutionem.

Christiana lex Ethnicorum iudicio congruit rationi.

vnum in locum coactis illa quæ dixi capita inculcare. Magistri ardor discendi alacritatem discipulis attulit. Omnia quæ tradebantur, rudes pueri unius mensis spatio memoriæ bellissime commendarunt, ut nec Franciscum industriæ suæ, nec illos assiduitatis pœniteret. Tanta porrò eos ceperat discendi cupido, vt ab illo alias ex aliis precatioes ediscendas subinde flagitarent, adeo obstinate, ut pêne odiose interpellarent etiam diuini pensum officij persoluentem: neque finem ullum facerent instandi; donec illorum postulatis satisfacturum promitteret. Xauerius ergo ubi initia ex sententia succedere animaduertit, paucorum emolumento minime contentus, rationem iniijt iuuandi quamplurimos. Vt ea institutio latius pateret, pueris præcipit, uti suos quisque parentes, cognatos, domesticos vicinosque omnes paulatim docerent eadem illa, quæ ipsi in schola didicissent. Ita pueri è discipulis repente doctores facti rem christianam haud sane mediocriter adiuuerunt. Nec uero Xauerius hisce adiutoribus utens quicquam de labore remisit suo. Diebus Dominicis in magno puerorum, mulierum, ac uiroꝝ cœtu, orsus ab symbolo Apostolorum breuiter duodecim fidei capita ac præcepta Decalogi, alia alio explicabat tempore. Audiebatur attente ac diligenter, obstupescens non modo Christianis; sed etiam Ethnicis, qui frequentes conueniebant, demirantes Christianam legem adeo consentaneam & congruentem esse rationi. Ceterum Xauerius haud ignarus in diuinis rebus recte tradendis plus diuinam uim ualere, quàm humanam industriam, ad singula symboli ac decalogi capita ipse apposito carmine præibat:

VITAE LIB. II. 99

præibat: quo carmine opem separatim à Christo & à B. Mariâ peterent, ad illa ipsa siue credenda, siue exsequenda; illudq; subinde pronunciabat, si illa quæ tum peterent de fide ac lege Christiana seruanda, a Deo impetrassent, deinceps multo plura ac maiora diuinitus accepturos, quam ipsi taciti auderent optare: Eadem autem opera & Neophytos instituebat, & imbuebat Catechumenos; ad quos utiq; quia magis periclitabantur, plus etiam curæ atque operæ deriuabat.

Tantus uero numerus erat Christiana sacra capes *Totos pagos* sentium (vicos enim totos singulis diebus non se *singulis die-* mel expiauit) vt inter baptizandum; manibus *bis bap-* brachiisque defatigatis, sæpe langueret: Sæpe *Lat.*

etiam talium rerum inculcatio docentem frangebat, adeo vt uox pariter uiresq; deficerent. Nô iam *Virtus labo-* mel illius uirtus laxamentum laboris, sed nouam *re inuicta.*

materiam quærebat benemerendi. Nullo labore aut corpus fatigari, aut animum uinci posse diceres. Plures quotidie infantes undiq; conquisitos rite sacra lustrabat aqua. Præcipue uero teneram ætatem ad religionem informare studebat; haud ignarus plurimum momenti esse in *Tenera æta-* puerorum institutione, utpote quos prævideret *tis informa-* a primæ ætatis conformatione longe meliores *tio.*

parentibus euasuros. Habebat eius rei argumenta & multa & illustria. Etenim Neophytos pueros cernebat Christianæ doctrinæ perdiscendæ cupidos, non auidius arripere ipsos explicata, quam aliis tradere: ab Ædolorum cultu, omniq; superstitionum genere adeo abhorere, ut parentes ipsos in hoc genere peccantes, nec ipsi reprehendere vererentur, & ad Franciscum protinus deferrent. Nec ille accensis puerorum studijs

deerat, sed ad facinus vindicandum & dux eis erat & comes. Si quando tale aliquid illorum indicio enunciatum esset, prope contracta puerorum manu contendebat ad eam domum, quæ tantum admiserat nefas: ex templo uelut signo dato, inuadebat lararium: Tum pueri facto impetu pro se quisque Deorum simulacra comminuerent, consputarent, conculcare pedibus, omnibus contumelijs onerarent, Diaboli cultum in ludibrium uertente Xauerio.

Multis miraculis per se ac pueros editis, tradenda Christiana doctrina Vicarios sibi substituit. Cap. II.

PAGIS, qui primi occurrerant fatis Catechismo eruditus, Tutuchurinum oppidum petens ad ignobilem Ethnicorum pagum diuertit, qui contempto proximo accolarum exemplo Christi aspernabantur fidem. Instanti Francisco ut uniuersæ oræ Piscariæ auctoritatem sequerentur, id sibi per Regem suum fas esse omnes pariter abnuebant; non tã uerè, quam obstinatè superstitioni honestum obsequij titulum præferentes. Incerto consilij Xauerio egregiam rei bene gerendæ occasionem diuina prouidentia obtulit. Per id tempus inibi mulier quædam honesta tertium iam diem periclitabatur difficultate partus: Nihil illa desperatius. Iam surdæ inanum Deorum aures frustra pro illius salute pulsata coniugem eius cognatosque fatigauerant, cum Franciscus re comperta, Deo fretus eò cum interprete accurrit, spem aliquam opis ostendens. Mox domesticorum permissu agere cum illa, ut desperata

sperata corporis salute, animæ consuleret; & simul nostræ fidei capita breuiter explicare cœpit. Quibus cum mulier diuinitus tacta assentiretur, percontatur ex ea Xauerius, uelitne fieri Christiana, & libenter quidem inquit illa. Tum Franciscus Euangelio recitato, moribûdam feminam rite baptizat mirum dictu. baptisimus ita facilem illi partum præstitit, ut protinus innoxia foetum effunderet. Lætus euentu Franciscus primum modo natum infantem, domesticos deinde omnes baptismo lustrat non minus miraculo attonitos, quam lætitia gestientes. Factum tam admirabile tamque testatum celeriter (vt fieri solet) fama vulgauit. Xauerius ergo populi animos stupore percussos urgendos ratus, pagi primoribus instare ut suscipere ne dubitarent religionem, cuius documentum recens tam euidentia haberent. Negare illi primo id se Regis sui iniuriam esse facturos; deinde potestate a Regio procuratore facta, omnes fere cum sua quisque familia, Christianis initiati sacris. Primores baptizati ceteros omnes suo exemplo incitarunt. Ita Pagus uniuersus ad Christi fidem accessit. Inde Franciscus Punicale (oppidum idest isane frequens) profectus benigne à Neophytis excipitur. Confestim infantibus suo instituto baptizatis, populum ac pueros catechismo imbuere institit. Et grassabatur tû in oppido lues. Itaq; permulti quotidie ad eum conueniebant undiq; rogatû, ut ipsorum tecta adiret, super affectos Deû rite precaturus plures quoq; grauiter laborâtes, qui deprecatores nullos haberêt, ipsimet ut poterât, ad illum eadê ob causâ obrepebât. Cômouebatur scilicet Xauerius tum insita misericordia tum miserabili

*Mulier per
clitans diffi
cultate par
tus baptis
mo libera
tur.*

*Pagus uni
uersus ba
ptizatus.*

*Ægros san-
nat Energu-
menos libe-
rat.*

*Ægros per
pueros curat*

ſpectaculo. Miſeris hominibus iuſta petentibus abnuere nefas ducebat, ueritus ne quid forte de fiducia aut opinione chriſtianæ religionis cunctatio demeret. Quocirca in adeundis ægrotis, recitandoq; ſuper eos Euangelio plurimum & operæ ponebat & temporis. Nec male tempus & operæ poſita. Satis conſtat plurimos ab eo in illa maritima ora ægros ſanatos eſſe, multos Energumenos liberatos. Fama eſt etiam excitatos a mortuis duos tresue, de quibus dicturi ſumus, ubi Franciſci miracula exponemus. Non ceſſabant interea quotidianæ occupationes inſtituendi pueros, Ethnicos conuertendi, baptizandi cōuerſos, ſepeliendi mortuos, conſulentibus reſpondendi. Ægrorum autē negotium, pro multitudine ægrotantium & fama curatorum, infinite creſcebat in dies, ut iam unus omnibus ſatiſfacere haud quam ualeret, & contentiones ut ſit inter eos exiſtebant, quod ſuam quiſque domum primus eum certabat adducere. Igitur iuſtis eorum poſtulis ſalua pace, morem gerens, pueros idoneos ſuo loco dimittere inſtituit, conſilio non magis neceſſario, quam ſalubri. Pueri domos adeuntes ex præſcripto Xauerij, primum domeſticos ac uicinos omnes concire: deinde ſimul cum ijs qui conueniunt, ſymbolo fidei recitato, ægros ad ſpem certamq; Dei fiduciam, cuius beneficio ualeitudinem recuperaturi eſſent, excitaret: ad extremum omnibus qui aderant ſpe & expectatione erectis, certas adhibere preces. Nec uanum id inuentum fuit. Puerorum circumſtantium, ægrorum, & uero Franciſci auctoris fides ſpe laborantibus tum corporum; tum animorum peperit ſanitatē. Petri multi quippe Neophytorum in ſuſcepta religione

gione confirmati : Ethnicorum non pauci ad Christi fidem, cuius uim experti forent in ualitudine recuperanda, perducti . Quod si quis puerorum precatorem Francisci coronam habere poterat (ea tactos ægros haud dubie sanabat) præclare secum putabat agi. Itaque illa prodigiis nobilis certatim expetebatur, & ad ægros perpetuo circumlata, raro admodum ad Franciscum redibat, miraculis magis quam precibus seruiens. Hæc fama non sine magna Xauerii laude manans clariorem eius animi demissionem fecit; nam miracula, ab se circummissis pueris edita ipse puerorum ægrorumque assignabat fidei . Ceterum dum omnino ratione abijcere sese, suamque uim occultare conatur, auxit splendorem sanctitatis suæ . Quocirca non egregia uirtute solum, sed etiam christiana humilitate conspicuus, vulgo iam Pater Sanctus appellabatur. adeo occultata uirtus existit illustrior. Spectata in depellendis morbis Neophytorum fides, atque industria ad communicandum eisdem laborem plebis erudiendæ Xaueriū accendit. Itaque delectu habito, quibus haud minus sedulitatis erat quàm pietatis eos quoque uersus dimittebat monitos, ut in domibus, uicis, plateis, Catechismum ita ut acceperant, rudibus traderent. Vbi rem pulchre institutam suis iam uiribus niti uidebat posse, in alium uicium ipse cum pueris commigrabat. eadē ratione pagos reliquos eruditurus. Quos omnes ut obierat quietis immemor, labore in orbem redeunte ad primum vicum reuertebatur, confirmaturus si quid forte labaret; eodēque ordine pagos deinceps reuisebat omnes . Inter hæc non modo ad præsens tempus, sed etiā in posterum rem Christianam stabiliendam ratus, in

Xauerij humilitas curationes ægrorum puerorum fidei tribuentis.

Sanctus Pater uulgo appellatur.

Catechismi tradendi laborem cum pueris communicat.

*Canacapola
Francisci Vi
carij.*

singulis pagis oppidisq; Christianæ institutionis relinquebat, exemplū scribendi gnaris ut id describeret, rudibus vt ediscerent, quotidieq; memoriter recitarent, præcipiēs. In omnibus etiā pagis instituit, uti festis diebus omnibus, Neophyti unū in locū congregati Christianā doctrinam cuncti pariter decantarent. Vt autem rectum institutū, recte atq; ordine procederet, Vicarios muneris sui relinquendos existimans in oppidis uicisq; singulis, unum aliquem Christianæ rei curatorem (Canacapolam ipsi appellant) constituit. Et Canacapolis (nequando, tam necessarium institutum interiret) a Prætorē Indiæ certam quotannis pecuniam attribuit ad victum, Canacapolis instituendis causa hæc fuit, ut essent qui paruis pueris periclitantibus baptismo succurrerent in tempore: cæterisq; in rebus quæ moram dilationemq; non patiūtur, Neophytis subuenirent, quoties ipse Francisci occursum locorum longinquitas moraretur. Proinde omnibus in locis singulos, binosue delegit, qui disciplinæ Christianæ intelligentia, grauitate uitæ, pietatis ardore, morum integritate inter ceteros eminerent. his baptisimi ratione tradita mā dauit, ut si quando necessitas urgeret, impigre baptizarēt infantes: si quid incidisset grauius, referrent ad se. Hi in suo quisque pago ob Sacerdotum inopiam, instar Curionum seu Parochorum erant, ædem sacram curabant, bis in die Catechismum tum Latino tum patrio sermone, mane uiris, post meridiem mulieribus, tradebant. Nuptias quoq; de more pronūciabant, inquirentes ecqua connubiorum forent impedimenta: præcipue uero, periclitantes infantulos baptisimate abluēbāt. Iidem lustranti uicos Xauerio numerum puerorum

rū eo anno natorū, itēq; habentium apud se pellicies, inimicitiasq; inter se exercentium edebāt statim: quò ille hīsce rebus remediū quāprimū adhiberet. Ita res omnes præcipuas celeriter singulis in locis cognoscebat pariter & cōponebat, ut quā minima mora interposita trāsiret alio. In hos omnes Canacopolas Xauerij rogatu quadringeni aurei ex publico à Prætore Indiæ attributi, ab Rege Lusitaniæ cōfirmati deinde sunt. Ea pecunia Regina Lusitaniæ foccorū, & crepidarū nomine pēsitabatur. Quocirca Frāciscus ad Catharinā Reginā tā falsè quā pie scripsit. Non alios fore foccos aut crepidas cōmodiores, quibus ipsa scāderet in cælū quā pueros Christianos oræ Piscariæ, eorūq; institutiones. Quare orare se, ut foccorū crepidarūque suarū uectigal ad sternendā sibi in cælū uiam illarū præceptoribus attribueret. Læta tali cōmuratione, qua nullā potiorē optare potuisset. Illa ut erat femina insigni religione, totā rē ualde probauit, suūq; illud tributū Canacopolis Neophytorū magistris uolens ac libens concessit. Ita auctore Xauerio, liberalitate Reginæ, Regis auctoritate constituta res, stabilitaq;, non maiore illorum merito, quam rei Christianæ emolumento.

*Epistola ad
Reginam Lu
sitania.*

*Liberalitas
ac pietas Re
gina Lusita
nia.*

*Brachmanas conuincit, nonnullosque eorum
conuertit. Cap. III.*

INTER hæc haud nihil cum Brachmanis Frācisco negotii fuit. Inter omnes Indorum gentes nō solum nobilitate, sed etiā sapientia eminet Brachmanes, Stirps Regia eadē & Sacerdotalis. Vnum ipsi Deum colunt (Parabrā uocant,) principium rerū omniū omni ex parte perfectū, quippe cōditorē terræ cæliq;. Sed fabulas innumerabiles ad decipiendū uulgus affingunt uero ab illo tres filios

*Brachma
nes eorumq;
religio.*

filios progenitos, mundique administrationi præpositos, quorum tamen vna sit natura, vna diuinitas. Id adeo Brachmanum ipsorum significant cingula, quibus in extremis terni ex nodo funiculi pendent: acceptam olim trini Dei veritatem, siue improbitate hominum, siue dæmonum calliditate adulterante. Fana quoque Dijs illis dicata visuntur cum ternis turribus ab imo seiunctis, paulatimque in vnum coeuntibus. Eorundem simulacra varijs formis, quas olim induerint, ficta Pagodes ab ipsis vocantur. Et Brachmanæ quidem apud Indos doctrinæ & abstinentiæ fama nobiles, in Comorino promontorio inscitia sunt, nequitiaque insignes. Quippe in ea Indiæ parte paupertatis, quam locus ipse fert, impatientes, ingeniæ nequitie nefarium adiungunt dolum. Ipsi remotis arbitris, festo tympanorum sono epulantes persuadēt imperitis, Deorum simulacra epulari; Deorumque nomine ab eis postulant, quæ ipsi ad sustentandas familias suas desiderant; denunciata Deorum ira nisi ex templo faciant imperata. Xauerius ergo eos palam fraudis conuictos criminari apud populum, eorumque fallacias aperire cœpit. Ea res multis qui relicta inanium Deorum superstitione, ad Christum se aggregarunt, saluti fuit. Brachmanes autem siue doctrinæ siue virtutis miraculo attoniti odio in venerationem verso, Franciscum donis atque omni ratione demereri connitebantur. Sed paupertatis amorem nulla deuinciunt dona. Ille remisissis muneribus, ita libertatem conseruabat suam, vt tamen Brachmanum amicitiam retineret. Et Christianorum pagos circumiens ad illorum sedes (Pagodes eodem, quo Deos

Brachmanum improbitas & nequitia.

Brachmanes Francisci amicitiam expetunt.

Pagodes.

Deos nomine appellat sepe diuertebat, ex Brachmanum numero aliquos traduci ad Christum posse credens cum salute plurimorum: Forte ad Pagodem venerat, ubi Brachmanes erant facile ducenti, qui Xauerij aduentu nuntiato, frequentes ad eum coeunt. Consalutatione facta, multisque verbis vltro citroque habitis, sciscitatur ex eis Franciscus in confessu, quid tandem illorum Dij praeciperent in caelum ad ipsos ituris. Post longum certamen quis eorum potissimum responderet; ad senem octogenarium natu maximum ex omnibus, communi consensu delata res est, qui callide tergiuersans percontatur inuicem de Xauerio, quid Christianis hominibus eorum imperet Deus. At ille senis improbitate cognita, negavit se de Christianis rebus verbum prius esse facturum, quam ipse (vti par erat) respondisset de suis. Tum vero senex necessitate cogente, inscitiam suam aperiens duo Deorum praecpta esse dixit, vnum vt vaccarum caede, quarum specie Dij colerentur, abstinerent: alterum vt Brachmanas Deorum antistites, & ministros benigne colerent donis. Ibi Xauerius simul hominis impudentia, simul rei indignitate motus repente exurgens, illos rogat vt se vicissim audiant; & contenta voce symboli capita, ac praecpta Decalogi ipsorum sermone pronuntiata breuiter explanat. Sub haec quae foret beatorum in caelo, quae miserorum apud inferos sedes, & conditio docet, & simul quibus hominibus caelum pateret, qui detruderentur ad inferos. His illi auditis, repente confurrexerunt vniuersi, eumque pro se quisque amplexari, & christianam religionem tam consentanea mysteria ac praecpta continen-

*Francisci co
gressus cum
Brachma-
nis.*

*Brachma-
na Christia-
nam religio-
nem probat.*

tinentem miris efferre laudibus . Tanta apud
 animos quoque peruersos vis est veritatis si su-
 per nolimine illustrentur . Multa deinde per-
 contacti ridicula fortasse , atque abhorrentia ab
 auribus nostris , & ingenia & tempora cultio-
 ra , Dei benignitate fortitis . An hominis anima
 similiter vt cæterorum animantium interiret vna
 cum corpore . Morientis hominis quâ animus
 exiret . Qui fieret , vt per quietem in remotis
 etiam locis cum amicis esse nobis videremur .
 an quod dormiētis animus destituto corpore exi-
 liret foras ? Deus albus , an ater esset . nam ipsi vt
 pote natura nigri , suo indulgentes colori , ni-
 grumque Deum esse rati , Deorum simulacra idē-
 tidem perungunt oleo , vt non atra modo , sed
 etiam terra horrendaque sint . Dæmones ipsos ,
 non eorum signa esse credas . Hisce interroga-
 tionibus Xauerius haud ignarus sermonem ac-
 commodandum auditoribus , non tam subtiliter ,
 quam appositè ad eorum ingenia ita respon-
 dit , vt nemo prorsus ex tanto numero contra
 quidquam hircere auderet . Vrgenti deinde
 Xauerio vt Christianam religionem , satis eis
 probatam , susciperent , enimvero vereri se aie-
 bant hominum sermones , & rerum necessaria-
 rum inopiam , vitæ ratione mutata . Itaque mi-
 feri cum eis pudor salute potior esset , neglecta lu-
 ce , quam dispicere cœperant , obstinati hæserunt
 in tenebris . Et quanquam Brachmanum (vt di-
 ximus) sapientia inter Indos eminent , tamen
 vnus omnino inuentus est , tanto nomine non in-
 dignus homo è schola & ex celebri Indiæ Acade-
 mia , qui Xauerio pro familiaritate , quædam il-
 lius Academiæ mysteria enuntiauit : vnū esse Deū
 mundi

*Ridicula
 Brachma-
 nū percontationes.*

*Brachmana
 Deū nigrū
 esse putant .*

*Brachma-
 nū mysteria*

mundi conditorem, quem in cælo regnantem à mortalibus coli oporteret: Octauum quemque diem (nos Dominicum appellamus) festum agendum esse. Venturum tempus cum vnam omnes sequerentur religionē. Huic Christianæ fidei mysteria inuicē exquirenti Franciscus salutarē illam Christi vocem. Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit, pluribus explicauit. Quibus ille verbis simul cum explanatione in libellum relatis, eum rogauit vt se certis conditionibus baptizaret. At Xauerius nec æquas nec honestas conditiones auersatus, baptismo supersedendum censuit. Demum hominem dimisit monitum vt mysterium illud de vno Deo colendo, in vulgus ederet confidens se aggregatum iri Christianis, atq; huius digressus haud nullam iuuandæ rei Christianæ spem dedit: Verum Brachmanæ alterius adolescentis lætior non spes solum, sed etiā euentus fuit. Is optima indole ac moribus à Francisco institutus baptizatusq; eodē auctore munus Catechismi pueris tradendi suscepit: Christo sibi e Dæmonis quoque schola disciplinæ suæ Magistros diligente. per idem tempus Deus quam sibi cordi esset Xauerius, haud dubio indicio declarauit. Dynastam Ethnicum certis de causis adibat, qui ut erat inhumanus ac barbarus, uirum sanctitate insignem aspernatus non minus rustice quam contumeliose venientem domo sua exclusit: & simul irridens adiecit, si quando ipse Christianorum adiret templum, se inuicem excluderet. Francisci iniuria per eos qui adfuerant vulgata, neminē minus, quā ipsum cui illata fuerat, irritauit. Enimuero indignū facinus

*Brachmanæ
baptizatus
Catechis-
mū pueris,
tradit.*

*Illata Fran-
cisco iniuria
diuinitus
vindictatur.*

non

non magis Lusitanis quam Neophytis visum, & diuinitus profecto vindicandum. Igitur relicta rum iniuriarum ultor ac vindex Deus, contumeliosum hominem celeriter debita persecutus est pœna. Paucis interiectis diebus, is Dynasta, quem dixi, in armatos inimicos inermis incidit, non procul ab æde sacra Christianorum. Ergo cum manu non posset, fuga saluti consulere; illi infestis telis in tergo fugientis hærere. Ventum erat ad templum Christianorum, quod miser ille suæ fugæ receptum destinabat animo, pristinae magniloquentiæ oblitus. Sed Neophyti clamore ac tumultu exciti sacrae ædis aditum compleuerant; urgentibusque, ut fit, ultimis primos perfugium fugienti aperire, ut maxime vellent, nequibant. ibi noscitantem hominem, pro se quisque Deum, Francisci ultorem aperuisse oculos fremunt: diuina utique non humana opera asylum illi, quod peteret, interclusum. Ita exclusor ille instantibus inimicis in Christianorum templum confugere frustra conatus excluditur, eo modo elusus à Deo, cuius ipse fecisset exemplum.

In ora Piscaria maximo cum, fructu incolarum versatus, Neophytos afflitos recreat.

Cap. IV.

QVAM solidos autem diuinę voluptatis, fructus ex suis maximis laboribus Xauerius cœperit, incredibile dictum est; ipsemet in epistola Romam Societati missa, significauit. operæ pretium est audire eos, qui præ humanis com-

commodis diuina contemnunt, piorum hominum vitam iucunditatis omnis expertem rati, quasi nullus esse queat voluptati locus, vbi non delitiæ atque opes affluant. In clausula igitur epistolæ socios ad eosdem labores inuitans ad- *Cælestium gaudiorum copia.*
 iecit. Tanta vis est solatorum cælestium, quæ Deum impertit ijs qui in hac vinea, Indisque ad Christum conuertendis elaborant, vt si quod est in hac vita gaudium, hoc vnum mihi esse videatur. Nec vero hoc temere affirmavit; sed alijs scripsit, quod expertus erat ipse. sæpius enim in eiusmodi laboribus superfundente se cælesti lætitia, auditus est, cum remoto ab arbitris, vt credebat, loco ita diceret, *Quæso te Domine, noli, si placet, noli tanta me gaudiorum mole obruere in hac vita; aut certe si pro tua infinita benignitate uis tantis circumfluere me lætitijs, transfer in domicilium beatorum; nam qui tuam semel dulcedinem interiore gustauit sensu, vitam sine te acerbam viuat necesse est.* Versatus est itaque in ora Piscaria Xauerius annum totum summo cum labore, parique lætitia, & (qui lætitiæ cumulus fuit) maximo Christianæ rei *Baptizatorum multitudine.* incremento. Constat quippe ex ipsius literis amplius mille infantes ab eo baptizatos sub baptismum in cælum euolasse. Ex quo coniectari licet, quanta tandem summa fuerit vel superstium infantum, vel aduultorum, quos ad Christi aggregauit Ecclesiam. Satis etiam constat in illa ora complures pagos, & oppida quædam tota ab illo ad Christianam religionem esse traducta. Re Christiana in ora Comorinensi ita gesta, & constituta, in exitu anni post Christum natum M. D. XLIII. reuertit Goam, de grauibus qui-

quibusdam religionis Christianæ negotiis cum Indiæ Prætoꝛe coram acturus. Per eam occasionem aliquot e prima eius gentis nobilitate adolescentulos secum deduxit, litteris in Goano Seminario instituendos; pignora simul, & subsidia fidei Christianæ. Iam Goanum Collegium magna ex parte ædificatum, atque instructum erat. Quocirca Borbanus passus non est Xauerium in Valetudinario consuetudine sua diuersari, sed ei domum abducto administrationis summam permisit ultro: quam ille de eiusdem sententia, Paulo Camerti, (is nuper è Mozambico aduenerat) tradidit. Præcurerat Xauerii reditum fama rerum admirabilem in ora Piscaria ab eo gestarum: plurimumque illi adiecerat venerationis, cum apud ceteros tum uero apud Indiæ Prætoꝛem, cui notus in primis & carus erat. Itaque haud difficulter ab eo quæcunque uoluit, impetrauit. Rebus quarum causa uenerat, confectis, & Francisco Mansilla socio assumpto, in oram Piscariam reuertitur VI. Kal. Martias anni insequentis, seq; protinus ad intermissa munia refert caritatis. Iam præter Mansillam adiutores aliquot habebat, Ioannem Lesianum Hispanum Sacerdotem, indigenasq; Sacerdotes duos, qui eo partim Goa, partim Cocino ob eandem causam Xauerii rogatu contulerant se. Cum his igitur prouinciam partitus, uicos circumire, baptizare infantes, aliosque ut idem facerent per literas admonere non desisteat. Labor idem qui antea, difficultas etiam maior fuit. Versabatur quippe homo peregrinus, & Malauricæ linguæ ignarus. (Nam præter illa Catechismi capita nullum fere

*P. Camerts
primus Re-
ctor Goani
Seminary.*

*Adiutores
adducit in
oram Pesca-
riam.*

fere eorum tenebat verbū) inter Malauares Neophytos sine interprete, sed ea res incitabat potius eius conatus, quā retardabat. Neque enim ad baptizādos infantes requirebat interpretē: & egenes ac miseri suas illi miseras per semetipsos ita ostendebant vti facile apparerent: ipse quoque studio ac meditatione assequebatur, vt sibi met esset interpret. Namq; etsi vernaculi sermonis imperitus tamen vrcumque poterat, verba faciebat ad populū, vultu ac gestibus verborū saepe vicē implentibus. Cæterum vt ordinis & decori ratio haberetur, non promiscue omnes, sed separatim viros ac mulieres alternis diebus cōuenire ad Catechismum decantandū iubebat. Præcipue baptismus infantiū atq; institutio puerorum illi cordi erat, propterea quod cælestis beatitudinis, ex qua adultorū complures ad pristinos mores reuoluti exciderēt, infantes profecto pueriq; cōpotes forent, qui prius vitā quam baptismalem innocentiam amitterent. Id adeo nō modo ipse faciebat, vt teneræ ætati potissimū operam daret; verum etiā Mansillæ socio suo diligentissime præcipiebat. Neq; vero animis solū Neophytorum, sed etiam corporibus quoties res, locusq; posceret ferebat opē. Finitima oræ Piscariæ ab ortu solis gēs est fera & immanis, Badagæ appellatur. horum magna manus, siue odio religionis, siue prædæ cupidine stimulante, populabunda Comorinensium Christianorum inuaserat fines. Illi subita hostium incursione conterriti relictis trepide vicis, in scopulos opportunos breui maris spatio transmissis, abdiderant sese. Ibi sub dio, atque in Sole (cuius æstum illis locis maximum esse diximus) miserime torrebantur, & sub-

Separatim viros ac mulieres Catechismo instruit.

Puerorū baptismus quāta cura illi fuerit.

Badagarū gensim manis. Comorinensium calamitas.

H dia

114 *FRANC. XAVERII*

dia vitæ deerant adeo, ut nonnullos extrema absumeret fames. Trepidus hinc nuntius non misericordiam solum mouit Xauerio, sed curam etiam acuit ad ferendum in nouo casu nouum auxilium.

Francisci subsidia ad subleuandam Neophytorum miseriam.

Celeriter ergo viginti nauiculas onustas cõmeatu ad miseros illos ipse perducit. Literas quoque ad finitima orę Pantagatinos ac magistratus dat, eorundem ut miseriam corrogata exlocupletioribus stipe, subleuarent. ita perditis hominibus non magis in præsentia, quam in posterum subuenit. Vt primum uero hostium discessu tempestas illa sedata est, dispersas oues colligēs nullum boni pastoris officium prætermisit, ille iacentes erexit, ille afflictos tum oratione, tum omni ope recreauit. Ecce autē noua procella exoritur, hoc grauior quo diuturnior. Qui orę Piscariæ præerant auidi homines, & impotentes superbe auareq; Neophytis imperare cœperunt. Xauerius rei indignitate haud secus quam par erat motus, primo eorum cupiditati fortiter restitit, ad ultimū ubi non satis uirium ad obsistendum in se esse uidit, opem ab Indię Prætore, qui tum Cocini erat, implorandam ratus ad eum proficisci statuit.

Trauancoridis regnum Christo adiungit, Neophytosque a barbaris tuetur.

Cap. V.

IAM tantum in ora Piscaria profecerat, ut qui **XX**. Neophytorum pagos plane rudes accipisset, **XXX** partim pagos, partim oppida Christianorum prope exulta, ac morata traderet socijs.

cuis. Rebus igitur quoad eius fieri potuit, compositis, Neophytorum curam Manfillæ mandat, Cocinum ipse per Trauancoridis oram Piscariæ *TRAUANCORIS ORA.* proximam transiturus. Trauancoris ora maritima in altero Indiæ latere, in quò Goa est, sita vergit ad occasum solis. Inter Comorinum promontorium & Colanum oppidum interiacer, a Cocino millia passuum circiter centum, Eius longitudo perhibetur millium facile LXXX. In eo tractu illis temporibus pagi erant ad XXX. maritimi, quos partim Ethnici piscatores (Machos uocât) partim Saraceni incolebant. Franciscû igitur, siue quod nauigij facultas deesset, siue quod ex itinere illorû animos tentare vellet, per eorum fines Cocinû petédi cupido cepit. Nô defuerunt eius amici, ac necessarii, qui eum a suscepto deterere itinere conarentur, denunciante summam esse in ipsum odium Machoarum, Saracenorumque, Parauas accolas Christianos factos indigne ferentium. Ille tamen per illorû fines diuino numine magis (ut postea euentus docuit) quam necessitate subigente, ire non dubitauit. Diuino itaque fretus præsidio, & simul si accideret, pro Christo mori lucrum existimans, infestam hostibus ingreditur uiam. Ex itinere obuios Machoarum uicos circumiens (ut Dei benignitas longe uincit spes omnes piorum) cælesti numine haud minus hostibus, quam sibi propitio est usus. adeo pacata omnia ac pene parata ad Euangelii semen accipiendum, offendit. Igitur conciliato primum eorum Rege barbarorû pectora hinc spe, hinc metu uersans, modo Lusitanorum amicitia proposita, modo minis cælestibus additis haud ægre perpulit ut Christi sequeretur fidem, utiq; posteaquam

Egregia magnitudo animi.

Dei prouidentia.

Christianæ charitatis officiis ab eo deliniti, mutandæ religionis potestatem regio edicto factam esse viderunt. Franciscus ergo successu lætus pagos obiens, christianis mysterijs imbuerè plerosque, & baptismo expiare institit. Quàm ingens mortalium numerus ad Christum eius opera sit aggregatus, vel ex eo existimari potest, quod capitum amplius decem millia simul vno tempore baptizauit. Et institutionis baptis-
Numerus baptizatorum. mique ratio talis erat. Vbi ad vnum aliquem pagum baptisni causa accersitus venerat, viros omnes, pueros, mulieres vnum in locum contractos, cum vnum esse Deum, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum docuisset, ter sibi quemque ad honorem Sanctissimæ Trinitatis, Crucis signum adhibere ex præscripto iubebat. Inde linteatus Christianæ religionis mysteria ac præcepta clara pronuntians voce, eadem ipsorum lingua vtunque poterat explicabat breuiter. Deinceps cum satis instituti videbantur, eos à Deo veniam antea actæ vitæ publice petere iussos rogitabat, an vniuersa ac singula Christianæ religionis capita haud dubie crederent: vbi illi brachijs in crucis modum compositis, se verò omnia omnino credere annuerant, tum demum baptismo rite expiabantur; & suum cuique scriptum tradebatur nomen. Ad vltimum baptizatis omnibus, Xauerius fana disturbati, Deorum simulacra confringi protinus imperabat. Non aliud gratius illi iucundiusue spectaculum erat, quàm cernere Idola modo ab eis suppliciter culta, eorundem proculcari pedibus. Nec sanè inultus tantam iniuriam tulisset Diabolus, nisi Franciscò quantum animi fuerat ad contumeliam,

*Fana ac simulacra Deorū euer-
 sis.*

liam, tantum ad periculum fuisset. Quippe Badagas, de quibus supra diximus, non minus acres nominis Christiani hostes, quam natura ac moribus immanes in tenerum adhuc Christi incitavit gregem. Itaque permagna eorum manus in Trauancoridis fines irrupit Christianorum vicos depopulatura. Extemplo incolarum ortus clamor, muliebri puerilique ploratu mistus cuncta turbavit. fit fuga, sed ea circumfusis hostibus, exitum non habebat. Ibi Xaverius, nam forte aderat, tumultu excitus, facinus edidit memorabile. Alienata ob periculum alienum sui memoria, in medium proulat, mox oculos circumferens summa animi, ac vultus constantia hostes miraculo audacia obstupefactos increpat, mancipia Satanae suae libertatis, ac salutis oblitos ad alienam oppugnandam quere. Inde bonus pastor semet in primam Christianorum turbam coniecit, aut tecturus sua auctoritate gregem suum, aut si id nihil valeret, certe simul cum grege moriturus. Ceterum mentis ardorem ex vultu & oculis micantem Badagae quamuis barbari ac ferri non tulere, Francisci que verecundia cæteris pepercerunt. Nec nulla ipsemet discrimina subiit necis. Sæpe Ethnici ab odio Christianæ religionis ei struxerunt insidias, quas ille partim prudentia sua, partim diuino præsidio elusit, vt tum accidit. Ad cædem questus aliquando, in syluam proripuit sese, & arbore strenue conscensa, ibi pernoctans præsens periculum Deo magis quam arbore aut nocte tegente vitauit. Hostium vero insidia adeo crebrae erant vt Neophyti semper aliquot fide-

Trauancoridensium in mulcus.

Francisci facinus memorabile.

Necis pericula Dei benignitate vitant.

ac pietate insignis eius salutem , etiam noctu pro diuersorio excubantes sua sponte tutarētur. ad assiduas barbarorum insidias accedebant non solū nocturnæ preces, quæ uix binas horas quieti dabant ; verum etiam diurna sub ardenti sole itinera: quippe cum pedibus nudis, in lacera tunica, cum vulgari pileolo circuiret pagos. Nec tamen neglecti corporis cultu viri sanctitas obsoleuit, sed magis enituit. Vulgo namq; Magnus Pater uocabatur. Et Trauancoridis Rex toto regno suo edixit, ut Magno Patri, omnes obtemperaret haud secus , quam sibi . Nulla tum erant in illa ora Christianorum templa : quocirca aut sub arbore quapiam , aut sub uelo nauali sacrum Missæ facere cogebatur ; sed paulatim in illo tractu amplius XX. sacella excitasse dicitur. Concionabundus autem cum suggesti copia non esset , ex opportuna aliqua arbore ad infinitam multitudinem verba faciebat . quippe in campum concionis causa exeuntem sæpe quina , aut sena hominum millia prosequabantur . Nec solertior in querendis Christo gregibus, quam in tuendis fuit . Namq; ut Neophytorum disciplina etiam post suum discessum maneret, discedens in singulis pagis non tantum Christianæ institutionis exemplum relinquebat , sed eius antemeridianis ac pomeridianis horis exercendæ rationem moderatoremque . Inter hæc ab Indis mediterraneis ferme abstinebat , satis gnarus oram maritimam , in qua Lusitanus imperitaret, longe opportuniorem esse ad capeffendam tuendamque Christi fidem , quam interiora Indiæ, quæ Brachmanes acerrimi nostræ religionis hostes obtinebant. Ita vicatim totam illam maritimam obibat regionem

Magnus Pater appellatur.

Multitudo eorum qui concionabundum sequebantur.

Indi Mediterranei minime apti ad Christi religionem.

regionem plurimos ubique Christianis sacris ac præceptis erudiens. Iamq; omnes prope Machorum Parauarumque pagi Francisco auctore suae Christi acceperant iugum, cum hæc fama in adiacentes insulas perlata Manares vicinos populos ad emulandam eorum pietatem accendit.

Neophytos a Tyranno interfectos per Præto-rem ulcisci nititur. Cap. VI.

MANARIA parua insula est è regione orę Piscariæ, millia passuum a continenti circiter CL. In ea Patinus pagus erat tum obfcurus, nunc incolarum martyrio nobilis. Huius pagi incolas ingens cupido Christianæ religionis incensit, de qua simul, & de Francisco Comorinensibusque multa egregia ad eos pertulerat rumor. Itaque eò Franciscus summis Manarum precibus baptismi causa euocatur. Verum cum grauissimis religionis negotiis implicatus, eò ipse ire non posset, sacerdotem quendam suo loco misit, qui Catechismo institutos baptismum ablueret. Baptisimum grauis sed utilis procella excepit. Quippe Rex Tafanapataniæ, in cuius ditione insula est, Christiani nominis odio barbaram ferociam stimulante, sic exarsit ita; ut impissa militum manu, pagum omnem ferro, flammaque vastaret. Cæsi dicuntur pro religione amplius DC. Ita vasta illa solitudo recentes cælo effudit martyrum flores. Opportune per eos dies Tafanapatani Regis germanus, idemque regni hæres fraternam rabiem veritus ad Indiæ Prætozem confugerat, si in regnum paternum Lusitanis armis restitutus foret

femet cum regni Proceribus, maximaque popularium suorum parte, Christiana suscepturum sacra promittens. Prætor igitur simul augendæ religionis studio, simul innocentium cæde motus quam fama audierat, ingentem in tyrannum iram cœcepit. Protinus itaque ad Nagapatanum (quod oppidum maritimum in continenti est ferè contra insulam Manariam, à Comorino promontorio passum, millia circiter CC.) validam adornari classem. Tapanapataniæ Regè bello petiti, victum captumq; interfici, aut ad Francisci arbitriū tractari; regnum Regis germano restitui iubet. Interea dum Cocini esset Xaverius eò presens, affertur lætitia, ethnicorum plurimos nuper in remotissimo Macazaria Regno Christianis esse mysterijs imbutos. Macazaria ingens insula ultra Indiam, flumenq; Gangem est amplius decies centena millia passuum. In eo Regno Dynastes tres, alijque quam plurimè de populo nuper ad Christi fidem conuersi ad urbem Lusitanorum Malacam nomine, certos legauerant homines, postulatum Sacerdotes à quibus ad Christianam religionem erudirentur. In mandatis illud fuit, se Christi initiatos sacris summa ope antifueros, ut qui ad id tempus pecudum vixissent ritus, posthac hominum vitam videret, & simul Deum colerent, caste pieque. Quocirca Præfectus urbis probatis eorum postulatis, Sacerdotes aliquot eis concesserat. Franciscus ergo etsi haud dubius quin illi nauaturi foret egregiam rei Christianæ operam; tamen ipse quoque in parte laboris esse expatiuit, ratus in tam amplo Regno magnū esse campum: & ad euangelium disseminandum, colendumque industriam requiri multorū.

Eisdem

Nagapatanum oppidum.

Macazaria insula.

Eisdem ferme diebus tristes quidem prima specie nuntij, sed euentu læti ex Ceilano insula perferuntur. Dynasta eius regni præcipuus, idemque Regis filius natu maior Lusitanorum oratione commotus, una cum alijs multis Christianus statuerat fieri. Id Rex barbarus ubi rescivit, instinctus rabie filium suum; cæterosque eiusdem consilij participes (ad D. C. fuisse ferunt) propalam trucidari iussit. Ceterum baptismi hostis suo illos sanguine baptizauit, & Christianam religionem dum opprimere conatur, erexit. Satis quippe constat sub idem tempus vulgo ab incolis uisam esse igneam in cælo crucem; eodemque in loco ubi cædes facta est, fatiscente terra, hanc dubiam crucis figuram notatam, sæpiusque ab Ethnicis ingesta oppressam humo, tamen exitisse. Itaque hisce prodigijs moti plures incolarum atque inter hos Regis ipsius filius natu minor una cum Sobrino suo, & aliquot cohortis regie principibus, ad Christi fidem adiecerant animum. Xauerius hoc nuntio lætus, etsi iam eius animum in Macazarum finibus versabatur; tamen hinc negotio, aliud quod iam in manibus erat præuertendum existimauit. Igitur mense Aprili anno post Christum natum M. D. XLV. Mansilla Comite, Cocino soluit ea mente, ut Ceilanam insulam peteret, exploraturus animos incolarum; atque inde Negapatatum, ubi classis ad expeditionem instructa dicebatur, primo quoque tempore tra-

*Regis filius
cū alijs DC.
pro religione
interficiuntur.*

Crucis prodigia.

In Ceilanum insulam traſmiſſus nauicularium a perſiſta uita reuocat.

Cap. VII.

Ceilanus Inſula.

CEILANVS inſula eſt cum gemmarum & Caliarum mercium, tum maxime cinnamomi fertilitate celebris, è regione oræ Piſcariæ poſita, Patet in longitudinem millia paſſuum CL. in latitudinem circiter XL. Vteriori Ceilani angulo adiacet inſula Manaria, vbi cæſos à Rege Tafana pataniæ Neophytos diximus. Incolitur quidem Ceilanus a Malauaribus, quos Cingalas uocant, ſed à Luſitanis mercatoribus cõmercij cauſa frequentatur, & ſacella quædam ab eis ad uſum ſacrorum viſuntur in littore. Huc igitur delato Xauerio res accidit memorabilis: Gubernator nauis familiaritate inductus, quam cum Francisco contraxerat, ingenue ſemet illi in itinere indicarat, oſtendens ſe iamdiu certo quodam flagitio obſtrictum generi, quominus à Sacerdote poſſet abſolui. At ille medicus animorum vnicus, Dei clemenciã ac miſericordiã, quæ eſt præſtabilis ſuper malitiã, propoſita, (quod ei in hominibus ad confeſſionem illiciendis ſolemne erat) negotium procliuẽ ac facile reddiderat, ſequẽ (quoniam uinculum ac facultas non eſſet) ubi ad portum ventum foret, illa uincula difrupturum promiferat. Cum reſita inter eos conueniſſet; nauicularius ſimul Ceilani tenuit portum, perinde quaſi ſalutem in tutum recepiffet, abiecit conſilium conſitendi. Quocirca tergiuerſari,

uerfari, congressum aspectūq; Francisci uitare, ne promissis stare cogeretur. Ceterum eludit gubernatoris astutiam Xauerij, aut Dei potius prudentia, quæ prudentem apprehendit in astutia sua. Etenim Franciscum sublatis ex consuetudine sua in cælum oculis, inambulantiem in littore gubernator offendit imprudens. Ergo cum congressionem subterfugere iam ab illo conspectus nequireret, ne leuitatis & inconstantiæ argueretur, sedulitatem eius eludere statuit. Igitur ultro quærit ex eo, quando tandem sibi operam dare confitenti uelit. Hęc ore confuso & magnæ perturbationis notas præferente, cum dixisset; sensit illico Xauerius ex vultu, ac trepidatione quam vehementer abhorreret ab eo quod requireret: tamen oblatam occasionem, qualiscunque ea esset, haud quamquam omisit. Itaque ut inani eum metu liberaret, ore hylari ac iucundo, vt solitus erat, IESU bone, inquit, confiteri uis gubernator? Ego uero tibi libentissime, ac si lubet, uel in hoc ipso littore ambulans iam aures dabo. Tum ille non tam flagitiosæ tabis tædio, quam summa Francisci facilitate uictus, & scilicet impulsu tactus diuino, induxit in animum uniuersæ uitæ peccata confiteri. Xauerius timide ac uerecunde rem aggredienti operam primum inambulans uti pollicitus erat, dedit in littore, ubi uero paulo maiore animo ac libertate pergere eum cernit, manu comiter præhensum in proximam ædiculam sacram deducit. Et ille quidem sacri loci admonitu moliebatur de more genua submittere, cōfessionē institutā absoluturus. Sed Franciscus ægre id eū facere animaduertēs, in præsentia inhi-

*Prudentia
in Confessione
demendo
horrore.*

inhibuit, atque ut faciliorem illi in posterum redderet confessionem, idoneum locum ubi ille sederet, storea ipse substravit. Paulisper ille federat, cum Deus adeo eius permonit animum, ut repente assurgens suapte sponte procumberet in genua, & multis cum lacrimis ac gemitibus totius antea vitæ detegeret noxas. Ita è cœno emerfus animo semel expedito, sacram confessionem, cuius iam fructum salubritatemque gustauerat, auide frequentare cœpit: ac serio animæ saluti consulere. Inter hæc Xaverius cum se in Ceilaniorum consuetudinem insinuasset, ad Regis filium peruenit. Reperit eum siue fratris exemplo, siue prodigijs de quibus ante diximus impulsus, clam simul cum sobriño esse baptizatum: iamque cum illo, & nonnullis regni primoribus ad Indiæ Prætorem velle confugere: petitum eius auxilium aduersus immanem patris sæuitiam tot innoxiorum, atq; ipsius filij sanguine respersi, & insuper suum quoque cruorem fientis. Ex eodem cognoscit cælestis terrestriq; crucis prodigijs Ceilianos plerosque commotos Christi iam fidem spectare, sed pijs eorum studijs obstare terrorem tyranni. His rebûs admōdum lætus Xaverius literis Goam ad Paulum datis. præcipit ut duos e Patribus, qui propediem ex Lusitania expectabantur, ad Ceilanum cum Dynastis illis in regnum restituendis mitteret, curaturos in ea insula rem christianam. Et confestim remisso in Comorinum promontorium Massilla, ipse ex Ceilano ob eam quam supra demonstrauimus causam, traicit Nagapatanum, sed totus ille apparatus, Francisci expectatio, cum haud procul a iusto bello, ac victoria abesse

vide.

videtur, subito ad nihilum recidit. Quippe eodem tempore nauim regis Lusitani (ea preciosis onusta mercibus è regno Peguano Indiam repetebat) in Tafanapataniam ui tempestatis appulsam exemplo barbarus inuaserat rex. Quocirca Prætor regio negotio seruiens, donec regia bona recuperarentur, superfedit bello ita interposita mōra, vt sit, bellum differendo discussit. Ceterum id ipsum deinde Xauerio indulgit Deus. Haud ita multo post Tyrannus ille à Constantino Indiæ Prorege multis cladibus fractus: Manaria Insula eidem adempta; incolæ omnes ad Christum adiuncti. ita paucorum mors pro Christo obita multis libertatem ac salutem peperit. Franciscus igitur ne gratuitus esset suscepti itineris labor, & simul uento obsequens, qui aduersus regredienti, progredienti secundus erat, casum in consilium vertit.

S. Thomæ Sepulchrum uisit. Cap. VIII.

A E D E S Thomæ Apostoli & sacris eius reliquijs, & Indorum peregre uisantium frequentia maxime inclyta aberat ab eo loco non amplius CL. millia passuum. Eò igitur pauperis peregrini ritu ire decreuit eo consilio, ut Apostolum ueneratus Malacam, inde (nisi Deo aliter uisum foret) ad Macazares contenderet, quo lætis subinde nuntijs vocabatur. Cognorat enim nuper illis locis magnam esse animorum præparationem ad Euangelij satus accipiendos; plurimorumque conuersioni, atque baptismo nihil præter Sacerdotum penuriam obstare. Ergo in exitu ferme Quadragesimæ Nagapatano soluit

126 **FRANC. XAVERII**

soluit vento secundiore, quam cursu. Iam ad XL. millia passuum prouectus erat, cum aduersa tempesta nauim in obuiio quodam portu septem subsistere coegit dies. Ibi Xauerius peregrinationis susceptæ magis, quam humanæ imbecillitatis memor insigne abstinentiæ documentū dedit. Quippe totum id tempus (uti postea is qui eius corpus curabat, iuratus affirmauit) sine ullo penitus traduxit cibo: utpote qui Apostoli uisendi cupidine accensus cælestibus cogitationibus pasceretur. Inde nautis vela facientibus ut pergerent iter, quærit ex gubernatore satis ne firma sit nauis ac ualida. respondetur ueterem esse infirmamque. Tum ille Nagapatanum, inquit, nimirum reuertendum est: sæua enim nobis impendet procella. Nec irrita, etsi minus credita, uaticinatio fuit. Cum gubernator cæli marisque specie deceptus nihilo secius porro pergeret, repente fœda tempesta coorta Nagapatanum (uti Franciscus prædixerat) non sine periculo repetere subigit nauim. Tum uero notata res a uentoribus nautisque, & pro uaticinatione habita. At Franciscus etsi locum destinatum aduerso reiectus uento tenere non potuit, propositum tamen animi constantia tenuit, atque eò pedes maiore tum labore tum merito deinde peruenit. Oppidum est Meliapore Lusitanorum, sane frequens & copiosum in ora maritima Indiæ, pari ferme spatio (leucarum scilicet ferè ducentarum) a Comorino promontorio & à flumine Gange positum, in Calaminæ nobilis quondam urbis forsitan excitatum ruinis. Eo in oppido ædes est Thomæ Apostoli, ubi illum indigenæ cæterique Indi sepulturæ mandatum perhibent. Eius rei multa hodie haud sanè

Septem dies sine cibo traducit.

Prædicit Nautis imminentem rempestatē.

Meliapore oppidum S. Thomæ.

nè contemnenda extant indicia'. Visitur ibidem locus ubi Apostolus mortem oppetiisse, sacellūq; ubi rem diuinam fecisse dicitur. quod sacellum Lusitani pro sua religione, magnifico decorarunt templo, & oppidum ipsum S. Thomæ nomine appellarunt. In eo sacello nuper cum ad nouæ ædis fundamenta terra altius effoderetur, corpus Apostoli cum ferro quo interfectus est, & uasculo arenæ cruentæ pleno repertum, ac deinde ibidem repositum ferunt. Nec uana fides aut dubia. Hanc inueteratam indigenarum aduenarumq; de Thomæ Apostoli corpore ac martyrio opinionē Deus anniuersario, ac perpetuo confirmat miraculo.

*Corpus S.
Thomæ Apo-
stoli.*

Quippe saxum est apud eos Apostoli sanguine respersum, quod adhuc conseruat quasi recentis cruoris uestigia, triduoq; ante diem S. Thomæ sacrum (quo illum die pro religione interemptum esse tradunt) interea dū Missæ sacrificiū ibidem peragitur, saxum quod dixi natura candidum sensim rubescit, sudatq; quasi sanguinis guttis undequaq; manantibus. Absoluto demum sacro ad pristinum colorem reuertitur. Quocirca Apostoli sepulcrum a Christianis ac ab Ethnicis grādi ueneratione colitur. Huc quippe maximi fiunt undiq; peregrinorum etiam Ethnicorum concursus Apostoli martyrium & sepulcrū celebrantiū. Eodem itaq; Xauerius pro suo erga S. Thomam Indiæ patronum studio, peregrinantiū ritu habituq; venit, Apostolici sepulcri celebritati fauēs pariter, & acolarū saluti. Erant tum in oppido præter indigenas plurimos, familiæ circiter centū Lusitanorū, qui fortunarū ibi suarum domicilium collocarāt. Huc igitur ut peruenit Xauerius Indorū Apostolum cuius egregiā gloriam admirans, quantū fas, erat,

Anniuersarium miraculum.

erat, uirtutē æmulabatur, nō minus religioſe quā
 auide ſalutauit. Ac primū Deum intentius preca-
 rus eſt, ut quādo ipſe homunciō nullius pretij di-
 uinitus ad tanti Apoſtoli qualēcunq; in Indis ad
 Chriſtum conuertendis imitationem uocaretur,
 aliquid ſibi Apoſtolicæ inſpiraret uirtutis, S. Tho-
 mam deinde impenſe orauit pro ſua Indorum tu-
 tela ac patrociniō, ut illo deprecatore in India
 ceteriſque barbarorum regionibus peragrandis
 colendiſque, nec animus ipſi ad discrimina ſub-
 eunda, nec uires ad perferendos labores deef-
 ſent; Neu ſua aut cuiuſquam delicta impedirēt,
 quominus ipſe quoque in Domini agro meſſis re-
 liquias, Rharę Mohabitidis exemplo meſſorum
 ſequens veſtigia, colligeret, & tritici aliquid pro
 uirili parte in Chriſti reportaret horreum. Inde
 cum ſuum Apoſtoli deſiderium pauliſper exple-
 uiſſet, ad Epiſcopi Vicarium (quod facere ſole-
 bat, ubi ualeudinarium aut Xenodochium, reli-
 gioſorumue hominum ſedes nulla erat) diuer-
 tit; eumque ſibi non ſolita modo erga Præpoſi-
 tos Eccleſiæ modeſtia, ſed inſita etiam affabilitate
 ſermonis, & nuda ſimplicitate deuinxit. Nam
 ſemet illitotum indicans, pectusque ut dicitur
 aperiens facile eum pellexit, ut inuicem ipſi pec-
 ctus oſtenderet ſuum. Xauerius quippe hac quā
 dixi ratione non magis ad parandos amicos, quā
 ad iuuandos, quos amicitia dignos iudicaſſet,
 utebatur ea quidem mente ut perſpectos iam co-
 ram animos paulatim impelleret quocumq; ip-
 ſorum ſalus diuiniſque obſequij ratio poſtularet.
 Comem igitur Xauerij ſermonem pari comita-
 re Meliaporeniſis Vicarius excepit, virumq; egre-
 gium in præſentia complexus, nemini deinde in
 eius

*Ratio parā
 di iuuandi-
 que amicos.*

eius caritate & obseruantia celsit; vtique postea quàm certissima sanctitatis illius indicia emicare cœperunt. Ex sermonibus cum Francisco habitis Vicarius penitus perspexit (vt deinde illo mortuo iuratus adfirmavit) Xauerium eadem castimonia uirginali florere, cum qua natus esset. Fuit in hospitio Franciscus apud Vicarium Meliaporæ tres quatuorue menses, magno vel oppidanorum bono, vel suo. Plures enim ex flagitiorum cœno extraxit, meretricios amores, quos dissoluere nequieverat, nuptijs conglutinavit, desidentes odijs inter se in pristinam restituit gratiam, diuurnis ac grauibus flagitijs sceleribusque irretitos expediuit. Nec vero dum prodesset alijs, deerat sibi. erat diuinarum rerum contemplationi deditus noctu maxime cum ab vilitatis occupationibus vacaret. Quocirca sæpe vsu venit, vt eum comites diu ac multum requisitum demum orantem in ædis Apostolicæ quopiam offenderent angulo. Quippe per id tempus dubius animi & pergeret ne ad Macazares, an in Indiam rediret satis incertus, in sanctissima Apostoli æde consulebat Deum, totasque ferre noctes cum magno animi motu, perpetuis vigilijs agens modo, sanctissimam Christi Parentem, modo Thomam Apostolum cæterosque cælestes deprecatores adhibebat. Itaque demum incredibili diuinitus gaudio delibutus sensit, Deo cordi esse vt procederet ad Mazacares. Non quidem (quod postea intellectum est) vt ipsos erudiret, sed vt alios populos, qui erant in viâ minus illi notos, magisque opis egentes, adiuuaret. Ergo diuinæ voluntatis exsequendæ audis, occasionem transmittendi primo quoq;

*Virginalis
Xauerij casti-
monia*

*Diuino in-
stinctu in ul-
teriora Ori-
tis tendere
statuit.*

I tem-

Dei fiducia. tempore Malacam captare cœpit, si Lusitanæ nauis facultas deesset, Saracena ethnicaue utique vsurus, tantamque se dei fiduciam habere dicebat, vt si nullius nauis onerariæ foret copia, & scapha quæpiam Malacam versus solueret, diuina ope fretus, illa ipsa utique traiecturus esset. Adæo certum ac fixum habebat omnino exsequi quod auctore susceperat Deo.

A Damonibus casus tamen in oratione pernoctat. Cap. VIII.

INTER hæc apud Vicarium, vt ostendimus, diuersanti quiddam in hoc genere sanè memoria dignum accidit. Erant ædes Vicarij templo Apostoli proximæ, vnde ille ianua facta, aditum sibi patefecerat in templum. Et Xauerius ex consuetudine vt Vicarium cuius in cubiculo pariter dormiebat, sopore oppressū animaduertat, sensim ac sine vilo strepitu surgebat è lectulo, atque in ædem Apostoli suspensio subrepebat gradu. Non tamen fallebat omnino Vicarium, qui subito expectatus sæpius illum surgere e lecto persenserat. Verū is re primo dissimulata, demū illi pro amicitia denunciauit, ne de nocte iret ad templum; neu se viæ committeret, quam constaret esse Diabolis infestam; occursum ei horribiles illorum facies, cum minime crederet. Ad hæc arrisit Xauerius, ea sui deterrendi causa dictatus; & denuntiatione Vicarij per dissimulationem iocumque elusa, nihilominus nocte intempesta, vbi somno illum sopitum senserat, ad sacram ædem silentio obrepebat. Enimvero id sempiterni humani generis hostes grauius ferre:

ferre: Francisci securitatē ipsorum contemptum interpretari. Ergo ira odioque furentes vt illum ab instituto absterreant, nocte intempesta ante aram Beatæ Virginis supplicanti ex composito superueniunt, truci fremitu, clamoribus varijs, horrendoque cuncta complentes sono; mox virum ad minas intrepidum quam tumultuosissime adorti verberibus atrocissime cędunt, factis dictisque odium explentes suum. Ille inter verbera crepitusque plagarum magis de constantia, quàm de tergo suo sollicitus, Dei parentem sui certaminis spectatricem implorare: vanos hostium tumultus magnitudine animi eludere: Orationem institutã non fortiter solum sed etiam constanter vrgere. Quocirca molestos illos & importunos interpellatores fortis atque inuicta perseuerantia, acerrimum aduersus infestos dæmones telum, facile abegit. Et Franciscus quidem ferendo, spernendoq; eorum impetus adeo fregit, nunquam vt posthac in eum sustinerint aliquid tale conari: Ceterum propulsatis hostium incurfionibus, domesticorum irrisiones haud quaquã vitauit. Iuuenis quidam in cubiculo sacræ ædi iuncto cubabat, qui nocturno illo excitatus tumultu, Xauerium sub Dæmoniorum verberibus clamitantem, ac B. Mariæ identidem implorantem auxilium exaudierat. hanc etiam notauerat vocem ab illo sæpius iteratam, Domina opitulare. Domina mihi non opitulaberis? Igitur is ab se audita Vicario cæterisq; domesticis non sine omnium risu (vt fit) cõmemoratur, res iucundis sermonibus domi celebratur, Francisco insciente. Qui postero die ex recrudescenscibus plagis æger surgere cum cuperet, ne-

*Constantia
in verberibus
dæmonū.*

*Ex verbis
agrorat.*

quiuit e lecto; triduumque fractus ac debilitatus iacuit, morbum simulās, vt factum occuleret. Vi sit iacentem Vicarius, rogitat an ægroter; annuit Xauerius; morbi genus sciscitanti alia omnia respondet, deriuās alio sermonem. Tum Vicarius qui rem omnē iam rescuiisset, per iocum eandem illam imitando vsurpauit vocem, quā Franciscus vapulans vsurpauerat; Domina opitulare, Domina non mihi opitulaberis? Franciscus vbi rem in vulgus editā sensit, erubuit ille quidē, sed æquissimo animo arridens, haud minus fortis contra hominum sermones, quam contra Dæmonum plagas fuit. Vt primum conualuit, satis gnarus Diabolum plus terroris, quam uirium habere: & timidi canis ritu, cedentibus instare, resistentibus cedere; alacrius etiam quam solebat (uictō rem dices) statuit ad certaminis ultro reuertere locum. Igitur Dei maxime Diabolicam uim frenantis præsidio confisus, eandem ædem supplicandi causa de nocte solus frequentare sustinuit; infernasque illas belluas ad uanos tumultus acomodatas impune contemnens documentum fuit, nihil diabolis esse contemptius atque infirmius, si eos audeas contemnere. Namque illi semel egregie uicti, cum aperta vis minus successisset, ad dolum uersi eius orandi studium si minus auertere, at aliqua ex parte morari conabatur. Itaque cum ille instituto suo media nocte oraret in templo, in Odeum conueniunt; & precatiōni obstrepentes, quasi Matutinas recitare, & clericorum inuicem decantantium choros per ludibrium imitari: ut molesti forent, cui terribiles esse non poterant. Sed quā parum profecerint, illud argumento est, quod Xauerius qui Catores

Æquitas animi in irrisionibus demestricorum.

Animus ad pugnam cum demonibus.

Oranti Xauerio demones obstrepunt.

tores essent, quid canerent nihil admodum attendens, clericos matutinas canentes esse credidit. Postera igitur die percotatur ex Vicario, quinam illi fuissent Clerici, qui ianuis clausis Matutinas proxima cecinisset nocte, Ille quos clericos, quas Matutinas diceret primo miratus, ad ultimum intellexit non tam clericos, quam clericorum irrisores Diabolos fuisse. Idemque post Francisci obitum rem multis non semel exposuit.

Ioannem Durum sibi socium adsciscie.

Cap. X.

IOANNES Durus mercator erat adolescens, qui Xaverium conuenerat confitendi gratia. Is confessione facta cum Franciscum de diuinis rebus differentem audisset, sensit alias esse quasdam merces longe potiores suis: quales nunquam ipse concepisset animo. Quocirca ommissa mercatura, quam exercebat, caelestis mercaturae audius a Francisco efflagitat, ut semet vitae socium adsciscat. Ac primo ille fortasse qui durum iuuenis ingenium occultamue leuitate introspiceret, precise obnuebat; ad postremum tamen vrgendo atque instando peruicit Durus, & rebus suis compositis, fortunas omnes pauperibus dispertire cepit. Sed audius quam constantius destinata exsequutus est. Dum in eam curam intentus diuenderet merces, sollicitatus est adeo a communi hominum hoste, ut posita manu sua ad aratrum respiceret retro; & audissime repeteret ea, quae paulo ante contempserat. Itaque in contrarium uersus, mercibus omnibus in expeditam nauiculam quam occultissime impositis, adornabat fugam. Ceterum ut alios falleret, Franciscum ipsum quem ma-

xime cupiebat, fallere haud quaquam potuit. Iam omnibus, quæ in rem esse videbantur comparatis, nauigium conscensurus erat; cum subito Xauerius, eum ad se acciri iubet. Et ille rei dissimulandæ magis, quam obtemperandi studio ad eum venit. Franciscus continuo remotis arbitris, gemitu vultuque dolorem præferens animi. Peccasti (inquit) Dure, peccasti. Tum vero ille repentina denunciatione percussus attonito stupentique similis primo hæsit, qui tandem recessisset Xauerius, quod mortalium nemo præter se metipsum suspicari potuisset, secum requirens. Inde pudore simul ac lacrimis perfusus, stimulantem conscientia respondit, Peccaui Pater, peccaui. Et Franciscus exhilarata fronte confessionem petit, filii confessionem. Durus ergo simul Xauerij voce, simul diuino rore mollitus, spatio sumpto confitetur. Remedium non magis salubre quam opportunum fuit. Quippe factæ confessionis beneficio non tantum noxa depulsa, sed pristina illi mens reddita est. Quocirca re omni familiari cum fide in pauperes distributa, socium se, uti ante statuerat, Xauerio constanter adiunxit: leuitatis memoria roborante constantiam. Per eadem tempora alijs quoque socijs auctus est. Antonius Criminalis Parmensis, & Ioannes Beira Callaicus à Societate IESV exiguum quidem sed opportunum auxilium è Lusitania missi in Indiam appulerant. quorum aduentu per litteras cognito (ut primi subsidio venerant) mire lætus Xauerius eorumdem opera quamprimum uti in tanta Sacerdotum penuria decreuit; ipse ne Indiæ finibus suus circumscriberetur labor, occasione nauigij data,

gij data, vltiora orientis petere intendit.

Deprauatos Malacensium mores corrigit.

Cap. XI.

SOLVIT ex Meliapura S. Thomæ Malacam versus anno post Christum natum . M. D. XLV. Causa eundi fuit, vt Lusitanis eius vrbs incolis excultis, ad Macazares Christianis præceptis instituendos pergeret. Malaca regio est trans Indiam, flumenque Gangem, a veteribus (vt quibusdam placet) aurea Chersonesus appellata. Quippe continenti non lato coniuncta Isthmo, & in altum proiecta ad Insulam Samatram (Taprobanam olim dictam volunt) auri fodinis celeberrimam procurrit. In hac Chersoneso e regione Samatræ, Malaca vrbs est Lusitanorum, copiosa in primis ac nobilis, quæ Chersoneso nomen dedit, ab vrbe Goa Leucas prope DCC. Ea quidem sub æquinoctiali ferme linea sita est; ceterum quotidianis fere imbribus maximos æstus temperantibus, vere fruitur pene perpetuo. Fruges ac fructus bis in anno binis æstatibus percipit. Verum amœna magis ac fertilis est quam salubris; quia ex iisdem causis terræ sæcunditas & cæli grauitas oritur. Accedit pestis grauior, vicinitas Saracenorum ethnicorumque. Neutra tamen res Franciscum à proposito deterruit, altera vt vicinorum vitio periclitantibus subueniret, etiam accendit. Malacam vt appulit, Præfecto vrbs adito, suum Macazaricæ expeditionis consilium exponit. Tum ille Xauerio narrat, eò nuper ab se missam cum

Sacerdote spectatæ sanctitatis non contemnendâ Lusitanorum manum, Christianis (si quis forte inibi motus existeret) præsidio futuram. Proinde monet ut si vjdeatur, subsistat Malacæ, quoad naus quæ illos deuexerit, reuersa quo in statu Macazarum res essent, renuntiet. Franciscus Præfecti consilium secutus, interim nullo spatio ad quietem sumpto, Lusitanorum saluti consulere institit. Erant tum Malacenses accolarum penitus infecti moribus, Ethnicis profecto Saracenisque similiores quam Christianis. Namque ob Sacerdotum inopiam magis quam incuriam, labente paulatim disciplina, mores quoque magis magisque lapsi cœperant præcipites ire. Iamque illi salutis, & honestatis immemores quicquid liberet, aut expediret, ferme etiam licere credebant, tantum ad nequitiam contagio ualet consuetudinis. Itaque Franciscus illorum animos adeo grauiter affectos intuens, ut iam nec vitia sentirent, nec eorum remedia ferre possent, perditas mentes mira adoritur arte. Primo comiter, uti solitus erat, in illorum se familiaritatem dare, in peccatis conuere, medendi voluntatem dissimulans. Inde vsu & comitate illorum animis deuinctis, sensim ad inueterati morbi curationem sibi viam facit, modo diuinis legibus propositis flagitia ipsorum ostendens, modo intentatis varijs humanæ vitæ casibus, Dei terrorem incutiens; ad vltimum mentibus præparatis adinuet manum: auaritiã refecat, libidinis illecebras remouet, recrudescentiã cõscientiæ vulnera diuinæ misericordiæ oleo delinit, sanatq; laborẽ bene positum fructus ipse declarauit. Satis constat Frãncisci opera male partas pecunias a plerisque

*Ethnicorum
consuetudo
Christianis
perniciosa.*

*Mira ars
perditos ho-
mines conciliandi.*

que restitutas: permultis pellices cōplures admirabili ratione subtractas: nonnullis ægre eas dimittentibus ut matrimonio secum iungeret, persuasum: plurimos sacra expiatis confessione, atque ad pium uitæ genus adductos. Nec priuatim magis sermonis facilitate profecit, quam publice grauitate orationis. Diebus Dominicis in maximo urbis templo cōciones habebat ad populum, non minore fructu, quàm approbatione auditorum. Quos ut magis urgeret, atque ut altius in eorum animos salutaris descenderet metus quæ diuinitus imminebant prædixit. Animaduersum enim est a multis sæpe illum cum pro concione perditam ac profligatam Malacensium uitæ rationem incusaret uehementius, cælestem irā impendentem ciuitati, pœnasque deprecari solitum eas ipsas, quas ab eadem paulo post Deus expetiit. Quippe anno insequenti Malaca ab Iais Saracenis graui obsidione afflictæ est: circumque agri depopulati: & belli calamitatem fœda pestilentia excepit, quæ uniuersam peruagata urbem miras ciuium aduenarumque edidit strages. Ita vrbs assiduis funeribus propemodum exhausta est, Deo uetera ciuium delicta vindicante, nouaque condente ciuitatem. Xauerius ergo imminetia mala diuinitus prouidens, siue ut iram diuinæ iustitiæ aliqua molliret ex parte, siue ut incolarum animos ad impendentem cladem perferendam præpararet, talibus calamitatibus subinde intentatis, Malacenses admonebat ut aliquando ad consilia salubriora se verterent. Itaque plures cælestis spiritus horrore ac religione perfusitandem exitiali animæ sopore discusso respueunt. Inter quæ haud leuiter ciuitatem admirabile

*Vaticinatio
na.*

*Energume -
menum libe
vat.* bile Francisci facinus mouens. Adolefcens ener-
gumenus adeo a malo vexabatur Dæmone, vt a-
missa loquendi facultate graui implicitus morbo
iaceret. Accedit ad eum parentum rogatu Xaue-
rius, certis super illum precationibus recitatis in
festum Diabolū primo comprimit, inde factō pro
ægrī salute sacro prorsus expellit; valetudinem in
super ac linguę vsum eadem restituit opera. Nul-
la res magis Franciscum apud Christianos æque
ac barbaros sanctitatis fama conspicuum fecit.

*Sanctus Pa-
ter etiā Ma-
laca appella-
tur.*

*Animas Pur-
gatorij et le-
shali noxa
saucios sub
noctem com-
mendat.*

*Macazarū
predicatio
ad Euange-
lium excim-
piendum.*

Quippe vulgo sanctus Pater appellari cœptus est,
veteri cognomine quod in India reliquerat, Ma-
lacæ renouato. Xauerius interim non modo ve-
tera Christiana pietatis ministeria nō omisit, sed
etiā excogitauit noua. Nam post solis occasum
ipse met vrbem obiens incolas tintinnabulo exci-
tatos subinde solempni carmine admonebat, ut
pro cruciatis purgatorio igni animis, proq; homi-
nibus scelerum vererno sopitis, diuinam clemen-
tiam implorarent. Quod institutum non mortuis
quam viuīs salubrius Malacensium animos non
parū accendit. Ad hos labores quibus lapsam Ma-
lacenſis ciuitatis disciplinam restituit, accedebat
in cumulum haud leuis occupatio, ut Christianā
institutionem adhibito interprete, in eiusmodi
uerteret linguam quam Macazares intelligerent
quibus imminebat lætis identidem nuntijs in-
citus. Iisdē enim ferme diebus allatum est eius
gentis animos ad Christianæ fidei semen excipiē-
dum mire esse propensos. Nulla apud eos delu-
bra Idolorū, nullos Sacerdotes, à quibus ad Deo-
rum cultum impellerentur; Solem dumtaxat ip-
sum orientem ab eis coli: præterea nullum omni-
no Deum. Nihil iam Xauerio longius uidebatur

eo die cum conuerso in illorum sermonem catechismo, exploratoq; insulæ statu, ad eos instituentos tenderet. Verum interea se ad tantam prouinciam diuinarum rerum contemplatione, cælestibusque maxime instruebat opibus. Nam cum dies totos in caritatis officijs poneret, notum somnum fraudans inuigilabat precibus meditatio niq; vt cælesti igni exardescente, ad Macazares Dei hominumq; caritate flagrans veniret. Iam mens Malacæ aliquot absumperat, nec ullus de nauui, cuius reditum expectabat, nūtijs afferebatur. Quocirca bona cum Præfecti uenia Macazariam petere decreuit, gentem illam erudire festinans.

In Amboino multa edit Vaticinationis & caritatis indicia. Cap. XII.

VBI primum trāsmittendi, quo destinauerat facultas data est, Malacæ conscendit, Duro socio & comite. quarto Idus Ianuarias anni post Christum natū MDXLVI. Prospero vectus cursu non sine multis incōmodis portum tenuit. Amboinum insulam cum captaret gubernator præteritum ab se portum ratus grauius angebatur desperans posse iam aduerso uento destinatum tene ri locum. Tum Franciscus gubernatorē bono esse animo iubet, nondum nauim locum, quem crederet, præteruectam: postridie mane eum ipsum portum, quem peteret, esse capturam. Idque ita prorsus euenit quamuis incommoda tempestate. Postera die albente cælo portus in conspectu fuit. Percrebuerat ad eam horam ventus adeo, vt ad exponendum Xauerium, cuius causa insula petebatur, nullo modo anchoræ iaci posse

*Ventus Xa-
merio morē
geris.* posse viderentur : Ceterum vt ad os aditumque
portus ventum est , subito ille vehementior flatus,
quasi Xauerio morē gerens ita remisit, vt
commode nauis caperet portum . Ecce autem in
ipso portu periculum. Xauerius in scapham cum
paucis defilierat ad terram applicaturus; cum ei
repente duo piratici myoparones occurrunt. Ergo
Lusitani, qui una cum Francisco vehebantur,
cursum querrere , & quam maxime prædonum
occursum vitare; sed altum effusa petentes fuga,
a terra prouecti sunt longius . Deinde vero vitato
periculo terram repetentes, vereri cœperunt,
ne eosdem in piratas inciderent . At Franciscus
rursus vaticinans bonum illos animum habere
iubet , & scapham ad littus applicare ; Dei utiq;
benignitate ipsos incolumes in portum esse peruen-
turos. Prædictionem res ipsa comprobauit. In
terram expositus Xauerius, vt erat sanctitatis fama
incolis commendatus, benigne hospitaliterq;
Vaticinatio excipitur. Amboinus circuitu millia passuum cō-
plectitur ad LXXX, imperij Lusitani insula cele-
bris imprimis, & mercatoribus indigenisque fre-
Amboinus quentata . Distat ab vrbe Malaca millia passuum
amplius DCCCC. In ea Insula præter Lusitano-
norum præsidium, pagi tum erāt Christianorum
omnino seprē , sine vlllo Sacerdote: quippe is qui
vnus erat, paulo ante è vita decesserat. Franciscus
igitur desertos pagos impigre circumiens pluri-
mos infantes ac pueros baptizauit . Circumeun-
*Circumeun-
di ratio .* di ratio hæc erat ; Pueri crucem præferente , ipse
ostiatim ecqui egroti, aut pueri baptizandi. ecqui
mortui sepeliendi forent, quæritabat: si quem
laborantem morbo nactus esset, sublatis pariter
in cælum oculis manibusque symbolum Aposto-
lorum

lorum, & Euangelium super eum recitabat: ac sæpe medebatur vna opera eiusdem corpori animoque. Mortuorum quoque corpora post preces funebres, rite mandabat sepuluræ; tum pro eorum animis sacrum faciebat, vt dubitari posset, vtrum viuus plus opis ferret, an mortuis. Sed conquirenti bene merendi de hominibus materiam diuina prouidentia longe maximam præbuit. Sub id tempus Ferdinandus Sosa Hispanorum Dux è noua Hispania (quæ regio in alio terrarum orbe posita haud sane longius ab Amboino distat, quam ab Hispania) Malucum petens classem ad Amboinum appulit; Naues erant plures, maximus nautarum & classiariorum numerus: ægrorum incredibilis multitudo. plurimosque Hispanorum sçua absumebar lues. tum vëro facile apparuit Dei benignitate opportunum auxilium eis præmissum Xauerium. Extemplo enim cum pestiferi morbi vi accensa illius caritas certa re cepit alios ministerio subleuans, alios Sacramento expians confessionis. & nunc grauiter affectos consolabatur; nunc aderat morientibus; nunc mortuis iusta soluebat, vnus multorum munia exsequens. Præcipuus labor erat egentibus ægrotis a diuitibus res necessarias suppeditare, & medicamenta, quorum ibi magna erat inopia, vndique cum summa cura conquirere. Itaque eiusmodi res a Ioanne Arausio Lusitano mercatore talibus mercibus abundanti cum peteret sæpius, eniuero ille moleste ferre, indignas nulum esse petendi modum. Quocirca cuidam Francisci nomine nonnulla eius generis roganti cum ægre admodum & cunctanter quod rogabatur, dedisset adiecit, ita se id ipsum Francisco dare,

Ferdinandus Sosa Hispanorum Dux.

Hispana classis calamitatè subleuat.

*Vaticinatur
mortem A-
rausio immi-
nere.*

vt in posterum nihil prorsus ab se peteret. Quod
vbi Xauerio nunciatum est, repente diuino instin-
ctus spiritu Quid? censet (inquit) Arausius posses-
sionē eorum, quæ habet fore diuturnā? errat. Abi
denuntia illi meis verbis, ne tā tenax sit merciū,
quas mors breui ereptura est. ipsum paulo post
in hac ipsa moriturū in insula, & eius bona in vsum
pauperum cessura. Proinde si sapiat, sua ipse egris
pauperibus Dei causa; benigne largiatur. occupet
q; suum facere beneficium, quod sit mortis futu-
rum. Denuntiationi respondit euentus. Haud ita
multo post eodē in loco nullo hærede relicto A-
rausius moritur; eius bona, tradito ibi more de
hæreditate caduca, pauperibus diuidūtur. Ceterū
Arausius in præsentia imminentis mortis terro-
re obiecto, scilicet factus est ut cautior ad viuē-
dū, sic ad largiēdum benignior. Menses tres (tā-
diu enim Hispana classis ad Amboinū substitit)
in ægrorum ministerio absumpti sunt cum corpo-
rum & animorum pariter salute. Verum nihilo sa-
lubrior ægrotis, quam valentibus Xauerij seduli-
tas fuit. Horū nāq; animos vitijs laborantes sacra-
mentorū medicamētis, priuaris publicisq; sermo-
nibus subleuare nō destitit. Nec incassum is ceci-
dit labor. Fructus pacis sane vberes ex bellicosa
gente percepti: multorū simultates sublata: pluri-
morū sanatae mētes, & ad honestæ piæq; vitæ stu-
diū traductæ. Inter quos Cosmus Turrianus (is Hi-
spanorū classe aduectus fuerat) eximia Frācisici sã-
cilitate permotus statuit ad eius institutū societa-
tēq; aggregare sese. Frācisicus porrō re Christiana
Amboini bene gesta, sub Hispanæ classis discessū,
Macazares petens Ternatem Insulam ab Amboi-
no millia passuum CC. ex itinere tenuit.

*Fructus ex
Hispanorum
classe perce-
ptus.*

In Maluco lapsos incolarum mores restituit.

Cap. XIII.

MALVCVS regio est modicis discreta in-
 fulis, aromatumq; fertilitate & commercio
 nobilis, ab vrbe Malaca millia passuum circiter
 MC. Habitat frequentibus, quæ Ethnicorū, quæ
 Saracenorū pagis, terræ vbertate non detinēte
 solum indigenas, sed etiam aduenas inuitate. Ce-
 terum Saraceno ferme Regi paret stipendiario
 Regis Lusitani. Harum Insularum longe ce-
 lebrima Ternate urbem habet cognominem (Lusita-
 næ ditionis, quæ vrbs a Lusitanis, alijsque Chri-
 stianis indigenis maxime incolitur. Huc igitur
 cum venisset Xauerius, diuersatus est in suburba-
 na B. Mariææde, quæ Barræ dicitur. Ibi loci præ-
 fide certissima patrona sua inuocata, extemplo
 solita pietatis ministeria obire instituit. Ternati-
 ni iam palam suas cupiditates soluerant tanto
 profligatiores Malacensibus, quanto ab India
 remotiores. Quippe ex Ethnicorum Saraceno-
 rumque vsu & consuetudine, tam cæca rerum
 etiam humanarum inscitia eorum mentibus se
 offuderat, vt in negotijs contrahendis, vbicun-
 que lucri aliqua affulisset spes, nihil contra ius
 fasque esse ducerent. adeo omnia in externum
 erant lapsa iam morem. Hanc ergo ciuitatem
 pene depositam Xauerius Malacensi illo suo
 artificio curare forsus, incolarum animis diffi-
 mulatione & comitate conciliatis, paulatim eorū
 vitia aperire, ac sanare instituit. In quo
 quidem singularis eius enituit prudentia.

Malucus.

Ternate in-
 sula Malucæ
 præcipua.

Prudentia
 in flagitiosis
 hominibus
 corrigendis.

Si

Si quem enim vesano irretitum amore teneri cōpererat, qui alicuius auctoritatis esset ac pretij. hac potissimum illum arte adoriebatur Blande primo ac familiariter hominem affatus, si minus inuitaretur, comiter se illi offerebat ipse conuiuiam iucundoque sermone conuiuium celebrabat, aditum salubri admonitioni pręparans. Inde ubi in eius familiaritatem se bene penitus dederat, ingressus orationem de vitiorum turpitudine, sensim ad libidinis fœdiratē delabebatur; eiusdemque incommoda, & simul cęlestes adiciebat minas. ad vltimum vt permotum eum senserat, manu familiariter pręhensum ad peccatorum inducerebat confessionem, ita demum illi concubinā nullo negotio adimebat: aut certe si eęgre careret, in matrimonio collocabat. constat ab eo plurimos ad concubinarum nuptias traductos, ut luxurię flammam cōiugij honestas exstingueret. Consimilem rationem in detrahenda fęneratiua, fraudulentaque pecunia seruabat. cuius tanta uis fuit, ut Misericordię sōdalitas. ex tenui atque inopi locuples fieret & opulenta. Eam rem crebrę conciones institutionesq; studium ac puerorum hand mediocriter adiuuerunt; quibus ciuitatis mores emendati; iniquę pactiones rescissę; tenereę gr̄atis aures & linguę catechismo a deo. imbutę, vt passim omnia Christianę doctrinę carminibus personarent. Pręcipue vero Francisci vaticinatio quędam. Ternatinorum permouit animos. Nam Ioannem Arausium mercatorem, quem in Amboino breui motuum prędixerat longe absens moribundum diuinitus prospexit. Itque sacrum magna hominum fręquentia faciens, cum post Offertorium de more se conuertisset

Vaticinatio

tisset ad populū; Orate fratres: inquit, & Ioanis Arausij animam qui modo in Amboino exirauit, commendate Deo. Equidem heri pro illo feci; & hodie quoque facio. Mirari qui aderant alijs alios intuentes, querentesque inter se, qui tandem id rescire potuisset, cum Amboinus ab eo loco abesset passuum millia amplius ducenta: & ne minem per eos dies inde venisse constaret. Admiratione deinde in expectationem versa, notatur res; & hora ab ijs qui audierant. & paucis interiectis diebus nauis ex Amboino de Arausij mortem nuntiat. temporibus ac rebus inter se comparatis, omnia cum Francisci predictione prorsus congruere comperta. Tum enim uero nemini dubium esse, quin id Xauerius diuinitus cognouisset. Quocirca illum tanquam prophetiae dono praeditum omnes suspicere coeperunt. Iam Xauerius Macazariam; quae bidui ferme aberat, meditabatur: Sed Macazares illos; ut qui satis auxiliorum haberent, a Francisco iuari, Deo utique cordi non fuit. Per idem quippe tempus haud varijs autoribus comperit, in Maurica (regio Mauri vulgo dicitur) Christianos esse quamplurimos; quorum, quippe Sacerdotibus carētium, salus ad ultimum esset adducta discrimen. Itaque his potius succurrendum ratus, qui grauius laborarent, omissis Macazaribus, quibus aliorum auxilia non deerant, ad iuuandos destitutos ab alijs conuertit animum.

K *Maurica*

*Maurica incolis periclitantibus vel cum ea-
pitis sui periculo opitulari sta-
tuit, Cap. XIX.*

*Maurica re-
gio.* **A** BEST Maurica regio a Ternate prope CC,
millia passuum. Terra est aspera ac prærup-
ta, omniumque ferme rerum sterilis. Frumen-
tum vinumque incolæ ne fama quidem accepe-
runt. nulla apud eos armenta aut greges, præter
fues admodum paucos, quos mirandi potius,
quam gustandi copia est, aquæ etiam dulcis mi-
ra penuria. Oryzæ tamén satis; magna vis apro-
rum: ingens modus arborum, vnde sibi panem
qualemcunque & vinum petunt. altæ porro ar-
bores ex quarum cortice depexo vestem vulgo
conficiunt. Gens ipsa prorsus barbara & experta
humanitatis quippe nulla omnino litterarum ha-
bet monumenta: feritate autem inter omnes na-
tiones eminet, tū ferro tum veneno sæuiens etiã
in suos; tantum abest vt ferocia ingenia vsu effe-
rata alienis & aduenis parcant. Sacerdotem ip-
sum ac parochum, qui vnus illorum salutis curã
agebat, de medio sustulerant. Itaque iamdiu or-
bi erant pastore. Regio magna ex parte crebris
terræ motibus concutitur; ignes ac cineres euo-
mit, ingentibusq; exæstuantis maris incessitur flu-
ctibus. Deum credas de nefariis illorum scele-
ribus supplicium sumere. Quocirca multiplex
hic metus aduenas absterrebat omnes. At Fran-
ciscus aduersus omnia pericula interritus, omi-
sa (vt diximus) Macazarica profestione, cui⁹ cau-
sa venerat, in animũ induxit suũ, sibi vt illorũ ani-
mos ab interitu vindicaret, vel manifestum vitæ
discrimé esse subeundum. Qua de re ad suos scri-
bès in Lusitaniã, ait se ad opẽ miseris illis cũ per-
spicuo

*Gentis Mau-
rica barba-
ries.*

*Maurica
terra incom-
moda.*

*zelus anima-
rum.*

spicuo suo periculo ferendam, illa Christi uoce in-
 citatum, Qui uoluerit animam suam saluam face- *Io. c. 12.*
 re perdet eam, qui autem perdidit propter me
 inueniet eam. Quã ille sententiam facillè & aper-
 tam uideri dicebat cogitanti, experienci non itè,
 nisi Deus ipse interior interpretis accedat. Nũquã
 alias magis singularis Francisci fortitudo, diuina
 que fiducia enituit. Vbi in Amboino insula per-
 crebuit, Xauerium in Mauricam regionem cogi-
 tare; incolas partim admiratio uirtutis cepit, par-
 tim etiam periculi miseratio. Et amici, ut illum
 iam profectiõnem parare nuntiatum est, trepido
 nuntio exciti protinus ad eum coeunt. Docent il-
 lud belluarum uerius, quã hominum receptaculũ
 esse: incolarum plurimos coniugum, liberorum,
 parentum, Sacerdotum sanguine manus imbutas
 habere. ergo manifesta Superum ira assidue om-
 nibus terræ, maris cæli incommodis conflictari.
 iisdemq; aduenas ab illorum rabie procul arceri.
 Denuntiant haud dubia vitæ discrimina, in sin-
 gula pene momenta subeunda fore apud homi-
 nes per ludum iocumq; siccas vibrantes, spargentes
 venena, nihilq; magis quã humanum cruorem si-
 tientes. Quod tandem esse cõsiliũ infesta loca
 pacatis præferre? Qui cõuenire ut peregrinus ho-
 mo recte suã cõmittat salutẽ quibus cõstet nihil
 esse in delicijs quam trucidationem, & eadm
 etiam proximorũ? Talia inculcantibus amicis, ne-
 minẽ minus tangebant obiecta pericula quam ip-
 sum, qui erat aditurus. Tum uero illi flentes ora-
 xerunt, ne tam uilis suis sibi sit spiritus. Quis ferat
 non modo Lusitanorum, sed indigenarum ac
 barbarorũ, qui modo Xauerium norit, eius
 capite ignobilis regionis institutionem emi?

*Deturatur
 a consilio fa-
 re gentis a-
 deunda.*

*Amicorum
 preces.*

„ Quis iã speret Orientis columen, quod perpetuũ
 „ esse oporteret, flore diuturnum, si tam auidè ma-
 „ nifestis periculis caput offerat suum, oblitus tot
 „ gentium animas ab se eundem in casum trahi ?
 „ meminisset Indię vniuersę, & innumerabiliũ na-
 „ tionum salutem ex suo spiritu pendere. Si incre-
 „ dibili virtute atque animi altitudine pericula om-
 „ nia contemneret, at certe tot populorum salutẽ
 „ secum in discrimen ne adduceret ; vinceret pau-
 „ corum caritatem caritas vniuersorum; utiq; cum
 „ constaret tam feram gentem instituere operæpre-
 „ tium haud quaquam esse, vtpote quam sui Sacer-
 „ dotes non magis periculi metu, quam proficien-
 „ di desperatione deseruerint. Quare per Chri-
 „ stum humanę salutis autoremne committeret, vt
 „ spes dubia paucorum salutis in apertum discrim-
 „ men caput ipsius, atque innumerabilium gętium
 „ salutem obijceret: Semet (vt sua prudentia virtu-
 „ teque dignum esset) Orientis Ecclesię conserua-
 „ ret, aut ad ea saltem seruaret pericula, quę forẽt
 „ tantę animi magnitudini paria. Amicorum pie-
 „ tas gratior Francisco, quam iucundior fuit. Ita-
 „ que singulos familiariter amplexatus; mutuisq;
 „ perfusus lacrimis in hunc fere modum eos affa-
 „ tur. Quid facitis flentes & affligentes cor meũ?
 „ agnosco fidem benevolentiamque vestram, gra-
 „ tes ago, habeoque, quod nullam erga me a-
 „ mortis iudiciũ omisitistis. Sed nihil me istorum
 „ mouet diuina imperia intuentem. Deus ista vi-
 „ derit haud dubius huius autor consilij, cuius ego
 „ præsidio tectus nihil omnino pertimesco. Cui
 „ enim melius me, caputque committam meum;
 „ quam ei, qui mortalium tempora, vitasque dis-
 „ ponit? Non est mortali extimescenda mors, quę
 „ timi-

AË. 21.

*Responsum
 Xauerij ple-
 num diuina
 fiducia.*

timidissimum quemque consequitur. Hōnesta au-
 tem mors quippe aditū ad immortalitatem, vel
 voto expetenda est. Quod si ego cecidero, Deus
 eētē non cadet, cui & gentium salus cordi est
 haud paulo magis quam mihi, & facillimum est
 mittere operarios in vineam suam. Nec vero exi-
 guus fructus ex Māurica percipietur; parū haud
 putandum, vbi magno est merito locus. Equidē
 si nihil aliud, pro periclitante illorum salute, cui
 consulere debeo, nullum periculum ac discrimē
 recūso. Vt fuerit voluntas in cælo, sic fiat. Tum
 illi amore stimulante a precibus ad vim conuersi
 perpulerunt arcis custodem, vt ei prorsus nauis
 adimeret facultatem. Is igitur iisdem illis periculis
 hostium ac præsentis terrore mortis Franciscum
 ab eo consilio dimouere frustra conatus, ad
 vltimum ei nauigium denegat. Cui Xauerius se
 nulla pericula, nullū genus mortis vbi Dei cul-
 tus & animarum salus agatur, formidare ait.
 Nec illos hostes ducere, nisi qui diuino obsequio
 obsequio. Sibi certum ac deliberatum esse in
 Mauricam Deum vocantem sequi: nec nauigium
 morari: si nauis desit, semet Deo incubantem
 vtrique transnaturum. Iraque cum eum amici cæ-
 lesti præsidio securum obfirmato animo esse cer-
 nerēt: quod vnum restabat, remedia quædam ad
 uersus venena pro se quisq; lacrymantes ad eum
 afferre. At Franciscus ne anxio animo inanes pe-
 riculorum species fingens sibimet sollicitudinem
 strueret: neue humani auxiliij spes detraheret ali-
 quid de diuinæ opis, ac prouidentia fiducia. gra-
 tijs eorum beneuolentiæ actis; adiecit profecto
 sibi illa onera verius quam remedia futura. Pro-
 inde orare, ne se tanta Dei diffidentia oneraret.

Mach. l. 1.

*Si adima-
 tur nauigiū
 se transnatu-
 rum affir-
 mat.*

*Remedia ad
 uersus uene-
 na amicis re-
 mittit.*

vtrum si salutem suam aduersus omnes pestes ac
 venena munitam vellēt, assiduis precibus diuinā
 sibi propitiarent maiestatem: Eo remedio nullum
 certius, nullum præsentius inueniri. Ita dimissis
 amicis, profectionem adornabat. Inter hæc tantū
 discrimen adituro læti ex India nuntij fiduciam
 accenderunt. Iisdem temporibus nouem è Socie-
 tate IESV Goam è Lusitania aduecti erant, Sacer-
 dotes quinq; Franciscus Perez, Alfonsus Cypria-
 nus, Henricus Henriques, Franciscus Hēricus, &
 Nunnes Ribera, ceteri nondum sacris initiati Bal-
 thasar Nunnus, Adamus Franciscus, Nicolaus
 Nunnus & Emmanuel Morales. Antequam igi-
 tur ex Amboino discederet Xauerius, cum de ho-
 rum aduentu cognouisset, opportuno auxilio ad-
 modum lætus suam cuiq; prouinciam destinauit:
 statimque litteras Goam ad socios dedit, quibus
 Franciscum Peren Goæ ad alumnorum institutio-
 nem manere, Cyprianum, & Henricum ad Co-
 morinenses Neophytos iuandos proficisci iube-
 bat; duos autem illos, qui apud Comorinenses
 tū versabantur, itemq; cæteros ad se in Molucas
 insulas euocabat eo consilio, vt exiguis illis copio-
 lis circū omnes regiones cursaret, omnibus quo-
 ad eius fieri possit opem laturus. Et Mauricæ ex-
 peditioni Deus haud dubie fauit. Mense Maio
 anni M. D. XLVI. ex Ternate cum soluisset, ad
 insulam Mauricam incolumis appulit.

 Effertus

Efferatos Maurita incolas mitigat eruditq; .

Cap. XV.

MAVRICA (vri accepimus) bipartita est, altera pars in continenti Maurotia vocatur, altera duabus insulis constat quæ Maurotides appellantur. Harum insularum vna rupibus horrenda flagrantibus, ex quibus sæpe saxa ignea maximarum instar arborum erumpunt, tanto impetu ac fragore quanto nulla tormenta ænea quamuis magna, globos eiaculantur, ac nonnumquam vbi acrior existit flatus indidem ingens cineris modus egeritur, quo longe ac late diffuso, viri feminæq; laborantes in campis cinere oppleti domos reuertuntur, demones magis quam homines dices. Apri quoque in salibus complures oppressi, pisces extincti passim offenduntur in litore. Eadē insula ne quid incōmodi desit, ideo perpetuis pene terræ quassatur motibus v̄t qui forte præteruehantur, cōterriti naues in obiectas incurrere cautes arbitrentur. Ad hæc ingens ventorum cauernis obluētantium fremitus incredibilem omnibus in cutis hororem: Tartari specie videre te credas. Vnde etiam libenter Franciscus occasionem captabat intentandi pœnas æternorum ignium, quibus apud inferos Deorum cultores, improbique Christiani cruciantur. Gens etiam est in his locis ab Euangelio aliena inauditæ feritatis, lauaros vocant, quorum vnicum votum est homines trucidare. Quocirca vbi alienorum copia deest ad cædem, in coniuges liberosque vertunt rabiem: ijdemq; Christianis hominibus aliquid subinde cladium inferunt.

Rupes flammigrautes.

Cinis e rupibus effunditur.

Terra motus horribiles.

Gens vniū immanis.

K 4 Nec

Nec desunt qui humanam carnem maxime vero cæforum in prælio habeant in delitijs. Pro Deo immortalis, quantum est præsidij in numinis fiducia tutelaque. quantum securitatis in ipsis periculis Deo tegente? nimirum nil formidandum, nil dubitandum autore Deo. Hisce ipsis in locis inter feras belluas verius quam homines Xaverius, qui habitaret in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commoratus est menses circiter tres, præter omnium opinionem, maiore cum emolumento incolarum, quam periculo suo. Hoc quippe temperis spatio, feros illos homines mitioribus ingenijs imbutos ad christiænæ vitæ mores reuocauit. Erant tum æque omnes omnino in Christianis rebus rudes, vana prorsus Christianorum nomina. Franciscus ergo confestim cunctos Christianorum uicos numero prope triginta obiit; infantes baptizando, erudiendo adultos, Idolorum impediendo sacrificia. Neophytorum miserijs, vel animi uel corporis subueniendo. In publicis vero priuatisque sermonibus barbaram gentem cælestibus, simul terrestribusque territabat minis; inferorum sedem (quod idem erumpens flamma ac cinis effusus indicaret) proximam illis esse denuntians, eò consceleratos homines detarbari: Idem profecto significare ingentes illos terræ motus, quibus pene dehiscens terra nefarios homines ac Deo inuisos absorbere uelle minitetur. Proinde cauere omni ratione, ne in sempiterna illa incendia, quorum facies ipsis quedam obuersarentur ante oculos ruerent præcipites. Talibus ille sermonibus alijsque Christianæ disciplinæ præceptis mire illorum feritatem mitigauit. Igitur bre

Pfal. 4.

*Barbaros in
ferorum spe
cie terreat.*

*Christiana
disciplina
barbariem
mitigat.*

ui

ui gens illa vniuersa, qua non alia vsquam (vt diximus) tectior immaniorq; ad eam diem fuerat, ex eo tempore nō modo mitis & facilis, sed etiā erudita fidei nostræ mysterijs cœpit esse: tantum Christiana disciplina virium habet ad humanitatem. Inibi interrita Francisci animi magnitudo spectata est. Forte ipsis Michaelis Archangeli ferijs in æde facta, maxima incolarum frequentia rem diuinam de more faciebat, cum repente in sula tota contremuit adeo, ut ara ipsa videretur funditus euerti. Extemplo cæteri diffugere, quā quemque agebat pavor. At ille seu dissimulato, seu potius spreto metu, sacrificium constanter peregit, id euenisse interpretatus quod Archangelus Michael Diabolo omnes illius regionis diuino cultui aduersantes male multatos deturbaret in Tartarum. Itaque plus ei negotij cum hominibus, quam cum Dæmonibus fuit. Quippe non defuerunt peruicaces simul ac potentes Deorum cultores, qui cursam Euangelij obiectis minis, ac terroribus morari niterentur. Sed frustra. inuicta Xauerij uirtus cælesti ope subnixā uicit omnia. Paucis mensibus omnes Christianorum uici lustrati: innumerabilis incolarum multitudo partim Christianis instituta præceptis, partim etiam ad Christi religionem traducta. Quantum profecerit, vel hinc existimari potest, quod in vno oppido (Tolum vocant) ad XXV. capitum millia a Francisco Christiana facta traduntur. Par fructui labor fuit. In tam aspera regione ultro citroque cursans, fert quicquid malorum subiri potest, tolerauit egestatē, æstum, defatigationem, pericula. Ceterum ut ferme respondet dolori uoluptas, secundum multitudinem

Animi magnitudo in terra motu.

Fructus animorum.

Psal. 94.

Solatia in la-
boribus, &
arumnis.

nem dolorum consolationes lætificauerunt ani-
mam eius. Quæ quidem quantæ fuerint, ex quo-
dam ipsius epistolæ ad socios capite coniectari li-
cet. Vbi locorum illorum sterilitate atq; omnium
» rerum inopia commemorata, Hæc inquit eo uo-
» bis exposui, vt intelligeritis quanta in hisce locis
» sit cælestium copia gaudiorum. Siquidem hæc
» omnia pericula & labores vnus Dei causa spon-
» te suscepti, thesauri sunt diuinis maximisq; gau-
» dijs refertissimi: vt hæc insulæ in primis aptæ atq;
» appositæ ad oculorum aciem ex iucundissima la-
» crimarum vbertate perdendam esse videantur.
» Equidem nunquam me tot, tantis, tam continuis
» animi voluptatibus circumfluere memini. pror-
» sus vt omnem laborum atq; ærumnarum sensum
» obruerent. Ita Franciscus ex feræ gentis cultura
haud plus laboris ac meriti, quam fructus lætitiæ
percepit.

Ternatinos & Amboinos denuo excolit.

Cap. XVI.

Conciones
MARIA.

MALVCVM inde repetens Ternatem re-
uertitur a Ternatinis ingenti gaudio exce-
ptus, torpentes ad studium virtutis excitat, uacil-
lantes confirmat corroboratq;. Ratio autem erat
talis. Diebus festis bis in die concionabatur, ma-
ne ad Lusitanos, post meridiem apud indigenas:
illos quidem ad honestam piamq; vitam incitâs;
hos verò Christianis mysterijs maxime erudiens,
& à vana Deorum religione deterrens. Quori-
die antemeridiano pomeridianoque tempore cõ-
sistentibus

fitentibus utrisque promiscue dabat aures. Quarta quoque & sexta feria ad Lusitanorum coniuges ferme indigenas de Symboli capitibus, de præceptis Decalogi, de Sacramentis confessionis & communionis separatim verba faciebat. Erat tum Quadragesimæ tempus, Quocirca earum plurimæ Paschale Sacrosanctæ Eucharistiæ conuiuium, a quo ad id tempus abstinerant, piè religiosèque celebrarunt. Ceterum iamdiu peregrinantem Xauerium domestica Goensium sociorum cura in Indiam reuocabat. Itaque quam primum in Amboinum trajcere statuit, ibi Indicam transiitionem expectaturus: Sed Præfecti arcis Ternatinæ, sodalium Misericordiæ, aliorumque Lusitanorum summæ preces eum coegerunt Ternate diutius commorari, quanquā non inuitum, quod operæ apud illos positæ nequaquam eum pœniteret. Inter hæc Franciscum cupidino incesfit barbari Regis animum tentandi. Rex Maluci Regis Lusitani stipendiarius Saracenus erat non tam professione quam vita. Quippe is quo minus Christianus fieret, non Mahometis religione impediabatur, sed libidinis immodica licentia. Nam præter pellicum greges, coniuges centum regiam implebant. Rex igitur siue comitate, siue etiam sanctimonia Xauerij captus omni eum honore colebat, regni proceribus palâ indignatibus: ac mirum in modum eiusdem amicitiam expetebat spem ostentans suscipiendi aliquando Christiana facta; cum diceret eundem a Saracenis, & Christianis Deum coli: & fore aliquando tempus, cum utriq; in vnam religionem coirent. Ceterum etsi Francisci congressu

Regis Malucensis uxores centum.

Rex Malucensis impense colit Xauerium.

gressu colloquioque delectari videbatur, tamē in moderata vitæ libertas Christianæ obstabat religioni. Id modo expressum ab eo, ut polliceretur se vnum è liberis suis quos habebat plurimos, ad baptismum daturum ea conditione, ut is deinde Christianus Mauricarum Insularum regnum obtineret. Itaque Xaverius quia nondum matura res erat, spe lætus ita Regis amicitiam tuebatur, ut in popularibus colendis haud segnus elaboraret. Namque Ethnicorum animos tentans reperiebat eos, quamquam a Satacenis ad Mahometicos ritus compellerentur, longe minus a Christo abhorreere quam a Mahomete. Saracenos porro ipsos, utpote suæ disciplinæ ignaros, minime in ea esse pertinaces. Quocirca vtrorumque conversionem in expedito futuram ratus, si Societatis domicilium in Maluco institueretur, id omnino ratione curare statuit, ac deinde fauente Christianæ rei Lusitanæ Rege perfecit, Præcipuum interim opus erat. Lusitanos ac Neophytos instituire, quod haud sane irritum fuit. Nam sex mensium labor vberitimum illi ex Ternatinis retulit fructum. Quippe oppidanorum animos diuinis sermonibus, sacramentis ceterisque rebus adeo excoluit, ut omnium iudicio alius populus quam erat antea videretur. Constat ex maximo pelli- cum numero duas omnino Christianis incolis reliquas esse factas. Nec vlla res magis profecit, quam sanctitatis opinio, maximum in persuadendo momentum, diuinis indicijs confirmata. Per id enim tempus inter concionandum auditores subito rogauit, ut supplices Pater & Aue pro Iacobo Aegidio classis Lusitanæ Præfecto in Amboino animam agente recitarent. Idque postea

Ethnici Malucenses minus a Christo quam a Mahometo abhorrent.

Collegium Societatis in Maluco.

stea ita fuisse certis autoribus compertum. Eatum res venerationem Francisci auxit, deinde vero etiam desiderium. Sexto mense postquam eò appullerat, discedere parabat. Itaque pro eximia eius caritate cuncta ad eum se ciuitas effudit. In discessu vero tantus vndique cum fletu clamor exiit (magistrum, custodem, parentem confasis appellantium vocibus; ut Franciscum singulos amplectent, velut oblitum iniactis misericordia moraretur). Còntota sunt quippe viscera eius super grege suo. Demum eos blande solatus egre admodum se ab illorum còplexu diuellit, ingenti omnibus fletu atq; eiulatu digressum profectibus. Re Christiana in Ternate insula, satis aucta stabilitaq; Amboinum repetijt renauigaturus in Indiam, ac Societate cui præerat, nouorum aduentu sociorum satis iam auctam longo interuallo reuisurus. In medio cursu rectoribus hilariter inter se colloquentibus, Franciscus è confessa repente exiliens summo impetu atq; angore animi exclamat. IESV bone, quid hoc est illi hominem occiderim. Còfestim ceteri rei nouitate permoti ad Xauerium accurrere; quid tãdem res sit percontari. Tum ille cum ad sese rediisset, re dissimulata, nihil esse respondit: seque in eorum còtum comiter seorsum recepit, perinde se gerens, quasi nihil ipse aut fecisset insolitum aut dixisset. Ceterum res ab illo cælata paruo intermisso spatio patefacta est. Vt nauis ad Amboinum appulit; comperiunt Lusitanum hominem ibi a prædonibus interfectum eo ipso tempore, quo Xauerij clamor ad eorū aures acciderat in naui. Erant in portu Amboini, Lusitanorum onerariæ quatuor. Franciscus igitur caritate ardens rationem iniijt incolas pariter atq; adue.

Ternatino-
rum, amok in
Xauerium.

V. acicinnatio

aduenas quam maxime iuuandi, quoad facultas nauigandi in Indiam foret. Itaq; siue paupertatis studio, siue portus vicinitatem secutus, in ipso litore sibi ac socio modicam e stramentis extruit casam. Huic eodem opere sacram ædiculã adijcit, ubi nautis & Classarijs confessionis & Eucharistiæ Sacramenta ministraret. Opere absoluto, in ijs quæ dixi officijs assiduus erat, plures quoq; capitali odio dissidentes adducebat ad pacem. Aegrum præcipue commodis & scilicet salutis seruebat, quo in numero unus erat grauissimo implicitus morbo; hunc non prius Xauerius quam vitam ipsa deseruit. Igitur, ut is in Francisci complexu spiritum vitæ extremum edidit, ille fleus ingentes Deo laudes grateq; egit, quod si nihil aliud, ad miserum illius salutem in Amboinum in, tempore reuertisset. Inde Christianorum vicos impigre iustras baptizauit infantes, rudes christianis præceptis imbuuit, haud minore cum fructu, quam labore. Concionibus insuper populum a vitijs deterrere, ad honestatem pietatemq; impellere institit. Quam porro carus & acceptus summis iuxta & infimis esset, digressus ostendit. Vigesimo quàm uenerat die, Xauerius id ipsum, prouidentem, ut populi complorationem, qualè Ternate nuper expertus erat, in discessu vitaret, silentio, de media nocte nauem conscendere parauit. Sed ut difficile est amantes fallere, consilio, eius deprehenso noctu concurritur ad portum. Repente ingens virorum mulierum, puerorum seruatorum cum ploratu clamor exoritur suam orbitatem ac solitudinem lamentantium, talemq; virum, ac patrem ab se diuelli, & abrumpi querentium, quibus ille quætelis nocturnoq; tactus gemitu obortis lacrimis dum

Casam sibi extruit in litore.

Assiduitas apud ægros.

Amboinum

Amboinorũ in Franciscũ amor.

dum flentes sigillatim amplexans solatur, egrè fa-
 nè ab inhærentibus sibi tamquã a visceribus suis,
 auelli potuit. Ad postremum exorato Sacerdote
 quodam, vt per binas illis horas quotidie operam
 daret in exercèdo catechismo, omnes dimisit mo-
 nitus ut Christianæ doctrinæ exercitationẽ haud
 segniter vrgerent. Aderat iam tempus profectio-
 nis cumq; essent multæ Lusitanorũ naues ad iter
 paratæ, Xauerius in regiam inuitabatur quæ per-
 multos vehebat eius studiosos amicosque. Ille ta-
 men sæpius enixusq; inuitatus constanter abnue-
 bat. Nauarcho causam cur tantopere recusaret
 roganti, haud dubie futura diuinitus præfagiẽs
 animo, pertimescere se ait, ne quid onerariæ illi
 in itinere accideret incommodi; neue ab eis diui-
 na maiestas alicuius delicti expeteret pœnas. Nec
 vanus is metus fuit. Navis quippe illa deinde ad-
 uersa tempestate ad scopulum appulsa penè depe-
 rijt. Ceterum diuinitus (deprecatione fortasse Xa-
 uerij) præsentĩ naufragio erepta diu tenuit cur-
 sum. Inde transuerso maris impetu vastas in syr-
 res acta penitus inhæsit. Iamq; non solum onera-
 riæ verumetiam vectorum salus complorata erat,
 cum in pari periculo parem Dẽi vices alternantis
 opem experta, perruptis maris estu syrribus euadit
 ennoxia. Franciscus autem ipse qui aliena in-
 cõmoda præfagierat prospera nauigatione vsus,
 quo intenderat sine vlla offensione peruenit. Ma-
 lacam tenuit anno post Christum natum.

*Præfagientis
 animi dimi-
 natio.*

M. D. XLVIII.

Malacenses

*Malacenses omni ope iuuat eisque egregia vi-
gloria & autor & vates est.*

Cap. XVII.

*In valetudi-
narium di-
uertit.*

*Historiã de
Christi ad-
uentu Neo-
phytis incul-
cat.*

MALACENSES ergo sui perstudiosos ex interuallo reuifens benigne ab illis excipitur. Ceterum ipse pristino more, recusato amicorum hospitio, statim in valerudinarium consuetum hospitium suum diuertit. Eodem tēpore Malacam tres alij è Societate IESV appareant, in his Sacerdotes duo Ioannes Beira, & Ioannes Ribera, quos omnes incredibili animi iucunditate amplexus Xauerius apud se habuit. Inde diebus pluribus ad quietem datis, montos quemadmodum cum Malucensibus se gerent, in Malucum dimisit ab se fata culturis. Inter hæc ipse ægrotis ministrando, conuocando ad populū, militum tollendo simultates, confitentium peccata expiando, catechismum pueris, seruis, idiotis tradendo rem Christianam adiuuare non desistebat. Præcipue mysterium de aduentu Christi Euangelicamq; historiã identidem inculcabat Neophytis, vt percepta tantæ rei veritas ex illorum mentibus inanes excuteret fabulas Deorum. Inter quæ veteris instituti sui non minus pot quam salutaris memor, mortuos in purgatoria sede versantes, viuosque tali conscientie vulnere affectos quotidie sub noctem piorum precibus iuuandos curauit. Ciuitas quippe Malacensis Xauerii hortatu certum constituit hominem, qui altera manu laternam, altera tintinnabulum gerens primis tenebris obiret urbem, & in compitis ac triuiis incolarum animos

animos nocturno aris strepitu, lugubrique carmine ad id ipsum composito excitaret. Eares ut pietatis admonebat bonos, ita improbis terrorem incutiebat. Hic mos ab illo traditus non Malacę solum; sed etiam in alijs vrbibus Indiae, inde sumpto exemplo, solemniter manet. Nec verò ciuitatis otium ac dignitatem neglexit. Per id tempus Acensium Saracenorum classis è Samatra Insula, quam è regione Malacę esse diximus, profecta silentio noctis Lusitanas naues in portu diripere, & inflammare conata est. Sed Lusitanos neutiquam sefellit. Igitur hostes subito incolarum concursu repulsi refugerunt. Saracenorum audacia Præfectum vrbis (Simoni Mello erat nomen) perpulit, vt classem raptim viris armisq; in structam prope in fugiētem hostem emitteret. Emissa classis intra decimum reuerti iubetur diē. Ceterum Dux Lusitanus fugitantem aperto mari Saracenum insectans prouectus est longius, sic vt per vnum dimidiatumque mensem nullus omnino de classe nuntius afferretur. Auxit Malacensium sollicitudinem dissipatus ab Saracenis accolis rumor, Lusitanos prælio victos atque occisione occisos esse. Falso rumori fidem vera opinio faciebat. Quippe hostes pugnacissimos, numeroque nauium simul ac militum longe superiores constabat esse. Ergo ciuitas omnis mœrore afflictari: matronæ virorum ac liberum suorum interitum, suam orbitatem, solitudinemque effuse deplorare. Ibi Xauerius in cœru virorum pro suggestu, quorundam superstitionem grauitè accusans a multis Christi fiduciam requirens; Enimvero hoc ferendum non est (inquit) sunt in hac ciuitate, atq; adeo in hac concione, qui fortibus, ac ve-

L neficijs

neficijs exquisiere nostræ classis euentū. plerofq;
 autem diuinæ providentiæ immemores plus equo
 suorum cura sollicitat angitq;. Ceterum bono ef-
 se omnes animo: ac mœrore deposito, date vos io-
 cunditati ac letitiæ. modo hostem nostri incruen-
 to quidem prelio vicerunt. non amplius tribus e-
 nostris, quatuorue desideratis. tantulo impendio
 tam insignis victoria stetit. Iamque victores ho-
 stium spolijs prædaq; onusti cum captiuis hostiū
 nauigijs domum reuertuntur. Propediem, (cer-
 tumque designauit diem) aderunt incolumes.
 Agitedum igitur, & pro parta victoria Deo vi-
 ctoriæ autori gratulantes semel orationem Domi-
 nicam, Angelicamque salutationem cuncti pari-
 ter recitemus: iterumq; pro nostris qui in pugna
 cecidere. Hæc ille perorans adeo læto vultu edi-
 xit, vt ipsa oris hilaritas animos auditorum exci-
 taret mœrore torpentes. Viris expectatione ere-
 ctis, eadem die matres familias separatim pro cō-
 cione solatus diem ipsum definiuit, quo die cer-
 tus ad eas esset de suorum incolumitate ac victo-
 ria nuntius venturus. Prænuntiationem omni ex
 parte rei exitus comprobauit. Bidui, triduiue spa-
 tio intermisso, nuntius adfuit partæ victoria: Nū-
 tium victores ipsi cum ingenti præda subsecuti,
 magnoque cum numero captiuorum. Confestim
 victrici Classi ad urbem applicanti omnis ciui-
 tas ab recenti metu alacris, ingenti gaudio sese
 obuiam effudit. Franciscus in primis magna vi-
 ctoriæ, ac lætitiæ pars Christi Crucifixi signum
 præferens procedit ad litrus. Descendentem Du-
 cem aliosq; primores Classis gratulabundus am-
 plectitur. Inde in communi gratulatione cum tē-
 pus victoriae accuratius exquireretur, non tātum
 dies

dies constitit, verum etiam res ipsa mirifice cum prædictione conuenit Xauerij. Eoque plus admirationis res habuit, quod locus ubi pugnatum erat, amplius CC. millia passuum aberat Malaca. Ex eo tempore Frânciscus Malacæ haud magis sanctitate, quam uaticinatione conspicuus fuit. Ceterum iisdem temporibus sanctitatis eius fama Orientem peruagata ex ultimis terris homines ad Xauerium uisendum exciuit.

Anger Iapon Francisci congressu ad Christum conuertitur. Cap. XVII.

MENSIBVS circiter quatuor in Malacensi ciuitate iuuanda consumptis, nauigandi facultatem nactus in Indiam cogitabat, cum ad eum Malacam Iapon quidam Anger nomine, inde usq; ab Iaponia venit, vir domi suæ honesto loco natus; & ingenio singulari præditus. Causa ueniendi fuit, ut animi uulneribus, quæ iuuentutis infllexerat feruor, ab eo peteret medicinam; Quippe homicidio factò in Iaponia, conscientie stimulis, inimicorumque telis pariter exagitatus, ad Bonziorum (religiosi apud illos homines sunt) cœnobium confugerat, simul conscientie remedium & uitæ per fugium quærens. Sed utraque eum spes fefellit; atque id ipsum ei saluti fuit. Cum nihil opis ac præsidij in Bonzijs reperisset, alienato ab illis animo, externa auxilia circumspicere cepit. Peropportune eò commercij causa nauès aliquot appulerant Lusitanorum, è quibus Alfonsus Vazius illi antea notus, re cognita, pro veteri amicitia, ultro suam obtulit operam, si occulta fuga subtrahere se periculo uellet. Ille enim.

Bonzij Iaponum Sacerdotes.

L 2 vero

veto gratijs actis se eius liberalitate ostendit vsu-
rum . Itaque Vazius prospiciens animo su-
am nauim diutius ibi in negotijs expediendis
moraturam , vt primo quoque tempore amici
hominis saluti cōsuleret, Ferdinando Aluaro ne-
cessario suo ex alio portu soluenti in Indiã , eum
per litteras commendat diligenter ; Commenda-
ticias litteras Angeri ipsi tradit. Eas ille nocte in-
tempesta cum proferret, gemini cognominis erro-
re deceptus Georgio Aluaro nauarcho reddit ,
errore salutari. Is hominis Iapõnis demerendi oc-
casionem neutiquam sibi prætermittendam exi-
stimans, errore dissimulato ; perhumaniter excep-
tum auexit eo consilio, vt Malacã ad Xauerium
familiarẽ suum adduceret . Itaque vt erat vir
pius, vel Angeris sibi conciliandi, vel ad Christia-
nam religionem præparandi studio, multa ei tum
de insigni Xauerij sanctimonia, rebusque gestis;
tum de Christianorum institutis idẽtidem expo-
nebat in via. Hisce Anger sermonibus accensus;
talis & viri & instituti cognoscendi avidus Mala-
cam properabat, Xauerium quem tanquam diui-
num hominem ex Aluari ore mirabatur, aliquan-
do videre & audire festinans . Ceterum iniecta
mora eius cupidinem, primo ut sit, turbauit, dein
de magis accendit. Malacam Anger aliquot mē-
sibus ante Francisci ex Maluco reuersionem ap-
pulit. Ibi eum auidissime quæritans, reperit iam
diu abesse Malaca. Quocirca re infecta, domum
repetere decreuit tristis admodum frustra tam
longo itinere suscepto. Abest quippe Malaca ab
Iaponia leucis circiter. DCC. pari fere spatio in
ter Goam & Iaponiam sita. Malaca ergo cum sol-
uisset, ad Sinarum fines trium fere mensium na-
uigatione

*Malaca
quam longe
abest a Iapo-
nia.*

uigilatione traiecit, in Iaponiam (ea ab Sinis abest millia passuum ferme DC) propediem transmissurus. Ab Sinis deinde profectus, sexto, septimove die in conspectum iam venerat Iaponiae: cum repente aduersus ventus quasi dissuasor consilij obstitit, foedissimaq. totius quatridui tempestate iactatum in eum ipsum Sinarum portum, reiecit, vnde conscenderat. Ibi ei incerto iam animi fluctuantique non sine Dei vtrique consilio, idem ille Alfonsus Vazius fit obuiam, qui ei auctor fuerat Iaponia excedendi. Huius ergo suasu Malacam, quò iam Xauerius aduentare ferebatur, reuertitur. Egrediens è nauicommodum Georgium Aluarum, à quo primum ex Iaponia deportatus fuerat, offendit, ex eo cognoscit de aduentu Xauerij. Georgius igitur Angeris reditu mire lætus, eum continuo in templum ad Franciscum, cuius causa venerat, deducit; qui sit, quid velit, exponit. Tum ille quasi diuinans fore, vt per eum via sibi fieret in Iaponiam, quantum ex hominis Iaponis aduentu percepisset voluptatis, haud sane obscure vultu, verbisq. declarauit. Et Anger haud rudis Lusitanicæ linguæ, sine interprete cum Francisco agere de suis rebus cœpit. Quem ille benigne exceptum, & indulgenter habitum ita diligenter Christianis mysterijs ac præceptis excoluit, vt omnibus ex eius animo scrupulis exemptis, quædam femina piæ beatæq. infereret vitæ. Itaque Anger ex aspectu & consuetudine Xauerij maximum se vitæ & peregrinationis suæ fructum cœpisse præ se semper tulit, Simul illud memorans totam itineris sui rationem haud dubie administratam diuinitus, vt

Angeris cupiditas discendi.

Iaponiæ scribendi ratio.

Vita probitas doctrina respondens.

avidius arriperet, quod diutius expetisset. Et eius cupido discendi, se prodidit breui. Nam Catechismi explicationi cum interesset, sua sponte symboli capita in codicem relata in cœru populi, homo id ætatis subinde recitabat memoriter, multa quoque percontabatur, multa obijciebat, non minus prudenter quam acute. Iapones in scribendi ratione longe à cæteris nationibus abhorrent, quippe à summo orsi directò ad ima descendunt. Id Franciscus in Angeris libello ob rei nouitatem miratus, quærit ex eo, cur nostro more non scriberent, & ille qui vos (inquit) potius more nostro, naturam vtique magistræ sequentium? Quippe vt hominis caput summum est, pedes imi, sic par est in scribendo à summo deorsum directò ferri hominis manum. Xauerius igitur cum magnæ indolis specimen ex Angeris dictis, factisq; cepisset, rursus institit quærere, an Iapones si Euangelium ad eos deferretur, id accepturi viderentur. Tum ille non protinus eos quidem his, quæ dicerentur assensuros ait, sed tum religionem ipsam, tum verò vitam dicentis exploraturos. Cuius si & doctrina percontationibus, & vitæ probitas experimentis illorum satisfaceret, ad vltimum (vt gens vniuersâ ducem maxime sequitur rationem) te cognita atque perspecta, adultos haud grauate ad Christum aggregaturos se. His vocibus excitatus Xauerius, & simul mercatorum mira quædam de Iaponum indole prædicantium sermonibus accensus, Iaponiæ peragrandæ animum adiecit. Octauo quàm Anger Malacam venerat die, eum Franciscus ex itinere Neophytos Comorinenses reuisurus vna cum eodem illo Georgio Aluario Goam præmisit,

præmisit, in Goensi Collegio Christianis mysterijs institutisque accuratius excolendum. Ceterum ipse Malacensi ciuitati efflagitanti, vt duos è Societate Malacam mitteret, qui suo loco eadem pietatis munia exequerentur, negare non potuit. Extemploque Sacerdoti cuidam indigenæ mandauit, vt sui muneris vicarius, Neophytos tantisper antemeridianis erudiret horis.

*Tempestate perfunctus Comorinensibus locis
præcepta tradit. Cap. XIX.*

I Nde nauim conscensurus nauicularium exorauit, vt pueros quosdam (eos è Maluco abduxerat in Goensi Collegio instruendos) deueheret in Indiam. Quos illi committens repentino diuini spiritus afflatu, ter denuntiauit, male se metuere ne magnū in itinere ea nauis acciperet incommodum. Nec vana denuntiatio cecidit. Insulam Ceilanum nauis præteriens hæsit in Syrtibus; iamque spes salutis nulla erat, cum repente B. Maria: ope simul ab omnibus implorata, diuina benignitate periculo eripitur, & Cocinum appellit incolumis. Haud secundiore cursu, sed meliore conditione nauis vsa, quæ Xaxerium uehebat, per triduum teterrima tempestate vexata est, vt vectores iactura iam facta, mortem in horas ac momenta singula expectarent. At Franciscus intrepidus ad ea quæ ceteros terrent, sedato animo cælestes omnes ordine deprecari, celestiumq. Regem ac Reginam impensè inuocare instituit. His ille deprecatoribus præsidijq. sepeus (vt ipse postea indicauit) longe maiore leti-

*Diuinatio
præsentis
animi.*

*Magnitudo
animi in tem-
pestate per-
iculo.*

*Solatio in
periculis.*

tia affectus est in ipsa tempestate, quam deinde tanto defunctus periculo. Quippe in summa illa omnium trepidatione vitæq. discrimine, tantum diuinæ hausit dulcedinis, vt eodem tempore cæteri præ mœrore, ipse præ gaudio ingentem vim lacrimarum profunderent. Itaque Deum vehementer orabat, vti eum, si ex illa eximeret tempestate, in alias consimiles, aut etiam grauiores conijceret, dummodo suis periculis aliquam diuinæ gloriæ nauaret operam. Crederes Xauerij patientiam cum diuina liberalitate certare illo in Dei gratiam acerbissima expetente, Deo contra iucundissima subministrante. Indiam vt attingit, Comorinensium Christianorum vices qui velut primi suæ industriæ fœtus, in primis ei cordi erāt, obire strenuè cœpit. Ibi sociorum aliquanto plus reperit, quam discedens reliquerat. Quocirca Goam properans illorum fidei ac prudentiæ multa permisit: pro vsu autem quem eius gentis habebat, saluberrima illis præcepta tradidit. Quorum hæc erat summa, vt recens natos infantes ostiatim conquisitos baptismo expiarent, ne forte eius ætatulæ salus parentum aut Sacerdotum fœcordia periclitaretur. Vti pueros gregatim Christianis mysterijs, ac præceptis quam diligentissime imbuerent, quòd teneræ ætatis institutio vel plurimum momenti ad honestam beatamq. faceret vitam. Iuberent præterea; Dominicis, ac festis diebus omnes (præmonitis Magistratibus, vt pietatis cultusq. in Deum exemplum cæteris proderent) ad sacram ædem orandi diuiniq. Verbi audiendi causa conuenire: atque inibi publica vitia publicè increpantes ab ijs auditores detererent, propositis & huius & æternæ vitæ pœnis
suppli-

*Præcepta so-
cijs Comori-
nensibus da-
ta.*

supplicijſque . Cognoscerent inſuper qui inter ſe ſimultates atque inimicitias gerent : ac viros Dominicis, mulieres Sabbati diebus in templum conuocatos reducerent in gratiam ; ſi quis caſus difficilior incidiſſet , ad Luſitanorum referrent Ducem . Stipem verò ad pauperum ſubſidium à viris feminisq. collatam ita diuiderent egètibz , nihil vt omnino eius apud ſe reſidere paterentur . Ægros ſubinde viſerent , & Euangelio ſuper eos recitato , eorundem animos rite curarent ; morientibus adeſſent , mortuos ſepelirent . Viris autem feminisq. ſeparatim edicerent , vt ſuorum quiſque ægrotantium numerum deferrent ad ſe , & ſimul hoc eis denuntiarent , quorum nomina delata non forent , eos Chriſtiana ſepultura carituros . Cum Luſitanis hominibus nullos niſi de pijs rebus , diuinisq. ſermones haberent , nè inania colloquia (vt plerunque fit) Sacerdotalium munerum occuparent locum . Luſitanorum ducem amicè tractarèt comiterque ; & cum eo quauis interpoſita offenſione , pacem & amicitiam retinerent . Idem quoad eius fieri poſſet , etiam cum cæteris quoque ſeruarent Luſitanis : eoſq. omni ratione ad confeſſionis & Eucharistiæ frequentationem perducerent . Indigenis Sacerdotibus enixe pijs in rebus fauerent : eoſdemq. ad frequenter peccata expianda , & rem diuinam faciendam pellicerent . Cauerent ne quidquam cuiquam , quod illorum exiſtimationem lædere videretur , narrarent , ſcriberentue , præterquam ei qui remedium (ſi quando res poſceret) afferre poſſet . Vt videlicet Sacerdotum vitia iſ ſciret vnus , qui poſſet etiam curare . Neu de Neophytis apud Luſitanos , neu de Luſitanis apud Neophytos

*Sacerdorum
ſoma maxi
me parcen
dum .*

*Alij apud
alios collau-
dant.*

*Amore
mnes reges
di.*

phytos detraherent; sed utroque collaudarent apud alteros, ut utriusque mutuæ imitationis studio tenerentur. Nusquam cuiusvis Dynastæ, aut Regis accersitu nisi potestate facta ab eo Patre, qui illi præesset oræ, discederent; sed obedientiæ memores rem integram ad eundem reijcerent. Præcipue verò efficerent, quoad eius fieri posset, diligenter ab omnibus, nulla quippe re magis animos hominum flecti in omnes partes, quam amore. Quocirca homines traherent in funiculis Adæ; nullamque omnino (nisi consulto Comorinensis oræ præposito) cuiquam infligerent pœnam. Quibus ex præceptis Xaverij non solum quales socios esse vellet, sed qualis esset ipse, intelligi licet; quippe cum optimus magister ex suis factis præcepta depromeret.

*Goam reuersus res India componit.
Cap. XX.*

*Francisci li-
tera ad Re-
gem Lusita-
nia.*

HISCE præceptis datis, Antonium Criminales Parmensem, eum, qui deinde primus è Societate IESV deportavit Martyrium ex India, Comorinensi oræ præficit, ipse in exitu Februarij mensis anno post Christum natum M. D. XLVIII. venit Cocinum. Ibi orium nactus, missis in Lusitaniam ac Romam litteris, quam maximum Sociorum numerum atque ipsum Simonem Combricensis Seminarij curatorem ad culturam inuitavit orientis. Regem quoque Lusitaniæ commonefecit, ut sui officij memor Indicis Lusitanorum præsidij concionatores idoneos curaret, ex quibuscumque religiosorum hominum familijs. Præfectis quoque & procuratoribus suis in India seuerè ediceret, ut omni ope propa-

propagationem iuuarent religionis, & scilicet Neophytos tegerent, fouerentque. Non aliam vtiq; potiore[m] esse Christianæ fidei proferendæ viam. Simul ab eo petijt, vt popularium suorum vicem miseratus, Lusitanorum indigenarumq; pupillis instituendis domicilia certis locis, vectigaliaq; attribueret. Inde Cocino cum soluisset, Cranganorum venit: oppidum id est Lusitanorū à Cocino millia passuum circiter XV. Cranganoro deinde profectus, Goam Martio mensē iam iniro peruenit. Erant tum in Goano Collegio è Societate complures. P. Paulus alumnorum custos, Franciscus Peres eorundem magister, P. Nicolaus Lancellottus Rector sociorum partim recentium à Lusitania, partim adscitorum in India. Quorum plerique Xauerium fama duntaxat cognitum de facie iam nosse diu cupiebant. Franciscus igitur peregrè rediens tum à veteribus, tum à nouis socijs incredibili amore, & gaudio tanquam communis Pater exceptus, opportunitam Cosino Turriano lucem ac salutem attulit. Is in insula Amboino (vt supra ostendimus) egregiam Francisci sanctimoniam admiratus eiusdem expetierat Societatem. Inde Goam profectus in Collegium receperat se, vt Dei voluntate per exercitiorum spiritualium meditationes explorata, de suæ vitæ ratione tandem statueret. Sub finem eiusmodi commentationum cum grauissimis agitatus curis incerto fluctuaret animo; repente Francisci quasi felicitis fideris aspectu tranquillitatem mentis consecutus, semet Societati haud cunctanter addixit. Iam alumnorum Seminarij satis exstabat fructus. Nam præter; interpretes ac Sacerdotes, qui inde euocati adhuc

*P. Nicolaus
Lancellottus
Collegij Goani
Rector.*

*Cosmus Turri-
anus ab
anxietate
animi vin-
dicatur.*

*Goani Semi-
narij fru-
ctus.*

adhuc in ora Comorinensi haud segniter versabatur, plures alumni iam adulti in suburbanos vicos emissi multos subinde ethnicos Goam adducebant Christianis sacris initiandos. Quibus rebus lætus Xaverius operę pretium duxit intentione cura erudiri alumnos tanto usui futuros. Inter

*Proregem
reconciliat So-
cietatis.*

hęc Ioannem Castrum Proregem Indię maleuolorum sermonibus alienatum minus fauere Societati sentiens, protinus ad eum adit, suaq. illa egregia comitate sermonis. ac demissione animi mitigatum non modo reconciliat, sed etiã deuincit in perpetuũ Societati. Goani Collegii rebus ita compositis, cum per id tempus nouum Socio-

*Diuersis in
locis se des So-
cietatis insti-
tuit.*

rum supplementum è Lusitania venisset, alias Societatis sedes circumspicere animo cępit. Itaque Nicolaum Lancellotum in oppidum Coulanum, Alfonso Cyprianum Meliaporam S. Thomę, Malacam Franciscum Peren, Alfonso Castrum in Malucum, Melchiorem Consaluum, Bazainũ, Gasparem Belgam Armuziam (quod oppidum in primis nobile ac celebre est in faucibus sinus Per-

Armuzia.

sici) dimisit. Atque Armuziam quidem ad opprimenda nefaria scelera, quę ibi superstitionum omnium colluuiopepererat, Xaverius ipse ire statuerat; sed Iaponica profectio uetus mutauit cõsiliũ, fecitque ut Gasparem, quem diximus eximia uirtute ac sanctitate uirum, sui que simillimũ

*Neminem
fere è Socie-
tate mitte-
bat ubi ipse
non fuisset.*

in suum substitueret locum. Fuit hoc omnino in Xauerio, ut neminem fere è Societate quoquam iuberet ire, ubi ipse antea non fuisset. Itaque dictitabat prius se loca explorare uelle, quàm socijs destinare: simul ut apposita locis præcepta traderet: simul ut datam Regi Lusitanę fidem proferendi fines religionis, præstaret sedulo. Pa-

tres

tres autem ad disseminandum euangelium quouersus dimittens, suam cuique administrum & adiutorem è Societate addebat; ac præter illa propria, communia quædã dabat præcepta, quorum caput erat; Ante omnia vt attendrent sibi, nullamque rem ducerent casto pioq; Dei cultu, et animorum suorum salute, ac perfectione potiorem. His præditos bonis, non solum tuto ac facile aliorum saluti consulturos esse, sed etiã ad res quamuis humiles & abiectas (sine quibus rei Christianæ administratio utique iaceat, alacriter, libenterque descensuros.

Præcepta socijs dabat.

Iaponicam expeditionem suscipit.

Cap. XXI.

ITA Socijs in omnes fermè orientis regiones ad colendas nouellas Domini vineas dimissis, ipse maiora quædam agitare animo. moliri que cepit. Per eos dies Anger ille Iapon, quem à Xa uerio Goam præmissum diximus, satis iam Christianis mysterijs eruditus ab Episcopo baptizatus est, cū seruis duobus, & collegij nomine Paulus sanctæ fidei appellatus. tantum apud gratū hominem loci meritiq; memoria valuit. Ex hoc didicit Xauerius (id quod etiã ex Lusitanis è Iaponia reuersis cognouerat (Iaponiæ Insulas numero plurimas esse, incolarum multitudine refertissimas, ingeniorum bonitate præstantes, ab vrbe Goa leucas amplius M. C. C. C. Iapones porrò humanas diuinasque res cognoscendi mire auidos. Quæ simul comperit Xauerius, & ex Paulo alijsque Iaponibus. eius seruis, Iaponicorum ingeniorum

Anger Iapõ baptizatur.

niorum specimen sumpsit; tanta eum cupido cepit tam docilis colendæ gentis, vt sine cunctatione eò migrare decreuerit. Primum igitur Iapones illos, quos apud se habebat, Lusitano sermone, litterisque (vt pro interpretibus essent) satis excolendos curat. Inde ætate, atq; hveme in do-

*Comorinenses interu-
sit Neophy-
tos.*

meisicis negotiis Goræ exacta, oram Comorinensem, atque Piscariam, omnesque illos Christianorum greges bonus ac diligens pastor interuifit.

Ibi certior fit Héricum vnum e socijs subiniquo animo in proximo Trauancoridis tractu versari, quod operam ludere sibi videretur in illis Neophytis, vtpote qui vrgente Rege acerrimo nominis Christiani hoste, ad Deorum superstitionem identidem reuoluereptur. Itaque Xauerius Henricum per litteras paterne solatus, bonum habere

*Socios pater
nos consolatur.*

animum iussit, memorans longe plus illum proficere quam crederet. Nam si nihil aliud, non exiguos infantum ac puerorum greges, quos, immatura mors ad sempiternum raptura foret interitum, ab ipso baptizatos vtiq; conseruari. vt enim

adulorum pauci ad beatorum sedes peruenirēt, certe exploratam salutem esse eorum, qui prius vitæ huius vsuram, quam baptisimi innocentiam amitterent. Proinde caueret, ne Diaboli instin-

ctū, in aliam migraret regionem, vnde minores fructus caperet animorum. Ac Franciscus socijs in Domini vinea impigre laborantibus non modo solatia adhibebat ipse verum etiam interdum per litteras ab ipso Ignatio adhibenda curabat, veritus ne alacritas perpetuis oppressa ærumnis labori succumberet. Quocirca Hericum Henriquen virum egregiæ virtutis & exēpli in eodem promontorio desudantem valde in epistola quadam

dum

dam collaudatum commendauit Ignatio, vt eum per litteras consolari ne grauaretur. Comorinen sibus rebus compositis Goam reuertit, Iaponicam profectiorem apparatus. Confestim igitur vt certa Malucensium negotia cum Prorege transigeret, qui tum Cābaiensi bello erat implicitus, in Cambaiæ regnum ire contendit. Ex itinere Bazainum (Id oppidum est Lusitanorum pari fermè interuallo inter Goam & Indum flumen situm.) Inde protinus in Gambaiam profectus a Prorege benigne admodum accipitur. Negotijsque feliciter confectis, reuertitur Goam. Ibi Antonio, Gome Goani Collegij Patribus Præposito, Pauloq; Camerte Vicario suo constituto, semet ad Iaponicam expeditionem celeriter comparat. Vbi Frāciscum in Iaponiam nauigaturum fama vulgavit, confestim nonnulli amicorum accurrunt, eumq; a tam periculoso consilio deterrentes, plurima ac maxima tam longinquæ & ignoræ nauigationis (quippe cum in vltimum rerum humanarū, mundi que terminum penetrandum foret) pericula proponunt. Abesse Iaponiam a Goa Leucas amplius MCCC. iterque illud nuper utique patefactum nondum satis notum esse & exploratum, ad scopulos syrtisque uitandas. Ad hæc procellas, & tempestates illius maris horribiles enarrant, quibus reliqui Oceani æstus, & concitationes comparatè lusus essent. Enimvero autumnis maxime tempore, perflare illa maria furiosissimum quendam ventum (Typhonem Indigenæ appellant) tanto impetu ac rabie, quantam qui oculis non subiecerint, animis concipere non possint. Quippe quāuis ingentes ac validas naues immensis fluctibus verberatas laxatis compagibus labefactari, dissoluique,

Iaponie nauigationis difficultates.

Typhon uentus.

uique, nullis neque proræ, neque puppis munitis tantum impetum sustinentibus. Fractis insuper antennis; gubernaculis, alijsq; armamentis abreptis, nauigia in vltimū venire discrimen: ac sæpe plus nimio exæstuant Oceano, aut gurgitibus haustas, aut afflictas scopulis misere interire. Tantopere autem venti illius aut furix potius nomen horreri, vt gubernatoribus, ac nauitis, quamuis peritis & audacibus iter Iaponicum non laboriosum magis, quam formidolosum sit, impotenti vi maris artem & consilium superante. Præterea multis locis syrtes obiectas esse plurimas, maximeq. fallaces, vbi naues siue locorum insolentia, siue tempestatis impulsu, certa cum pernicie adhærescant. Super hæc addunt omnia fermè illa maria prædonibus crudelissimis obsideri. Quippe non in sinu modo Malacensi, Saracenos Acenses capitales Lusitanorum hostes cum magnis classibus volitare; sed in Sinico etiam mari plures immanissimorum piratarum classes passim occurrere, certissimam captiuis pestem afferentes. Ibidem alias item Classes Sinarum magistratum prædones illos insectantium obuias fieri, nihilomags aduenarum nauigijs parcentes, quàm piratarum; vt nescias vtrum perniciosius sit in piratas, an in piratarum insectatores incidere. Omnino haud infeliciter euenire si tertia quæque nauis teneat cursum. Hæc & alia, haud sane vana certatim inculcantes, in maius omnia (vt fere fit) extollebant fidelissimi amicorum, homines prudentes, & illorum locorum haudquaquam imperiti. Ceterum Francisci animum, mortis cõtemporè, diuinæq. prouidentix fiducia subnixum, nihil obiecta

*Prædonum
multitudo.*

obiecta pericula mouebant. Itaque illi ad extremum manantibus lacrimis etiam atque etiam orare, obtestariq; coeperunt, ne certo cum discrimine capitis, eas sibi terras adeundas putaret, quas mortalium oculis natura subduxerit: Tandem ex arumnarum satietate abstrusarum gentium conuersioni modum faceret: salutiq; parceret vel suę uel publicę. At Franciscus cū illorū fidei ac bene uolentię grates egisset. Nihil eorum dixit se Deo duce & comite pertimescere, nisi forte crederēt quo ipsi peregrinarum, causa mercium essent, Franciscum pro Dei gloria, & animorum salute ire non audere. Ego uero (inquit) tam certa habeo indicia pignoraque diuinę prudentię, ut vel apertum ac perspicuum periculum timere, nefas mihi esse ducam. Quippe Dei benignitate immensa Oceani spatia emensus Bonęque spei promontorium circumuectus in Indiam aliam orbem terrarum incolūmis appuli. Trauancoriensium rabiem, Badagarum insidias, piratarum occurfus effugi. Malacam in aurea Chersoneso, Malucas pene in finibus mundi positas perlustrauī. Mauricę regionis feram gentē fœdis latrocinij infantiem impune adij, institui, mitigauī. His diuinę prouidentię pignoribus documentisque, uideor ne uobis aut Dei patrocinio diffidere, aut in amplificanda eiusdem gloria, cui uni me deo ui, cessare posse? Eccui terrori, eccui discrimini, cedere debere? Equidem instituto meo nulla de causa deero, ubi cunq; uersabor, meminero me in orbis terrę theatro, in cęlestis regis ac superū oculis uersari. Neque enim cū Oceanum transmitterem, Indiam solum & uicinā Indię loca, sed ultima orientis Euāgelio destinabam. Vere dicā,

M pudet

Francisci
oratio ad
amicos I
apostolicū
iter dis
suadentes.

pudet me nondum Christi religionem inuēxiffe in eas regiones, vnde iam dudum mercatores ca-
 ducas exportauerint merces. Itaque Deo appro-
 bante, aperiam aliquando Euangelio terras, quas
 tam longe a nostro orbe natura submouit. In his
 operibus extingui (si res ita ferat) non modo pu-
 chrum, sed etiam beatum puto. Tum uero amici
 simul incredibili constantia uicti, simul magnitu-
 dinem animi interritam admirātes incēpto pa-
 riter desistunt, faustumque illi iter precati non si-
 ne desiderio ac sollicitudine dimittunt tanta dis-
 crimina subiturum.

Malaca multa gerit memoria digna.

Cap. XXI.

GOA discedēs Xauerius, Paulo Goani olim
 Collegij Reſtori quem sui muneris vicariū
 tantisper cōstituebat, præcepta sanè salubria con-
 signata litteris reliquit. Quorū illud caput erat,
 vt Christianæ magis demissionis, quam potesta-
 ris memor in Patres omnes imperium gereret pa-
 ternum: eorum incommodis omnibus, ac difficul-
 tatibus sedulo atque impense subueniret: deque
 omnibus rebus ad Societatem, ac Socios perti-
 nentibus ad se in Iaponiam bis in anno perscribe-
 ret. Inde Xauerius socios certatim in Iaponiam
 eum sequi expetētes ita solatus est, vt spem osten-
 deret, aditu patefacto, omnes euocandi: Interim
 ipsos in sua mente & corde insidentes secum itu-
 ros. Rebus igitur omnibus compositis & profes-
 ctione comparata, una cum Paulo S. fidei Iapone,
 Cosmo Turriano, Ioāne Ferdinando, paucisq; a-
 lijs socijs Goa soluit, Aprili Mēse, anno post Chri-
 stum

*Paternum
 Imperium.*

*Comites Ia-
 ponica nau-
 gationis.*

nam natum M. D. XLVIII. Ex itinere Co- *Ad Fran-*
 cinum tenuit, atque ad Franciscanos suo institu- *ciscanos di-*
 to diuertens benigne ab eis accipitur. Ibi primo *uerit.*
 res ciuitatis Franciscum adeunt: & aliquot è So-
 cietate ad puerilem ætatem, ciuitatenique uni-
 uersam instituendam efflagitant, sedem idoneã
 ac necessaria omnia pollicentes: Xauerius tam
 iustum postulatum reiicere ueritus, totius rei ar-
 bitrium Petro Consaluo Episcopi Vicario permit-
 tit, in Iaponiam peruenire festinans, in quam
 omnes intenderat curas. Inde secunda ampli-
 us XL. dierum nauigatione usus, pridie Ka-
 lendas Iunias appellit Malacam. ibi illo apud
 Afonsus Castrus è Societate I E S V (is qui po-
 stea in Maluco ab Saracenis ob Christianam re-
 ligionem occisus est) primum sacrum solemnri ri-
 tu fecit, ingenti utique Neophytorum lætitia,
 quorum oculos cærimonie illius nouitas ad sese
 conuerterat. Eius sacri celebritatem Xauerij
 concio cohonestauit. Per id tempus Malacen-
 sem Vicarium veterem Francisci amicum nõ per-
 tinacior, quam perniciosior urgebat febris: &
 corporis morbum animi ægritudo cumulabat.
 Is igitur simul ac primum de Xauerij cognouit
 aduentu, morbi ui (ut solet fieri) percitus vesti-
 menta poscit, amicissimum hominem salutandi
 studio aditurus. Ceterum inter induendum ti-
 bialia, linquente animo, inter domesticorum
 collabitur manus. Franciscus ergo certior factus
 prope ad eum uenit; sed insanientem offen-
 dit, nec minus de animi quam de corporis sa-
 lute desperantem. Itaque pro amico aliquot
 Deo sacrificia uouet. Idq; votum Deo cordi fuit.

Malacense
Vicariũ in-
sanientẽ ac
desperãtem.
ad sanita-
tem et spem
salutis reuo-
cat.

M 2 mox

*Mercatori
septē subdu-
cie concubi-
nas.*

mox ille sanitatem mentis recuperat, peccata cōfitetur, æquissimo animo moritur. Haud sanè inutilius, dum Iaponicæ nauigationis facultatem expectat, in ciuibus Malacensibus operam posuit, quam in vicario posuerat. Perditorum quippe mortalium plurimos, maximeque meretricijs illecebris captos ex inferni Draconis eripuit faucibus; quo in numero (vt ex uno fiat de reliquis coniectura) mercator quidam fuit, septem domi suæ alens verbo ancillas, reuera pellices. Id enim vbi rescuiuit Xauerius, rem primo dissimulauit aptum tempus expectans; deinde festo quodam die perditum hominem nactus (Christo videlicet autore, qui Zacheo publicano vltro se ad cœnam obrulit) comiter velle se apud eum nisi molestum sit, prandere dixit. Ille enim uero ancillis suis timens æstuare primo, uersare se in omnem partem, ad vltimum pudore stimulante, ne inuitus talem virum domum suam recipere videretur, annuit. Igitur composito ad humanitatem vultu & oratione Xauerium deducit ad prandium. Conuiuium laute apparari iubet, discumbitur, formosæ famulæ ministrant. Suppudebat hospitem scilicet, quod cum seruos haberet nullos, tales ancillæ ministrarent: ac sollicito suspensoque animo Francisci existimationem verebatur. Id cum ille, vt erat homo sagax ac prudens, persensisset; verecundantē omni metu liberandum ratus, consilium altius superpressit suum. Ergo protinus quasi omnia in meliorem acciperet partem, apposita fercula commendare; famulas ipsas condimentorum artifices comiter alloqui; nominaque & patriam sciscitans: quampridem Christianæ essent, exquirere.

*Prudentia
in dissimulā-
do.*

Mer-

Mercator vt facilitatem illam ac simplicitatem aspexit hominis de tot venustis ancillis in tanta famulorum solitudine nihil (vt videbatur) suspicantis, respirauit primò; deniq; cum nullum omnino super ea re verbum illo die factum esset, securus reprehensionis, Xauerium iterum ac sæpius suapte sponte inuitauit ad conuiuïum. Et Franciscus animorum conciliator vnicus perpetuò suũ illud artificium tenebat, vt rem solerti dissimulatione premeret, donec in eius familiaritatem bene penitus se dedit, sensusque odoratus peruestigauit, quam ex illis mulierculis præcipue haberet in delicijs. Ad ultimum vbi quod mente conceperat, bene maturum visum est, comiter (ut solebat) quorsum tandem, inquit, tantum ancillarum præsertim ubi nulli sunt famuli? si me audies, vnã aut alteram ex hoc numero dimittes. Cum ille Francisco comiter instanti morem gerens vnã missam fecisset; alio die ad prandiu adhibitus Xauerius factum laudando haud ægre perpulit eum, vt dimitteret alteram. Neque interea desisteat quacunq; ratione poterat, clam eius oppugnare delicias, vt amore labefactato, nequitie arcem facilius expugnaret. Aliquot dierum spatio intermisso, rursus super cœnam tertiam subducit, deinde quartam: Ita paulatim singulas detrahendo, detraxit vniuersas. Ad extremum mercatorem ipsum diuino iam instinctum numine ad peccata confessione expianda perducit, mulieres illas honeste collocandas curat, haud in multiplici morbo sanando; quam in morbi causis in perpetuum tollendis prudentior. Consimili ratione cū immodicæ linguæ hominibus utebatur, non in vrbe solum, sed etiam in

*Prudentia
in reprehendendo.*

M 3 nauis.

182 **FRANC. XAVERII**

navi. Si quando aliquid ab aliquo contumeliose, aut improbe dictum audisset, nullam in præsentia præ se ferebat indignationem; neque statim ad reprehendendum accedebat. Sed occasione imminens, temporis, ac loci captabat opportunitatem: ne forte (vt plerumque fit) sauciã mentem exulceraret magis admonitio, quam sanaret. Itaque medicus vitiorum mirificus, vt lenitis iam animis remedium adhiberet, primum se in eius, qui admonendus erat familiaritatem insinuabat, deinde seducebat eum, & sine arbitris comiter pro amicitia monens mirari se dicebat talia illi verba excidisse. Ita consequebatur, vt qui peccassent, & agnoscerent peccatum, & corrigerent.

*Piratico uestus lembo tandem Nauarcho & Demoni-
bus inuitis in Iaponiam appellit.*

Cap. XII.

DVM Malacæ in Christianæ caritatis munia intentus maximè elaborat, tandem aduenit Iaponicæ profectionis dies. Igitur seu Lusitanæ navis facultate destitutus, seu potius Neophytorum, quos secum ducebat, salutem consulens, caput suum barbaro prædoni (adeo omnia ruta rebatur diuina curantibus) committere sustinuit. Verebatur quippe ne Iapones tres Neophyti itineris comites grauius offenderentur in Lusitanis, si Christianos homines aliqua in re (ut fit) peccare sensissent. Proinde Sinam Ethnicum nactus, cui haud ex vano cognomen erat Latro, egit cum illo vt Sinas præteruectus, se una cum Socijs in Iaponiam recta transmitteret. Ergo pignoribus

Cura ne improborum Christianorum exemplis Neophytis offendantur.

gnoribus cum sibi cauisset, diuina confisus ope magis, quam fide barbari hominis, lembo piratico (luncum ipsi vocant) credit sese. Solut è Malaca mense Iunio ipso S. Ioannis Baptistæ natali die. Et vsus est satis quidem secunda cōmodaq; nauigatione, ceterum nauiculario parum strenuo ac fideli. Is quippe (ut in Ethnicis non magna est fidei religio) *Ethnicorum perfidia.* mutata repente uoluntate, in Iaponiam tendere abnuens, in obuijs insulis, temere temporis terendi gratia; subsistebat. Itaq; Xauerius de suo itinere sollicitus, cum videret illum maxime idoneam tempestatem de industria intermisso subinde cursu, consumere; male metuere cœpit, ne exacta deinde ætas hiemare nauim cogeret in portu aliquo Sinarum. Quocirca cum gubernatore nauis exostulare; pignora commemorare: denique orare ac supplicare institit, ne falleret datam Lusitanis fidem. Cum nihil proficeret, tangebatur dolore animi necessario; sed tamen eum premebat, totam rem ad diuinam prouidentiam, quam semper propitiam expertus erat, reijciens. Ceterum magis eum mouebat nefaria nauicularij nauatarumque superstitio, quam eorumdem perfidia. Idolum uehebant in nauis, cui subinde execranda sacrificia faciebant ne quicquam reclamante Xauerio. Sæpius etiam sortibus consulebant Diabolum, an idonea vsuri essent tempestate, si Iaponiam peterent. Stomachabatur scilicet Franciscus, atq; indigne ferebat eos existimare suam profectiōnem Dei causa susceptam ex Diaboli sorte ac uoluntate pendere. Diuina tamen nixus benignitate, diabolicos conatus penitus contemnebat. Igitur nutu præpotentis Dei, in Iaponiam cursus dirigitur.

*Francisci co-
muni senti-
na demersus
ad interitu
iudicatur.*

*Nauarchi fi-
lia hauritur
fluctibus.*

*Diaboli infi-
dia ex occa-
sione.*

*Animi ma-
gnitudo ad-
uersus terro-
res demonis.*

gitur. In itinere duæ res acciderunt dignæ me-
moria. Emmanuel Sina vnus è Francisci comiti-
bus ingenti nauis iactatione prolapsus, in aper-
tam forte sentinam inciderat præceps. Nec ca-
sus longe ab exitio abfuit. Nam & alte cecide-
rat, & a capite demersus aliquamdiu hæferat in
sentina. Ergo omnium opinione mortuus ægrè
tandem extractus, paulo post diuino beneficio
& Francisci precibus viuus existit. magnum in
capite acceperat vulnus, sed plus timoris quam
periculi fuit, adhibita curatione, paucis diebus
conualuit. Mox casus alius ex alio, pari quidem
discrimine, sed dispari exitu. Dum Emmanuel
curatur, Nauarchi filiam confimilis agitatio nau-
igij excussit in mare. Cum nauis magno vento-
rum impetu ferretur, & atrox tempestas ingruer-
et, periclitanti nulla ratione potuit subueniri.
Quocirca sub parentis ipsius atque omnium ocu-
lis infelix puella insanis hauritur fluctibus. Tum
vero lugubris clamor barbaro ululatu, planctuq;
permistus exoritur, qui diem illum, noctem que
insequentem vniuersam tenuit. Et diabolus Xa-
uerio iampridem infestus non aliam aptiorem
eius opprimendi fore occasionem ratus, multi-
plices ei dolos intendit. Sciscitantibus ex Idolo
causam, cur Nauarchi filia interisset, fors exijt
si Emmanuel homo Christianus in sentina pe-
risset, puellam in mari non fuisse perituram.
Animaduertit illico Franciscus ea sorte se, ac
suos peti; & apud Nauarchum, nautasque
in inuidiam adduci; simulque sensit animum
suum identidem à terra illa bellua miris ten-
tari modis: sed diuina ope implorata, non mo-
do acerrimi hostis elusit insidias. sed etiam
immi-

imminens sibi ab Ethnicis periculum propulsavit. Nautarum ac Satanæ in illum concitatam rabiem nulla res compressit magis, quam eius animi magnitudo. Nec nullum ex illo certamine fructum cepit, suo enim periculo didicit, quam horribiles hominibus terrores Diabolus, occasionem, facultatemque nactus incutiat. Extat ea de re præclara quædam ad Goenses sociosepistola, cuius sententia est, Non aliam rationem ad Satanæ terricula eludenda certiozem reperiri, quam si tibi penitus diffidens maximeque confidens Deo, magno præsentique animo fractos bellæ illius impetus minasque contempnas; diuinoque præsidio subnixus summa vi obstes pauciori. Nihil quippe magis tali in re ac tempore timendum esse, quam Dei diffidentiam; cum satis constet hostem nobis nisi Dei permissu, nocere, ut maxime velit, nequaquam posse. Victis dæmonibus, noua Xauerio cum hominibus orta est pugna. Vbi ad Cantonium Sinarum portum ventum est, Nauarchus nautæque omnes, quoniam consultò iterum fortibus Idolo, haud læta reddebantur de Iaponica nauigatione responsa; iactis anchoris ibi prorsus hybernare destinabant. Id sentiens Xauerius, sibi ipse non defuit. Nauarchum primo suppliciter precari, ut staret promissis; inde cum preces nihil proficerent, à precibus ad minas versus pignorum damna proponere, Præfectique Malacensis, ac Lusitanorum, quibus fidem dedisset, metum iniicere. Itaque ille demum formidini obiectæ paulisper cedens, sublatis anchoris prouehi cepit. Sed non illi plus constantiæ fuit, quam fidei. Breui homo perfidiosus redijt ad ingenium. Et ea perfidia haud dubie morata foret

*Ratio eludendi
di terricula
diaboli.*

iter

Dei prouidentia indulget Xaue-rio.

iter Xauerij, nisi Nauarchi cūrsū diuina prouidentia Xauerio indulgens auertisset. Nauis secundo vento Cinceum Sinarum portum petebat, eum locum captura vt ibidem hyemaret, quōd æstas in exitu iam esset; cum repente nauicula occurrit oneratiæ, Cinceum portum prædonibus infestum esse denuntians. Nauarchus præsentī periculo territus collegit sese, & quid ageret secum cœpit cogitare. Cantonium portum repentī aduersus erat ventus, Iaponiam petenti secundus. Quocirca necessitate in rationem versa, tempestate obsequi statuit. Ita Nauarcho, nautis Diabolisq; inuitis, Iaponicum cūrsū tenere nauis coacta. ipso Assumptioni B. Mariæ sacro die in Iaponiam, multo magis Deo, ac Dei parente, quam vento, ac tempestate obsecundantibus, aliquando peruenit. Cumq; alios portus optatioris tenere nequiuisset, ad Cangoximam Pauli Iaponis patriam (quæ Vrbs est in regno Saxumæ) nauis appulsa est. Ibi sanè comiter a Pauli cognaris, & à reliquis incolis, etiam ab ipsis Magistratibus Franciscus cum socijs excipitur, eorumq. aduentus, cunctis nouos è Lusitania Sacerdotes (vt fit) non sine admiratione certatim uisentibus, celebratur.

HORA-

HORATII
 TVRSELLINI
 DE VITA
 FRANCISCI XAVERII.
 LIBER TERTIVS.

Iaponum mores religionesque co-
 gnoscit. Caput I.

IAPONIA ultimi Orientis re- *Iaponia de-*
 gio, extremę adiacet Asię. tota *scriptio.*
 insulis constat; modicis fretis,
 euripisque discreta. De eius ma-
 gnitudine sue ob perpetuos inte-
 stinorum bellorum tumultus, sue
 ob circumiacentium scopulorum, ac syrtium ter-
 rores, nihil dum satis comperti habemus. In lon-
 gitudinem millia passuum amplius DC. in latitu-
 dinem ubi plurimum XC. ubi minimum XXX.
 patere perhibetur. Spectat à Septentrione Scy-
 tas quos Tartaros vocamus, ab Occidente vergit
 ad Sinas, ab Oriente nouę Hispanię obuersa est,
 minus quingentorum millium interuallo. Abest
 ab Vibe Goa leucarum millia ferme duo. Conti-
 net omninò regna sex, & sexaginta; & (quod per-
 mirum est) vna tantum lingua vniuersa gens
 vtitur, haud sanè ad cognoscendum difficili. Iä-
 ponia autem omnis (quoniam tres sunt insulę
 magnitudine præcipuę) in partes diuiditur tres,
 quę ab insulis maioribus nominatę insularum
 mino-

minorum complures attributas habent. Harum partium longe maxima, eademq. ab India remotissima, proprio vocabulo Iapon dicitur, quæ reliquæ regioni nomen dedit. In ea tria, & quinquaginta regna sunt, & Meacus Vrbs olim Iaponiæ omnis, nunc plurimorum regnorum caput. Secundum Iaponem magnitudine, atque opibus præstat Ximus, Sinis proxima minimeq. distans ab India, regnis distincta nouem, in quibus Saxumanum est, quò Xauerium appulsum diximus. Tertia Insula inter has interiecta Xicus vocatur, regna continens omninò quatuor. Hæc autem omnis regio antiquitati penitus ignota, casu Lusitanis eò tempestate abreptis, decennio antequam eò veniret Xauerius, inuenta, conciliari commercio cæperat. Terra est perfrigida, imbri, niue, glacie horrida; multis locis montosa, ac sterilis; oryzæ magis ferax, quam tritici: Ceterum argenti Fodinis nobilis, ex quo Argentaria appellata est. Iaponica porrò gens si cum Indis conferatur colore alba, natura belliosissima, ceteras nationes nuper repertas virtute ac probitate longe antecedit. Xauerius igitur Cangoximæ (quæ vrbs est Saxumani regni præcipua) subsistens, prius quam Iaponum animos oppugnare aggrediretur, omnes sibi aditus lustrandos, moresq. eorum, ac religiones cognoscendas ratus est. De quibus cum quæreret, sic ferè comperiebat. Gentem omnem ingenio esse facilis, ac fermè a fraude abhorreti: auro, diuitijs, copijs haud quaquam affluere, verum (vt quo minus pecuniæ hoc minus ferme auaritiæ est) talium rerum studio minimè teneri. Nec aliud magis in contumeliam accipere, quam mercatura, aut arte aliam

rem

rem augere : Itaque eorum disciplinam paupertate magistra stare , sed ita vt paupertatem munditia, & cultus corporis tegat . Eosdem dignitatis eximiationisq. retinētes esse vt qui maxime ; ingenia priscis illis Romanis simillima dices . Omnes vulgo, etiam pueros armorum præcipuo studio duci : nec quicquam vulgò præter arma habere in delicijs . Ceterum (quod dictu audituq; incredibile sit) in tanta animorum ferocia armorumq; impunitate, à rixis temperari, armorum vsu ad bellum aduersus hostem reseruat. Quippe Iapones sui, atque iræ potentes, adeo sunt, vt e Stoica disciplina esse videantur . Monstriq. simile est apud ipsos, iurgās, iratus, altercans Iaponecum altero . Etenim ad iurgia, contentionesque vitandas, negotia grauia, & controuersa nūquam ipsimet, semper per internuntios agunt : idque non cum alienis solum, sed cū necessarijs, quoque obseruant domesticisque . Ita & ipsi æquitatem animi, & pacem cum alijs tuentur . Venatione delectantur in primis, nec carnem gustant nisi venatione quæsitam . à veruecina, suilla, bubula, vitulina nō minus abhorrent, quam nos à canina equinave . A lacte autem & caseo abstinent, simili vt nos à crudo sanguine . Gallinas & anseres alunt, non tam cibi, quam animi voluptatisq. causa . Itaque cum rarò carne, eaq. ferina vescantur; plerunque pisce, pomis, oleribus, oryza viuunt : temperantiq; beneficio commoda secundaque vtuntur valetudine . plerique ad extremam perueniunt ætatem : nisi vis aut casus aliquis obstet : vt vel hæc gens quæ tam bene viuunt paruo, documentum sit, naturam paucis esse contentam, etsi cupiditas nunquam expleatur . Adulteria apud eos

Iaponū moderatio in ira frenanda.

Iaponum frugalitas.

eos grauissime vindicantur. Ab alea ludisq; similibus penitus refugiunt, rati hisce rebus homines alieni cupidos fieri. A furtis verò ac latrocinijs tam longe absunt, nihil vt homine indignius iudicent. quocirca latrones in crucem, extremum suppliciorum, agunt. Munditiam in victu, in cultu corporis elegantiam, vrbانيتatis officia in congressibus, salutationibus, omniq; vitæ consuetudine non accuratius viri quam pueri, nobiles quam rustici colunt. Crederes in vna omnes pariter aula regia ad vrbانيتatem & elegantiam institutos. Verum tantis naturæ bonis insitum geneti malum superbia officit. Nationes ceteras præ se adeo contemnunt, vt arroganter vulgo & insolenter excipiant aduenas. Alioquin eis ad omnem honestatem (si qua vsquam gens) natis quodammodo, factisq; nihil magis, quam Euangelij lumen deest. Etenim omnes etiam rustici ingeniosi admodum sunt, auidiq; discendi, vt quidque maxime rationi congruere videtur, ita libentissime amplectuntur. Sermone de Deo potissimum, diuinisq; rebus arripiunt auide. Ad hæc litteris vulgo satis imbuti sunt, eòq; impensius ad Christianam disciplinam capeffendam apti. Hæc & alia multa, quæ ne longum faciam, prætermitto, cum de Iaponum ingenio ac moribus cognouisset Xauerius, de eorundem religionibus & Sacerdotibus quærens. hæc ferme reperit. Deorum numero eos maxime duci, quorum iuuentur ope. Itaque ab alijs Solem, Lunam ab alijs, alios ab alijs Deos coli. Haberi etiam nonnullos ex hominibus Deos adscitos ab Sinis, inter hos Xacam & Amidam. Ceterum eorum Sacerdotibus (Bonzios appellant) nihil flagitiosius esse,

*Iaponum
urbanitas.*

*Iaponum
Dij.*

*Bonzij Iapo-
num Sacer-
dotes.*

esse, nihil impurius; vt Diaboli administros facile agnoscas. Hos nefando præposteræ libidinis genere inuecto, lapsonum animis tantum; offudisse caliginis, vt ad tales impuritates cæci teterrimum nefas vulgò peccatum esse abnuant. Ergo haud dubia numinis ira, ex eo tempore illorum ciuitates (regibus popularibusque pariter contactis scelere, ac velut iniecta rabie temere ruentibus ad arma) tumultuantes intestinis odijs bellisque perpetuo conflctantur; vt ad tantam obscœnitatem fugiendam aliquando aperiant oculos. Interim Bonzijs ne peccandi materia desit, optimates suos liberos, oues scilicet lupis, committunt traduntque in disciplinam. Bonziorum Bonziarumq. plurima cœnobia, variusque (similiter vt apud nos cœnobitarum) vestitus, Diabolo Christi Ecclesiam æmulante. Etsi autem æque omnes Bonziji impuri haud falso habentur, tamen adeo tutatur eos siue religio sacrorum, siue eximia de illorum abstinentia opinio; vt insuper apud plebem iuxta, proceresque maximo in honore habeantur: quippe quos carne, pisce, vino penitus abstinere: oleribus modo, atque oryza victitare, ac semel dumtaxat in die cibum capere gloriosius, quam verius fama ferat.

Cangoxima complures Christo parit.

Caput II.

His cognitis Franciscus primum sibi ipse (id quod res monebat) ab ineticæ arctioris legis impo-

imponendam ratus, etiam parcius duriusq. viuebat, quam Bonziji viuere dicebantur: utique cum non modo rerum inopia illum, verum etiam penitus diuersus exciperet cibus; famesq. ac necessitas consuetam victus rationem, palatumq. ipsum mutare quodammodo cogeret. Nam pro pane oryza, pro obsonio pomis fere & herbis baro quodam modo conditis trahebat vitam.

*Francisci
summa frugalitas in
Iaponia.*

Quod ille nouum frugalitatis genus pro sua animorum fame libenter arripuit, utpote cuius cibus esset facere voluntatem eius, qui se misisset. Et magnam habere se dicebat Iaponicę gratiã, quod conuiuio quoque ab incolis adhibitus, delitijs omnino carebat ijs, quarum dulcedine decepti mortales voluptati magis, quam necessitati seruiant, obruentes potius vires quam recreantes. Itaque ipsa ciborum condimentorumq. insolentia maiorem illi prescribat temperantiam. Neque tamen iccirco minus ei virium, quam antea fuit, non alibi melius quam in Iaponia valuit; adeo vires, ac valetudinem non minuit, sed auget frugalitas. Ceterum haud paulo plus negotij fuit in lingua, quam in palato assuefaciendo. Iaponicum sermonem quanquam natura haud sanę difficilę, tamen studia Iaponum ad summam difficultatem perduxerant. Nihil iam illa lingua copiosius est, nihil religiosius. Ad varias rerum notiones varię significandas permagnam habet verborum idem significantium syluam, & in hisce vsurpandis elegantiam quãdam, & quasi saporem vernaculum; ut non temerę quęlibet assumantur vocabula, sed (ut alia grandiora, alia humiliora sunt) ad rerum personarumq. accommodentur decorum. Atque etiam (quod permirũ est) longe aliter loquuntur,

*Iaponicus
sermo.*

ac scri.

ac scribunt: sermo alius virorum est, alius mulierum: aliis litterarum notis epistolæ, alijs libri conscribantur. Quæ copia varietasque tum loquendum scribendi ad perdiscendum, multum & operæ requirit & temporis. Nec licet cuiquam vrbano in hoc genere esse negligenti. Si quid enim ab eorum ratione deflectas, tanquam homo imperitus, aut dissolutus ludibrio sis, haud secus quam apud nos, qui in latina lingua, barbaris odiosisque verbis aures offendunt delicatas. Franciscus igitur Iaponum linguam utcumque sibi addiscendam existimans, cum capita Christianæ religionis a Paulo Iaponæ litteris mandanda curaret, in magnas incidit salebras. Paulus quippe homo idiota, nihilo melior interpretis erat, quam magister. Et quantum plus etiam eniteretur quam poterat, minus tamen efficiebat quam res postulabat. Nam capita illa adeo perperam interpretabatur, ut oratio neutiquam cohæreret: ita porro scribebat imperite, ut eius scripta ab Iaponibus litteratis legi non possent sine risu. At Xauerius, ut erat animi semper difficultatibus obluctantis, irrisiones hominum contemnens, ubi eorum salus ageretur, negotium vrgere perseueravit. Quocirca agens utcumque poterat cum populo, vitæ sanctitate ac diuino quodam ardore animi consequebatur, ut plus ipse per se proficeret; quam per Paulum aut alium quempiam interpretem. Ad rei religionisque nouitatem indigenæ frequentes concurrerant, partim aduenas habitu ac moribus omnino ab ipsis discrepantes uisendi studio, partim etiam explorandi quid tandè religionis afferrent. Sed quoniam eos linguæ infœcitia non animi sensa explicare, non percontantibus satisfacere sine-

N bar,

bat, alij hæsitantiam eorum irridere, alij peregrinum vestitum ac mores illudere, alij denique miserari aduenarum uicem, rati uiros ex alio terrarum orbe nouæ religionis inuehendæ gratia, usque in Iaponiam profectos, nec stultos esse oportere, nec nullius momenti res afferre. Ita aliam aliis sermonis materiam dantes, excitatis ad nouam religionem cognoscendam animis, non nihil proficiebant. Inter hæc. Paulus Iapõ rebus suis cõpositis, mira culo esse cõperat popularibus suis, quippe qui peragrata India, multa sane mira & illis inaudita narraret. Ergo ad Regulum XV. ab oppido passuum millibus salutandi causa profectus, benigne ab eo accipitur post mutuas gratulationes, Regulus multa de rebus Indicis, de Lusitanorum opibus, moribusque sciscitatur. Quibus expositis, Paulus tabulam egregie pictã profert aduectam ex India, in qua B. Mariæ, pueriq; I E S V in matris gremio sedentis imago erat. Hanc cum Paulus pauca præfatus de Christianorum religionibus ostenderet Regulo, protinus ille venerabundus submittit genua, idemque cæteros qui aderant facere iubet. Ceterum ultra imaginis venerationem progressus non est. At Reguli mater tabulæ specie capta, eius expetiit exemplum. Sed pio mulieris studio artifex desuit. Eandem cupido subinde incessit Christianæ legis cognoscendæ. Igitur postulauit, ut eius capita Iaponicis litteris sibi traderentur. Paruit quidem mulieri Paulus, sed illa Deo haud quaquam paruit. Itaque ille irrito incepto reuertit Cãgox imam. Feliciusque multo operam posuit domi quam foris. Quippe homo pius atque impiger siue Xauerij instinctu, siue sua sponte domesticos excollere

*B. Mariæ
imaginem
Iaponiæ regu-
lus supplex
ueneratur.*

lere aggressus, propinquos, affines, necessarios noctu'diuque docere, hortari, monere nunc singulos, nunc vniuersos non destitit prius, quã eorum plerosque ad Christi perpulit fidem. Itaque breui eius coniux, filia, multiq; præerea cognati tum viri, tum feminæ instituti sunt, baptismoque expiati, populo haud quaquam illorum consilium factumque improbante. Xauerius porro haud dubius populi studia Bonziorum auctoritate niti: proinde ea euerfa, omnia sibi in expedito fore; primum omnium Bonziorum nomẽ quasi arcem superstitionis, sibi expugnandum existimauit. Opportune igitur Bonziorum antistitem nactus (Ninxit, ipsorum lingua appellatur, non ætate solum ac dignitate, sed etiam eruditionis fama inter omnes eminens) comiter in eius familiaritatem insinuauit se. Inde alium ex alio sermonem serens; paulatim cum illo de religione congedi cœpit. eumq; tum in alijs, tum in certamine de immortalitate animorum parum sibi constantem reperit, sed (ut in utramque partem impulsus lababat) sæpe nutantem. Is tamen uel ingenio, vel comitate Xauerij captus magno eum honore coluit. Et ceteri Bonziji Ninxitis exemplo incitati, consuetudinem Xauerij ambiciosius quam auidijs expetebant; Nec aliud magis in illo admirabantur, quam animi magnitudinem, quippe cum religionis dumtaxat causa, tam longinqua ac periculosa nauigatione inde usque ab Lusitania totum ferme Oceanum emensus in ultimas oras penetrasset. Illud autem summa patiter admiratione, ac uoluptate audiebãt, pie Christum sancteque colentibus beatitudinem propositam esse in cœlo sempiternam. Ita Bonzijs par-

*Paulo Iap-
nis studium
propaganda
Christiana
fidei*

*Bonziorum
Ninxit sine
Antistes.*

tim conciliatis, partim conuictis, res in procliui videbatur esse. Sed quoniam cum populo sine interprete agere non poterat, conatum eius scilicet thorabatur ignoratio linguæ vernaculæ. Quo circa de tot animorum periclitantium salute sollicitus Iaponicæ linguæ iam degustata rudimenta celeriter deuorat. Inde ut liberius ageret cum populo, aditum sibi quærit ad Regem. Et ad eam ré egregiam illi operam Paulus Iapon dedit. Namque is Cágoximanum Regem auidum amicitia commercijque Lusitanorum haud ægre perpulit, ut Francisco, eiusque socijs, quippe apud Lusitanos auctoritate plurimum pollentibus impensius faueret. Franciscus ergo Rege deinde adito, præparatas nactus aures, nullo negotio eum adduxit, vt Christianæ religionis suscipiendæ veniã suis popularibus daret. Facta potestate, Bonzj duo, alijque Iapones complures ad Christi fidem sunt adiuncti. Paucorum mensium spatio ciues amplius centum, libentibus quidem propinquis, Christiani facti. Quos interiore cura instituens Xauerius, cum Iaponicas literarum notas verbis, vt diximus, difficiliore non dum teneret, nostratibusque literis consignata ipsemet tradebat. Neophytis de scripto pronuntians. Inde ex Neophytorum numero nonnullos in Indiam destinauit, ingenuis disciplinis in Goano Collegio instruendos, vt bonis deinde artibus ac moribus exculti, suis popularibus plus non solum admirationis, sed etiam opis afferrent.

De

De Antonij Criminalis martyrio cognoscit.
Cap. III.

LÆTVM rei Christianæ successu Xauerium
 haud leui dolore affecerunt litteræ eisdem
 fere diebus ad eum ex India perlata, ex quibus
 de Antonij Criminalis morte cognouit. Is (ut su-
 pra ostendimus) Comorino promontorio a Fran-
 cisco præpositus, re Christiana per quadrienniū
 præclare gesta, anno M. D. XLIX. haud mul-
 to prius, quam in Iaponiā appulit Xauerius, mar-
 tyrij decus, laborum suorum præmium adeptus
 est. Nam cum magna Badagarum manus Chri-
 stianæ religionis odio accensa ex finitimo regno
 Bishagæ Comorinensem populabundā inuasisset
 oram, Christiani ut in re trepida, cæta protinus
 & vicis deserere: ad naues Lusitanorum, quæ tū
 forte aderant, pro se quisque confugere cœperūt.
 Ibi in maximo puerorum ac mulierum tumultu,
 Antonius multis simul anxius curis, hortabū dus
 fugam trepidantibus expedire, instare cunctanti-
 bus, imbecillis opem ferre. Inter hæc aduentan-
 te hoste, veritus ne forte Neophytorum aliquos
 a barbaris interceptos tormentorum acerbitas a
 Christi fide abstraheret, statuit, si res posceret,
 bonus pastor animam suam dare pro ouibus suis.
 Inuitabatur a Lusitanis in sua nauigia ut præfens
 periculum effugeret, sed ille sui oblitus, suorum
 consulebat saluti, pueros maxime ac mulieres
 quorum imbecillitas propior periculo erat, in tu-
 rum recipere festinans, ita dum alios a Saraceno
 crudelitate uindicat, ipse interuentu hostiū
 interclusus a nauibus, in præcursores incidit.

Io. II.

Antonij Cri-
minalis mar-
tyrium.

198. *FRANC. XAVERII*

Tum ille Dei amore ardens, æternæque magis, quam huius vitæ memor positus humi genibus, tollensque manus in cælum incredibili fortitudine offert se neci. Neque hostium sæuitia eius virtuti defuit. Tribus hastis transfixus mortem occubuit. Fertur, cum grauius vulneratus spoliaretur, ipse in veste detrahenda, prædones illos vitroiuuise, ne vestis tenacior esset quam vitæ. Hic nuntius varie (quod necesse fuit) animum affecit Xauerij. Nam & tali se adiutore priuatum doluit, & tanto eiusdem bono, velut pariter decoris sibi quoque destinati pignore; mire lætaturus est. Itaque lacrimis simul & laudibus spoliatis tam memorabilem sancti uiri mortem profectus, sperare cœpit agrum illum martyris rigatum sanguine, uberioris indies fœtus editurum. Nec Xauerij spem rei deinde sefellit euentus. Ex eo tempore nusquam extitit maior, quam in ora Comorinensi Christianorum copia; adeo multi subinde Neophyti prodierunt non facilitate magis, quam pietate præstantes.

Rei Christiana cursu Cangoxima impedito Firandi & Amangucij Euangelium prædicat.
Cap. III.

DISPAR in simili causa Cangoximanæ ciuitatis Franciscique conditio fuit; Cū enim is martyrij audis autoritatem obtriuisset Bonziorum, iamque læta Neophytorum seges niteret, subito procella a Bonzijs concitata rei Christianæ ingentem intulit calamitatem, quæ Xauerio grauior omni martyrio accidit. Multi iam celsis numinis instinctu christiana susceperant sacra

cra: plures ad Christi religionem perfecta ueritas pelliciebat; cum euangelij cursum (id quod tanto ante Franciscus prouiderat) Bonzij auerterunt. Nam Christiana religione inducta, cuius incrementum eos sefellerat, Deorum religionē, suamque autoritatem ad ludibrium recedisse intuentes, eniuero flagrare ira, odio furere cœperunt. Ergo non magis dolore quam Diabolo stimulante, ad Regem frequentes coeunt, graui ter sane seuereque illi denuntiantes. Videret etiam atque etiam quid ageret; dum integra res esset, suæ communique prospiceret saluti, si suos populares peregrinas religiones suscipere pateretur, profecto Deos patrios passim ludibrio futuros. quibus iratis, cui dubium esse, quin Cangoxima, regnumque eius uniuersum breui euerendum foret? An uero non uideret Christianam religionem Iaponicæ penitus aduersari, tâtumque de illa demi quotidie, quantum Christianæ accederet? An ignoraret acerbissimum patrijs Dijs inurere dolorem, quicumque patria sacra postferret peregrinis? leuiorem culpam esse peccantis populi, quam Regis in peccato alieno conuiuentis, cælestes iras mora fieri acriores. Iaponicæ quippe religionis conditores haud dubie pro tanta contumelia debitas de Cangoximanis expectituros pœnas, & paucorum impietatem Regi, regnoque exitio futuram. Quare si quis ei patriarum cerimoniarum, si quis Deorum respectus memoriae esset, eorum uel gratiam spectaret, uel formidaret irâ. Hac Bonziorum oratione ille perterritus & simul commercij Lusitanorum spe frustratus, protinus cum uinculorum mortisque minis edicit, atque interdicit, ut omnes

*Bonzij cursum Euan-
gelij auer-
tunt.*

patriam retineant religionem : neu quisquam in posterum Christianis mysterijs initietur . At Xaverius meliora quotidie sperans cum summa cura excolebat Neophytos; quod ab ea re otij erat, ex consuetudine sua tribuebat Deo, quo cum magis, quàm cum hominibus versabatur, diuinum colloquium non tantum virtutis hortamentum sed laboris etiam solatium ratus . Itaque grauissima famis & frigoris incommoda aliasque maximas difficultates homo peregrinus in barbara, & infesta ciuitate, mira æquitate animi pertulit . Ceterum anno in hisce laboribus, & ærumnis circumactò, cum penitus obseptum Euangelio iter Cangoximæ cerneret, demigrare statuit aliò . Neophytis ergo valere iussis, Paulo eorum tutelam reliquit, ipse Cosmo Turriano, & Ioanne Fernando comitantibus, noua erectus spe, in Figuenum regnum, quo iter Lusitani auerterant, petere intendit. Incredibile dictu est, noui Christiani in Francisci digressu quantum profuderint lacrymarum . quippe illum cum alijs nominibus, tum verò ob egregiam eius sanctitatem eximie carum habebant omnes . Quocirca flentes, eumq; magistrum, ducem, patrem cõsulis appellâtes vocibus, pro se quisq; immortales abeũti egere grates, quòd eis tâto suo labore æternæ salutis monstrasset viam. Figuenum regnum est in altera Iaponiæ parte, quam Ximum appellari docuimus, Ad huius regni oppidum (Firando nomẽ est) millibus passuũ à Cangoxima circiter cccc. progressus Xaverius, benigne a Lusitanis, et eorum instinctu, etiam ab Rege excipitur; apud quem dies aliquot diuersatus, oppidanos facile centum ad Christi fidem . cultumque traduxit.

Et

Regnum Figuenum.

Firandum oppidum.

Et quanquam eum operæ apud Lusitanos & Firandenses positæ haudquaquam pœnitebat (plures quippe Firandi paucis diebus, quam Cangoximæ multis mensibus ad Christi adiunxerat gregem) tamen maiora mente complexus Cosmo Turriano Neophytos committit, ipse cum Ioanne Fernando in Iaponem insulam trajicit Meacum petiturus. Verum edoctus à locorum peritis, Amangutium oppidum satis celebre in via esse, confestim eò Amangutiani Regis animum ac sensus tentandi explorandiq. studio pergit. Oppidum est maritimum in præcipua illa Iaponiæ parte, quam Iaponē proprie vocari diximus, Amangutium, imprimis amplum, ac nobile, quippe sedes Amagutiani Regis, qui opibus præpotens, cum Meacensi Rege omnium maximo de imperio dimicat. Id oppidum gentis more testis ligneis constat: Familiarum millia amplectitur circiter decem. Abesse dicitur à Firando millia passuum ferme CCC. Huc igitur cum venisset Xaverius reperit nobiles viros permultos, pluresq; è plebe avidos cognoscendæ Christianæ religionis, de qua multa rumore ac fama dudum acceperant. Itaque in compitis ac triuijs bis in die de scripto (nondum enim linguam Iaponicam probe norat) Euangelium diuulgare instituit magna hominum frequentia, concursuque. Ceterum sermonem de diuina lege, non æquè prospere omnium excipiebant aures, multi audiebant sanè libenter: plures contra repudiabant penitus: nonnulli etiam procacius irridebant. Quocirca per vias euntem deinde Xaverium velut insanū magna puerorum, vltimæq; fortis hominum turba prosequiebantur illudentes, atque ea quæ audierant

Amangutium oppidum.

Xaverius velut insanus exagitur.

dierant Christianorum mysteria legesq; nominatim per iocum ac ludibrium inculcantes. Quæ ille omnia non tam contumeliam, quam contumeliæ causam intuens, æquo lætoq; ferebat animo. Ita plus ferendo, quam dicendo profecit. Nam auditorum prudentiores eum minimè factum esse intelligentes, egregiam eiusdem in tot probris verborumque contumelijs, patientiam, æquitatemq; animi admirabantur, vtrique cum eundem audirent inde vsque ab Europa in Iaponiam, dumtaxat nouæ religionis tradendæ studio, traiecisse. Ad vltimum peregrina virtus miraculo esse, & multorum sermonibus, ac studijs celebrari, colique. Ergo Dynastæ plures diligentius exploraturi quid tandem religionis ex alio aduexisset orbe, eum domum suam accersabant, suapte sponte pollicentes, si religiones quas afferret, ipsis probauisset, haud dubie patrijs prælaturos. Sed nimirum id opus non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei, eadem res aliter ab alijs, à plerisque autem auribus magis, quam animis admissæ. Post dies aliquot in comitis, & priuatorum ædibus non sine fructu consumptos, ad Regem eius accersitu venit. Percontanti genus causamq. sui in Iaponiam aduentus, respondet se natione Hispanum eò diuinæ legis prædicandæ causa venisse, de ipsorum salute sollicitum: Neminem quippe saluum esse posse, qui non Deum huius vnïuersitatis opificem, ac IESVM vnicum Dei Filium omnium gentiũ Saluatorem agnosceret, eiusq; cælestem salutaremq; legem impensius custodiret. Iussus ergo ab Rege protinus eam legem explicare, morem illi gessit haud inuictus; bonamq; sui libri recitauit partẽ.

Audi-

*A Dynastiis
domum ac-
cersitur.*

*Regi Euan-
gelium præ-
dicat.*

Auditus est horam circiter attente sanè ac diligèter. Sed Rex barbarus audiendis rebus cælestibus, quam gerendis aptior, audita neglexit. Xaverius inde ad concionandi munus reuersus (vt paulatim consuetudo homines quamuis feroces mitigat mollitque) æquioribus populi animis secundioribusq; concionibus est vsus. Complures iam egregia Christi facta cupide audiebant. Vbi verò ad acerbissimos eius cruciatus indignissimamq. necem ventum erat, lacrimis temperare non poterant. adeo etiam barbaris miseranda videbatur. Misericordia religioni aperuit viam. Nonnulliq; Christo aggregari cœpti. Verū Franciscus haud operæ pretium ratus in ea Vrbe versari diutius, Meacum pergere decreuit ea mente, vt à Meacensi Rege qui propter imperij magnitudinem, Magnus Rex dicitur, veniam diuulgandi peteret Euangelij. Meacum quippe Urbem totius Iaponis longe clarissimam sciebat esse ac Gymnasio maxime inclytam. De cuius magnitudine Urbis, celebritate Collegiorum, cœnobiorumque multitudine in ipso itinere adeo multa cognorat, vt ei in animo fuerit rectè contendere Meacum. Sed Deo Cangoximani fauente, Cangoximam, vt supra diximus, nauis appulsa est, vbi spes Christianæ rei bene gerendæ diutius quam fructuosius eum retinuerat. Meacum igitur iturus, dedit se in viam duobus comitibus Ioanne Fernando è Societate, & Bernardo Iapone Neophyto antiquæ probitatis viro, qui Cangoximæ ad Christi fidem accesserat primus.

Ethnici audiendo Christi cruciatus lacrymantur.

Magnus Rex Meacensis.

Meacum

Meacum magno labore contendit.
Caput V.

MEACUS vrbs in media ferme insula sita est ve-
 lut Iaponis umbilicus. Distat ab Amangu-
 cio, quod in primo insulæ aditu est positum, re-
 cta quidem regione passuum millia non amplius
 C. Sed anfractus maximi æstuariorum ac mon-
 tium intercedunt. Eò iter intendit Xaverius an-
 no post Christum natum M D L. mense Octo-
 bri, quo mense in Iapone ingruit frigus. Erat
 tum iter illud nõ modo saxis asperum, sed etiam
 perpetuis obstitum niubus, quas acri gelu vis hye-
 mis adstrinxerat. Quocirca passim in sylvis con-
 cretæ ex niue glacieq; quasi trabes ex arboribus
 pendebant, pestem acque exitium viatoribus mi-
 nitantes. Accedebant bellorum, quibus tota re-
 gio ardebat, haud leuia pericula: crebra etiam
 latrocinia, quibus itinera erant infesta. Franci-
 scus tamen omnium rerum præterquam diuinæ
 prouidentia salutisq; animorum immemor iter
 adeo longinquum ac periculosum alienissimo an-
 ni tempore suscepit. Ceterum vt certum aliquem
 talis viæ haberet ducem, equiti indigenæ Mea-
 cum petenti famulum semet adiuuaxit, seruitu-
 tem quoque pro Christo sibi decoram ratus. Do-
 mini ergo equitantis sarcinulam, præter suum
 Missæ instrumentum, cursitans gestabat hume-
 ris. herus quippe, cursus magis quam itineris
 modo, concitabat equum per obnoxia latroni-
 bus loca. Et Franciscus pedibus ferme ibat
 nudis, quod ritui amnesque vado transeundi se
 passim offerrent. Itaque sæpenumero pedibus
 ex niuis,

*Xaverius e-
 quiti famu-
 lum se ad-
 iungit.*

*Meacensis iti-
 neris labores
 & arumna.*

ex niuis, & algoris iniuria intumescensibus gra-
uiter laborabat. crebro etiam cursu, & sarcina-
rum gestatione fatigatus, glacie, aut asperita-
te viæ fallente vestigia, corruebat. Quæ ille
omnia non æquo solum, sed etiam intento in
Deum, & à sensibus alienato superabat ani-
mo. Quippe tanta erat vis cælestis contempla-
tionis, vt victis dulcedine sensibus, subinde
in vepres indueret se, ad lapides offenseret pe-
des, laceraretque sine vlllo prorsus sensu dolo-
ris. Næc verò noctis conditio melior, quam
diei, sæpe de nocte imbris madefactus, frige
confectus ac fame, ad diuersorium venie-
bat, vbi humana ærumnarum subsidia, solatiaque
suppetere nulla. Argumento est quod toto
illo itinere, oryza, eaque emendicata vitam
toleravit, non minore alimentorum inopia,
quam corporis vexatione procedens. Tantas
hæc itineris æumnas insolentia exasperabat
gentis. Iapones vt elato sunt, celsoque animo
peregrinum hominem Iaponicæ elegantia, ac
moris ignarum, eundemque sui contemptorem
exagitabant velut stolidum, fatuumque. Quo-
circa in oppidis ac pagis, quæ transibat, in na-
uigijs, quibus vehebatur, in vijs passim ac di-
uersorij omnium erat ludibrium. At ille hil-
ariter non modo patienter cuncta perferebat,
cum Apostolo stultus propter Christum, & om-
nium peripsema esse gestiens. Mensibus in iti-
nere duobus exactis, demum innumerabilibus
terra marique perfunctus malis, Meacum Dei
benignitate saluus & incolamis peruenit. Mea-
cus Vrbs est regia Iaponiæ totius longe maxi-
ma, ac celeberrima. Ea cum floreret (si famæ
liber

*Xauerius e-
xagitur
ut stolidus.*

*Meacus vrbs
maxima &
celeberrima*

liber credere) rectorū prope CC. millibus frequē tabatur; sed crebris vastata bellis, populationibus, incendijs, prope dimidio minor euasit. Sanè murorum circuitus, vrbisque vastitas ea est, quæ veram esse ostendat vetustatis famam. Cum eò venit Xauerius, domorum habebat facile centum millia. Meaci Academia est percelebris; collegia discipulorum quinque præcipua: Cænobia verò innumera virorum mulierumque. Itaque maxima seges ac materia conuersionis offerri videbatur. Verum (quæ sunt occulta. Dei consilia) ea spes prorsus irrita atque inanis fuit. Meacum vt venit, intentus in occasionem Regis adeundi, petendique ab eo vt faceret Euangelij in suo regno pronunciandi potestatem, ad Regiam dies aliquot frustra expectauit. Iaponicæ quippe consuetudinis vrbanitatisque inciticia, vulgaris & obsoleta vestis, Christianæ vitæ simplicitas eum cohorti regis eludendū præbebant.

*Xauerius a
cohorte re-
gin eluditur*

*Lapidibus
appetit.*

Itaque adeo obstructos omnes ad Regem inuenit aditus, vt nunquam omninò eum adire licuerit: Ergo cum interim comperisset, ceteros Dynastas, Meacensis Regis maiestate obsolescente, nequaquam illi dicto audientes esse; mutato con filio cura; impetrandi regij diplomatis omiffa, tentare Meacenses cœpit, quo tandem animo Christianam acciperent legem. Reperit ciuitatem omnem sollicitam expectatione, suspensam metu bellorum ingruentium. Itaque auersis auribus animisq; omnium, tempus terebat. Vltrò etiam in compitis ad circumfusam multitudinem verba faciens (quod idem illi in alijs quoque oppidis acciderat) à pueris ac fece plebis passim obsoletis calceis, aut etiam lapidibus petebatur,

petebatur, exigebaturque. adeo nihil salutare non modo ad animos, sed ne ad aures quidem admittebat obstinata superstitio. Et ille quidem ibat gaudens quod dignus habitus esset pro nomine IESV contumeliam pati. Demum vt per- Act. 5.
spexit nec pacatam esse ciuitatem, & ab Euangelio prorsus alienam: Enimuerò doluit sibi post tantos itineris labores, re infecta nulloque cum manipulo ex tanta segete discedendum: sed tota re diuinæ voluntati, prouidentiaque permisa, Amangucium remigrat, illa se cogitatione consolans, præclarum esse pro CHRISTO, magna non solum agere, sed etiam pati.

*A Mangucij Rege muneribus conciliato
complures Christianos facit.*

Copus VI.

A Mangucium igitur pari ferè labore & incommodo, atque inde Meacum ierat, reuersus, extemplo statuit Regem conuenire, eiq; à Præfeto Indiæ, Episcopoque Goano litteras ac dona, quæ Firandi reliquerat, tradere. Hæc ille munera Meacensi Regi qui totius Iaponiæ maximus ferebatur, destinarat animo. Ceterùm ubi animaduertit illum precario iam regnantem non tam imperio magnum esse, quam nomine, Regem autem Amangucij opibus pollere; mutata voluntate, huic danda censuit, ratus eum sibi potissimum donis cõciliandum, qui rem Christianam auctoritate iuuare plurimùm posset. Itaque Firandû celeriter regressus, nouâ Regis adeûdi rationem, quam

*Splendore
vestis aditū
sibi facit ad
Regem.*

quam subiecerat necessitas, init. Iam vñs eum docuerat, ab Iaponibus, communi mortalium vitio, homines specie cultuque corporis æstima-ri: pannosos vero uix hominum numero haberi: Perinde ac si viri decus vestitus magis, quam virtus foret. Quocirca Christianæ paupertatis studium, quod ad gratiam regum iter obsepi- ret, rei Christianæ obesse cernens, consilio non abhorrenti ab eius ingenio, qui omnia omnibus fieret, vt omnes Christo lucrifaceret, obsoleta veste deposita, vestitus elegantiam assumere sta- tuit; & splendore vestis oculos speciosa magis quam vera bona spectantium, capere; vt eor- um deinde animis lucem offerret ueritatis. Ergo Amangucium cum remeasset splendida in ueite, duobus tribusve famulis comitantibus adijt Regem. Et consilium comprobauit euen- tus. Protinus ab asseclis ad Regem introductus, ab eo sanè benigne comiterque excipitur. Pau- ca præfatus, à Prorege Indiæ, & Goano Episco- po litteras amicitix obsides, peregrina munera amicitix pignora, atque in his monochordum, & horologium Regi tradit, non tam pretio, quam nouitate, & admiratione artificij grata il- lis locis, & accepta. Rex igitur litteris, donif- que Lusitanorum mire lætus, magnum argenti aurique pondus Xaueio inuicem elargitur. At ille memor se non mercatorem esse, sed Sacerdo- tem, remisissis quæ offerebantur, Regem precari- enixè institit, ut diuinæ legis in sua ditione sibi promulgandæ, suis popularibus accipiendæ po- restatem regio faceret edicto: hoc dono nul- lum sibi, nullum Lusitanis dari optatius posse. Itaque Rex tantam abstinentiam admiratus aspernan-

*Dona Regi
offert.*

*Regis dona
repudiat.*

aspersantis quod alij per ingentia fretorum, terrarumque pericula peterent, non dubitauit eius religioni fauere, cuius suspiceret uirtutem. Extemplo igitur per omnes vrbs vias pronuntiare præcones iubet; Placere Regi Christianam Religio *Edictum regum pro religione Christiana.* nem proponi suis popularibus, vt quicumq; uel lent, fieret, Christiani. Proinde ne quisquam Lusitanos Sacerdotes factò verboue læderet, neu cui quam patria sacra deferuisse fraudi foret, probro ue. Insuper ut cum potestate facultatem daret, Xauerio inane Bonziorum cœnobium ad habitandum attribuit. Ea res & nomen Francisco, & religioni existimationem conciliauit. Ergo permulti cognoscendæ nouæ religionis auidi, ad eū audiendum confluebant. Nec illorum studijs dederat Xauerius, aliquam iam ipsorum linguæ facultatem nactus. Bis in die concionem ad populum habebat, magna semper ciuium frequentia. Vbi perorauerat, aliquantisper cum auditoribus de rebus pro suggestu expositis disceptabat. Aut enim interrogantibus respondendum erat, aut ipsi inuicem interrogandi. Id certamen, alijs super alios vrgentibus, plerunque ad multam noctem tenebat, vix vt esset corporis curandi locus. Nec alia res maiori erat impedimento quàm Iaponicæ linguæ incitia. Quippe identidem, cum insolens aliquod verbum fastidiosas delicatasque eorum offendisset aures, Francisci infantia risui erat. Itaque non deerant qui risus captandi causa quæstionibus eum onerarent. Ceterum is orationis spiritus, ea vitæ ac religionis sanctitas, tamq; a Bonziorum vita doctrinaque discrepans eminebat, ut quod dicta non poterant, ostenderent facta. Quocirca Iapones ingeniosos utique

& obsequentes rationi haud fallebat; quam consentanea essent illa, ut cunq̄ue dicerentur. Conueniebant multi è cœnobijs Bonziji, Bonziæq; , plures etiam è nobilitate , è plebe verò quam plurimi . Assidue referta erat domus omnium ordinum hominibus; ac sæpe aduentantium capere nequebat multitudinem . Interrogationes adeo multæ fuerunt, ac variæ, ut discussa demum errorum caligine, ac luce veritatis oborta , non pauci ex Franciscæ responsis perspicerent , leges suorum Deorum inanes, ac falsas; diuinam autem ueram esse solidamque . Nec in suscipienda vera religione , quàm in excutienda segriores fuerunt. Diebus aliquot in percontando respondendoque consumptis, plures Christiani fieri; primi autem omnium ij, quorum præcipuè peruicacia Xauerio in concionibus certaminibusque obstiterat, Deo pertinaciam in facilitatem vertente .

*Fernandi
virtus.
Iaponis eius
insulam info-
lentia.*

Quamquam primum decus non doctrinæ fuit , sed patientiæ . Fernando Francisci socio in triuio concionante ad plebem, Iapon forte quidam præteriens ad concionem accessit. Inde , ut erat homo insolens, prodit in medium , & collectam in ore saluam in concionantis os conijcit; eâ ille contumeliam adeo patienter tulit, ut nihil omnino commotus , absterfa linteo facie , institutum pertexeret sermonem . Tantæ patientiæ miraculo motus quidam è concione , in animum induxit suum , a viris tanta uirtute præditis non posse religionem , nisi sanctam afferri . Itaque domum ad Franciscum uenit , instituitur , ac primus omnium baptizatur . Huius exemplum alij deinceps sequuti . Inter hos Laurentius quidam luscus tantum animo diuinæ lucis acce-

*Patientia
miraculo Ia-
pon conuertitur.*

*Laurentius
Luscus con-
cionatore egre-
gius.*

accepit, ut nuntio rebus humanis remisso, totum se Deo consecraret, magno cum Iaponiæ emolumento. Is namque in Societatem à Xauerio adscriptus, egregius deinde concionator exiit: populariumque suorum quam plurimos ad lumen adduxit; Euangelij. Baptismate deinde lustrati honesti homines multi, qui summa Francisco familiaritate deuincti tantopere ei gratificari studebant, nunquam ut satisfacerent sibi. Quocirca de Iaponum sectis, ac religionibus ab illo interrogati, impensius etiam quam rogabantur omnia prodebant.

Cognitis Iaponum sectis complures eorum conuertit.

Cap. VII.

EX his igitur ille longe accuratius quam antea Iaponicas religiones, disciplinasque cognouit; sectas uigere in Iaponia tum virorum tum feminarum omnino nouem; liberum cuique esse quam velit, sequi. Itaque, euenire ut in iisdem sæpe relictis, quot capita tot pene sint disciplinæ, domesticique inter se contendant, suam quisque alij præferre conantes. Ex hisce sectis nullam de mundi, animorumque procreatione quicquam tradere. Nimirum iccirco, quod nullum horum esse principium consentiant vniuersæ. Inter omnes conuenire post hanc vitam sedes esse animorum duas, damnatorum vnam, alteram beatorum. Ceterum quale tandem sit beatorum domicilium, cuius imperio animæ detrudantur ad inferos, docere neminem; Tantum quasdam decantare fa-

Xaca et Amida Iaponum Dij. Xaca & Amida principes numerentur : eos propter aliorum salutem grauissimas vltro subijsse pœnas, maximeque diuturnas. Harum sectarum alias trecenis, quingenis alias præceptis contineri ; Omnes tamen quinque tantum leges ad salutem necessarias ducere, quibus caueatur ; Ne hominem occidant ; neu animal ullum occisum comedant, neu furentur, neu mœchi mendacesque sint, non vinum bibant . Bonzios verò & Bonzias hoc suscepisse , vt pro populo ; qui vrbani curis, negotijsque impeditus eas seruare nequeat leges, ipsi satisfacerent, hac tamen lege, vt eis domesticilia, redditus annuos, cæteraque attribueret subsidia, & scilicet honorem haberet . Quæcirca locupletes e populo, ac Dynastas, vt peccandi licentia fruerentur, conditione accepta, impense illis quæcunque postularent, concessisse, ratos Bõzijs deprecantibus haud dubie vel ab inferorum pœnis se vindicatum iri . Bonzios porrò ipsos ab omnibus petere eleemosynam, dare nemini. His alijsque rebus eiusmodi compertis Xauerius, suis Iapones institutis, quasi armis oppugnare adortus, sic apud populum cum Bonzijs cœpit agere, vt eorum commenta certis argumentis rationibusque conuelleret . Præcipue uero docebat ex inferorum supplicijs Bonziorum deprecatione eximi neminem posse, utique cum Bonziji leges, quas pro alijs seruaturus se recepissent, ipsi minime seruarent . Constabat quippe illos, lapsa iam vetere disciplina : potare vinum, carne clam vesci, palam mentiri, mœchariq; . Proinde populus patefactis Bonziorum dolis, indignari vulgo, & illorū fraude se deceptos, bonijsq;

spo-

Bonziorum improbitas & auaritia.

spoliatos queri. Et ab ipsis Bonzijs demum veritatis confessio expressa est: Nisi solertia eos ab inopia vindicaret, enimvero fore sibi pereundum fame. Itaq; ex eo Bonziji magna non solum damna, sed etiam dedecora subierunt. Inde Xaverius cōperto ex Iaponum amicorum sermonibus litterarumq; monumentis, Xacam & Amidam duorum millia expleuisse: Xacam verò octies milies natum, aliaq; multa hīs similia risu. quam relatu digniora: extemplo ineptas fabulas exagitare inſtitit. illos non homines, aut Deos, sed Diaboli portenta fuisse demonstrans. Quibus Bonziji, venefici, ceteriq; diuinæ legis aduersarij profusus conuicti cum reticerent, gaudebant scilicet Christiani in suscepta fide, ac proposito confirmati: Ethnici vero qui aderant perspectis magistrorum erroribus, in suis religionibus labantes paulatim ad Christi cultum transferebant se. Ergo id indigne ferentes Bonziji grauius eos quod patrias religiones desererent accusare; illi contra respondere, nimirum diuinam legem magis consentaneam esse, idque vel ipsis auctoribus, qui Iaponicis obiecta legibus, refellere nullo modo sustinerent. Iapones quippe qui nihil penitus de solis, luna, stellarum, orbium cęlestium, terræ, maris, animorum, cæterarumq; rerum molitione inaudierint, huius uniuersitatis opificem & effectorum vulgo nullum agnoscunt: Francisco igitur ostendente, rerum omnium ac nominatim animorum conditorem esse Deum; mirabantur scilicet eiusmodi rerum principium, non Iaponibus modo, sed etiam Sinis, vnde ipsi religionem assciuerunt penitus occultum, & ignotum fuisse. Admiratio eò demum erripit, vt non magis Xaverium

Fabula Iaponum de Xaca & Amida.

Iapones Astronomia ignari.

*Acuta Inpo
num naviga
tiones.*

Christiq; religionem suspicerent, quam Bonzios Iaponicasq; contemnerent sectas. Hisce ergo disputationibus adeo Bonziorum nationem conturbauit Xauerius, ut qui ante eius aduentum de suis legibus inter se contenderent, iã omisso hoc certamine, omnes pariter de vna Dei lege loquerentur. Ac multi multa quotidie percontabantur ex Francisco; vnum ne esset rerum bonarum malarumq; principium; idq; vtrum bonum an malum? Respõdenti unum esse rerum omnium principium, & summe bonum, obijciebant illi diabolos humani generis hostes, quos malos esse constaret, si Deus bonus esset, cur res tam perniciosas procreasset? Tum Xauerius illos bonos procreatos a Deo, suo uitio malos euasisse, atq; idcirco apud inferos æternis mactari supplicijs. Et illi deinceps quærere instituerunt. Cur Deus homines ab se ad suum cultum cõditos a Dæmonibus in fraudem impelli sineret? Quin humanas mentes ad virtutem propensas fecisset potius, quam procliuēs ad vitium? Cum uero Franciscus hominem liberum esse natura; diuinaque præsidia ad pugnam victoriamq; parata, si modo uti uelit; habere demonstrasset: & simul humanum genus ad honestatem natum, parentum uitio, maloq; cultu deprauatum esse docuisset; illi ab hominum culpa in seueritatem numinis uersi, sciscitari cur tandem inferorum carcerē malorum ultimum ædificasset? cur hominum æternis addictorum cruciatibus nulla unquam eum misericordia caperet? Contra Xauerius ostendere tantam esse Dei maiestatem, tanta eius in homines uel vniuersos uel singulos promerita: ut nullum reperiri possit supplicium tantum, quod non hominioni ælestis naminis

minis uiolatori pro tãto scelere deberetur . Eam tamen esse Dei clementiam , quæ semper aliquid de merita remitteret pœna . Et hæc quidem aliaque his similia ingenti assensu audiebantur , ut cū etiã facile acquiescerent . Ceterum illa cura eorum animos sollicitabat maxime , quod nec benignus , nec æquus Deus videretur , qui omnium regionum præterquam Iaponiæ memor Iaponibus ante Francisci aduentum nunquam indicasset sese , utiq; si quotquot ignotũ non coluissent Deũ , ad inferorum damnasset supplicia : eodemque si uisset ipforum maiores cælesti luce fraudatos præcipites ferri , agique . Ad hæc Franciscus demonstrare , diuinam legem mortalium animis insitã , legum omnium esse longè antiquissimam . Quippe Iapones etiam ante leges ab Sinis petitas , rationis admonitu non ignorasse , nefas esse hominem occidere , furari , peierare , & cætera quæ diuina lex prohiberet . Itaq; si quis tale quidpiam admisisset , conscientia quasi sceleris vindice stimulante cruciari . Id adeo in solitario homine explorari licere , qui in desertis siluis sine ulla litterarum legumue humanarũ cognitione educatus , tamen diuinarum legum de homicidio , de furto , de periurio , rebusque cæteris haud quaquam foret ignarus . Quod si in barbaris quoque nationibus cerneretur , quid tandem in humanis ac politis futurum ? An non igitur iure multari supplicij , qui diuinam legem naturæ insitam violarint ; quam si obseruassent , utiq; eis cælestis fuerit oboritura lux ? Hoc responso cum silentium esset . *Iapones*
eis impositum ; paulatim salubre Christi iugum *quingentibus*
accipere cœperunt . Ergo duorum mensum *spatiis*
tio ciuium capita baptizata facile quingenta . Hi

flentes vicem liberum, parētum, necessariorum, maiorumq. suorum sciscitabantur identidem de Xauerio, ecqua spes, ecqua via foret æternam ab eis miseriam depellendi: quibus ille obortis lacrimis abnuens, suadebat, vt hoc impensius ipsi, quibus diuinitus oblata lux salusque esset, Deo grates agerent, & alienæ cladis sensum suæ incolumitatis spe lenirent; quo necessitatem patientia faceret leuiorem. Inde illi ad alia quærenda uersi rogitabant quæ mundi figura, qui solis, ac siderum cursus, vnde crinitæ stellæ, venti, fulgura, fulminaque existerent; quæ uis niuem, grandinem, imbres effunderet. Quarum origines rerum Xauerius haud ignarus Astronomiæ Philosophiæque naturalis cum expromeret, stupebant scilicet homines ad talia rudes peregrinum ingenium pariter, doctrinamque mirantes. Et harum rerum fama cum peruasisset urbem, ingēs etiam Christianæ legi nomen fecit, vt non in publico tantum sed etiam in priuatis tectis celebraretur. Et ea res haud minus emolumenti dēpsit Bonziorum familijs, quam addidit rei Christianæ, plurimorum animis à patria superstitione auersis. Iamque opinio erat breui multa illorum cœnobia compluribus Bonziorum disciplinam deferentibus, deficientibus vitæ subdijs, peritura, magno utiq. rei Christianæ incremēto. Quantum porrò Bonziorum autoritas diminuta, atque obruta sit, uel ex eo intelligi licet, quod eorum studiosissimum quemque iam non tam voluntas, quam necessitas in ueteri retinebat instituto. Dynasta quidam erat Amangucij copiosus, & opulentus in paucis, is una cum coniuge impense & Xauerio & Euangelio, fauebat. Verum utrique præteriti

teriti temporis temeritas ademit in posterum libertatem. Hi nimirum multa Bonzijs domicilia ædificata magnis redivibus instruxerant, Amidã quem præcipue colerent, sibi ad beatitudinẽ propitiaturi. Quocirca negabant commissuros se, vt collectam per tot annos, tantis sumptibus Amide gratiam cõmutata religio subito effunderet. Nisi hæc animum remorderet cura, aliud consilij esse capturos. Bis insipientes, qui & temere errarint, & hæere in errore, quàm emergere maluerint. Sed quod hi vano veteris instituti respectu noluerunt facere, vt spectatam Christi fidem sequerentur, id alij complures veritatis luce capti impense fecerunt. Ergo Bonziji ludibrii, damniq; impatiẽtes ira & invidia furere in Christianos: In suis cõcionibus eodem tempore habitis, multa in Deum impie iactare, multa contumeliose, quæ in ipsos conuenirent, in Franciscũ euomere; minaciter Iaponibus denuntiare, Iaponiam simul Christianæ legis iugũ accepisset, interiturã. Sed eorum contumeliæ magis ipsis odiũ, quam Xauerio cõtemptũ crearunt. Iapones enim haud dubij Bonziorũ maledicta ex invidia ac maleuolentia oriri, non solũ id ipsum prædicare, sed innoxio etiã fauere cœperunt, inuidorũ obrectatione in laudẽ fauoremq; cedente. Inter hæc Franciscus summa cũ cura exquirens, Ecquam Iapones notitiã habuissent olim Euangelij, Christique, non cõperit Iaponicarum litterarũ, siue Iaponũ ipsorũ testimonio, Iapones ante ipsius aduentũ, Christi nomen vel famã quidem accepisse. Quæ res strenuũ alioquin in Euangelio circumferẽdo Xauerium, haud secus quam par erat, stimulauit mirè latum eò religionis propagandæ causã penetrasse, vt Euangelij sonus in vlti-

*Iapones nul-
lam Christi
& Euange-
ly lucem ac-
ceperant.*

in vltimis auditis terris, etiam in vltimis insulis audiretur. Pluribus iam ad Christi ouile congregatis, florebat res Christiana, cum magnum ei vel adiumentum, vel decus accessit. Banduensis

*Academia
Banduensis.*

Academia est in Iaponia & celebritate & nobilitate maxime incluta, vtpote quæ amplius quatuor auditorum millibus frequentatur. Ex hac Academia vnus magna sapientiæ fama, ac nomine factus est Christianus memorabili sane ratione. Genus est Bonziorum, qui commentationibus dediti, quid ipsis futurum sit post vitam, & alia eiusmodi meditantur. Ex quibus haud sane paucos sedula commentatio in eam demum adduxit sententiam, vt in Iaponum disciplinis nihil esse censerent opis ad salutem animorum. Sic enim ratiocinabantur, Nimirum oportere vnum omnium rerum principium reperiri, de eo in suis libris mirum esse silentium: cum nulla vsquam de huius vniuersitatis conditore mentio fiat. Qui igitur ignarus conditoris sui saluos esse posse? Sed ceteris inter pudorem metumq; hæsitatibus, is quem diximus ad Christianorum se addidit cœtum, salutis cupiditate verecūdiam vincente. Et quidem is in animo habuerat aggregare se ad Bonzios; verum vt ex Francisci disputationibus eorum agnouit errores; suum vtique, mundique opificem, quem Christiana religio proponeret, colendum ratus, mutata in diuersum mēte Christo adiunxit sese. Ea res quam Bonzijs acerba, tam iucunda Neophytis fuit. Cum enim is in sua Ciuitate eruditionis primas teneret; eius auctoritas in vtramque partem valebat plurimum. Quocirca illo ad baptismum ceteros suo exemplo incitante, res Christiana & dignitate & numero

mero auctior cœpit esse. Tantus autem Neophy- *Iaponi Neophytorum ar-*
 tis ea re ardor iniectus, vt pro se quisque cum *dor.*
 Ethnicis de religione decertarent, conuictos ve-
 lut captiuos ad baptrifinum adducerent, suafque
 inter se pugnas ac victorias compararent. Qua
 ex re Franciscus eã percipiebat animo voluptatē,
 quæ omnem laborum ærumnarumq; extingue-
 ret sensum. Igitur Amangucij ingenti incremen-
 to Christiana res aucta est, gregisq; incrementum
 pietas æquauit. Qui olim suas illas precatórias *Iaponum*
 calculorum series ita percurrerant, vt suæ quis- *precatórias*
 que seclæ conditorem, subinde nominatim im- *coronæ.*
 plorarent, superstitione in religionem versa, stu-
 dium illud suum auxerunt. Nam B. Mariæ cor-
 onas ritè decurrentes salutatione angelica ad
 minores orbiculos recitata, identidem inuoca-
 bant salubria I E S V & Mariæ nomina: Seq; in
 Francisci velut vnici exempli mores quoad fas ef-
 fet formare nitebantur. Tantos porro Amangu-
 ciani Neophyti progressus in pietate fecerunt sub
 Xauerio haud penitendo magistro, vt post eius
 discessum propter Regum importunitatem, à ma-
 gistris ferè, ac Rectoribus destituti; quinque &
 viginti annos, in medio Ethnicorum institutum
 vitæ Christianæ cursum tenuerint, ipsi sibi Re-
 ctiores magistrisque.

Bunghi Regem Christianis conciliat.

Cap. VII I.

M Agnum iam erat Xauerii nomen in Iapo-
 nia, magna sanctitatis opinio, vt iam huma-
 num fastigium propemodum excederet. Quo-
 circa illum Iapones tanquam diuinum quendam
 hominem

hominem venerabantur. Hæc sanctitatis fama longinquas etiam regiones peruagata, Iaponiam prope vniuersam eius nomine, egregijsque factis impleuerat. Itaque dum ea quæ exposuimus, maxime gereret Amangucij, ab Rege Bungi litteras accipit plenas officij, humanitatisque; Lusitanorū nauī ad suæ ditionis portum appulsa, ex eis se de ipsius eximia virtute multa comperisse: illorum sermonibus incensum cupere coram certas cum eo res communicare. Proinde ad se Bungum primo quoque tempore proficisci ne grauaretur. Ergo Franciscus cum noua affulisset spes rei bene gerendæ, Cosmo Turriano & Ioanne Fernando in Neophytorum tutela relictis, Bungum protinus ipse transmittit. Bungus vrbs est regia in altera Iaponis parte, quam Ximum appellari demonstrauimus. ab Amangucio millia passuum amplius CXX. Rex Bungenlis ætate quidem iuuenis, sed ingenio doctrinaq; insignis, per id tempus Bungi tantum imperitabat, vir apud Iapones prudētia, quam opibus clarior. Lusitano nomini non alius magis studebat. Quippe Lusitanorum amicitia, ac societas cupidine accensus, ad Lusitaniæ Regem Prætoresq; Indiæ iamdudum litteras cum muneribus destinabat. Ad eum igitur veniens Franciscus comiter reuerenterq; excipitur. Ceperat iam ante Regem ex fama rerum egregiarū, admiratio viri, sed longe maior ex congressu veneratio cepit. adeo speciem quantumuis amplam ac magnificam, quam rex animo subiecerat, Xaverij præsentia superauit. Nam oris maiestatem quam natura, & cana iam ætas dederat ei, quidam sanctitatis adornabat fulgor, contra intuentium oculos pene perstringens. Cum Rege collocutus

Franciscus à Rege Bungi accersitur.

Bungus vrbs

Rex Bungen- sis.

Xaverij maiestas, et oris dignitas.

locutus, cuius sermonis summa tradita non est, Euangelij in eius ditione pronuntiandi haud *æ-*gre impetrat veniam. Inde Rex indies magis ^{cau}Francisci sanctimoniam admiratus, vt simul il^blius, simul Lusitanorum gratiam iniret, Societati IESV in suo regno vltro detulit domicilium. Eodem tempore Xauerius rebus præsentibus lætus (Deo aduersa secundis miscente) quæ Amangucij varie gesta essent post digressum suum, cognoscit. Iam Cosmus Turrianus non minus feliciter in Bonzijs coarguendis, quam in Neophytis excolendis versabatur, cum intestinum bellum repente natum cuncta turbauit. Præpotens quidam Dynasta Regem suum magna armatorum manu ex improviso adortus exegerat regno. Et ille haud ignarus quæri se ad necem, ne in hostis popularis sui potestatem viuus perueniret, sibiipsè manus attulerat. Inter hæc in tumultuante ciuitate nulla facies mali deerat, cum armatorum crudelitas, ac licentia per omnes ordines atque ætates vagata, etiam in ipsa sæuiret tecta. In tot cædibus, atque incendijs Christiani, eorumque magistri, infectis Bonzijs vtique interissent nisi eos diuina benignitas præsentem exemisset periculo. Ceterum sub Regis cædem, ex tam tristi bello, læta repente pax. Regni Primores, compositis rebus, Bungenis Regis germano imperium, per legatos deferunt. Xauerius ergo nouum Regem Amangucianis Neophytis conciliandum ratus, Bungi Regem adit, orans vt Societatis Patres, Christianosque Amangucij incolas fratri commendaret suo. Fecit Rex impense quod rogabatur, sic vt ille Francisco omnia polliceretur.

Ac

At Bungenſis rex, vt facta pondus adderent verbis, protinus quod fratri ſuadebat, ipſemet in ſuo proprio facere inſtituit. & inſtitutum illud ſuum perpetuo conſeruauit, ingenti Iaponiæ bono, & ſcilicet ſuo. Quippe & Chriſtiana res, Ethnico fauente Rege, magna deinceps incrementa cœpit, & ipſe, Chriſti benignitate qualecunque meritum ſuo tempore remunerante, non modo quatuor alia regna paterno adiecit, verumetiam trigefimo fere poſt Xauerij obitum anno, repente factus eſt Chriſtianus. Nec nihil ea res ad Franciſci demortui meritum decuſq; pertinuit. Rex enim cum rite baptizaretur ſiue ſuæ erga Franciſcum Xauerium uenerationis memor, ſiue etiam illi ſecundum Deum, tantum Baptiſimi beneficiũ debere ſe teſtatus, Franciſci potiſſimum nomen optauit. Sapientiſſimi Regis exemplum atque auctoritatem Iapones plurimi è prima nobilitate ſecuti, quibus ille etiam hodie, non minus pietate, quam dignitate præſtat. Huius legatum ad Pontificem Max. Deus noſtræ ætati nuper dedit vt videremus; cum tres iuuenes regij à tribus Iaponiæ partim regibus, partim Dynaſtis Chriſtianiſſi, Pontificem Romanum, religionum antiſtitem, gentiumque omnium parentem rite agnouerunt. Eorumq; aduentum ex alio orbe terrarum non modo Roma & Italia, verumetiam Hiſpania ſummis celebrauit ſtudijs. Xauerius igitur tunc temporis Bungi Rege ſatis conciliato, Luſitanis primum operam dedit, deinde ad Bungenſes colendos conuertit animum. Verum nihil admodum profecit, nemine propemodum nec ſalubria conſilia animis, nec verba auribus accipiente. Aduerſabatur negotio primum Sinaũ à quibus

*Rex Bungi
in baptiſmo
Frãciſci no-
men adama-
uit.*

à quibus religionem acceperant, auctoritas, ad quam rationibus conuicti confugiebant, illud iactantes, Si vera esset Christiana religio, cur eam non probauissent Sinæ? Deinde Regis ipsius obstabat exemplum, qui prudentia atque eruditione longe clarissimus, Christianorum sacra, & instituta quoniam ipse non suscipiebat, suo iudicio improbare videbatur.

Sinas aditurus remigrat in Indiam.

Cap. IX.

ERGO Franciscus Regem in adolescentiæ illecebris hærentem ad Christi cultum traducere frustra conatus, postquam in irritam spem tempus teri sensit; aliò consilia vertit, curasque. Nam cum videret, nisi expugnata Sinarum superstitione, Iaponum animos capi non posse, decreuit ipsam, Iaponicæ religionis inuadere arcem, ratus Sinis ad Christum conuersis, eorum auctoritatem Iapones haud ægrè secuturos. Ita vna opera duas posse confici. Cum de Sinis percontaretur, *Sina Iaponibus proximi* reperiēbat eorū fines à Iaponia qua breuissimus traiectus est, non amplius passuum millibus CC. distare. *Regnum Sinarum.* Regnum in continenti longe amplissimum, pacatissimumq; esse totius Orientis. Nec aliam regionem pluribus, maioribus, opulentioribus frequentari urbibus oppidisque. Nec eam populorū modo, omniumq; rerum copia, sed etiā ingenijs liberalibusq; studijs abundare. Vnius imperio parere vniuersam, omnibus eius nutum intuētibus. Quippe nulli usquam Regi toto orbe terrarum, neque populos, neque Magistratus magis dicto audientes esse. Regem porro ipsum moderationis potius, quam potestatis memorem, nō ad libi-

ad libidinem atque arbitrium suum, sed de Senatus sententia, vt ex patrijs legibus omnia administrare. Rempublicam potius quam regnum esse credas. Gentem quidem similiter vt Iaponicam, albam & ingeniosam; ceterum non similiter deditam studio armorum. Bonzios autem nullo apud eos esse honore ac pretio. Non aliam ferme nationem aptiorem ad Christi religionem videri. Verum Satanæ profecto suis rebus timētis opera, omnem quasi sub signo & claustris teneri regionem, Euangelij præconibus profus exclusis. Antiquissimis quippe Sinarum legibus peregrinos omnes, præter legatos aditu prohiberi: Si quis iniussu Regis accesserit, capitale esse. His rebus compertis Xauerius rationem inire cepit in Sinas insinuandis sese. Cogitanti illud occurrit, vt in Indiam reuersus cum Prorege, Goanoq; Episcopo ageret de legatione ad Sinarum Regem mittenda: Ipse Legati comes, patefacto introitu, Euangelium Sinis inferret. Biennium totum iam in Iaponia versatus in precipuis eius partibus non solum Christo greges, sed etiam sedes Societati quaesierat, cum cepit de reuersione in Indiam cogitare. Præter eam quam diximus legationis adornandae causam, suorum quoque respectus, & cura domum illum aliquando reuocabat, non tam quod locorum longinquitate, ac suorum desiderio commoueretur, quam quod committendum non putaret, vt Ethnicos ad Ecclesiam aggregans sibi commissum desereret gregem. Etsi enim absens per litteras quaecunque à Socijs gererentur subinde cognoscebat, & res omnes administrabat prope vti si adesset praesens; tamen animum subibat illa cogitatio, frontem (vt dicitur) esse occipitio priorem, ac sedulos pastores suis potius oculis, quam

his, quam alienis greges suos lustrare oportere. Quocirca statuit, Indicos socios quibus præerat, longo intervallo reuifere, ac delectu habito, ex eis aliquot submittere in Iaponiam: ipse autem rebus compositis, & legatione instructa, penetra re in Sinas pariter cum legato. Lusitanæ ergo nauis Indiam repetentis occasione inuitatus Aman-gucianis socijs omissis, Bungi simul cum Regis Bungenfis Legato conscendit, Nouembri men-se anni M. D. LI. Ex Iaponia Bernardum Iapo-nem ab se baptizatum, & in Societatem adscirum secum deduxit, simul specimem gentis Iaponicæ, simul idoneum spectatorem Christianæ amplitu-dinis missurus deinde Romam, vt scilicet is Ro-manæ in primis Ecclesiæ ornamentis opibusque exploratis conciliaret apud Iapones nomini Chri-stiano maiestatem. Discedentem Xauerium Iapo-nes item alij plura eodem consilio secuti. Igitur Indiam repetens secunda tempestate ad Cinceū Sinarum portum delatus paulisper substitit. Ibi peropportune Iacobum Pereiram amicissimum suum, virum nobilitate ac diuitijs clarum offen-dit propediem Indiam versus uela facturum. Sa-lute accepta redditaque, cum ingentibus bene-uolentiæ signis atque lætitiæ, Franciscus de ra-tione ad Sinarum Regem penetrandi eum consu-lens, suum ipse consilium expromit. Et ille vt erat homo prudens, taliumque rerum peritus, opti-mum factu censuit curare legationem; atque insu-per munera ab Indiæ Prorege ad Sinarum Re-gem exprimere, & simul (adeo animū eius amor-pariter Xauerij, religioque stimulabant) ad eam rem suam ipse operam, nauim, fortunas offert Xauerio, non speciosa oratione magis, quam pro-

*Bernardum
socium desis
nat Romam.*

P   penia

penſa voluntate. Franciſcus gratijs actis, præ-
mium illi precatur à Deo. Inde eius nauim con-
ſcélſurus repente cōuerſus ad comites, qui frequē-
tes aderant, deprecemur, inquit, Deum pro vrbe
Malaca, quæ ab hoſtibus obſeſſa valde premitur.
Quod ſiquis ſubſidium ferre laboranti poteſt,
maturet: ne perditis rebus ſerum veniat auxiliū.
Ea denuntiatio commouit omnes, vel Malacen-
ſiū periculo, vel miraculo vaticinationis. Quippe
aberat ab eo loco Malaca leucas circiter nōgētas
Itaq. omnes pariter Frāciſco autore dant ſeſe in
preces. Neq. irrita ſupplicatio fuit, dum nauitæ
ſe ad reliquum inſtruunt iter, Iacobus Pereria
Xauerij, quem probe norat, denuntiatione per-
motus, arma ac milites ſubſidium obſeſſorum
comparabat. quem ille Malaceniſis periculi metu
ſolicitum intuens. Mitte inquit, Iacobe timo-
rem, apparatusque bellicum, & nobiſcum vna
Deo gratulare. Iam enim Malacam diuina beni-
gnitas obſidione liberauit, ut ſatis appareret fu-
tas nuper preces Malaceniſibus ſaluti fuiſſe. Inde
cum in Pereriæ nauis à Cinceo Sinarum ſoluiffet
portu quadregesimo quam ex Iaponia ſoluerant
die, ad freti Sincapurani portum CXX. milia paſ-
ſuum à Malaca, nauim appulerunt; ibique paucos
dies ſubſtiterunt. Hinc Xauerius, ne qua forte
res Malacæ ſuum iter moraretur, datis ad Mala-
ceniſes ſocios litteris, eos de ſuo reditu facit cer-
tiores, monens ut quam primum res ſibi neces-
ſarias ad profectionem Indiam comparent, ne
qua feſtinationi ſuæ obijciatur mora. Bona iam
pars idoneæ ad Indicum iter tempeſtatis abierat,
cum à Sincapurano fretu Malacam perrexere, In-
diam petituri. Quocirca Pereria ſolicito ſuſpen-
ſoque

*Duplex Vn-
tinationis.*

*Sincapura-
nus portus.*

Vaticinatio

foque animo erat, veritus ne nulla iam foret reliqua Malacæ nauis, quæ Franciscum transportaret in Indiam. Tum Xauerius, Desine, inquit, Iacobe vereri, atque istam omitte curam. Antonius enim Perezia nauis ad profectiorem parata, nos iam dudum opperitur. Prænuntiationem breui res ipsa comprobauit. Malacam ut uentum est Antonium inueniunt tertium iam diem Xauerij aduentum instructa atque expedita nauis præstolantem. Et simul comperiunt Malacam nuper à Iais barbara gente ac finitima obsessam esse acriter, ac paulo post exemptam obsidione periculoque, omnia iisdem plane temporibus, quibus Franciscus prænuntiarat. Ut primum Xauerium ex Iaponia Malacam reuertisse fama vulgauit, ex templo magni ad eum concursus omnium ordinum facti sunt reuersionem, incolumitatemque gratulantium. Quippe sollicitis omnium animis in Iaponiam soluens tam longinquæ periculosaque nauigationi commiserat se: simul autem illum in Iaponiam saluum atque incolumem peruenisse, Malacam nuntiatum fuerat, vltro Malacensis Ciuitas supplicatione ad Societatis IESV templum indicta, & immortalis Deo publicè gratulatione facta, satis ostenderat, & quam unice diligeret Xauerium, & quam bene de Iaponica eius expeditione speraret. Quocirca eius reuersio cum lætis de Iaponum conuersione nuntijs, multiplex vniuersæ ciuitati attulit gaudium.

Goam uenit, suaque aduentu socium moribundum sanat. Cap. X.

FRANCISCUS Malacæ in gratiam Sociorum Malacensium paucos dies moratus, in nauim iam dudum paratam conscendit, & secundo cursu appellit Cocinum, ibi pari omnium lætitiâ & gratulatione exceptus est. Cocinum Franciscus tenuerat, cum iam naues Goam perentes essent vela facturæ; Mox igitur expeditum nactus nauigium, summa celeritate aduolat Goã. *Simul Goã uenit ægros inuisit.* Ut primum in terram egressus est, ex consuetudine ad valetudinaria priusquam ad Societatis domicilium contulit se. Inde ægros blande solatus, domum aliquando uenit summe a socijs expectatus. Ibi post mutuas salutationes, amplexusq. fraterni amoris indices, ne humanior in alienos, quam in domesticos foret, statim cogitat ecquis æger iaceat domi. Respondetur unum esse omnino, euestigio Xauerius priusquam se in cubiculum reciperet, hominem adit. Is tum vergente vi mali, proximus erat morti, & desperata a medicis corporis salute, diem noctemque custodiebatur à socijs animæ saluti consulentibus. Iamq. omnia erant ad sepulturam ac funus parata, neq. tamen æger ipse, etsi iam penè animam ageret, vitæ amittebat spem, interruptis ac moribundis uocibus dictitans, si Xauerij aduentus (in dies expectabatur) suum præuertisset obitum, eius utiq. meritis ac deprecatione perditam valetudinem se recuperaturum. *Socium moribundum salutatur.* Nec ægroti spem Franciscus sefellit, moribundum salutatur; Euangelium recitat, interitu eximit. Quippe ille confestim releua-

tus

rus morbo, paulo post prorsus conualuit. diuinitus & ægrum Xauerij aduentum expectasse, & Xauerium iter, accessumque ad illum accelerasse crederes.

Res a socijs gestas cognoscit. Cap. XI.

INCREDIBILES inde fuerunt non domesticorum solum, sed primariorum quoque ciuium Iaponicas res cognoscere expetentium gratulationes. Ibi Xauerius se absente rem Christianam pariter, Societatemque reperit ingenti auctam incremento. Nam Goæ Lusitani cum fratrum ordinis sancti Dominici & Sancti Francisci egregia industria, tum Sociorum opera exculti, euulsis vitiorum fibris, in summa rerum omnium licentia, honeste, pieque viuebāt. Viri quippe bellicosi, ac pugnaces non modo sine simultatibus, rixis, iniurijsque, sed etiam sine concessis vulgo voluptatum illecebris vitam debebant, vt portenti simile esset, eorum quempiam habere pellicem. Adeo cælestium mysteriorum uis militarem coercebat licentiam. Sæpius namque in anno, & quoties in expeditionem mittendi forent, confessionis & Eucharistiæ Sacramentis sese armabant: diceres religiosos magis viros, quàm milites. Paulus item Francisci Vicarius Nosocomio pauperibus curandis Goæ instituto, ad id sustentandum ipsemet per urbem elemosynas corrogabat, non minore incitamento piorum, quam egentium commodo. Antonius quoque Gomes Prætoris & Episcopi missu in Malauariam profectus Tanoridis Regem nuper a Vincentio Franciscano conuersum clamque baptizatum imbue-

*Dominicanorum indus-
stris.*

*Tanoridis
Rex baptizatus.*

rat Christianis misterijs, præceptisque. Inde eundem sermones hominum uerentem perpulerat eadem; ut religionem metu duceret potiores; seque Christianum palam professus Goam contemderet. Vbi omni honore apparatuque ab Episcopo, ac Pforege exceptus multis Dynastis, ac Regibus exemplo fuerat experiunda Christianæ religionis, popularibus autem suis etiam suscipienda. Neque interim Socij a Xaferio in uaria loca dimissi non strenue pro se quisque Domini uineam coluerunt. In Comorino quidem promontorio, quod Antonij Criminalis laboribus excultum, sanguine rigatum diximus, lætissima animorum exstabat seges. Quippe ad CCCC. millia Christianorum capitum censebantur, ut dubium sit uitane illius, an mors Christianam rem magis auerit. Armuziæ uero, quam urbem pulcherrimam opulentissimamque in faucibus sinus Persici sitam esse docuimus, Gaspar Berzeus Belgæ egregie re gesserat. In ea Ciuitate propter Ethnicorum Saracenorum, Iudeorumque colluionem Christiani palam cupiditates suas soluerant, iam degeneres, & patrij ritus profus ignari. Gaspar igitur Francisci missu institutoque corruptos ac deprauatos eorum mores breui correxit emendauitque; haud indignus illo magistro discipulus. Egregia eius facta ab alijs prodita sunt: Quorum ego unum dumtaxat hoc loco commemorare nõ grauabor, ut ex uno facto fiat de ceteris coniectura. Fanum est Armuziæ amplissimum ac celeberrimum Mahometi sacrum, hic summa cærimonia ac Religione Mahometes ab Saracenis celebratur. Gaspar ferre non poterat debitum Christiano cultum nefario desertori Christianæ Religionis

In Comorino ad cccc millia Christianorum censentur.

Armuzia.

P. Gaspari Belgæ facinus memorabile.

nis adhiberi. Itaq. diuino zelo incensus facinus edidit memorabile. Canentiū agmē puerorum ingētibus armatum crucibus ducens, lucē palam fanum aggreditur; ipse tum cruce in mediam uociferantium Saracenorum turbam irrumpit primus; & inspectantibus attonitisque miraculo barbaris, sex in eo templo per otium defigit cruces: sentires fanaticorum hominum furorem diuina virtute compressum teneri, ne quid ei nocerent, cui præclari facinoris Deus autor fuisset. Idem planius rei exitu declaratum est. Quippe inuictę crucis aspectus importunos illos uociferatores, Saracenosque vniuersos adeo fregit, terruitque, ut lymphatis similes deserto in perpetuum Mahomeris fano, item ut dæmones solent, obiectu crucis, repente diffugerent. Habitauit primo Gaspar Francisci instituto in hospitali domo. deinde Artmuziana ciuitas eius ac Sociorum virtute perspecta, cerrum societati domicilium ac templum extruxit. Quod utrumque postea Societas certis de causis relinquendū rata Dominicanis in Christi uinea magna cum laude fructuque desudantibus, pro sua erga sanctissimam illam familiā obseruantia concessit ultro. Nihilo segnius in oppido Sancti Thomæ Cyprianus versatus est. Is cum eò venisset, concionibus, atq; exemplis adeo permouit oppidanos, vt sedem Societati perpetuam sibi sponte traderent. Multa inibi eaque præclara Cyprianus diuinitus fecit. Sed illud egregium. Nauicularius quidam Christianam mulierem viro per uim erepram imponebat in nauim, non infcio Nauarcho. Cyprianus re cognita, cum tantum flagitium nulla ratione impedire quiuisset, pro suggestu vaticinans ita pronūtiat. Coniu-

Crucis uis.

Dominicanorum laus.

Cypriani uirtus egregia.

gem a viro certi homines abduxerunt, sed haud ita multo post meritis Deo hominibusque luente pœnas. Quippe nauis qua mulier auehitur, deperibit: & luscus fiet cæcus, & balbus mutus. Omnia prorsus vti prænuñtiauit, euenerunt. Nauis enim illa paucis diebus interiit. Nauarchus furore incitatus nauiculario, qui luscus erat, alterum effodit oculum: ipse ob insanam in naufragio uociferationem, ex elingui factus est mutus. Nicolaus quoque Lancellotus Colani, Balthasar Gagus Bazaini, Malacæ Franciscus Peres, Ioannes Beira in Maluco & Mauricæ, cæterique Francisci socij alius alibi in Neophytis alendis, Ethnicisque Christo pariendis, Christo ipso bene iuuante, haud sane inutiliter elaborarunt. Vitæ autem sanctimoniam in tanta humanorum subsidiorum inopia, rerumque difficultate usque ecoculerunt omnes, vt vulgo sancti Patres vocarentur. Itaque domicilia Societati facile compararunt, stabilieruntque. Sub idem tempus Tanaæ (quod oppidum abest a Bazaino millia passuum XV I I.) per Gasparem Consaluum Societati sedes quæsitæ est, vbi oppidani a Patribus ad Christianam pietatem eruditi, omnes fere, & boni coloni euadunt, & boni viri, magna autem puerorum manus pro cuiusque ingenio, ac propensione partim in litteris, partim in varijs opificijs exercentur, vt ex eadem disciplina simul cum honestæ uitæ ratione uiuendi accipiant facultatem. Huc ad Patres ab extremis Indiæ finibus, Indus religionis causa uenit affecta iam ætate, & grandi macie torridus, eiusmodi habitu, ac specie,

Francisci socij vulgo Sancti Patres appellantur

cie, vt vnus ex antiquis illis Anachoretis videretur. Is Christianis præceptis breuiter eruditus, cum puerum IESVM lactentem in gremio matris depictum conspexisset in tabula, ex templo diuinum puerum venerabundus amplexari cœpit, & protinus quasi alter Simeon in Christi complexu de vitæ exitu admonitus, vrge-
 re Patres, instare vehementius, vt nulla interposita mora, fieret Christianus, imminere sibi mortem, adesse supremum vitæ diem. Ergo quamprimum baptizatus, postridie prima luce moriens, cum iam Dei salutare vidisset, est dimissus in pace. Xauerius itaque de rebus, quæ vbiq; gererentur, deq; difficultatibus suorum certior factus, pro cuiusq; loci conditione, ac necessitate non subsidia tantum socijs submittebat, verumetiam præcepta: quæ nos ne historiarum series interrumpatur, hic præmittenda duximus, suo deinde loco exposituri. Interim cum ceteri omnes lætis de Iaponia nuntijs alacres, præcipua lætitia, laudeque Iaponicas res vulgo ferrent, vnus qui gesserat, inexplebili animorum diuinæque gloriæ cupiditate flagrans, paruum quiddam præ ijs quæ spe, atque animo concepisset, imbutam Euangelio Iaponiam ducebat. Iamdudum Sinas, frequentissimasque illas cultoribus regiones, ipsamq; amplissimi orbis terrarum regni spectabat regiam, velut consummarum suæ peregrinationis munus, salutemque orientis.

*Indus quasi
 alter Simeon
 a Christi cō-
 plexu mor-
 tem obiit.*

Legatione

Legatione & professione adornata, Sinas petit.
Cap. XII.

Vix dum Goam peruenerat (adeo de Sinis imminens illi cura erat) cum professionem suam summo studio parare instituit, quicquid temporis intercederet, id morari Sinarum salutem ratus. Confestim igitur cum Alfonso Noronia Indiæ Prorege, & Ioanne Alboquercio Goano Episcopo de Legato ad Sinas mittendo transiit. Decretus est Iacobus Pereria ob pietatem egregiam; summamque familiaritatem à Francisco omnibus votis expetitus. Qui haudquaquam eius fefellit spem. Quippe pro suo propagandæ religionis studio, ita rem suscepit, ut in legationis instrumentum, ac donorum apparatus maximam fortunarum suarum consumeret partem. In eo negotio conficiendo, eximia Xauerij celeritas extitit. Namque vnus mensis spatio, non tantum legationem, diplomata, litteras, munera à Prorege & Episcopo expressit, sed quæcunque ad tam difficilem expeditionem opus erant, comparauit. Quam ad rem plurimum momenti habuit Alfonsi Proregis viri pij, & Francisco amicissimi sedula liberalitas. Quippe & legatum ei ad voluntatem dedit, & res omnes ad iter illud necessarias non impèsius, quam maturius parauit. Nihilo secius Xauerius sui officij memor, interea dum legationem & professionem in Sinas curat, quæ ad Indiam ceteraq; Sociorum loca pertinebant, curare pergebat. Nam Gasparem Belgam Armuzia euocatum, suum Vicarium, eundemque Goani Collegij Re-

Jacobi Pereria pietas & liberalitas egregia.

Gaspar Belgam Frãncisci Vicarius.

gij Rectorem constituit, sapientissimis saluber-
 rimisq; præceptis instructum. Eodem tempore
 Diu (Lusitani imperij propugnaculum est in *Diuum oppo-*
 ostio Indi fluminis positum) Sacerdos cum suo *dum.*
 administro missus, itemq; alij alio, suis quisque
 monitis ad locum aptis ornati. Andreas quoque
 Fernandus in Lusitaniam ad Regem, & Romam
 ad Ignatium Societatis parentem allegatus ea-
 mente, vt ad Iaponicam, & scilicet Sinicam ex-
 peditionem, sociorum quamplurimos deduceret,
 & maxime idoneos. Quid sui consilij esset in-
 Sinarum expeditione, in ijs quas ad Regem Lu- *Caput litte-*
 sitaniae dedit, litteris ostendit his *rarum Fran-*
 verbis. Tres omnino è Societate cum Iacobo *cisci ad Re-*
 Pereria Legato ad Sinas proficiscimur eo consi- *gem Lusita-*
 lio, vt Lusitanos captiuos in libertatem vindice- *nia.*
 mus; Sinarum Regem ad Lusitanorum perduca-
 mus amicitiam; Dæmonibus & eorum cultori-
 bus bellum inferamus. Itaque Regi primum,
 deinde reliquis cælestis Regis nomine denuntia-
 bimus, ne Diabolum posthac, sed Deum homi-
 num conditorem, & I E S V M Christum eorum
 dem vindicem, ac Saluatorem colant. Audax
 inceptum videri potest, barbaros populos, ac
 præpotentem opibus Regem adire increpandi
 erroris gratia, prædicandæq; veritatis: Verum
 illud ingentes nobis addit animos, quod hanc
 nobis mentem haud dubie Deus iniicit, idemq;
 nos bonæ spei, ac fiduciæ adeo impleuit, vt eius
 benignitate freti nihil de immensa eius potentia
 quæ infinitis partibus Sinarum Regem superat,
 dubitemus. Multa præterea scribit Regi Lusita-
 niæ in eadem epistola, ex quibus incredibilis
 quædam eius animi magnitudo eminet pari cum
 submis-

*Christiana
humilitatis
exemplum.*

submissione coniuncta: simulq; ardor, ac studium
singulare Christianæ religionis vel cum certo ca-
pitis periculo propagandæ. Sed ea nos, quia
persequi operæ non est, hoc loco prætermiffa in
proprium referuamus volumen, quo ferme om-
nes Francisci epistolas, quæ in nostras manus per-
uenerunt, coniecimus. Goa discessurus, vt hu-
militatis & obedientiæ studium inijceret, In cœ-
tu Patrum, Fratrumque obedientiæ magister
egregius, omnibus ad obsequendi studium ve-
hementius inflammatis, quod verbis docuerat,
facto egregio confirmauit. Nam cum P. Gaspa-
rem Belgam socijs omnibus Indicis sibi que ipsi
præposuisset, eius genibus aduolutus, nouo mo-
re professus est in eiusdem se potestate futurum:
non minus ceteris quam ipso Gaspare attonitis
rei admirandæ nouitate. Igitur extemplò reli-
qui ex intimo animorum sensu flentes, pro se
quisque in genua procumbunt, idemque ex or-
dine profitentur, nullo detrectante exemplum,
quod ipse occupasset Xauerius. Inde Socios vl-
timum illud visurus, mutuis perfusus lacrymis
amplexatur, & ex omni domesticorum sequi
gestientium numero, quattuor tantum delegit,
non tam in Sinarum ducturus expeditionem,
quam in Iaponiam subsidio missurus. Goa di-
cessit xvij. Kal. Maias anni post Christum na-
tum M. D. LII. magnum & sui & illius expedi-
tionis desiderium relinquens. Octauo fermè die
Cocinum appellit. Ibi Socios magna & sua, & illo-
rū lætitiacum reuissit, de Comorinensium &
Colanensium Sociorū necessitatibus certior factus,
litteras ad Gasparem Vicariū suum propè dedit,
vt eis subueniret quāprimum, & quicquid in hoc
genere

genere fecisset, ad se primo quoque tēpore perscriberet, satis gnarus celerius ac diligētius prouisurum, qui sciret eius ipsius rei protinus reddendā esse rationem. Cocini paucos moratus dies, Malacā eodē mense contendit. In medio ferē cursu atrox procella nauim adorta vectores in maximū adduxit metum. Pręsentis periculi species omniū *Tempeſtas a* animos horrore perstrinxerat, cum Xauerius ceteris suam, suorumq; calamitatem deplorātibus, *Xauerio diuinitus ſeda* hilari vultu procedit in medium, bono illos esse *tur.* animo, & omittere timorem iubet. Statim cōscens puppi sacrarum reliquiarum thecam funiculo religatam in fluctus deiicit, & simul Deum precatus in cubiculum recipit se; operam cōsistentibus daturus. Mirum dictu, extemplo venti cadunt, sedatur tēpeſtas, sereno cęlo cursus tenetur. Gratijs (vt par erat) diuino numini actis, sollicitudo, vt fit, in securitatē versa est. At Franciscus gubernatorem nauis vt apud se esset admonens. Valde vereri se dixit, ne in eodem itinere alia ipsis non minora imminerent incommoda. Atque ita profusus accidit. bis enim nauis latentes per scopulos, ac saxa decurrens, prope fecit naufragiū; factura forsasse, nisi preces eiusdem, qui præuiderat, periculum auertissent. Nec domestica solum in eo cursu discrimina, sed etiā externas calamitates dissimulanter denūtiavit. Aberat etiā tum longe à Malaca, nec quisquā inde per eos aduenerat dies, cum subito vectores impensē obsecrauit, vt Deū enixe precarentur pro Malacensi Ciuitate, quā eo ipso tempore afflictā crederet morbo. Diuinā præſagitionem forte fuisse ostendit euentus. Vbi Malacā applicuerunt, Urbem graui lue populatam offendunt. Is morbus ex recentis obsidionis angustijs ortus

ortus primum per ciuium capita vagatus est: post incolarum stragem, aduenas quoque corripuit, & in classem quæ modo è Lusitania aduenerat, serpendo peruasit: Ceterum quanquam in illa ipsa nauī, qua aduectus Xauerius erat, ad quadraginta homines eadem absumpsit lues, comitum tamen Francisci nullum Dei benignitate, attigit.

Malaca Præfetto sacris interdicit.

Cap. XIII.

XAuerius Malacæ a ciuibus, pro malis quibus vrgebantur, benignius, quàm à Præfetto Urbis exceptus est. Vt primum in ædes Societatis venit, imminētis certaminis haud ignarus, socios etiam atque etiam rogauit, impensis ut precibus Deo commendarent suam in Sinas expeditionem. Pertimescere enim se ne humani generis hostis omni eam ope per suos administratos impedire moliretur. Nec vanus is timor fuit. Præfectus urbis minime Lusitani ingenij homo, nescio quid emolumenti sperans, si cum Francisco ipse Legatus tenderet in Sinas, primorum ciuitatis consilio atque opera vsus, per causam obsidionis urbi imminētis, Iacobum Pereiram retinuit, quo minus obire posset Legationē. Ibi Franciscus de sua expeditione sollicitus, cæpit Præfetti animum omnes in partes versare. Ceterum avaritia non mentem solum excæcarat, sed etiam aurēs occluserat. Non illum Episcopi Goani litteræ, non Proregis diplomata, non allegationes, & preces amicorum quicquā mouebāt. Venit ad eum Xauerius, qui modo ipsius egerat negotium

negocium cū Prorege , pecuniamq; illi mercedis nomine curarat, summa demissione orat pro amicitia , obrestatur per Christum cōmunem Dominum, vti se cū Legato quem Prorex Indiæ destinasset, in Sinas ire permittat: ne cursum Euāgelij impediatur aut moretur: ne hanc à Diabolo gratiā, quam ille tantopere velit, ineat : neu tam insignē Christi sanguini ac nomini iniuriā inurat. At homo hianti avaritia , qui Legationem illā iam spe, & opinione deuorasset, non minus ingratus in homines extitit, quam impius in Deum. Quippe ueracitas captus non modo Francisci auctoritate recitit; merito, sed ne obiecta quidem religione commotus est. Et Franciscus miscens precibus minas, magnopere eū monere institit , denuntians, caueretne in Proregis Indiæ , Regis Lusitaniæ , Dei denique immortalis incurreret offensioē, iramq; utpote qui in vno negotio simul omnium illorum autoritatē, numenq; violaret. Sed ille obstinate abnuens , contēptim omnia eludebat . Incertus igitur animi Xauerius, cum cerneret vesanum hominē non Regis, non Dei reuerentia, metuq; tangi, consilium à necessitate petijt. Nunquā ad eam diem publice se pro Apostolico Legato gesserat, verum apud obstinatū animum nihil proficiens verbis, personā ab humilitate positā paulisper sumendā, præsentemq; cælestis iræ terrorem illi incutiendum existimauit. Ergo Pontificium diploma diu reconditū tanquam ē vagina gladiū educere decreuit, execrationesq; & excōmunications ostendere, quibus extemplo iugularētur, si qui suis in augenda religione conatibus obstare ausi forent. Non aliās magis Francisci moderatio enituit. Quoniam tam atrox Deo potius quā sibi illata

Francisci moderatio insignis in iniuria.

illata iniuria eius mouerat animū, quando ius obtinere nequibat suum, vt æquitatē animi obtineret, laborabat. Quocirca dolorē quamuis iustum vicit, itaq; cuius mirè potens erat, cōpressa, in tanta hominis insolentia, nō magis auctoritatē suam retinuit, quam modestiam, ac lenitatem. Nā (qua erat in omnes homines beneuolētia) illud ipsum diploma ita prorulit vt non ad vulnerandum, sed

In excōmunicacione insignenda moderatio.

Iaponū more internuntium agit cū Prefecto vrbis.

Xauerij libellus supplex.

ad minitādum prolatum vellet. Ceterum si lenitas nihil proficeret, seueritatem adhibere statuit, demūq; omnibus rebus ante tētatis, necessarium illi vulnus imponere. Nec moderatius, quā prudētius rē exsecutus est. Vt sine turba ac tumultu res ageretur, optimū factū ratus per internuntiū, Iaponum more, negotiū gerere, impotentis Prefecti congressum ipse vitauit. Malacēsem Vicariū adit, rem ostendit, negotiū vt suscipiat, precatur. Cū ille se vero id non pro suo munere magis, quā pro amicitia sedulo facturum recepisset, libellum supplicē apud eum Franciscus relinquit, indicem nō minus modestiæ, quā potestatis suæ, quem nos libellum operæ pretium duximus historiæ, in texere, quò magis appareat Xauerij in tā acerba iniuria, æquitas animi, moderatioque. Is igitur est huiusmodi. Paulus III. Pont. Max. nostri Regis rogatu me in Orientē, ad Ethnicorū conuersionē legauit, vt quantū in me esset, Euangeliū diuulgādum & Mundi effectōrē ab hominibus ad eius similitudinē conditis agnoscendū, colendumq; curarem. Quod negotiū vt cumulatius, ac maiore cū auctoritate perageretur, idē Pontifex me Legatū Apostolicū creauit, eiusq; rei testes Pōtificias litteras cū diplomate ad Regem Lusitanix misit, vt ipse si videretur (quoniā quidē eius efflagitatu me huc legabat)

hisce praesidijs autoritatem instrueret, ac muni-
 ret meam. Rex igitur, cum ad eum Olyssiponem
 eius, ac certum venissem, ipse mihi Pontificium di-
 ploma legationis Apostolicae testimonium, simul
 cum regis litteris tradidit. Haec ego ut primum
 Indiam attigi, ad Ioannem Alboquercium Goa-
 num Episcopum detuli, qui uti par fuit, & agno-
 uit & approbavit. Itaque idem ratus Christianam
 rem apud Sinas bene geri posse, eò me allegavit
 ea mente, ut veram illis populis, ac salutarem ex-
 ponerem religionem. Id adeo ex eiusdem ad Sina-
 rum Regem epistola cognosci licet, quam tibi
 eo misi, ut in ea Episcopi super mea in Sinas pro-
 fectione sententiam perspicias, & voluntatem.
 Prorex autem Indiae è re diuina esse credens tu-
 to me in Sinarum fines penetrare, Iacobum Pe-
 rieriam mecum ad Sinarum legavit Regem. Id
 ita esse eiusdem Proregis mandata ac litterae Iac-
 obo datae restantur. Franciscus item Aluarus
 Arcis Goanae custos, idem Regius Procurator, &
 regionum negotiorum cognitor omnia uti Pro-
 rex praeeperat, fieri imperavit. Atqui Malacen-
 sis Praefectus iter tam acceptum Deo, tam homi-
 nibus salutare, tot tantisque autoribus initum mo-
 rari, Euangelioque obfata non veretur. Hic ego
 te Dei, & Episcopi Goani, in cuius potestate es, no-
 mine vehementer oro, quae soque ut quonia Epif-
 copi hoc loco personam geris, Praefecto urbis de-
 creta Pontificia, quorum initium est; Qui verò
 de caetero (quibus decretis quicumque Legatis
 Apostolicis impedimento sunt, anathemate fe-
 riuntur) diligenter explices; eumque per Deum
 obtesteris, ne iter nostrum ex Proregis, & Epif-
 copi autoritate susceptum inhibeat, Sin minus,

Q de-

„ denunties ei statim sacris interdici, non quidem
 „ Episcopi, aut tua, aut mea auctoritate, sed San-
 „ ctorum Pontificum, qui decreta illa & Canones
 „ condiderunt, suprema vi, ac potestate. Quocirca
 „ eum per IESV Christi Domini nostri mortem,
 „ plagasq. meis verbis obsecrabis, ne in tā grāues
 „ pœnas ecclesiasticas præceps ruat. Nā longe profe-
 „ cto maiores, quam putat, Deo exsolueret pœnas.
 „ Hunc ipsum deinde libellum supplicē simul cum
 „ Præfecti responso ad me remittas oro, ut Episco-
 „ po testis sit, non negligentia mea factum esse, ut
 „ profectioem in Sinas de ipsius sententia susce-
 „ ptam ommitterem. Id autem quamprimum vt pera-
 „ gas, te vehementer etiam atque etiā rogo. Abit
 „ enim tempestas ad Sinicam nauigationem ido-
 „ nea. Id si feceris, eadem opera, Deo rē grātam,
 „ mihi exoptatam feceris. Neque enim adduci pos-
 „ sum, vt credam Præfectum vsque eo durum, ac
 „ ferream esse, vt decretis Pontificijs cognitis non
 „ continuo nos dimittat. Ergo Vicarius hoc Franci-
 „ sci libello, & precibus adductus Præfectum con-
 „ uenit seuerè denuntians, extemplo ei Pontificia
 „ auctoritate anathema infligi, nisi desistat Franci-
 „ sci conatibus obstare, orat per Christi mortem
 „ ac vulnera ne committat, vt mortiferam plagam
 „ accipiat summo dedecori iunctam; caueat ne se
 „ tam graui, & inexpiabili obstringat scelere, pro
 „ quo haud dubie maiora omnium opinione sup-
 „ plicia cœlesti numini sit daturus. Sed furdæ erāt
 „ aures vesania obstrepente. Ne Pontificali qui-
 „ dem auctoritate, & anathematis fulmine inen-
 „ tato, homo audus (adeo nihil nefas auaritiæ est)
 „ incepto destitit, vt satis appareret, nō tam homi-
 „ nis illam pertinaciam esse, quā Satanæ Sinarum

re-

regno ac suæ ditioni pertimescentis . Ægrè tandem ab illo impetratum, ut pateretur Fraciscum in Sinas abire; vt autem Pereriam Legatam dimitteret, nullo modo exprimi potuit . Ita constituta legatio, consiliumq. omne Xauerij (quod postea ostendit euentus) impotentis hominis vitio ad nihilum recidit . Tum verò Franciscus tam proeclatè audaciæ infestus, ne quis in posterum tale aliquid auderet, edendum sibi duxit exemplum ferocitatis suæ . Itaque præfecto vrbs, eiusque administris, ac satellitibus nominatim sacris interdictum esse Pontificia auctoritate rite pronuntiantum curat, non quidem vt eis infligeret vulnus, sed vt faucij iam inflictum agnoscerent . Quippe Xauerius ipse dixisse perhibetur, nunquã se quidem cuiquam autorem futurum tam grauem alteri excommunicationis plagam imponendi: tamen omnino effecturum, vt qui Pontificum decretis propter contumaciam vulnerati iam esset, eorum vulnera omnibus aperirentur, quò ceteros illorum pœna a simili uecordia deterreret, ipsos vero saltem admoneret pudor, vt propter tam scedis vulneribus remedium quærent . Ceterum haud leue in eo certamine vulnus accepit Xauerius . Satis constat ex omnibus ærumnis ac molestijs, quas in omni vita plurimas maximasq. perpeffus erat, nihil vnquam illi acerbius accidisse, quam quod tam salubris profectio ab eo impedita foret, a quo adiutam oportuiffet . Itaq. mortuus non tam suam, quam Præfecti vicem ipsius vitio periclitantis, cum gemitu exclamasse dicitur . Enimuero breui ille humani, diuiniq. iuris uiolator insanam pecuniæ, & honoris cupidinem, non pecunia solum, & honore, sed etiam

Legatio in sinas impedita.

De excommunicationis Xauerij sententia.

Vaticinatio grauis.

corpore (vtinam non etiam anima) luet. Nec nana prædictio cecidit. Haud ita multo post ille, cum & alia multa per summam iniuriam fecisset, & eodem ore atque audacia, qua Xauerij auctoritatem contempserat, Proregis contempisset imperium, memori numinis cælestis ira, in arrogantia cumulo debitas pœnas exsoluit. Confestim namque homini contumaci quasi deficere ab Rege moliretur, Proregis iustu iniiciuntur catenæ. Mox ita vt erat victus Goam ad Proregem, inde in Lusitaniam ad Regem abripitur, ibi bonis male partis spoliatus, notatus ignominia, æternis addictus vinculis, lepra insuper teterrima coopertus interiit, vt non magis rex imperium, quam Deus numen suum vindicasse videatur.

Fractò legationis consilio, nihilominus in Sinas pergit. Cap. XIII.

NEC vero fractò consilio, inuictus Xauerij animus fractus est, sed sibi non tam cum hominibus quam cum cõmunibus hostibus esse certamen ratus, ne quid omnino Satanæ cederet, summa ope contra tendendum putauit, Itaq. etfi videbat, hominum improbitate humanum sibi auxilium in difficili, ac periculoso negotio eriptum esse, nihilo secius tamen diuino fretus præsidio in Sinas pergere statuit, rem per semet vt cunque tentaturus: ut si minus ipse in Sinarum regnum penetrare posset, at certe aperiret socijs aditum, & pastoris exemplum uel facti vel conatus relinqueret. Ergo Balthasarem Gagum, Duarum Syluam & Petrum Alcaceuam socios & comites

mitēs suos dimittit in Iapōniam, ipse uero uno sibi socio & Sina interprete relicto, Malaca discedit. In vr̄bis porta puluere de calceis (vti Christus præceperat Apostolis) excusso, Ciuitati cælestem iram, multasque & graues denunciât calamitates. Et denuntiationi respondit euentus.

Puluerem de calceis excussit.

Nam breui bellis, fame, morbis vr̄bis ita uastata atque exhausta est, ut ex celeberrima ciuitate ad solitudinem propemodum redigeretur. Ceterū Xauerius quamquam Pereriam Legatum, ob impeditam legationem maximosque frustra in eam rem sumptus factos, mœrere non ignorabat, eum tamen ne mutuus conspectus, ut fit, utriusque auget mœrorem, discedens alloqui non sustinuit, itaque illius sollicitudine magis anxius, quam sua, amicissimum hominem e naui per litteras solatur, pollicens illam damno implicatam contumeliam & emolumento ipsi & honori futuram.

Denuntiationo calamitatem.

Idque ita postea accidit. Nam ab Rege Lusitanæ (cui Franciscus eum impense commendaue- rat) magnis vel copijs, uel honoribus auctus est ornatusque. Xauerius igitur Sinas petens in Pereriaz Legati nauim, ipso relicto, conscendit ei- usdem permisso: ut nauis illum de amantissimi hominis non minus desiderio, quam beneficio ad- moneret. Sub profectioem ad eum in nauim Vi- carius uenit rogans, ut ad Profectum vr̄bis salu- taturus eat prius, quam soluat Malaca. uideat ne sermonum præbeat materiam, si prætermisso salu- tationis officio, tanquam abalienata uolunta- te discedat. At Franciscus diuini honoris magis studio, quam iusta inflammatus ira; Ego ne (inquit) ut hominem fidelium communione exclu- sum ad eam salutandi causa? Enim uero nunquā

Excommunicati congressum omni oporuit.

posthac neque ego illum, neque ille me uisurus est in hac uita, ne post mortem quidem, nisi cum apud summum illum Iudicem in ualle Iosaphati eum accusaturus sum, quod improbissima turpissimaque cupiditate occæcatus, tãtam animorum impedierit messem. Nam rumores, & suspiciones hominum neutiquam uereor, cum satis constet ei sacris interdictum esse. Prõinde eius sermonis, congressusque contagionem omnibus de fugiendam; idque mea potissimum autoritate exemploque declarari oportere. Quin potius periculum foret (inquit), ne mea execrandi hominis salutationis multũ de Põrificia nota, deque excõmunicationis detraheret pœna, cõmitterem utique, ut alij cum illo & congressu & colloquio sine ulla religione, me autore iungerentur. Quocirca suas secum ipse res agat, me quidem amicũ non habebit, quamdiu habuerit inimicum Deũ, Hac oratione Vicarium conuictum cum dimississet, Malaca quam primum excedere festinans mense Iulio soluit. Inde ad Sicapuranum fretum cum substitisset, amicorum haud parum memor, Iacobum Pereriam legatum recẽti casu afflictum rursus non amica magis quàm pia epistola recreauit, enixe orans ut accepto vulnere consilio, ac prudentia mederetur; atq. illo ipso tempore auidius quam alias per confessionis, & communio- nis Sacramenta Deo mentem applicans, certam solatia a Deo ab eo solati; peteret medicinam; seque ad diu- petenda per nam voluntatem totum fingeret, formaretque. sacramenta. Neque enim dubitandum esse: quin illa contumelia, ac molestia in decus, ac lætitiã esset ei aliquando cessura. Inde nauigatione repetita comites eius duo diuturnum in morbum incid- runt,

Maeroris & arummarum solatia a Deo petenda per sacramenta.

sunt, quibus in curandis, subleuandisque assidue Francisci benignitas, patientiaque exercita est; ne crucis amatori ullo tempore deesset crux. Ceterum secundis ventis vsus tertio mense, quàm è Malaca soluerat, ad Sinas peruenit.

Sinarum fines frustra patefacere conatur.
Caput XV.

SINARVM regio Asiae pars est vltima, spatio locorum, & oppidorum frequentia, nulli earum gentium secunda. quippe eius longitudo amplius CCCC Leucarum, latitudo CCC. perhibetur. vrbibus autem habitatur ita frequentibus, vt superante multitudine, etiam flumina ipsa distentis constrata nauigijs, incolantur. Ab Oriente ac Meridie, Oceano cingitur: a Septentrionibus muro latissimo ac pene infinito diuiditur ab ijs Asiae Scythijs, quos uocamus Tartaros: ab Occidente ulteriorem spectat Indiam. Sinae ipsi pacis, quam belli artibus aptiores; vnus regis nutum intuentur. Nulli apud eos reguli, nulli Dynastae: rex vnus in omnes aequae dominatur. Is per Praefectos prouincias administrans, ex his cognoscit grauiora cuiusque loci negotia. Praefectorum uero seminarium non aula, sed Academia est. Quippe ipsorum legibus, regis propinqui ac necessarii prorsus abstinent administratione regni. Ex Gymnasijs viri eloquentia simul, iuris prouidentia praestantes delecti, vrbibus ac Prouincijs, non utique suarum ciuitatum aut gentium, praeposuntur. Deos vulgo adeo contemnant, vt seu preces irritae fuerint, seu grauior ali quis incidit casus, Deos suos penates tanquam

Sinarum regionis descriptio.

Sinarum mores.

feruos accipiant plagis. Nullus apud illos præter Magistratus, quorum propter eximiam seueritatē numen horrent, Deos esse credas. Complura quidem haud sanè vulgaria traduntur de Sinarum moribus, quæ a nostro instituto aliena sciens prætereo, ceterum illud haud facile dixerim inhumanus sit, an prudentius institutum, quod cæterarū nationum fugientes mutuos usus, terrore mortis aduenas omnes procul à suis arcenē finibus. Oræ maritimæ adiacet insula inculta, desertaque Sancianus nomine, a continenti passuum millibus circiter CXX. Eo tum Lusitani, ac Sinæ mercij causa commeantes, ibidem stramine, aut ramis ruguria sibi breuis diuerforij causa, raptim construebant. Huc igitur Xauerio quoque sui cōmercij gratia petente, Insulæ oram legens gubernator dubitare cœpit, an Cunianū portum, quem peteret, esset præteruectus. Iamque ratus adhuc procul abesse, uela facere parabat, cum hæsitanti Franciscus liquido affirmat, eum portum iā esse præteritū. Ille dubius animi superfedit primò deinde quia nunquā eum Xauerij affirmatio fefellerat, illi magis quam sibi credendum existimans iactis anchoris, scaphan in mare deijci iubet. certosque homines propere mittit rem diligentius exploraturos. Paucis horis intermissis, scapha cū Lusitanis aliquot in insula diuersantibus ad fidē rei faciendā reuertitur, portum Cunianum, uti Xauerius confirmarat, præteritū esse renuntians. Quo nuntio admirabundi nauæ conclamant, diuinitus profecto id Xauerio indicatum memorantes, & sublatis anchoris, conuersaque uelificatione repetunt portum. Vbi fama ad incolas perlata est, Franciscum Xauerium, celebre etiam illis locis nomen

Sancianus in
sula.

nomen aduentare; propere Lusitani omnes læti obuiam se illi effundunt in littore. Vt terram attingit, mutua gratulatione perfuncti pro se quisque; hospitio talem virum excipere certabant. Ille sine cuiusquam iniuria certamen ita direxit, vt apud Georgium Aluarum veterem amicum, suique perstudiosum diuerneret. Tum Lusitanos cõmuniter obsecrat, vt sacram sibi ædicularum, quam minimo sumptu, ex ramis & stramine excitaret: vbi rem diuinam faceret, ministraret sacramenta, pueros ac seruos ex sua consuetudine, catechismo erudiret. Extemplo illi libentissimis animis Xaerio gerunt morem, & satis strenuè administrata res est. In colle qui à summo æqualiter decliuis vergit ad portum, ædícula biduo stetit. Protinus ergo Xaerius veteri instituto, sacra ibi ministeria impigre obire. Et modo ægros in nauibus morbo afflictos omni obsequio recreare: modo egentibus subleuandis ipsemet à locupletioribus corrogare stipem: interdum cum Sinis mercatoribus qua de ipsorum, qua de Christianorũ religione differere. In his laboribus ac muneribus duos menses ac dimidiatum, ingenti animi ardore consumpsit. Quæ res illum etiam apud Sinas non minus sapientia, quam sanctitate conspicuum fecit. Interim e Lusitanis, ac Sinis percõtabatur, ecqua tandem via reperiri posset Euangelij in Sinas inferendi. Verum & Lusitani, & Sinæ ipsi, difficillimum negotium dicebant esse, periculiq; plenissimũ. Regis quippe ipsius iussu, omnia regni claustra acribus septa custodij tene-
Sinæ aduenas excludunt.
 ri, omnes aditus peregrinis penitus esse clausos, morte pposita, & aduenæ introeũti, & indigenæ aduenæ introducẽti. Omnino iniussu magistratus ali-

alicuius, continentem attingere peregrino homi-
ni nefas esse: Veniam autem ab eis petere neque
Sinas audere, propter summum illorum imperij
errorem, neque Lusitanos posse, qui haud secus
quam reliqui aduenæ excludantur. Quocirca
non Lusitanus, non Sina vllus omnino reperiēba-
tur, qui in eius gratiam sustineret manifestum
necis aut certę seruitutis periculū adire. At Fran-
ciscus vt erat inuictus ad ea quibus ceteri terreri
solent, perpetua suorum conatum felicitatē ad
discrimen adeundem accenditur. Itaque statuit,
quoniam nulla præterea rei conficiendæ patebat
via, per illa ipsa pericula rem aggredi, moliri que
omni ope, atque opera, vt in Urbem Sinarum,
aliquam occultè deuectus, Prætorem adiret, ne-
gotium transigeret. Hoc Xauerij consilium tan-
quam audax, ac temerarium vulgò improbabant
Lusitani. Igitur non defuerunt qui eum pro ami-
cicia ac familiaritate ab incœpto deterrere sum-
ma vi niterentur, orantes ne se in acerbissimæ ne-
cis, seruitutisve discrimen daret. Magistratus
quippe (Lutias incolæ, Mandarinis Lusitani ap-
pellant) in legibus custodiendis adeo seueros,
aut potius acerbos, & crudeles esse, vt leuissimas
ob noxas nullo discrimine indigenas ac peregrini-
os verberibus cedant vsque ad necem. Recens
documentum, & quidem domesticum esse Lusi-
tanos quosdam, qui superiore anno, tempestate
ad illorum littus eiekti, longe fauiores Oceani
fluctibus Sinarum animos experti forent: verbe-
ribusq; scdum in modum lacerati adhuc in car-
cere & squallore iacerent, incisa in perpetuum
spe pristinæ libertatis. Proinde quam rationem
esse, omiſſa certa tutaque aliarum gentium cultu-
ra, vt

*Inuictus
Frãciscei ani-
mus ad pe-
ricula.*

*Sinarū Ma-
gistratum
crudelitas in
aduenas.*

ra, vt efferatæ nationi Euangelium per vim obru-
 das, vtique in dubiam libertatis, ac feruitij aleam
 ire? & Lusitanorum denuntiationem Sinarum,
 consensus adfirmabat. Ad hæc Franciscus inter-
 ritus (adeo diuinus amor sanctis viris potior hu-
 mano timore est) non aliud magis se omni voto
 expetere respondit, quam vel morte sua Sinarum
 salutem repræsentare. Quid enim? Num igno-
 rant quod ipsos identidem vsus doceret, cede-
 re spei metum, vbi maiora sint periculis præmia?
 An ambigerent, Sinarum ciuitates, si semel Euā-
 gelij semen accepissent, propter accuratissimum
 disciplinæ, atque administrationis genus, longe
 vberimos fœtus edituros? Vt enim dubium e-
 fer an prospere succederet quod conaretur, ita cer-
 rum esse conatum & obsequium suum Deo gra-
 tum futurum. Nam vincula, cruciatus, mortem
 denique ipsam pro Christo, beatitudinis & im-
 mortalitatis instar sibi esse debere. Iam silentium
 imposuerat amicis, cum has curas maxime agitan-
 ti, febris superuenit, qua per dies quidecim affli-
 ctus demum Deo bene iuuante conualuit quid-
 em, sed ita, vt morbus ille aduentantis mortis
 nuntius esse videretur. Ceterum vt conualesce-
 re cœpit, ad pristinos labores retulit se, nullius
 rei magis, quam orij, & quietis impatiens.

*Transigit cum Sina, vt se clam Cantonem
 inuehat. Cap. XVI.*

Nihilo autem segnus idoneum aliquem mer-
 catorem quæritans, à quo transmitteretur in
 Sinas, Lusitanos primum, deinde Sinas omni ar-
 tificio tentare cœpit, multas rationes rei celandæ
 propo-

proponens, sibi que in tam honesto postūlato ut gratificarentur, obtestans. Verum obstinatos ad cauendum animos nullæ artes, nullæ mollebant preces. Aures omnium timor clauferat, abnuentium fortunas, caputque suum manifesto periculo offerre. Itaque Franciscus non auxiliij modo, sed etiam consilij inops fluctuabat animo. Ac ne quid deesset incommodi, eius comites grauis vrgebat morbus. Et Antonius Sanctæ fidei natione Sina Goani Collegij alumnus, quem pro interprete inde usque ab India secum adduxerat. Sinarum sermonem desuetudine oblitus, usui esse iam nequibat, utique cum urbanæ reconditæque eorum linguæ, qua Magistratus uti solerent prorsus esset ignarus, rudisque. At Xauius ad omnia inuictus, nihilque inexpertus, nihil inausum relinquendum ratus, nihilo secius rem vrgeret, institit, confidens fore, ut in Deo suo transgredereetur murum. Inter hæc haud parua res eius cupiditatem simul, & fiduciam accendit. Eodem tempore comperit Sinarum Regem Legatos quoquo versus dimisisse exploraturus aliorum leges institutaque regnorum. Quocirca magna spes erat, gratum illi aciuendum fore, Christianam legem ac disciplinam cognoscere. Ex ipsis etiam Sins homines locupletes atque honesti Francisci familiares, eum ut ad Sinarum Regem sese conferreret, magnopere hortabantur ipsius sanctimoniam christianam æstimantes religionem, ijsq; libris quos afferret secum præclarum aliquam legem, suaq; meliorem contineri credentes. Enimuero his rebus multo etiam magis excitatus Xauius, eam mentem ratus est Sins eorumq; Regi datam diuinitus, ut Euangelium ali-

P. 17.

aliquando intraret. Sinarum fines:urbesq; incolis frequentissimas peruaderet . Ergo diuinæ spei ac fiducia plenus, omnes rei maturandæ vias tentare decreuit . Se enim aut sine vlllo periculo magno que cum rei Christianæ emolumento ad Regem peruenturū, aut si quid grauius accidisset , in magnopositurum lucro. Nā pro Christo excruciatū necari, quod summū periculum videretur, id uero maximum Dei beneficium duci oportere. Igitur cedentibus, vt fere fit, constantiæ difficultatibus, breui alius se illi interpret obtulit. Inde Sinā mercatorem minime timidum nactus , spe ac pollicitationibus sollicitat atq; impellit ad audēdum, cum sine præsentī pretio nihil spes efficeret, pretiū a mercatoribus Lusitanis corrogat: & magno piperis numero, quod erat aureis prope ducentis, cum illo transigit, vti se cum interprete, ac libellis suis de nocte in Sinas quam occultissime deportatum, in Cantonij portus littore exponat ante lucem. Ille igitur ad rem penitus occultandā ne caput suum committeret dubiæ nauarum fidei; liberis suis, seruorumq; fidelissimis pro remigibus vtī, Franciscumque noctu parua nauicula transmittere cogitauerat. Vltro etiam pollicitus erat Xauerio , bidui aut tridui apud se receptum , ac larebras , donec tuto emerisus, Cantonis oppidi Præfecto sui in Sinas aduentus exponeret causam . Duo tamen in hoc negotio pericula Xauerio ab amicis denuntiabantur , unum ne mercatore , accepta per fraudem pecunia , fidem proderet , ipsumque suppressendæ rei gratia in desertam aliquam insulam, aut etiam in altum præcipitem daret. Alterum (vt sancta esset barbaro fides , eumq; in
Can-

Cantonio portu exponeret) ne Præfectus urbis in aduenam contra edicta Regis, sine fide publica, eò se insinuantem exempla ederet; verberibusq; crudeliter cæsum aut ultimo afficeret supplicio, aut certe in perpetuam seruitutem redigeret. His ille alia haud paulò maiora opponebat discrimina, quæ ceteros latebant. Primum periculum dicebat esse, ne sua diffidentia verius, quàm cautio Dei bonitatem, ac providentiam offenderet, si prouinciam illius instinctu ac monitu suscepram homuncionum terricula excuterent. Deinde ne Christo indignus foret discipulus, si eum non audiret denuntiantem, Qui perdidit animam suam propter me inueniet eam. Quocirca satis gnarus, animi periculis pericula corporis esse longe leuiora, tutius ratus est per vitæ discrimina perrumpere, quam animi salutem in discrimen adducere, utique cum haud difficilior, quàm prælatius foret, Sinas Deo fauente, inuitis eius hostibus, peti, subigique. Inter hæc Sinæ mercatoris, cum quo deciderat, reditum opperiens, complures & ad socios, & ad amicos litteras dedit. Primum quidem ad Gasparem Goani Collegij Rectorem, ut ex Episcopi auctoritate (aded nihil sibi Legatus Apostolicus sumebat) Malacensis illis qui suæ in Sinas profectioi impedimento fuissent, Pontificia auctoritate interdictum esse sacris, quam primum rite pronuntiantium curaret: quo scilicet miseris illos lethalis plaga refricata aliquando remedij admoneret. Ad Franciscum etiam Peren scripsit, ut Malacæ relicta, cuius Prætor suam in Sinas profectioem impedisset, cum omnibus socijs in Indiam discederet primo quoque tempore. Nec Iacobi Pereriz

riz

riæ sui oblitus, eius mœrorem consolando per litteras tertio leuauit, quarum litterarum hæc est clausula eximiæ virtutis index. Vtinam nos aliquandô in Sinarum Regis aula reuisamus: quam ego si ad Sinas peruenero, spero futurum, vt ibi me aut seruitio addictum, aut in Cantonis carcere, regiæ custodia vincum offendas.

Transmissione dilata, suum obitum prædicat.
Cap. XVII.

EGge autem Sinarum conuersionem, & martyrij palmam meditâti Xauerio nouæ magnæq; difficultates obiectæ. Interea dum proxima spe lætus profectionem adornat suam; repente nouum eius interpretem ab incepto suæ occulta Lusitanorum ars, siue imminentium suppliciorum, terror auertit. Itaque timoris magis, quam fidei memor; Franciscum nihil minus metuentem subito deserit. Nihil tamen improviso malo cessit Xauerij constantia. Sed cum veteri interprete, etsi parum idoneo, quod Sinarum linguam, vt diximus non satis tenebat, nihilo secius constituit ire. Confestim igitur ad eum ex cõposito coeunt Lusitani mercatores non Xauerij vice solliciti magis quam sua. Circumfusi pro se quisque precantur, vt incepto desistat aliquando. Quod si suo periculo non tangatur, at moueatur alieno. Agi ea in re non ipsius solum, sed etiam Lusitanorum omnium salutem; Prætores quippe Sinarum tanta audacia irritatos non vnius pœna contentos fore: omne nomen Lusitanum ad supplicium vocaturos: Proinde ne amicorum fortunas, vitamque ipsam in eundem traheret casum. Quod si certum

ac

*Xaverij hu-
manitas in
Lusitanos.*

ac deliberatum sit, fortunæ aleam tentare; at ex-
pectaret dum opportuna profectio Lusitanas na-
ues iniuriæ subtraheret. Tum Xaverius bonum
illos animum habere iubet. Se vnum vile caput
si quid impendat periculi, subire velle. Quocir-
ca nihil omnino tentaturum, priusquam ipsi in-
tutam recepissent se. Illis ergo iter maturanti-
bus, Franciscus quoque ad expeditionem suam
se instruebat. Ceterum in Sinarum fines eum
penetrare Deo utiq; cordi non fuit. Ne quid de-
esset difficultatis, mercatoris quoque illius Sinæ,
quo cum transegerat, eum fides fefellit. Is quip-
pe siue casus alicuius interuentu, siue metu pœ-
næ, siue etiam Diaboli ipsius instinctu, non sterit
promissis. Et Franciscus, cum frustra eum diutius
expectasset, denique suam transiissionis spem
pene damnauit. Quocirca nihilo fideliorem Si-
nam mercatorem, quam interpreterem expertus,
consilij inops cogitationem in omnes versabat
partes. Non tamen illum ab ingenti spe destitu-
rum defecit animus: quin potius humanæ opis
desperatio diuinæ fiduciam accendit. Ergo diui-
næ bonitati cōfissus, nouam in Sinas trasmittend-
dæ occasionem captare, ignarus transmittendum
esse sibi propediem in cælum. Inter hæc noua illi
sed vana spes affulsit, cognouit quippe Sionis Re-
gem (quod regnū Malacæ, quàm Sinis propius
est.) Legationem in proximum annum ad Sina-
rum Regem destinasse: Proinde opportuno nun-
tio lætus nouæ legationi adijcit animum: statuit-
que si Sina ille mercator ad tempus non occur-
rat, ipse ad Sionem nauigare, arque omni ope ad-
niti, vt cū Regio legato penetraret in Sinas. Sed
iam nō in limine operum, ac laborū suorū, vt sibi
vide-

videbatur, sed in exitu stabat. Itaque dū, si verus de-
 stituat spes, noua auxilia moliens regnum Sionis
 cogitat, ad caelestem Sionis arcem vocatus est. Iam
 socium illum suum aegrotum, ne sibi in Sinas trans-
 missuro oneri, atque impedimento foret, Lusita-
 nis Indiam repetentibus bene comendatum de-
 uehendum tradiderat, ipse cum Antonio Sanctae
 fidei, alioque seruo remanserat in Sanciano. Et
 post Lusitanorum profectioem nauium, Francis-
 cus (ut spes pertinax est) adhuc mercatorem illum
 Sinam expectans, consueta caritatis munia haud
 segnius exsequebatur, Satanam a quo artes om-
 nes ad suos conatus auertendos adhiberi cerne-
 bat, Deo Duce, & adiutore, victurus. Sed Deo cu-
 ius inscrutabilia consilia, & inuestigabiles viae
 sunt, aliter visum; quippe eius conatu contentus,
 Sinarum conuertendorum decus (fortasse quod
 tum bene maturum tempus non erat) alijs refer-
 uabat. Itaque incenso Xauerij agendi, patiendiq;
 studio laetus, laboriosissimo homini veterum la-
 borum, quos plurimos, ac maximos sustinue-
 rat. praemia persoluere, quam aditum ad nouos
 labores aperire maluit. Igitur eodem ipso die,
 quo die in portum Cantonium trajcere destina-
 rat in morbum incidit; quo deinde extinctus est.

*Franciscus
 ab hospite
 destitutus in
 morbum in-
 cidit.*

R bar

bat, cum bonus. ille hospes omisso sacro, cui intererat, & hospite destituto, fugienti magis quam abeunti similis soluit ex insula. Sacrificio peracto & precatione funebri pro mortuis de more facta, circumferens oculos Xaverius, hospitem abesse cernit. Quærenti quid illo factum esset; respondetur, eum prope admodum Malacam uersus è Sanciano soluisse. Tum Franciscus, Enimvero (inquit) vereor ne illum sceleris alicuius conscientia! exagitet, irato Deo. Quorsum enim ista tam præpropera festinatio? En aduenat naus quam modo emendam curarat? eius tamen aduentum expectare grauatus est; sed abeat sane Malacam, unde abiturus est nunquam; ibi enim vitam amittet miser. Ex duabus prædictionibus alterâ mox, alteram deinceps euentus excepit. Vix qui aderant è templo excesserant, cum naus illa repente comparuit, mirantibus omnibus, & Xaverium tamquam diuinum hominem intuentibus. Hospes verò (uti postea cognitum est) paucis diebus, quibus Malacam venerat, cum lignatum isset in syluam, a latronibus interfectus periit, scdam ac miseram mortem sortitus, quod Francisco causa imaturæ mortis fuisset. Et Xaverius haud ignarus sibi propediem e uita migrandum, id ipsum familiaribus prædixit: non admirabili magis, quam salubri ratione. (In circulo Lusitanorum cum esset) numerum inite, inquit, diligenter eorum, qui hic sumus; nam intra annum plerique nostrum moriemur. Vaticinatio uerior fuit, quam lætior. Nam è septem qui tum aderant, quinque eo anno sunt mortui. ex quibus ipsemet Xaverius fuit, haud dubie imminentis sibi mortis & gnarus & uates. Et isdem fere diebus, Franciscum diui-

Duplex Vaticinatio.

diuinitus mortalitatis oblitum ingens Dei visendi cupido cœpit, haud leue proximæ beatitudinis pignus. Itaque in Epistola quadam scripsit, tametsi ad id tēpus uitā sibi suppeditari optasset, ad Christi obsequiū Christianiq. nominis propagationē; tamen iam eos igniculos ardenti diuinæ Maiestatis visendæ fruēdæq. desiderio refrixisse.

^b *Sanctissime moritur. Cap. XVII.*

INHOSPITALIS discessus hospitis necessitatem imposuit Xauerio victus emendicandi. Eoque grauior eum inopia vexauit, quo arctiora omnia tum Lutiæ custodiæ fecerant, ne quis annonam ex Sinarum finibus exportaret, intentiore cauentes cura. Quod ille incommodum Euangelicæ paupertatis magis quam suę necessitatis memor libentissime perferebat. quo circa nouum hospitem nequaquam sibi quærendum, sed precario uictu defungendum existimauit. Verum etsi animus patiendi audis fortiter occurrebat tantis rerum omnium difficultatibus incommodisque; corpus tamen utpote iam confectum ætate, assiduis laboribus, & scilicet recenti morbo: ex quo nondum satis conualuerat, necessario frangebatur. Ad hæc angebant eum ingentes animi curæ, quas ex desiderio suæ in Sinas profectionis capiebat. Itaque æger non corporis solum, sed etiam animi, cum periisset animæ suæ vt moreretur, XII. Kal. Decembris recidit in morbum. Missæ sacrificium pro mortuo fecerat, cum mortifera illum febris inuasit; quæ aditum ei ad æternam vitam aperiret. Igitur cum febrili ad nauim, qua aduectus erat, recipit se, simul visendi de more cętos, simul inter eos diuersan-

Xauerius emendicato cibo uitam tolerat.

Recidit in morbum.

Reg. 3.

di studio. Sed ingrauescens morbus, cum iactationem naus ferre non ualeret, remigrare eum coegit in terram. Lusitanus igitur quidam talem virum misere febris estuantem, iacentemque in publico conspicatus, misericordiaque captus, extemplo eum benigne inuitat hospitio. ac domum suam, (ea erat deserto in colle casa uerius quam domus) deductum pro rerum inopia liberaliter tractat. tum eius saluti consulens rogat, atque obsecrat, ut incidi sibi patiatur venam. Et Xauerius quaquam non ignarus quale tandem medicos deserta haberet insula, tamen ait se in rebus omnibus quæ ad curationem corporis sui pertinerent, omnino in medentium fore potestate. Idque alacrius fecit, quam dixit, vndecunque obedientiæ materiam quærens. Sanguinem misit non sine spasimis, ac distentatione neruorū. Dolorem corporis subsecutum est fastidium ciborum omnium, quanquam cibi nulli ægrotis idonei suppetebant præter paucas amygdalas, quæ à Lusitano Nauarcho traditæ ad eum perlatae sūt serò. Iam enim cibum adeo fastudiebat, nihil ut sumere omnino posset. Biduo iam inedia traducto, cum morbus magis, magisque ingrauesceret, magis etiam Francisci patientia, ac virtus enituit. Namque etsi humanis subsidijs omnibus destitutus inita iam hyeme, in tugurio ventis atque imbribus peruiro iacebat, maximoque pestiferæ febris iactabatur æstu, tamen incommoda quænia ac uim morbi æquissimo subibat animo patientia autem tanta, ut nullum profus eius uerbum exciperetur, aut de grauitate morbi querentis aut ullam circumstantium opem, (ut in grauibis morbis fit) implorantis; contraque omnia

Tugurio excipitur a Lusitano.

Dico audies est medico.

Morbi dolores.

Cibi fastidium.

Aerumna.

Patientia eximia.

nia

nia & dicta & gestus erant tales, ut satis appare-
 ret, morbum uelut solidæ uirtutis, æternæque
 materiam gloriæ, ab eo in diuini beneficij loco
 numerari. Vnum scilicet ægre ferebat, natura-
 li se vulgarique morte extingui in lectulo: om-
 nibusque expetitam uotis martyrij palmam sibi
 pene in manibus infringi. Ceterum haud igna-
 rus martyrij decus donum Dei esse gratuitum,
 quod sepe negeret expetentibus, aliud agētibus
 offeratur; ad diuinæ prouidentiae rationem ani-
 mum composuit suum, tam insigni beneficio se
 indignum existimans. Sed profecto Christus, cui
 Ecclesia circumdata varietate cordi est, destinarat
 illi uoluntariorum martyrum insignia, quibus
 dilectum discipulum aliosque sanctissimos viros,
 atq; adeo carissimam parentem suam, reginā mar-
 tyrum honestarat. Inde uis mali uehementior pe-
 nitus insitam Francisci sanctimoniam declarauit.
 Nam cum ex febre cœpisset insanire, desipiebat
 intra uerba: Sed ita ut quæ diceret, haud qua-
 quam desipientis hominis dicta crederes. Nimi-
 rum eximia eius uirtus altas adeo radices egerat;
 ut ne uacillante quidem ui morbi, mente potue-
 rit dimoueri loco. Itaque ut in cæteris fere cum
 insaniunt, tum maxime vitiosa se prodit natu-
 ra, ita in Francisco tum præcipue solida, at-
 que egregia pietas emicabat. Quippe eadem
 propemodum faciebat insaniens, quæ sanus fa-
 cere consuerat, nunc defixo in cælum oculo-
 rum obtutu læta fronte ac vultu cum Christo
 Domino, quasi adesset colloquens; nūc psalmoꝝ
 uersus pie admodum usurpans, identidemq; illas
 iterans uoces, IESU fili David miserere mei.

*Discedit e
uita.*

Tu autem peccatorum meorum miserere; Mater Dei memento mei. Hisce alijsque eiusmodi uocibus biduum extraxit. Inde ad extremum usque spiritum fortissime cum morbo ac morte luctatus, quarto Nonas Decembris (qui dies S. Bibianæ virginis sacer est) IESVM & MARIAM sæpius inclamans æquissimo animo obdormiuit in Domino; atque ad eos ipsos, quos uiuus in visceribus, moriens in ore semper habuerat, migravit in cœlū. Vultus adeo hilaris mansit, ac lætus ut species ipsa corporis animi beatitudinem indicaret. Decessit annos natus circiter. LII. decennio post suum in Indiam aduentū anno post Christum natum M. D. LII. vir planè admirabilis cū veteris virtutibus, tū uero incredibili animi magnitudine, studioq; conuertendorum Ethnicorū. Nullum unquam laborem aut discrimē Dei causa recusauit; & Indorum, finitimarumque gentiū salute non contentus omnem Orientem complexus est caritate illa, cui nimis augustus ad benemerendum, orbis terræ videbatur. Itaq; Euangelio, ac Societate toto pene Oriēte disseminatis, in ipsa cura, ac meditatione Cantonij portus petendi, defunctus huius vitæ fluctibus, æternæ felicitatis tenuit portum, Sinas præsentibus apud Deū precibus adiuturus. Nec uero dubitandum est, quin eius iam beati assiduæ ad Deum preces adiutum in Sinas patefecerint non tantum Societati IESV sed Lusitanis mercatoribus, Christianæq; religioni. Nam paulo post Francisci obitum, ad Cantonium portum accedendi, ibique commercij causa commorandi, vulgo facta copia est Lusitanis. Itaque eorum opinio fuit Xauerium suis precibus obseptos Sinarum fines aperuisse. Anno autem

*Mortuus a-
ditum pate-
fecit in Si-
nas.*

autem post Francisci excessum circiter XXX. remissa paulisper a Sinis finium custodia Patres aliquot e Societate IESV, Francisci virtutis æmuli aliquando penetrarunt in Sinas, ibiq; Deo pro pitio Christianæ religionis fundamenta iecerunt.

Vina in calce sepelitur. Cap. XIX.

VBI Francisci mortem fama vulgavit (quippe febris perniciosior quam minacior omnes præter ipsum, fefellerat) Lusitani pene omnes, qui reliqui erant in Insula, tam tristi nuntio examinati confestim ad eius, velut ad communis parentis funus conuolant. Ac primo gemitibus ac lamentis tota circa tugurium personabat area; deinde triste silentium consecutum est, ad contemplantum Xauerium dolore conuerso. Ceterum eius corpus, imaginem animi, effigiem cælestis felicitatis intuentes fletum integrabant iucundissimoque aspectu neque animos neque oculos fatiare poterant. Corpore Franciscus fuit satis amplo robustoque: statura procera, iustam haud fane multum excedente, colore candido, facie honesta ac liberali, uultu hilari quidem sed uiuido & ardenti, cæcis uegetisque oculis, naso modico, barba & capillo natura nigro, sed iam ætate aut curis porius, cano; uestitu tenui uulgariq; sed mundo. Tunica talari, ut supra diximus induebatur (Indorum ritu sacerdotum) distincta, ut togæ etiam uicem impleret. Itaque subibat spectantium animos eximia illius comitas, benignitas in omnes singularis. Magnitudo animi periculis, ac difficultatibus inuicta. Mortis cu-

Lusitanorum sensus in morte Xauerij.

Francisci forma ac figura

Sacerdotalis uestitus separatim.

ius cæteri nomen horrent perpetua contemptio: Diuinæ gloriæ, ac religionis proferendæ infinita cupido: Demissio magnitudini animi par. Pietas ac sanctitas prorsus egregia. Quocirca illam suauitatem morum, illud exemplum fortitudinis, illud ægrotorum auxilium sibi ereptum: talem præconem religioni, tantum præfidium ademptum esse rebus humanis: nouum sydus quod perpetuæ penè Indorum nocti illuxisset, quod Euangelij lucem caliganti attulisset orienti, subito occidisse querebantur. Quem propagaturum in vltimas terras religionem, Quem ægris Lusitanorum corporibus atque animis saluti fore? Quem in Francisci locum successurum? Interea dum Lusitani globato circumfusi iucundissima Francisci specie memoriaque oculos, & animos pascunt suos, tantamque iacturam lacrymarum pleni, sui que iam immemores lamentantur; Antonius interpres, qui Francisco ægrotanti, ac morienti præsto fuerat, accurrit ad nauim, Sacerdotalem Francisci habitum (ibi enim asseruabatur) petiturus. Lusitani qui erant in naui, Xauerij obitu nuntiato, obortis lacrimis crebros ediderunt gemitus, non præsentis suo tantum, sed futuro quoque Pereriæ domini sui absentis dolore perculsi. His igitur comitatus interpres, non sine fletu domum reuertitur. Francisci deinde corpus sacerdotali vestitu rite indutum de sententia Lusitanorum, ligneo loculo (vt Sinarum mos est) includere statuit. Quod quidem diuino potius quam humano consilio factum ostendit euentus; vt ea scilicet, quæ sancto corpori diuinitus contigerunt, essent hominibus notiora. Corpus igitur

*Sacerdotali
vestitu sepe-
liunt.*

tur arca lignea inclusum postera die multis prosequentibus effertur, & funere quantis maximis in illa rerum inopia studijs potuit, celebrato, in portu ipso rite mandatur sepulturæ. Iam terram erant iniecturi, cum repente, diuino utique instinctu, placuit ad carnem exedendam, viuam corpori calcem adhiberi, vt nuda deinde ossa in Indiam deferrentur. Itaque aperto loculo magna vis calcis inditur, quæ citius conficeret carnem, tum arca diligenter occlusa ibidem humatur. Tumulo grandes lapides sepulcri indices impositi; vt si quis è Societate id quæreret, illis indicijs admonitus nullo negotio reperiret. Discessum est à funere multis cum lacrimis, incredibili cum mœrore, ac desiderio, talis ac tanti viri.

*Loculo nino
calx inditur.*

*Corpus integrum repertum Malacca de nouo
humatur. Cap. XX.*

VERE deinde primo, cum adesset tēpus, quo tempore nauis, quæ Franciscum aduexerat, Malacam solueret, Sina interpres, quæ diximus, siue Xauerij caritate, siue diuina magis vi stimulante, Nauarchum adit, & ingemiscens, Ita ne vero (inquit) Franciscum Xauerium, qui nobiscum vna, inde vsque ab India huc venit, hic in deserta Sinarum Insula, apud barbaros relinquemus populos? At qualem virum; nēpe eum cuius egregiam vitæ ac mortis sanctitatem nos ipsi perspeximus, posteritas omnis intuebitur. Quin potius factum eius corpus deferimus in Indiã, vt ibi potius sit, vbi colatur, quam hic vbi contemnitur? Tum ille, ego vero libenter mecum in Indiam
eius

eius asportarem reliquias, si consumpta carne, ossa deferenda forent. Proinde rem extemplo per certum hominem explorabo. Quod si spes responderit voto, eniuero facturus sum, quod rogas, non tua magis causa, quam mea. Neque enim ignoro quantam hoc munere gratiam Iacobi Pererix Domini mei sim initurus, cui haud sane leue solatium erit, si Franciscum, quem viuum eximia caritate dilexerit videre, atque habere apud se licuerit mortuum. Protinus igitur spectata virum fide mittit, qui effosso, apertoque loculo, an Francisci corpus calce absumptum esset, intentius exploraret; secumque si videretur auferret. Venit ille ad tumultum, arcam effodit, excussaque calce, inspicit corpus. mirum dictu, prorsus integrum reperit, modo humatum crederes. Nullus grauis odor, sed potius suauis, nulla tabes, ne in naso quidem, qui primus mortuis effluere solet; color viuax, caro plane recens, vestimenta nulla ex parte tabefacta. Ne vigor quidem qui ex spiritu constat, destituerat vultum. Vix vt ille Xauerio velut spiranti admouere manus sustineret. Attonitus ergo rei miraculo, diuinum beneficium agnoscere, integritate corporis integritatem aestimans animi. Et hoc maior eum cepit admiratio, quod Xauerius natura non siccus, sed succiplenus erat, & ipse exploratum habebat, eundem quartum iam mensem iacere viua obrutum calce. Ergo veritus ne vana afferre crederetur, tantillum carnis e coxendice defectum, incorrupti corporis specimen, Nauarcho affert; explorata renuntiat. Fecit abscissa caro fidem miraculi. Extemploque Nauarchus, nauarum vectoresque admirabundi

Corpus Francisci integri reperitur quarto post mense.

di Deum collaudare, cui etiã cadavera curæ sint feruorum suorũ. Tum Nauarchus Francisci corpus, sic vt erat, in sarcophago & calce, deferri ad nauim imperat. miraculũ vel certius exploraturus ipse, vel planius alijs ostensurus. Ad vltimum satis explorata re, atque perspecta venerabundus arcam cum calce; vt erat, imponit in nauim, & e Sanciano profectus mense Martio, secundissima nauigatione peruenit Malacam. Francisco ventos ipsos obsecundare sentires. Onerariæ aduentum scapha præcurrens Xauerij corpus integrum repertum aduehi Malacam nuntiaret. Quo nuntio exciti Malacenses, & simul veterẽ iniuriã officio nouo compensaturi, quem viuum cum aliqua dimiserant cõtumelia, mortuum summo cum honore excipere decreuerũt. Ardor Xauerij & vultus concionantis ad populum, perditos ad salutẽ reuocantis, ægros curantis, & energumenos; futura absentiaque prædicentis, occurrebant oculis. Itaque contumacia in venerationem versã, pro se quisque funus celebrare tanti certabãt viri. Iacobi Pereriæ Legati. qui etiã tum Malacæ morabatur, inter ceteros vt desiderium, ita studium eminebat. Namq; is dolorem ex amici morte perceptum eius aduentu corporis abstergi posse ratus, maximam vim cereorum, ceteraque ad funebrem pompã necessaria egregia sedulitate cõparauit. Inter hæc applicata ad terrã nauis, loculum in ædes portui proximas inferunt, dũ ciuitas obuiam prodeat, expectantes. Vt primum in urbem fama perlata est, integrum Xauerij corpus in terram expositum; cuncta illi ciuitas obuiã se plenius portis effudit, tum visendi studio, tũ etiã rosarijs cõtingẽdi. Processit etiã eò cũ sacerdotũ agmine
Mala-

*Malacensium
studia in excipiendo Xauerij corpore.*

Malacensis Vicarius, apertaq; palā arcā, inuenit corpus integrum, ac recens, nulla tabe, ne nimio quidē liuore corruptum; nulloq; tetro odore, sed magis suauī ac iucundo. Cōfestim omnes stupentibus similes pro se quisq; diuinū numen efferre: sanctas reliquias deosculari, coronisq; cōtingere cœperunt. Pereria præcipue ex magno luctu in magnum gaudū versus, extincti amici aduētum quantis maximis poterat studijs celebrabat. Ceterum vt humanis iudicijs indicium diuinū adderet fidem, æger quidam tacto Xauerij corpore, extemplo conualuit. Postera ergo die mane sacer

Tactus corporis agrum sanat.

Funus Malacense Xauerij.

dotum ac totius ciuitatis agmen accensis cādelis ac funeralibus, processit obuiā, summo cum sensu lætitiæ, pietatisq;. Nullus tum erat Malacæ e Societate IESV. nuper enim ipsius Francisci iussu Patres omnes decesserant. Placuit tamē Ciuitati eiusdē corpus in templū quod Societatis fuerat, inferri vt eiusdē reuersionis prædē ac vadem haberent Xaueriū. Quocirca supplicatione frequentissima celeberrimaque multis vndiq; collucens facibus, ad id quod dixi templum, arca deferretur. Ibi post sacrum solēni ritu ac cærimonia decantatū, Franciscus excussa calce in nouo loculo, celeberrimo loco sepelitur, collacrimantibus plerisque, & recētis lætitia miraculi, & misto dolore, ac desiderio tanti viri. Mox miraculum miraculo additur. Noui oculi breuitas coegerat eos, qui operā dabant funeri, Xauerij corpus nō nihil cōprimere, atq; inflectere. Itaq; ex humeris repēte profluxit sanguis mirā afflans odoris suauitatē. Quæ res obiecta oculis animisq; omnes qui aderāt stupore ac miraculo attonitos defixit. Quippe cum corpus quod quintū iam mēsem vacabat

Ex mortuo Xauerij corpore sanguis effluit mense quinto.

cabat animo (adeo rarum pariter ac diuturnum miraculum fuit) nō modo carnē, succum, & colorē, sed etiā sanguinem, eumq; odoriferum retine-
ret, vt ille odor non tā sanguinis videretur esse,
quā sanctitatis. Quocirca cum sine loculo condi-
placuisse, arca exēptum, non honorifice solum à
Malacensibus humatum est, sed velut diuinæ cle-
mentiae pignus asseruatum. Nec vero sua illos fru-
strata spes est. Iisdē diebus, haud dubia Dei ira,
contagiosa tota vrbe grassabatur lues, quæ bonā
Ciuitatis partē depopulata, terrore omnes per-
culerat. Subibat anxios religione animos Xaue-
rii prædictio ex iniuria, iratiq; numinis causam
non aliam esse credebant. Hæc lues eò, quo Xa-
uerio parentatum est die, compressa satis offen-
dit, eundem iam placatum, irarum cælestium ven-
niam, pestique finem attulisse.

*Francisci be-
nesicio Ma-
laca lue li-
beratur.*

Corpus in Indiam aduehitur. Cap. XXI.

IDIBVS porrò Augusti Ioannes Beira Sacer-
dos è Societate IESV, cum aliquot socijs Ma-
lucum petens diuertit Malacam, is pro sua erga
Xauerium obseruantia, pietateque, corpus eius,
quod incorruptum esse fama acceperat, inspicere
mirum in modum expetebat. Quocirca nocte in-
tempesta cum socijs in tēplum occultē venit; se-
pulcroque patefacto; Franciscum velut spiran-
tem, & nihilo minus integrum ex humo, quam
antea ex calce, reperit mense post obitum nono.
Ergo omnes collaudato Deo, qui admirabilis est
in sanctis suis, venerabundi sacra quæ extabant,
membra multis cum lacrimis exosculantur. Nec
nouum miraculum defuit. Velum, quo eius fa-
cies operata fuerat, ob superingestā cōpressamq;
in humatione terrā, animaduertit velut recētū im-
butum

*Francisci cor-
pus integrū
mense post
obitū nono.*

*Velum recētū
si cruce im-
butum.*

butum cruore . Tum Beira manifesto motus miraculo, ad Xauerium, ornandum animum vertit. Igitur re cum Iacobo Pereria communicata in cō clauī ædium asseruandum Francisci corpus censuit, & Pereria nouam curauit arcam ab interiore parte Damascena veste subsutam, extrinsecus aureo vestitam textili. Itaque Beira Xauerio in nouum loculum incluso, discedens Emmanuelē Taberam unum è socijs Malacæ relinquit, qui tantum thesaurum primo quoque tempore transportet Goam. Is igitur nauigādī facultatem nactus, arcam in nauim imponit; Nauarcho, nautis, vectoribusque non modo non inuitis, sed etiam libentibus; quippe qui multum in eo ponerent aduersus tempestates præsidij. Protinus sacro corpori cubiculum assignatum in nauī : ibi loculus serica amictus veste positus: ad eum odores, & cerei. Pro his officijs Franciscus gratiā illis cumulatissime retulit. Quippe nauis sæpe in manifestum naufragij discrimen adducta, Xauerio quē uehebat implorato, statim præsentī euasit periculo, & Cocinum peruenit innoxia. Simul incorruptum Francisci corpus adesse fama nuntiauit, cunctam ciuitatem rei nouæ miraculo conciuit. Ex templo cerneret portum hominibus compleri, scaphas a primis occupatas accelerare ad onerariam, cæteris eorum reditum opperientibus in littore. Transgressi alij super alios in nauim ad cubiculum tendunt. mox pro se quisque sacras reliquias manu, osculoque contingere; admirabundi integrum corpus intueri, diuinamque benignitatem prædicare, quæ in sanctorum virorū etiam mortua redundaret corpora. Nauis paucos dies Cocini morata Goam petens, ex itinere ad Baticulam

*Honos corpus
ut habitus in
nauī.*

*Goanorum
studia in ui-
sendo Xaue-
rij corpore.*

Baticulam Indiæ oppidum millia passuum a Goa octoginta, substitit, haud exiguo incolarum bono. Ibi Francisci beneficio primaria femina Lusitana graui morbo liberata est; alia præterea edita miracula, quæ à nobis suo deinceps exponētur loco. Ceterū aduerso uento nauim morante, quo minus Goam perueniret, Nauarchus ipse actuaria naui Goam præcurrens, rem Xauerij sociis nuntiat. Mora atque expectatio (vt fit) cupiditatem accendit. Quocirca cum Patres diutius Francisci desiderium nequirent ferre, Melchior Numerus Collegij Rector Prorege adito: ab eo celocem haud ægrè impetrat ad sacram arcam prope re deportandā, erat ea celox Alphonsi Noroniæ viri pij, & Francisci studiosi, qui nauigium impensius quam exigebatur commodans, operam quoque suam ad eam rem prolixè deferebat. Ad hæc Nauarchus qui Xauerij corpus Malaca deuererat, reclamare, obtestarique ne (quando sua nauis iam prope abesset a Goa) tam certo ac salutaris nudaretur præsidio; sed vicit Xauerij visendi cupido postulati eius æquitatem: Ergo Melchior inhibita domesticorum comitari cupientium turba, cum præcipuis aliquot Patribus, & orphanorum agmine celocem conscendit. Et quanta maxima celeritate potest applicat ad onerariam. Confestim in eam transgressus, cubiculum ubi locus asseruabatur, intrat: offenditque Xauerium summa integritate eademque specie qua uiuens fuerat. vt modo uita defunctus, aut potius adhuc spirans uideri posset. Quocirca manantibus gaudio lacrimis, vultum illum cælestis felicitatis indicem paulisper contemplatus, magno cum pietatis sensu sacras manus pedesque suauiat.

Idem

*Honos Xave-
rio tributus
a nautis a-
lijsque.*

Idem cæteri certatim faciunt. Inde arcam ornatâ atque compositam efferunt è cubiculo. Inter quæ Nauarchus onerariam multis vexillis ac tapetibus exornari, tormenta bellica veste ferica integri iusserat. Vbi in foros navis corpus delatum est, pueri qui Goa aduenerant, floribus coronisque redimiti, ramos tenentes manibus, Zachariæ canticum piè admodum nec sine suis, aliorumque laudibus decantare cœperunt. Hoc concentu arca in celocem demissa sensim locatur in puppi. Oneraria interim festa bombardarum displensione Francisci discessum prosecuta, lætitiâ lacrimasque omnium integravit, reputantium animo summam Dei liberalitatem, qui tam magnifice seruum suum uel in medio honestaret mari. Celox inde sub spe ram applicuit ad ædem S. Mariæ cognomento Rebandariæ, passibus circiter mille, & quingentis ab Vrbe Goa, propter flumen, quod Goam insulam præterit. Ibi Melchior Xauerij corpus per otium inspiciundi, contemplandi auidus, de media nocte remotis arbitris, ualuisque clausis, Franciscum in Sacerdotali ornatu, sicut erat, ex arca eximit, mense post obitum sextodecimo. Reperit eadem prorsus facie, habituque corporis, quo constabat eum fuisse cum uiueret. caro succi plena, cutis recens, color uiuidus. crederes eum sopitum potius quam extinctum. Erat carbasina veste indutus, quam ille secum in Sinas detulerat eo consilio, ut illa, gentis more, amictus Sinarum Regem adiret. Hac quia uiuus nunquam erat usus, indutus est mortuus pro subucula. Ea ipsa etsi extincta membra tot menses proxime ueterat diu quidem uel calce, uel humo obfusa; tamen adeo integrâ uisebatur, ac munda, ut eam modo

*Corpus Fran-
cisçi integrũ
mense post
obitum deci-
mosexto.*

*Francisci sub-
ucula quo-
que uillasa
post tot men-
sum sepul-
turam.*

modo illi iniectam dices, & seruatum magis a corpore, quam vlla ex parte læsam. Post actas (vt par erat) numini grates laudesque, Melchiorrem memorem quantum incitamenti ad virtutem Antonius in palmea S. Pauli Heremitæ tunica, quantum præsidij Elifeus in Helix pallio reperisset, cupido cœpit subuculæ Xauerij auferendæ. Itaque illi detractam apud se diligentissime seruauit, vel pignus Francisci, vel ornamentum suum. Quippe eandem postea in Iaponiam detulit secum, vt illa indutus Iaponum Reges, ac Dynastas conueniret Franciscoque Deum propitiantem; non oculos solum, sed etiam animos eorum caperet.

Eius funus Goæ omni apparatu celebratur.

Caput XXXII.

HOC interim spatium Prorex (is tū erat Goæ) de Xauerij aduentu prima nocte certior factus, pro sua erga illum veneratione, magnū ex eo nūtio gaudiū cœpit, statimq; solemnē pompā atq; apparatus in posterū imperauit diem. At Patres quos inuitos Melchior domi reliquerat, tāta exultarunt lætitia, vt pectoribus visendi carissimi parentis cupidine occupatis, somnum aut quietem ea nocte capere nequirent. Neque eorum tam remisso ac languido animo, aut corpore quisquam fuit, qui illa nocte conquieuerit. Tanta erat Francisci expectatio, ita eius caritas omnium ad se traherat animos. Quocirca intempesta nocte cum surrexissent omnes, pro se quisque templum frondibus, peristromatis, ac veste stragula exornarunt optatissimum parentem apparatu quam maximo

S exce-

excepturi. Forte res in ipsam sanctam hebdomadam incidere: tamen læto festoque cultu aras, quam elegantissime exornari placuit. Sic enim statuebant, sanctum virum, cuius funus insigni pompa Deus celebrari vellet, festo potius, quam funebri sacræ ædis apparatu excipi oportere. Vt dies illuxit, qui dies fuit xvij. Kal. Aprilis; anni

*FINIS MAYI
SINUM.*

post Christum natum M. D. L. I. V. Loculus veste amictus aurea, in myoparonis puppi reponitur, plurimis circum cereis collucentibus: mox Patribus in alba veste, & pupillis rite coronatis, diuinos circa hymnos ac laudes inuicem canentibus, aduehitur Goam. Vbi aduentantis Xaverij fama peruasit urbem; confestim Iacobus Pereria, qui per eos dies Malaca reuertebatur, moræ impatienti cum amicorum manu in nauigium actuarium conscendit, & candidis facibus accensis, lacrimabundus amicissimo suo procurrit obviam; Myoparonique se adiungit pompæ speciem aucturus. collucebat mare flammis, littora cantibus personabant, & plerisque pius animi sensus eliciebat lacrimas. Vt uero nauis tot cereorum fulgore insignis, in urbis conspectu fuit, & ex inuitata luminum copia intellectum est adesse Xaverium; tum uero ingens cunctæ ciuitatis extitit motus. exultare eam, ac triumphare gaudio credes. Etsi enim Patres modestiæ memores sedulo cum Prorege & Episcopo egerant, uti Xaverius non tanquam vir, sanctus, sed veluti Dei seruus (quo ad Pontifici Maximo aliter uisum foret) acciperetur, habereturque tamen Proregis ipsius iussu, campanæ urbis omnes percrepare læto, festoque cœperunt sono. Qua significatione vniuersa ciuitas excita, sese Francisco obviam

niam effudit. Littora, vrbis muri, fenestra summa testa, solaria, vnde conspici modo nauis adueniens posset, hominibus complebantur. Quo propius spes, nauis accedente, admouebatur, hoc magis concurrentium multitudo, cupidoque visendi crescebat. Itaque plurimi impetu quodam ardoris ruentes, certatim desiliebat in mare, vt sacrum loculū contingerent primi. Iam Prorex cunctaq; nobilitas, & maxima ciuium frequentia in portu eū cereis ardentibus præstolabatur nauim. Et maximæ ædis canonici, cæterique sacerdotes linteati cum suis processerant crucibus. Aduenerat quoque Sodalitas Misericordiæ cum suis vexillis atque insignibus argento auroque fulgentibus. sequebantur magnifica phœra duo Atalica veste constrata. Sodales quippe magnificentiorem pompæ speciem præbituri censuerat, sacrum loculū inter duo illa locandum phœra. Vt primum arca in terram à Patribus exposita est quasi signo dato; omnibus in vnū cōuolantibus, tãti repente concursus vndiq; facti adire, cōtingere; osculari eā cupientium, ut se mutuo premères alij super alios corruerent. Ad loculū porro, cū recessum primis ultimi non darent, adeo cōstipauerant se; vt necesse foret multos coarctatos, atq; oppressos exanimari, nisi prudentia obuiam esset periculo. Prorex satellitibus immissis ruentem submoueri turbam, supplicationemque aliquando institui iussit. Multitudine ægre submota, supplicatio instituta est, peractaque quanta maxima potuit pompa. Nouissime feretrum magnifice exornatum Patrū humeris ferebatur, duobus Fumus totus pari ornatu feretris inanibus latera cirgentibus, str. Prorege cū cohorte, omniq; nobilitate, & ciuita-

Concursus
ad Xaverij
corpus.

te vniuersa prosequente, tanta funeralium ac luminum copia vt vrbs ardere videretur: tam insolita omnium ordinum lætitia, plausuque ut non funus, sed triumphum videre te crederes, locus quippe aurea fulgebat veste. Totum iter erat frondibus, floribusque constratum: tectorum fenestrarum parietesque veste pretiosa ornati. In uia multa passim ab utroque latere odoramenta disposita. Feretri porrò latera thuribulis argenteis cincta, perpetuis odoribus complebantur. Hoc igitur triumphali funere Franciscus è Sinarum expeditione rediens Goam in Societatis templum inuectus. Vt intelligeretur cuiusmodi tandem honore insignis eius animus esset in cælo, cuius corpus extinctum, propter animi sanctitatem, in terris quodammodo triumpharet. Vbi ad Societatis sedem ventum est, Missæ sacrificium solemniter ac ceremonia decantatum. Feretrum intra cancellos aduersus impetum multitudinis constitutum. Fama exierat, sub sacrum, arca patefacta: fore omnibus corporis visendi copiam. Quocirca ingruente multitudine septa haud difficulter fracta sunt, sed clausam arcam nihil magis quam multitudo seipsa impediens tutabatur. Ibi Collegij Rector auidæ plebis impetum ueritus, petere uehementer etiam atque etiam a Prorege, ut domum cum vniuersa nobilitate reciperet se; plebem utique eorum exemplum secutum: ipsos deinde laxato facello, turbaque semota, commodius corpus Xauerij conspecturos. Igitur Prorex illi morem gerens discedit. Eum cuncta nobilitas sequitur. At cæteri obfirmato animo hæere in uestigio, instare, flagitare, ut ostenderetur; se nisi uoti compotes haud quaquam inde moturos vestigium

*Concursus
incredibilis
ad Xauerij
corpus.*

ffigium. Demum perseverantia inceptum obtinuit. Cum enim mora nihil proficeret, Melchior ad ultimum cessit tempori. Itaque submota paulisper multitudine, septisque restituitis, atque obfirmatis; Xaverij, corpus amictu sacerdotali, ut delatum erat, eminus ostentatur. Quod conspicata multitudo tanto cominus uisendi desiderio exarbit, ut ingenti impetu ruens, iterum sacelli perrumperet septa. Proinde repentinus Patrum metus, ad vim arcendam, loculum confestim operuit, obstitaque texit. Ergo praecisa inspiciendi spe, & expectatione defatigati, qui proximi steterant, Xaverijque integrum conspexerant corpus, aliquando recesserunt, & quod ipsi viderant, ceteris enarrarunt. Et illi hac commemoratione accensi, obstinatione quadam animi usque eo institerunt, dum cancellis denuo obiectis, ipsis quoque monstraretur. Ceterum non explebatur videndi sitis videndo, sed excitabatur magis ita iisdem reuisendi gratia saepius redibant, noua etiam in horas multitudo uisendi causa confluebat in templum. Ergo necessitas consilium mutauit. Ut infinitae multitudinis cupiditati satisfaceret, corpus in sacello validis cancellis praesepto, triduum torum omnium oculis expositum fuit; potestas ut esset omnibus per otium contemplandi. Tum vero incredibiles undique concursus facti uisentium Xauerium, coronisque tangentibus, magna uel lacrimarum, sensuque pietatis. Inter haec quorundam dubitatio rem non certiore modo, uerum etiam insigniorem fecit. Quoniam rei miraculum excedebat fidem non defuerunt caenobitae aliquot uiri graues, ac religiosi, qui Franciscum exemptis intestinis curatum, balsamoque conditum esse pro-

*Proregis ius
su medicus
eius corporis
integritate
explorat.*

palam dicant. Ergo Prorex rem exploraturus, Cosmum Sarainam inter medicos artis eximiam, tentare atque inspicere corpus iuber. & ille ventrem secare aggressus, cum animaduertisset recētem adhuc manare sanguinem, miraculo attonitus incæpto desistit, insertis deinde in vulnus digitis, integra ac solida intestina comperit, nullo balsami, oleiue indicio. Idque iuratus publico testimonio confirmavit. Quocirca re perspecta, atq; vulgata non magis ceteri, quam cœnobita Xauerij corpus celebrare, uenerarique cœperunt, pro se quisque pedes eius osculantes, manusq; rosarijs cōtingentes. tāta autem infederat animis omnium de Xauerij sanctitate opinio, vt certatim aliquid ex eius corpore aut vestimento surripere conarentur. Itaque intenta ad præcauendum Patrum cura ægre valuit piā arcere vim populi. Inter hæc passim Franciscus laudibus ferebatur, egregiaq; eius facta, Vaticinationes miracula, ab ijs qui aut ipsi viderant, expertiq; erāt, aut ex idoneis cognorant autoribus, memorabantur, India vniuersa velut vno ore Xauerij sanctitatem celebrante. Ex vetera miracula novis adfirmata sunt. Complures eorum, qui ad id spectaculum confluxerant, iurati confirmarunt, accessisse eo certos homines partim membris captos, aut debilitatos, partim varijs morbis laborantes, tactoque Francisci corpore, abiisse sanos, ac valentes. Exacto triduo, etsi nondum expletis oculis animisque multitudinis, arca propter aram maximam ad dexteram in sepulcro per eos dies parato, ad tempus condita est, dum pro dignitate talis viri, Patrumq; studijs, & Goanorum religionē, monumentum eius satis exornaretur, Si rex Lusita-

Lusitanus vt spes erat, eum in numerum caelestium referendum à Pontifice curasset. Decimo circiter post sepulcrum die, D. Antonius Ribera Goani *Episcopi vti carius rem rursus explorat.* Episcopi Vicarius, & Inquisitor generalis pro suo munere atq; officio, suis ipse oculis explorare statuit, Verane de Francisci integritate fama emanasset sepulcroque aperto circa meridiem, multis collucentibus facibus, omne pertentavit perspexitque corpus: cumque nihil non integrum repperisset, suum testimonium consignatum litteris ad posteros tradidit Rex porro Lusitaniae his nuntijs commotus, cum egregia Xauerij facta, atque miracula per Indiae Proregem coquisita perscribi sedulo iussisset, ea Romam ad Legatum suum misit, vt ageret cum Pontifice de Francisco Xauerio in Sanctos reponendo. Ceterum pios optimi Regis conatus intempestiua occupauit mors. Patres igitur nouo templo absoluto, ac veteri disturbo, Xauerij loculum in domesticum transtulerunt sacellum, vbi hodie eius memoriae ac nomini priuatim honos habetur, donec per Pontificem Max. (si Deo cordi erit) publice solennes haberi honores liceat.

Rex Lusitaniae Franciscum in sanctorum numero reponendum curat.

HORATII
 TVRSELLINI
 DE VITA
 FRANCISCI XAVERII.
 LIBER QVARTVS.

Francisci facta ac miracula Lusitani Re-
 gis Imperio perscribuntur.

Caput I.

TSI diuina dona ac munera, quibus Franciscus cumulatus fuit, in omnibus eius vitæ partibus quas demonstrauius, identidem enituerunt; tamen nõ erit ab re quæ cursim, & obscure significata sũt, propalam, otioseque contemplanda proponere. Atque (vt primum exponamus ea, quæ vulgo plus admirationis habent, atque in se æquos iniquosque conuertunt) non solum in toto vitæ cursu, sed multo etiam magis in ipso funere permulta Francisco contigere diuinitus, quæ nulla naturalis causa miraculo eximere queat. Ea nos igitur, diuina indicia, ac testimonia eius sanctitatis diligentius persequemur. Omnium autem rerum eos auctores citabimus ac testes, quorum de autoritate, ac fide dubitare nefas sit. Ioannes ergo Lusitanæ Rex hoc nomine tertius. cuius misit, vt ante diximus, Franciscus Xauius in Indiam

diam cōtendit, cum cognitā, exploratamq; haberet eius sanctimonā, non minus honoris habuit mortuo, quā viuo habuerat. Nā Xauerij morte nuntiata, haud secus quam par erat, tanti viri iactura motus, orientis ingemuit cladem, qua nullam fortasse maiorem ab irato Deo accipere potuisset. Inde vbi animum laxauit dolor, vt eum egregia sua pietas, ac prudentia facere admonebat, vnde dolorem acceperat, indidem remediū petijt doloris. Plurima per Franciscum vt in vita sic post mortem diuinitus edita ad eum fama

peruulerat. Quocirca tum hominis tum Religionis studio accensus Francisco Barreto Indiae Proregi negotium per litteras dat, vt illustria Xauerij facta, miraculaque omnibus indicijs peruestigata perscribat ad se. Sibi enim in animo esse, eam testificationem, Romam mittere ad Pontificem Max: vt ille pro sua autoritate ac prudentia quod in tali re optimum sit factu statuatur. Vt autem optimi Regis de Xauerij virtute opinio nota, ac testata sit omnibus, operæ pretium duximus exemplum regiarum intexere litterarum. Prorex amice tibi ego Rex salutem plurimam. Francisci Xauerij vita ac labores exempli adeo salutaris extiterunt, vt Deo gratissimum fore existimemus, si ea ad diuinam gloriam, laudemque proferantur in lucem. Quocirca vt illa in vulgus edita quam par est apud omnes auctoritatem habeant, ac fidem, magnopere tibi mandamus, vt vsquequaq; in India, vbiq; locupletes atq; idonei huiusmodi rerum testes esse videbuntur. (qui scilicet cum Frācisco vsu consuetudinemque habuerint) tabulas publicas, ac testificationes, testibus iur-

Pro regi Indiae negotiū datur a Rege.

Regis consilium vt Xauerius in sanctorum numerum adscriberetur.

Regis epistola ad Proregem Indiae.

iuran-

„ iurando adactis, ritè conficiendas quam diligen-
 „ tissime cures, cum de vita eius ac moribus, de-
 „ que rebus omnibus ab eo ad hominum salutem,
 „ & exemplum laudabiliter gestis, tum verò de
 „ ijs, quæ diuinitus ille & viuis patrauit, &
 „ mortuus. Eas tabulas simul cum testimonijs,
 „ autoritatibusque omnibus tuo chirographo sub-
 „ scriptas, annuloque obfignatas, triplici ad nos
 „ transmittes vja. Hoc sedulo & celeriter si feceris,
 „ magnam à nobis inieris gratiam: Olyssipone V.
 Kal. Apr. M. D. LVI. Prorex igitur Indiæ per-
 lectis regijs litteris, ex ijs confectum per idoneos
 homines intentius inquiri iussit, non solum Goæ
 in Indiæ metropoli, verum etiam in ora Indiæ
 vniuersa, Malacæ, ceterisque locis, vbi Franciscum
 versatum esse constabat. Comperta sunt
 haud dubijs autoribus permulta per Franciscum
 & in vita & post mortem, vel salubriter gesta,
 vel patrata diuinitus. Ea Prorex in tabulas pu-
 blicas relata, suaque subscripta manu, atque an-
 nulo obfignata ad Regem celeriter perferenda
 curauit. Res eo loci iam erat, vt Rex ijsdem ta-
 bulis Romam transmisisis, per legatum suum age-
 ret cum Pontifice vt Xauerium rite in sanctorū
 virorum numero reponeret; cum pijs eius consi-
 liis immatura interuenit mors. Extat apud nos
 regiarum tabularum exemplum, rite obfigna-
 tum, subscriptumque Proregis manu, vnde sunt
 ea, quæ adhuc exposuimus, quæque deinceps ex-
 posuimus, maxima ex parte deprompta, &
 quoniã superioribus libris illorum pleraq; com-
 præhendimus, iam reliqua subtexemus, quæ de
 industria in hunc reiecit locum: quædam etiã
 necessario in narrationis cursu leuiter tacta per-
 scribe-

*Proregis in-
 quisitio in
 facta Xaue-
 rij.*

scribemus vberius, vt ex coniunctis rebus miraculorum vis ac magnitudo magis existat.

Xauerius futura, & absentia praedixit.
Cap. II.

MULTIS quidem Xauerius, praclarisque Dei muneribus, sed non alio magis quam multiplici prophetiae dono conspicuus fuit. Eius rei haud dubia indicia elucet in omnibus ferme vitae eius partibus, sed illa maxime excellent. Cosmus Ioannes procurator regius adamantem eximia magnitudine coemerat in India octo aureorum millibus, quadruplo pluris in Lusitania futurum. Hunc Ferdinando Aluaro in Lusitania soluente crediderat deferendum ad Regem. Sub id tempus Franciscus Goam ad eum uenit, pro familiaritate, uti mercimonia eius habeant, rogat. Ille cum de ceteris mercibus in Lusitania missis, tum uero de adamante illo narrat, feliciter secum agi ratus. Tum Xauerius rogat cui tandem nauis tam pretiosam commisisset gemmam. Simul nauis nomen accepit, Nolim inquit, isti nauis credidisses. Cur tandem, inquit ille, an quia superiore anno penè periclitata est? minime, inquit Franciscus, sed quia grauius ei impendet periculum. Tum uero ille Xauerium etiam atque etiam rogare, ut Deum pro illo nauigio orare ne desisteret, praesertim cum adamantem illum suo periculo mitteret ad Regem. Anxio deinde Cosmo de nauis illius euentu, nuntiatum est nauim tabula ui tempestatis reuulsa, prope fecisse naufragium, ceterum denuntiatio perfunctam pericu-

*Malaca pro
spicit ani-
mo pericu-
lum quod
Societas IESV
subibat
in Lusita-
nia.*

*Cernit ani-
mo quid Ioã
ni Duro in
deserta In-
sula accide-
rit.*

riculo, afflantibus Xaverij precibus, Lusitaniam secundo cursu. Pridie vero quàm Malacain Sinas solueret, (vti eius socij, qui præsentes adfuerant, cômemorarunt) cum inuitato quodam more super lectulum toto pronus corpore, inter somni vigiliæque speciem iaceret; diutissimè constantissimèque in eodem habitu corporis, in quem se composuerat, durauit alienatò à sensibus animo. Nam socios, qui forte interuenerant rei nouitate attonitos tanti viri reuerentia tenebat, quò minus eum affari, aut excitare sustinerent. Itaque à stupore ad curam versi, sollicito animo atque suspensò, rei prætolabantur euentum. Demum ille velut ex alto experrectus fomno, & ingenti aliqua molestia emerfus, certum hominem qui tum in Lusitania versabatur, nominatim appellans crebro inelamauit, Deus tibi ignoscat. Atque in præsentia quidem quorsum tandem illa conquestio spectaret, ipso qui vnus norat, reticente, omnes latuit, verum litteræ deinde allatæ ex Lusitania rem patefecerunt, per id tempus vitio illius, quem toties lamentans nomine appellasset Xaverius, magnum Societati IESV in Lusitania detrimentum illatum: quod tamen Dei beneficio, & scilicet deprecatione Xaverij, cessit in commodum. Ex quo satis apparuit Deum illi, quid in Lusitania tum ageretur; ostendisse, vt imminens Societati periculum, precibus auerteret suis. Nec longinqua solum Malacæ, sed etiam futura prædixit, (Ioannes Duros) vt supra ostendimus) eius socius, & comes fuit; is Francisci commoditati consulendum ratus illo insciente, auidius quam prudentius nummos aliquot ab Lusitanis

tanis acceperat eleemosynæ nomine . Id vbi rescivit Xauerius (vt erat non minus diligens vindex , quam cultor paupertatis) eum protinus in desertam insulam , quæ e regione portus Malacensis posita est , ad breue tempus relegauit . Ille igitur cum ibi in æde quadam sacra moraretur , Dei parentem (incertum vigilans an somnians) ad aram maximam loco exornato , in puluino sedentem conspicit . Apud eam puer IESVS erat , qui Durum manu præhensum ad matrem suam adducere conabatur . Illa primò Duro infensa repellere hominem : deinde pacem ac veniam orantem admittere . Ad vltimum certis de vitijs admonitum dimittens simul cum puero IESV sublimis abiit . Res fuit eiusmodi , quam præter Durum sciret nemo , ipse autem nemini enuntiaret . Itaque Malacam deinde reuocatus , cum sua delicta de more Franciscò confiteretur , rem omnem contra eius præcepta , silentio texit . At Xauerius rei non ignarus , sub confessionem ex ipso quærit quidnam ei in desertæ insulæ templo acciderit nuper . Mihi verò nihil inquit ille : instare comiter Xauerius , Durus abnuere , ac pernegare . sæpius interrogatus (vt erat obstinato ad rem supprimendam animo) immemor obedientiæ ac religionis alia omnia respondebat . Deniq; Franciscus vbi vidit , cum duro ore sibi rem esse , vltro ipse visum illud narrare orsus cuncta persequi cœpit . præsentem eum crederes ad fuisse . Tum vero Durus stupens , ac sacro perfusus horrore omnem rem ordine , vti gesta erat , exponit . Hoc ipsemet Ioannes Durus dum viuet , Franciscò mortuò multis iuratus enarrauit .

Nec

Nec minus testatum est quod subijciam. Sinas cum peteret in Malacensi cursu rostrata navis qua vehebatur inter insulas Samatræ adiacentes, tempestate subito iactata apertum naufragij adibat periculū. Ingens iam omnium mentes desperatio incesserat, cum mortis imminētis species omnium obuersaretur animis. Ibi tum Franciscus Iacobum Sofam Nauarchum adit, eumque ac cæteros qui aderant bonum habere animum iubet, eodem die sub vesperam sedata tempestate nauim portum esse capturam, idque uti prædixerat prorsus euenit. ante uesperam tempestas sedatur. terra inde conspicitur, portus tenetur. Illud autem in hoc genere eximium. Ex Iaponia

Predicit amissam scapham recuperatum iri.

reuertens cum ex portu Sinarum soluisset in nauui Odoardi Gamæ, subito graui, atque atroci coorta tempestate, repentina procellæ uis scapham abrupto retinaculo, a conspectu omnium in diuersum procul abripuit. Itaque nauis, amissa eius recuperandæ spe, cursum tenebat suum. Forte erant in scapha nauæ Saraceni duo, quorum vicem miseratus Xauerius, Nauicularium pariter & Nauarchum rogat, uela demittant, scapham operiantur; confidere utique se par illud hominum Dei benignitate seruatum iri. Illi abnuere primo, simul quod frustra iam expectaretur scapha, quæ ne è summo quidem mali carthesio conspiceretur; simul quod sine perspicuo onerariæ periculo expectari nequiret. Denique Francisci victi precibus dolones, quibus propter impetum maris tum solis utebantur, submitti paulisper iubent. Ceterum intermisso temporis spatio, cum nihilo magis quam ante scapha compareret, & iam periclitari ipsa uideretur nauis; tolli

tolli prope uela imperant. Tum Franciscus ora
 re, adhuc paululum præstolentur, pro certo affir-
 mans, scapham nullo periculo onerariæ, paulo
 post affuturam. Cumque illi desperata re, nihilo-
 minus sustollerent uela; accurrit Xauerius, ma-
 nuque antennæ iniecta, inhibitos nautas per
 Christi mortem, ac vulnera enixe obsecrare ob-
 testarique institit, ne pigeret etiamnum morari
 paulisper. Non dubitare se, quin miseri nauæ
 Dei benignitate ac misericordia, corporis pari-
 ter & animi eripi possent interitu. Morem gerūt
 illi; ipse se ad numen orandum dat. Inter hæc
 eius rogatu Antonius Dias fastigium ascenderat
 mali, is longe lateque speculatus nihil dispicere
 se renuntiat, demum rogat Xauerium, ut sibi
 bona cum eius uenia liceat descendere. Ille con-
 tra rogare ut parum per adhuc moraretur, & si-
 mul ipse sublatis in cælum manibus diuinū nu-
 men precatus, Nauarchum atq; alios bonum ani-
 mum habere iubet. Interea nauis expectans, qua *Nauis Fran-*
 si Francisco periculum præstante, ingentibus a- *cisfi rogatu*
 gitata fluctibus impune fluitabat in salo. Iam *scapha ex-*
 que per tres ferme horas dilata omnium expe- *pectans flu-*
 ctatione, pro desperata res erat; cum repente *ctibus impu-*
 Dias scapham apparere, atque aduentare procla- *ne incitatur.*
 mat. Tum uero læti omnes pro se quisque cape-
 runt Deo Franciscoque gratulari confestim ad
 scapham excipiendam nauis in obliquum statui-
 tur. Illa Deo scilicet ducente, recta ad one- *Scapha sua*
 rariam tendit. Aduentanti alacres nauæ funem *spōre ad one-*
 de more eminus iniicere parabant, cum Xau- *riariam ten-*
 rius nihil fune opus est, inquit, per se sua spon- *dit uti pra-*
 tead onerariæ accedet latus. Idque omnibus mi- *nuntiarat*
 raculo attonitis, ita euenit. Atq; hoc amplius, dū *Xauerius.*
 misc-

*Stat scapha
in medijs flu-
ctibus veri-
nente nemi-
no.*

miseri illi exciperentur, scapha in medijs fluctibus, retinente nemine, tam diu stetit, quoad ligaretur ad nauim vt satis appareret eiusdē cuius adducta foret, precibus eam in medijs fluctibus retineri. Saraceni ad Christum conuersi, & post institutionem baptizati. Ita perditis hominibus duplex per Xauerium vno tempore salus allata. Nec salutem aduentantem modo, sed mortem etiam impendentem multis sæpe prædixit. Nam vt de Ioannis Arausij prænuntiata morte taceamus, Malacæ cum Antonio Sosa familiariter colloquens, mentione de Præfecto vrbis illata, liquido affirmauit illum etsi optime tum valeret, haud ita multo post è vita cessurum. Prædictionem mors eiusdem intra alterum modum cōprobauit. Soluens inde in Sinas Iacobum Pereriam mercatorem locupletem cuius nauis vehendus erat, pro amicitia monuit, aliū vt substitueret curatorē mercium suarum: nam quæ destinasset, in Sinas haud quaquā esse peruenturū. Et vaticinationi respondit euentus. Curator ille in ipso cursu extinctus est, prius quàm Sinarū fines attingeret. Malucū deinde lembo petens cū Ioāne Galuano mercatore, qui alio lēbo vehebatur, haud multo post vi tēpestatis abreptus Xauerius destinatū tenuit portum. Ibi ceteris Galuanū auide expectantibus, ipse pro concione repente auditores pro Galuano modo extincto, ad comprecandum Deum hortatur. Et triduo post Galuani merces repertæ in littore, domini naufragium & interitum ostenderunt. Illa quoque eius vaticinatio admirabilis, quam nuper comprobauit euentus. Nauis erat in India adeo vetustate, fluctibusque latefactata, vt plerique ve-

*Vaticinatio
de nauis in
portu peritum
va.*

reren-

erentur, ne si mari se commisisset, tempestate dissolgeretur prius, quam aspiceret portum. Tum Xaverius (nam forte aderat) diuino instinctus spiritu, bono animo estote, inquit, neque enim hoc itinere est interitura naus isthæc, sed demum sine cuiusquam damno peritura. Et fuit prædictioni fides, nec defuit euentus. Quippe inuitores haud dubij, quin id, vt alia multa Franciscus prædixisset diuinitus, pro se quisque in eam nauim suas merces imponere certabat, rati, quod erat, se sine vlllo naufragij iacturæ discrimine, illa naui vltro citroque commeari posse. Nec eos sua fefellit opinio. nauis quamuis vetusta & cariola, vsque ad annum huius sæculi LXXXIII. in tot cursibus, ac tempestatibus incolumis semper mansit, annos prope XXX ipsi superstes Xaverio. Tandem cum mercibus vacua federet in portu, sua sponte dissoluta, sine cuiusquam damno interiit, haud certior in incolumitate sua, quam in interitu, testis Francisci vaticinationis.

Cogitationes & animos hominum introspicit.

Cap. III.

NEC vero futura solum, atque absentia Prophetarum more prænuntiauit, sed animos etiam hominum, cogitationes, & maculas introspexit. Id adeo etiam arcanum fugæ consilium a loãne Duro initum a Francisco diuinitus cognitum (vt suo loco demonstrauimus) satis ostendit; tamen multo etiam magis declarabunt ea, quæ deinceps dicturi sumus. Bazainum oppidum est India, quod inter Goam & Indum flumen situm diximus pari ferme vtrinque distare spatio. Huc Xaverius sub laponicam profectionem Proregis conueniendi causa, qui in Cambaia versabatur,

T diuer-

diuenterat. Ecce autem Malacensis quidam eius studiosus atq. amicus, obuio complexū serebat. Hunc Franciscus a perdita vitæ ratione ad honestum piūmq; viuēdi genus perductum, vt animæ suę cōsuleret saluti, iustissimis de causis in Lusitaniā remigrare iusserat, & sacramētum frequentare confessionis. Verum is etsi primo receperat, se vtrumq. facturum; deinde tamē in vtroq. se felle rat fidē: abiecto Lusitanicæ profectiois cōsilio, tertium iam annum sine cōfessione traducens. Ergo vt eum in India adhuc hærentem conspexit Xa- uerius, simulq. cōscientiæ eius vulnera diuinitus vidit; amici amplexum amicumq. ipsum pariter auersatus, Apage te; inquit, siccine bone vir steti- sti promissis? en (vt fileam cetera) ex quo in Indiā a meo digressu nauigasti vitæ noxas confessus es nunquam. ego vero te neq. alloquar, neq. amicum agnoscam prius, quam delicta confessione expia- ueris. Tum ille qui & dilata confessionis, & flagi- tiorum suorum conscius sibi esset, hac voce per- cussus facile animaduertit, idipsū diuinitus (neq. enim humanitus poterat) a Xa- uerio obiectum. Quocirca culpam agnoscens ac præ se ferens suā, extemplo confessione eluit animi sordes, quas Fran- cisco senserat suboluisse. Alium item amicum Co- cini cum rogasset vti valeret, illeq. recte respon- disse, corpore tu quidem recte uales, inquit, Xa- uerius, sed animo non item. Tum enim uero ille, vt qui nescio quid fraudis, ac sceleris, illo ipso agi- taret tempore, conscientia ictus fatetur ingenue, Franciscum verius quam se, de sua valetudine iu- dicare. Itaque peccata apud eum rite expiat, sce- lestoque illo consilio abiecto mentis recuperat sa- nitatem, quam illi Xa- uerius deesse persenserat.

Pridie

*Amici pec-
cata diuini-
tus uidet &
quandiu is
confessione
abstinent.*

*Amici ani-
mum scelus
molientis in-
trospicit.*

Pridie vero quam excuderet vita, alterum e comitibus, qui sibi ægrotanti præsto erant acrioribus intuens oculis, miserabili voce ter succlamavit, væ tibi. Nec irrita denuntiatio fuit. Haud ita multo post ille cum meretricis iampridem amoribus implicatus teneretur, subito cæsus interijt, ut triplex illa Xauerij comminatio videatur triplicem illi pestem denuntiasse, conscientiae vñlus, corporis cladem, interitum animæ.

Moribundus comiti suo, perniciem producit.

Energumenos liberat ægrotos sanat mortuos excitat. Caput III.

DAEMONES vero nō tantum ipse pugnando vicit, cum Meliaporæ in æde Sæcti Thomæ, quamvis acriter cæsus, illorum terrores minasque contempsit; iterumque in Iaponica navigatione, cum eorundem incurfationes atque terribula magnitudine animi superauit; verum etiam sæpe in ora Comorinensi, & alibi ex obsessis eiecit corporibus. Malacæ quidem adolescens indigena. (Antonio Fernando nomen erat) diabolo exagitante mutus repente factus in periculosum insuper inciderat morbum ex quo desperata a medicis salute, iacebat iā triduū. Adhibetur ergo a cognatis superstitionis hominibus, atq. impiis, venifici nefariū medicorū genus. Ceterū postea quā veneficia nihil proficiebant, accersitur Xauerius, quo in cubiculū ubi æger iacebat, ingresso, subito ille energumenorū ritu furere; vociferari, vultus, oculos ora distorquere. sentires dæmonem acueri se ad pugnā, quā instare cerneret. Ibi Fraciscus miserabili specie permotus, cōfestim genibus

Energumenum ægrotā rem diabolo simul ac morbo liberat.

humi positus, Deum enixe orare primum, deinde affectum iuuenē rite exorcizare institit, Quid multa? Francisci beneficio mentis compos in presentia ex iactatione illa conquieuit, Sub vesperā discēdens Xaverius eius parētes bono esse animo iubet, postridie se pro ægro sacrum B. Mariæ facturum: nec dubitare quin illa fauente breui is recuperaturus esset sanitatē corporis animique. Postero igitur die cum pro eo sacrum fecisset, repente excusso importuno exagitatore, & loquēdi facultas ægro, & mentis sanitas redditur, quam deinde valetudo corporis secuta celebre Xaverij nomen Malacæ fecit. Nec vero infestos dæmones per se ipse tantum, sed etiam per alios fugauit. In ora Comorinensi energumenus quidam miserandum in modum exercebatur a vexatore Diabolo: ad quem Franciscus rogatus cum per occupationes ire non posset ipse, pueros aliquot Christianæ doctrinæ ministros allegauit cum cruce, monitos quid facto opus esset. Adeunt exagitatum hominem pueri, Xaverij crucem ex eius præscripto illi osculandam offerunt, ipsi precationes quasdam, quas tenebant memoria, super eum recitant. protinus nō tam puerorum utiq., quam Francisci fides, ac virtus vexatum liberat. Meliaporæ quoque (quod oppidum S. Thomæ dicitur) ad prædiuitem hominem misere a diabolis obfessum vexatumq; accersitus Xaverius, vnum e pueris ad eum cum cruce misit; qui Euangelio super Energumenum rite recitato, confestim vexatores illos dæmones expulit, hoc magis indignantes, quod per puerum pellebantur, eumq. Neophytum. Haud minor in morbis quam in malis dæmonibus depellendis Francisci vis extitit. Atque

VC

Energumenos per pueros Neophytos sanat.

ut complures prætereamus, quibus in eadem ora
 Comorinensi (ut ostendimus) tum ipsemet tum
 per pueros Catechismi ministros febrim aliosq;
 excussit morbos: In insula Ceilano Michaellem
 Fernandum grauiiter ex calculo laborantem inui-
 sens, bono animo magnaue Dei fiducia esse ius-
 sit, se postridie rem diuinam pro illo facturum:
 nec dubitare quin propitiato Deo, spe maturius
 animi corporisque recuperaturus esset vigorem.
 Idque ita prorsus euenit, ut prædixerat. Nec nul-
 lam moribundis aut ijs qui naturæ vitio, casuue
 aliquo sensibus membrisue capti erant, attulit
 opem. Amangucij quidem satis constat, claudo
 ingrediendi, mutis duobus loquendi, totidem sur-
 dis audiendi facultatem a Francisco redditam.
 Moribundis etiam multis ad eum deportatis cru-
 cis signo vel aquæ sacræ aspersione desperatam sa-
 nitatem corporis restitutam. Goæ verò (ut ante
 ostendimus) socium iam depositum, ac sepultu-
 ræ destinatum è Iaponia rediens cum inuiseret,
 Euangelio super eum recitato, ex faucibus eri-
 puit mortis. Nec moribundos solum a morte sed
 etiã mortuos in vitam reuocauit. Fama est duos
 tresue ab illo in ora Comorinensi a mortuis exci-
 tatos. Adolescens quidam nobilis vita functus
 ad Franciscum delatus a suis, & ingenti clamore
 multorum ante eius pedes positus dicitur, qui ma-
 nu præhensus ab eo, iussusque in Christi nomine
 surgere, continuo surrexit. Id Franciscus humi-
 litati indulgens suæ, quantum potuit dissimulan-
 do suppressere conatus est frustra. Quippe ea dis-
 simulatio & rem ipsam & dissimulantis insuper-
 sanctimoniam illustriorem fecit. Suscitati quippe
 mortui fama Goam perlata, passim nomen cele-
 brabat

*Clandos mu-
 tos surdos sa-
 nat.*

*Moribundos
 a media
 morte reuo-
 cat.*

*Mortuos ex-
 citat.*

brabat Xauerij. Itaq; eum deinde Goá reuerſum Iacobus Borbanus pro veteri familiaritate ſeducit enixe orans & obteſtans, vt ad Dei laudē ſibi indicet veràne fama emanarit, iuuenem ab illo in Comorino Promótorio reuocatum a mortuis. Ad hæc, Xauerij vultum pudor nõ modēſtiæ magis, quàm veritatis index virginali ſuffudit rubore. Verum ille rem ſibi glorioſam ſalua veritate, per ambages tegere moliens Iacobum comiter amplexatur. atque ſubridens. Ego ne (inquit) IESV bone, vt mortuum excitarem? O me hominem nequam. Iuuenem ad me quidam detulerunt mortui ſpecie. is a me Chriſti nomine iuſſus ſurgere repente ſurrexit; Id videlicet ij, qui aderant pro re admirabili ſulgauerunt; Hęc tanti diſſimulatio miraculi (uultu vtique prodente veritatem) nec quicquam apud Borbanum & alios de illius famæ detraxit fide: & ipſo pene miraculo admirabilior fuit. Eandem fidem conſimile deinde factum confirmauit. Ibidem Chriſtiana mulier adiit Xauerium, & flens ac ſuam orbitatem deplorans ſuppliciter obſecrauit, vt ad paruum filium ſuum in puteo extinctum domum ſuam venire ne graueretur. Tum ille negans puerum eſſe mortuum, bono eſſe animo iubet mulierem: & ſimul haud grauate ei morem gerit. Ad eius teſta vbi ventum eſt, procumbit in genua; Deum aliquamdiu precatus, mortui pueri corpus ſignat cruce. Extemplo puer exilit e lecto, non viuus tantum ſed etiã valens. Enimuero Chriſtiani, qui aderant obſtupeſcere, miraculum clamitare. At Xauerius eos obteſtatus, vt rem omni ope tacerent, protinus inde proripuit ſe. Ioan-

nes

nés quoque Triaga Lusitanus haud ignobilis uir pius, & grauis idemque Francisci familiaris iuratus affirmauit, Punicali, (oppidum est in ora Comorinensi) interfuisse se, cū Franciscus puerum quendam itemque puellam reuocaret ad vitam. Accepisse etiam se alium præterea ab eodem a mortuis excitatum: de quo interrogatum ab se Xauerium ita rem humilitatis studio, suppressisse, ut tamen suppressa ueritas emicaret.

Alia miracula in uita per Xauerium patrata.

Caput V.

COMPLURA porrò aliorum etiã generum miracula perpetravit. Semorum oppidū est ultra Malacam, quod latus pariter altusq; amnis præterit. In cuius ripa accolæ mali dæmonis instinctu Franciscum lapidibus petebant sagittisque. Itaque is cum à barbaris acrius premeretur, ingenti trabe, quæ in aggere fluminis in transuersum defixa obstabat fugæ, haud ægre submota, facilem receptum habuit. Quæ res stupore ac miraculo torpentes defixit hostes, & ab insequendo deterruit, constabat quippe trabem illam vix à magna hominum manu moueriposse: & diuinam utiq; vim, non humanam saluti fuisse Francisco. Illud pene inauditū Amangucij ad Bonzios aliofque Ethnicos de Christiana Religione quotidie verba faciebat. Sub sermonē (ut gens est nō magis acri, quā aduersus aduenas insolētī ingenio) alij super alios permulta illis de rebus odiose perorbabatur. Itaq; Xauerius cum multis multorum vno tempore sane varijs diuersisq; vtgeretur in-

*Vno responso
uarijs la--
ponum per--
contationi--
bus satisfac-*

terrogationibus, vno sæpe responfo (mirum dictu) fatisfaciebat vniuerfis, perinde ac fi feperatim fingulis rēpondiffet. Id testificatus est Bernardus Iapon vir antiqua probitate, ac fide, qui tum certaminibus illis interfuit, remque non femel ipfemet cū alijs obferuauit plurimis. Haud minus testatum est, & admirandum, quod in Indiæ oppido (Coramandeli nomē est) accidiffe memorant. Hic cum efferet Xauerius, naufragus quidam mendicus ad eum venit pro fua calamitate petitum aliquid opis atque fubfidij. Francifcus etfi benignæ voluntati deerat facultas, non potuit tamen miferum illum fpei irritum dimittere. Ergo cum suæ egeftatis immemor (& benignitas ftimulabat) in fàcculum fuum inferuiffet manum, nihil profus inuenit. Nec tamen incœpto deftitit, fed refpicere cœpit eum cuius est aurum, & argentum. Igitur tollens in cœlum oculos, mendicum diuinæ confidere largitati iubet. Nec Xauerij fper Deus, nec mendici decepit Xauerius, diuinę fiducię plenus manum rurfus inanes in loculos iniectâ aureis nummulis (fanoos incolæ appellant) plenam educit, protinusque pecuniam diuinitus fuppeditatam naufrago elargitur omnem, inexhausto diuinæ fpei thefauro fatis fidens. Nec terra folum fed etiam mari, diuina fiducia Xauerium confpicuum fecit. In Sinas proficifcens ex itinere petebat Malacam; cum efferet in curfu, tam atrox ac periculofa tempeftas coorta est, vt ad leuandam onere nauim, neceffitas iacturam fecerit merciū. omnibus metu examinatis, fupremamque horam adeffe exiftimantibus Francifcus alacer in medium prodit, bonum eos animum & in Deo fper habere iubens; tum infpe-

Naufrago aureos nummulos diuinitus fuppeditatos largitur.

Sedat tempeftatē mari.

in spectantibus cæteris in summam prouolat pup-
 pim sanctarum reliquiarum thecam, quam suspē-
 sam gestabat è collo, sibi detrahit, funiculoque ne
 periret religatam in medios deijcit fluctus. & si-
 mul manu super mare ducens signum crucis, ita
 precatur; In nomine Patris, & filij, & spiritus san-
 cti, vt Deus trinus, & vnus nostri misereatur. In-
 de se in cubiculum suum recipit simul supplicatu-
 rus Deo, simul confitentibus operam daturus. mi-
 ra res visu dictuq; repente diuino numine, quasi
 iniecto freno, maris agitatio compressa est, tanta-
 que subito tranquillitas consecuta, uti si nulla om-
 nino tempestas extitisset. Cunctique in ea re di-
 uinam benignitatem Xauerio obsequentem ad-
 mirabundi notarunt. Ceterum illud eximium ac
 singulare. Maluci Præses Francisco pij belli felici-
 tatem exitum pollicente, classem ad Mauricæ oppi-
 dum (Tolo nomen est) miserat; quæ de Insulæ Re-
 gulo vexatore Neophytorum, eodemque Lusita-
 næ fidei desertore meritis expeteret pœnas. Arx
 in editissimo loco posita est nec minus manu, quàm
 situ munita. Lusitanus igitur eò cum applicuisset,
 excensione facta, arcem oppugnare moliebatur.
 Exitialis non solum irritus conatus fuisset, nisi
 Dei benignitas interclusum aperuisset aditum;
 præsentemque pestem piæ Francisci propulsasset
 preces. Ante Lusitanorum aduentum, hostes im-
 minentis belli non ignari decreuerant aduersus
 virtutem dolo pugnare; Itaque circum munimen-
 ta longè ac late stimulos, muricesque ferreos dis-
 seminatos defoderat, in quos Lusitani sese indu-
 rent, si accessissent propius ad arcem. Verum ea
 ipsa nocte, quæ proxime oppugnationem anteces-
 sit, mira opportunitate diuinitus (quod nunquam
 antea

*Pij bellifan-
 ter oportu-
 num cineris
 auxilium a
 Deo preci-
 bus impe-
 trat.*

antea inibi accidisse constat) ingens è cœlo vis decidit cineris, quæ hostes rei miraculo perculos in fugam compulit. Et stimulis illis penitus obrutis, expeditum ad arcem iter Lusitanis copijs dedit. Ita præclara de Tolano Tyranno victoria diuina magis quam humana ope est parata. Postridie hostes deditioe facta se suaque permittunt Victori, restitunt ablata Neophytis: euerfa Christianorum templa ex pacto reficere instituunt. Tam opportunum cineris auxilium eõmunis Lusitanorum consensus acceptum Francisco retulit, qui quasi alter Moses, ipsis cum hoste bellatibus, Dei opem exposcens, cuius belli fautor fuerat, præcipuus quoque fuit adiutor. Illud quoque admirabile quod in Sanciano Insula accidit. Saracenos complures eximia corporũ magnitudine baptizans Xauerius, visus est Lusitanis, qui eminens rē spectabant, longe eminere. Itaq. tanta eos cepit admiratio, vt propius, accederent exploraturi, an baptizaret è suggestu. Verum cominus intuetes reperiunt Franciscum ex æquo loco exercere baptismum, tum vero intelligunt animi magnitudinem tantum eius adiecisse corpori, vt humanæ magnitudinis formam excedere videretur. Nec leue est virtutis pietatisque eius monumentum, quod mare Sancianicum furioso quodam vento (Typhoni nomen est) & crebris naufragijs antea infame, ex quo tempore Franciscus Sancianum Insulam sacris mysterijs inibi peractis velut expiauit, adeo sedatum placatumque est, vt Typhone ferme cessante, raro admodum sauiat in naues. Tantum seu Xauerii pietas, seu Missæ sanctitas valuit.

Mira.

*Miracula per eum post mortem edita.**Cap. VI.*

NIHIL O autem magis Xauerij vita, quam mors talibus sanctimoniae notis clara fuit, & insignis. Quippe Deus, qui mirabilis est in sanctis suis, Francisci corpus, templum dum viueret spiritus sancti, post mortem multis illustribusque adornauit miraculis. Namque (vt ante diximus) eius cadauer effosum cum tertium iam mensem in calce viua fuisset, prorsus integrum repertum, cum odore quidem iucundo ac suauis. Quod sane miraculum & perpetuum fuit, & multiplex. Eandem enim integritatem suauitatemque odoris perpetuo retinuit, etiam posteaquam Malacae menses sex humatum iacuerat sine loculo. Ad haec diuina illa corpori impertita vis redundas in vestimenta, ea quoque penitus incorrupta, atque intacta ab omni seruauit tabe. Atque etiam (quod admirabilius est) quinque post obitum mensibus, cum Malacae humaretur, effudit cruorem; cuius vestigia usque ad Goanam sepulturam, hoc est ad decimum sextum post excessum eius mensem, recentia manserunt. Itaque non magis inclyta Francisci sanctitas, quam fama de eius corporis integritate Goanos quoque cunctamque pene Indiam ad eius funus exciuit. cuius quidem species (vt ostendimus) triumpho fuit quam funeri similior. Tanti porro omnium ordinum vndique ad sanctum corpus etiam sub funus concursus facti sunt, quatos nemo vnquam meminerat, vt triduum totum vt diximus omnium oculis expositum relinqui oportuerit. Adde huc, quod sacri illius corporis religio adeo cunctorum perfuderat animos, ut omnes certatim

sa-

sacras illas reliquias rosarijs contingere, & aliquid inde surripere conniterentur. Denique hoc ipsum corporis miraculum Deus ipse ita multis, & apertis miraculis (quæ deinceps exponentur) honestavit, ut æquis, iniquisque omnibus animi beati fecerit fidem. Atque hæc quidem, quæ de Francisci commemorauimus corpore, a deo testata sunt, ut tot habuerint testes, quot per eos dies Goæ fuerunt: hoc est Indiam propemodum vniuersam. Ceterum ne forte tam insigne Dei immortalis beneficium apud aliquem plus admirationis haberet quam fidei; humano pariter diuinoque consilio factum, ut priuatis testimonijs accederent publica. Namque Ambrosius Ribera Inquisitor, idemque Goani Episcopi Vicarius generalis cum tanti miraculi fama totâ Indiam peruasisset, eam re pertinere ad munus suum ratus, vna cum peritissimis medicis ad Francisci corpus prius quam sepeliretur, inspiciendum accessit, exploraturus an integrum incorruptumque penitus esset, quod ferebat fama. Is igitur perspecta in præsentia corporis integritate fidem excedente, ac deinde eximia viri sanctitate, Regis Lusitani iussu, inquirendo explorata, clarissimum dedit testimonium veritati. Quod totidem verbis interponere hoc loco, operæ pretium visum est. Testificor ego D. Antonius Ribera Inquisitor & Vicarius generalis idemque adiutor Episcopi Goani atque Indici, nouem iam annos, quibus hisce in locis versor, Franciscum Xauerium oppida, ac vicos Indiæ Malacæ, Maluci, Iaponiæ, & alia remotissima Barbarorum loca circumcurfasse concionando, & Christianæ fidei mysteria ac præcepta tradendo, tum Lusitanis hominibus, tum ve-

*Inquisitoris
& Vicarij
testimoniũ
de sanctitate
Xauerij.*

ro cæteris gentibus ac nationibus: ijsdemque in ,,
 locis maximum Ethnicorum numerum ad Chri- ,,
 sti conuertisse cultum: complura passim templa ,,
 excitasse: eiusque rei causa plurimis maximisq. ,,
 ærumnis ac laboribus ad extremum vsque spiritū ,,
 esse perfunctum. Eiusdem porrò corpus Goam ,,
 aduectum,solemnique exceptum pompa, ab vni ,,
 uerso clero ac ciuitate ad Collegium S. Pauli de- ,,
 latum,sepultumque. Verum quia rumor de eius *Eiusdem se*
 corporis integritate percrebuerat,cum videretur *simonium*
 supra vires naturæ, ac diuinum p̄orsus miracu- *de integritate*
 lum; corpus tamdiu vita functum, quippe quod *te corporis.*
 menses vndecim humatum fuisset, tres apud Si- ,,
 nas, octo Malacæ, (vti Prorex Indiæ Alphonsus ,,
 Noronia, & ego haud dubijs autoribus comperi- ,,
 mus) ab omni tabe alienum, atque immune per- ,,
 stare mensem iam sextum decimum; rem vtique ,,
 mihi pro meo munere cognoscendam atque ex- ,,
 plorandam existimaui. Itaque templum vbi ia- ,,
 cebat, adij, arcam aperiri iussi, facibus accensis, ,,
 vna circiter ante meridiem hora, Francisci cor- ,,
 pus inspexi brachia crura vsque ad genua & co- ,,
 xendices, & maximam corporis partem (vt ex a- ,,
 pertis facilis esset detectis partibus coniectura) ,,
 diu multumque tentaui, tractauiq; ac totum cor- ,,
 pus integrū inueni, omnisque plane tabis expers: ,,
 atque insuper omninò recens, carne solida, nati- ,,
 uo succo & colore, vidi etiam in coxendice fini- ,,
 stra paulum supra genu, quasi vulnus, vnde frustu- ,,
 lum carnis instar digiti abscissum erat. Itemque ,,
 aliud vulnus in ventre, in quod ego ipse digitis ,,
 infertis, nihil non integrum, atque incorruptum ,,
 reperi, & sine graui odore. Ad hæc os meum ori ,,
 illius admoui, totamque faciem summa cum cura ,,
 per- ,,

,, pertentavi, atque perspexi. Quare hæc omnia ex-
 ,, plorata, vti à me cõperta erant, tabellionem meũ
 ,, litteris cõsignare iussi, & ipse mea manu testimo-
 ,, nium subscripsi, & obsignavi. Kal. Decembris M.
 ,, D. LVI. Proregis quoque medicus nobilis, Do-
 ,, mini iussu, perspecto Francisci corpore, nihilo ob-
 ,, scurius eius integritati tribuit testimoniũ, quod
De corporis eiusmodi fuit. Testificor ego D. Cosmus Saraina
integritate medicus Alphonfi Noroniæ Proregis Indiæ. Cũ
eximij Me- Francisci Xaverij corpus Goã delatum foret, in-
dicij testim. spectum a me ac pertentatum, præcipue vero ven-
 ,, trẽ, quæ pars maxime obnoxia solet esse tabi: ibi-
 ,, que reperta à me intestina integra profus, solida
 ,, que; cum neque balsamo, neque oleo nec alia re
 ,, vlla aduersus tabem condita, illitaue esse constã-
 ,, ret. Inde cum me autore in plagam, quæ propter
 ,, cor in sinistro patebat Latere, quidam è Societate
 ,, IES V digitos immerfisset; aqua mistus effluxit
 ,, cruor, quem ego olfaciens haud quaquam graui-
 ,, ter olere sensi. Crura quoque, & reliquas corporis
 ,, partes integras comperi, carne adeo solida, atque
 ,, nativa, vt medicorum opera illo modo conserua-
 ,, ri neutiquã possit. Quippe iam ferè sesquiannum
 ,, id corpus uacabat animo, & prope annum totum
 ,, iacuerat in sepulcro. Hæc ego iuratus testificor
 ,, pro eo, quod mihi datum est in hac re, negotio.
 ,, Goæ X I V. Kal. Decembris M. D. LVI. Ceterum
 humana testimonia diuinis cumulantur indicijs.
 Per multa enim per idem tempus miracula edidit
 diuina vis, ad testificandam Francisci sanctimoniam,
 cælestemq; felicitatem. Ioannis Mèdozæ nauis,
 qua reuehebatur Xaverij corpus in Indiam, ma-
 xima pericula diuinitus euasit, maxime vero ad
 Insulam Ceilanum. Quippe vi aduersæ tempesta-
 tis in

tis, in medias coniecta syrtes, penitus hærebat; ac malo diffracto, abscissaque vndique salutis spe, certa cum vectorū pernicie periclitabatur; cū nau-
 tæ ac cæteri Xauerio, cuius corpus penes se habe-
 bant, inuocato, præsentē eius senserunt opē aper-
 tis repente, superfuso mari, syrtribus, nauis pericu-
 lo eximitur, vectoresq; omnes pariter conseruan-
 tur, Francisco secundū Deum nauæ simul ac ve-
 ctoreꝝ tantū beneficium debere se profitētur. In-
 de ad Baticalā Indiæ oppidum ubi uetum est, Ma-
 ria Sarra regij procuratoris vxor, femina Lusita-
 na satis honesta, graui affecta iacebat morbo ea
 de Xauerij corpore certior facta extēplo eo se de-
 uehi, deferriq; imperat, sancti viri nō minore fi-
 ducia, quā pietate opē implorans. Haud incassum
 missæ preces. protinus deprecatione Xauerij, diui-
 noq; munere cōualefcit. & eadē mulier cinguli,
 quo præcinctus Franciscus erat, frustulū summis
 precibus expressum in argenteā inclusit thecam,
 eamq; suspensam è ceruice gestauit, vel monumē-
 tum Frācisçi, vel morborū remedium. Nec sua il-
 lā pietas frustrata est. Paruum filiū sextū iam men-
 sem graui febri cōfliktatum theca illa admota sa-
 nauit. eundemq; deinde releuauit diutina oppres-
 sum apoplexia. Ancillæ item periculo se parturiē-
 tis collo alligata ei præstitit partum. Febrim quo-
 que viro ægrotanti discussit: pustulosisque pueris
 duobus grauiter laborantibus pustulas ac mor-
 bum absterfit omnem. Hæc omnia ipsamet Pro-
 curatoris Baticalensis coniux iurata narrauit.
 Goæ porro satis constat, ægros plures Francisci
 corporis contactu valetudinem recuperasse. In
 his ancillam inter parturiendum ex animatam ac
 morti

*Francisco
 morbo inuo-
 cato tempe-
 stas sedatur.*

*Aegra mu-
 lier Francis-
 cus vene-
 rata sana-
 tur.*

*Xauerij cin-
 gulum mul-
 tis & graui-
 bus morbis
 medetur.*

morti proximam (quippe fœtus materno in ventre extinctus, & in tranſuerſum iacens extrahi nulla nequibat arte) aliquot Franciſci capillis, qui in theca religioſe aſſeruabantur, admotis, ſtatim præſenti periculo ereptam fœtu mortuo effuſo. Id eius dominus Antonius Saa iuratus teſtificatus eſt, qui etiam adiecit domi ſuæ mulierem indigenam partus difficultate iam deploratam, eadem reliquiaria theca admota, ſtatim fœtum incolumem enixam eſſe conſtat: alios item plures variis eiufdem reliquijs varios depuliſſe morbos. Illud memorabile. Antonius Rodericus vir minime obſcurus, diutina pituita adeo captus erat oculis, vt ne eos quidem cerneret, quibuſcum cominus loqueretur, is damnata medicorum ſpe, quorum medicamenta fruſtra expertus fuerat, ad Xauerij ſepulcrum duci ſe iubet. Patres exorat, vt loculum aperiant, Fran-

*Vir nobilis
Franciſciana
oculis
admotis
lumen reci-
pit.*

*Loculi cla-
uis pituitã
depellit.*

*Primaria
femina eu-
pida viſen-
di Xauerij
ex graui
morbo con-
ualeſcit.*

cisci manus oculis admouet ſuis, repente caligine excuſſa cernere incipit, breuique priſtinum recipit lumen oculorum. Id adeo ipſe iuratus expoſuit. Nec minus memorabile eſt quod contigit Balthaſari Dias Sacerdoti. Is angina fauces premente, nihil prorfus deglutire poterat. Itaque humana ope deſperata, vertit ſe ad diuinam: clauem loculi, vbi Franciſcus aſſeruatur, petit, attingit, ſanatur. adeoque repente pituita defluxit, vt clauis illa beneficio Xauerij, gutturis clauſtra aperuiſſe videretur. Cæterum illud longe clarifiſimum. Ioanna femina primaria diuturno conſiſtata morbo, iamque morti proxima erat cum diu noctuque ad eius lectum domeſticis excubantibus Xauerij corpus delatum eſt Goam. Ergo ſimul feſto campanarum ſono, ſimul ſanctimoniam, mira-

miraculorumque eius fama excita mulier Christophorum Pereriam virum suum aliosq. qui aderant; rogat etiam atq; etiam, vt ad Xauerij funus deferri se sinant. negant illi sine manifesto mortis eius discrimine fieri posse, atque in eo obstinato animo perstant. Non tamen mulieris pietas incassum cecidit. ex eo tempore melius habere cœpit, magnisque indies virium incrementis haud multo post conualuit profus. adeo non solum tangendi, verum etiam uidendi cupido ipsa agris saluti fuit. Certis etiam autoribus compertum, flagella ex funiculis, quibus Franciscus se diuerberare solitus erat, a Neophyto quodam pie admodum asseruata, atque horum beneficio sanitatem redditam nonnullis, aliaque multa sane admirabilia perpetrata. Quocirca Frãncisci Xauerij nomen in India, totoq; Oriẽte & est & fuit magna apud omnes non gloria solum, sed etiam ueneratione, vulgoq; mortales eius tanquã communis patroni fidem, & patrocinium implorant. Itaque nauarũ ac vectores quoties Sãcianum insulam, vbi primum Xauerium humatum diximus, prãteruehuntur, Franciscum consuerunt inuocare, velut sanctum uirum in beatorum cœtu collocatum. Neq; verò Indiã & Oriẽtis finibus Xauerij vis & fama se tenuit; Sed Oceanũ transgressa peruasit in Europã. Eborã vrbs est Lusitanĩe, egregia in primis, ac nobilis, vbi collegiũ est Societatis IESV ab Hãrico Card. qui deinde Rex fuit; exedificatũ, nec illius munificẽtia, nec amplitudine vrbis indignũ. Hic per id tẽpus quo nuntij de Xauerij obitu miraculisq. allati sunt (ut mihi uir haudquãquã uana fide narrauit talia scribẽti) primores patrũ duo Leo Hãricus Coll. Rect. & Andr. Capreda

Frãncisci flagellum multis salutare.

Confessarius eximius, graui vrgebantur febre, quos admirabiliū Francisci rerum fama ad spem recuperandæ sanitatis erexit. Leo igitur Indicas litteras vbi felix Francisci excessus, & illustre miraculis funus perscribebatur, afferri sibi recitariq; iussit. Quibus recitatis, ex templo quasi diuino instinctus numine, & Xauerianæ virtutis admiratione excitatus, super lectum vbi iacebat, cubito, al-leuat se, & manus oculosque tendens in cœlum, pari pietate ac fiducia contra vim morbi, Franciscum implorat, ne minus benignus in suos foret, quam fuisset in alienos. Nec vana spes, aut imploratio fuit, preces sanitas excepit. Continuo Henricus febrim sibi, quasi diuina manu depulsam, vires præterea redditas sensit. Ergo gaudio exclamans, obortis lacrimis, suppliciter gratulatur Deo, Franciscique vim prædicat, omnibus qui aderant stupore attonitis, Mox sanus, ac valens exiit è lecto, & ad Capredam morbi focium lætus occurrit. Ille haud ignarus quam grauius modo Leo ægrotaret, stupere scilicet, & quid tandem rei esset rogare. Tum Leo tota re breuiter exposita, non verbis magis quam rebus ostendit, in sui morbi depulsione quàm præsentem Xauerij expertus sit opem: simulque monet, idem ipse vt faciat, profecto simili in causa, par eiusdem auxilium experturus. Haud mora, paret ille, excitat fiduciam; Xauerium inuocat. Nec spe frustratur sua. Ipse quoque citius omnium expectatione, febris liberatur. Ita gemino miraculo sociorum duplicata lætitia, & Francisci sanctimonia clarius comprobata. Horum, quos nominauimus, Leo Henricus hodieque superstes est in Lusitania, expertæ Xauerij vir-

*Francisci in
uocatio du-
os Patres e
Societate sa-
nat in Euro-
pa.*

virtutis testis luculentus. Quæ deinde fama cum emanasset, plures non modo è Societate verum etiam alieni homines Francisci virtutem mirari, sanctitatèq; venerari cæperunt. Parisijs (vt minora omittamus) superest vir quidam honestus, ac pius non minus probitate, quam ætate venerabilis. Is ita commemorat, se cum primum allatum sit de obitu Francisci Xauerij, quem fama tantum & auditione cognouisset, mire ad illius venerationem excitatum. Itaque cum per id tempus vxor sua ex labore partus iaceret moribunda, desperata à medicis ualitudine, quædam illi de Xauerij sanctimonia, ac virtute narraffe: ac magnopere sua fuisse, vt sancti viri imploraret auxilium, haud dubie affuturum. Paruisse illam impèssi momenti viro. Ne multa. Implorata Xauerij ope, coniugem incolumem facili felicitique partu enixam esse fætum. Sic matrem simul ac prole Xauerij deprecatione a præfenti periculo vindicatam. Nec vero natale Francisci solum eximiam alumni sui sanctitatem eodem tempore ignorauit. Compertum est domesticis prodigijs præsignificatam eius mortem eodem loco, ubi acceperat vitam. In Xaueria villa (quæ Francisci incunabula fuisse diximus) Christi crucifixi effigies religiosissima, & illis locis antiquissima visitur. hic prodigium fuit visu euentuq; mirabile. Constat ligneum hoc quod dixi Christi simulacrum, eo ipso anno, quo Xauerius extinctus est ferijs sextis deinceps omnibus per annum totum sudasse sanguine: Sudandi autem initium feria item sexta, fecisse. Quod homines sic sunt interpretati perinde quasi Francisci (qui crucis mortificationem iugiter in suo corpore portauerat)

Parisijs imploratus famina moribunda partum facile præbet.

Christi effigies crucifixi in Xaueria uilla sudat sanguine.

308   *FRANC. XAVERII*
rat,) mortē post maximos diutinos labores Christi
causa exsudatos portenderet.

Studium orationis. Caput VII.

RES admirabiles, quæ uti demonsttrauimus,
partim diuina ui patratæ sunt a Xauerio, par
tim ei diuinitus contingere, testimonia quædā fue
runt, atque indicia eximiarum virtutum atque
donorum, quæ in eius animum diuina bonitas
plena (ut dicitur) congefferat manu. Neque
enim miraculis, quam cœlestibus virtutibus in
fignior fuit. Ex quo numero aliquot a nobis
(quæ etsi sedulo ab illo occultatæ, tamen sua
sponte foras eminebant) in vulgus edentur.
Eoque libentius hæc quam superiora persequare,
quod sanctimonix sint non indicia solum, sed
etiam exempla quippe cum illa in admirationem
tantum hæc etiam in imitationem cadant.
Atque ut ab ea virtute initium capiamus, quæ
caput est ac fons aliarum; orationis, contem
plationis, meditationisque studium in illo exi
mum extitit. etsi enim mentem in Dei diuina
rumque rerum cognitione defixam perpetuo ha
bebat, statum tamen ac certum quotidie se po
nebat tempus, quod ereptum negotijs tribue
ret meditationi rerum cœlestium. Maxime ve
ro in CHRISTI vitæ mortisque meditatione
acquiescebat; satis gnarus ibi eximia omnis ex
pli documenta in illustri posita monumento in
tueri atque imitari licere. Hoc meditationis ge
nus maxime salubre; ac frugiferum. præcipuum
vtique exemplar Christianæ vitæ, & ingens in
uitamentum diuinæ caritatis impense & comple
ctebatur ipse, & alijs commendabat. Quo in ne
gotio

*Christi vita
mrtisq. me
ditatio.*

gortio haud maiore mentis ardore versabatur, quam animi constantia. Id adeo non alius magis intellectum est, quam cum daret operam valetudinarijs. Etenim cum assidue occupationes nullam ei diurni temporis partem ad orandum vacuam relinquerent, orationis magis, quam somni memor, nocturnæ corporis quieti detrahebat horas semper aliquot, ne animus cœlesti illa, opatissimæque fraudaretur requie: adeo cuius mentem diuini dulcedo colloquij cœperat. Binas ferme, cum plurimum, ternas somno horas tribuebat, sed ita ut ne somnus quidem uacaret oratione. Sæpius enim per somnū emittebat infirmi uoces; O IESV bone, o Creator mi, aliasq; consimiles: orare illum nō dormire crederes. Cōstat orandi morē ab eo ne in summis quidē Comorini Promōtorij occupationibus intermissū, quippe cum meditādi occupationē præcipuā duceret. Meliaporæ quoq; ad ædē S. Thomæ cū diuersaretur (ut supra docuimus) de nocte surgens itabat in tēplum, nec ullis aut hominū sermonibus, aut plagis, ac turbis Dæmonum a diuino colloquio deterreri potuit. Sæpe etiā ibidē totas pene noctes extraxit precibus. Malacæ uerò cum in cubiculo è storeis habitaret, quidā sanctitatis eius opinione suadente, ex insidijs per storearū rimas (ut ipsi postea narrarunt) quid tandē rerum noctu Fraciscus ageret, obseruarunt sæpius, ac semper eum uiderūt, cum, nixus genibus ante Christi Crucifixi imaginē iā ad multā orasset noctē, uegeto tamen animo, ac corpore perseuerare, donec ingruente somno, naturę necessitati paulisper cedens humi procuberet. Inde in saxum instar cervicalis recubentē fracta diurno nocturnoq; labore mēbra re-

Nocturna
oratio.

ficere parumper : sentire illum somno uti pro medicamento, & inquiete capienda, nihil minus amare quam quietem. Ceterum haud dubius quin Deus in sacris locis. ubi sanctius colitur, benignius audiret orantes; ubi copia erat, haud paulo libentius in sacris orabat ædibus.

Quoties copia erat, orabat in templo.

Quocirca ubicunque res ferret, cubiculum sibi quærebat proximum templo, eo se de nocte clā supplicandi causā recepturus. Observatum est Malacæ a socijs eum fere in sacrario, quasi alterum Samuelem, humi cubitare solitum: intempesta indē nocte, in templum obrepere, & ante aram maximam, sacrosanctamque Eucharistiā submissis genibus orare: curibus autem defatigatis, super aræ gradus proiectum, aut manibus innixum perseverare in negotio. donec aut somni necessitas, aut auroræ lux superveniret. Quod si facultas templi deesset, non tamen studium deerat orandi. Sacerdos quidam Xaverij hospes narrabat sæpe illum ab se repertum domi suæ, multa iam nocte supplicantem, & (sive quod aptior locus non esset, sive quod fractis iam genibus niti ultra nequiret) sediculæ subnixum precibus insistentem. Malacensium porro nonnulli ciues honesti commemorarunt, Franciscum sæpenumero cum ipsis summa affabilitate sermonis versantem, sensim se clam omnibus, subduxisse de circulo; inde cum ab eis diu multumque requisitus foret, in sylva aliqua aut solitudine suppliciter orantem, aut corpus suum verberantem esse depræhensum: ita ne molesti interpellatores interuenirent, re penitus dissimulata, relictum. Nec terra quam mari constantior Xaverij pietas in orando fuit. Eius rei

In solitudine secedit orandi gratia.

indi-

inditia ita multa enituerunt in eius nauigationibus à nobis expositis, vt exemplorum conquirendorum labor non superuacaneus tantum futurus sit, sed etiam molestus. Quippe in dissimilibus etiam locis ac negotijs semper sui similis vitam omnem vno quasi tenore traduxit. Illud tamen quod maris proprium fuit, reticendum non est. Constat eum in naui ex media ferme nocte ad lucem vsque in oratione pernoctare solitum, & in medijs tempestatibus, summisque periculis æquissimo animo Deum orare. Itaque per sæpe nautas perinde ac vectores suam nauis que salutem Francisci precibus acceptam retulisse. Erat Xauerij oratio ardens semper & accensa, plerumque caelestibus quoque gaudijs affluens. id quod plurimis ac maximis argumentis declaratum est. Atque vt omittam eximias illas in Comarinensibus, & Mauricis laboribus diuinitus hausas voluptates, de quibus suis locis diximus. Obseruarunt eum sæpe Goæ Patres quidam intempesta nocte, fixo in cælum oculorum obrutu, in hortis domesticis inambulante, totumque ex Dei cogitatione, atque amore pendentem: vt non ambigeres eius animum a sensibus abstractum eminere foras.

Oratio in nauibus.

Oratio ardens.

Inde ad se cum redisset. tunica de more ab æstuantis pectore manibus diducta, hanc identidem vocem iterantem exaudierunt, Sat est Dominus, qui facile ostenderet tantam vim esse superfundentis se lætitiæ cælestis, quantam capere vix posset mortalitas.

Tunicam diducit a pectore ut orationis æstus.

Goa quoque in cœtu Patrum comiter agentem sæpe immensa quædam animi lætitia subterfugere hominum cogebat oculos. quod tantum

*Vultus ar-
dor. ac spe-
cies.*

*Sūma actio
nis cum con-
templatione
coniunctio.*

*Officium di-
uinum reci-
tat summa
preparatio-
ne & inten-
sione animi.*

gaudiorum dissimulare haud quaquam valeret. Quamquam in negotijs etiam humanis ita diuina quædam in eo elucebat species, vt qui cum illo versabantur. Veneratione capti oculos vultūq; quasi alterius Mosis, nequirent aduersum intueri. Denique in Meacensi itinere sane aspero impeditoque (vti antea diximus) cum iucundissime diuina meditans animum in Deo defixum abduxisset à corpore, crura ac pedes stirpibus, lapidibusq; offensus, sine vlllo lacerabat sensu; tantisq; incedebat lætitijs, vt beatorum gaudia præcipere, nō solum uitā meditari videretur. Et sane miraculi instar est, tantā in illo contemplationis cum actione cōiunctionē esse potuisse. Quippe fidem excedit, quod de illo accepimus, hominem ingentibus negotijs, quotidianis itineribus, difficillimis navigationibus perpetuo implicatum, eundemque in vitæ consuetudine comem, ac iucundum, tam eximio diuinæ contemplationis dono fuisse præditum; tanto sancti spiritus cælestique fluminis impetu lætificatum. Verum enimuero diuinus ille vir vbiq; esset, quicquid ageret, secum semper, & cum Deo habitabat. Itaq; ex ipsis negotijs cœruq; hominum, vsq; eo vegeta, & erecta eius mens veniebat ad meditandum, vt statim in iucundissimam cælestis sponsi consuetudinem penitus sese daret, immergeretq;. Crederes eum in summa solitudine vitā degere. adeo in maximis etiam negotijs & congressibus hominum, fixum ac locatum animum habeat in Deo. Haud multo minor in oratione vocali, quæ dicitur, psalmisq; & hymnis recitandis, vel pietatis sensus, vel sedulitas in illo fuit. Antiquissimum quippe habebat diuinum officium, horasque canonicas diligen-

ter

✠

ter simul ac pie recitare . Initio igitur Ecclesiasticum audiens monentem . Ante orationem præpara animam tuam , & noli esse quasi homo qui tentat Deum , intentiore cura comparabat sese . Namque ad mentis attentionem ac pietatem vehementius accendendam , hymno , Veni creator , ante singulas horas pronuntiato , haud segniter sancti spiritus exposcebat opem Quem quidem ille hymnum tâto semper pronuntiabat ardore , vt ei cor e pectore exilire , animusque deficere videretur . Et satis constat per sæpe eum hominum interuētu alloquiturque vt sit , interpellatum , eundem illum a principio iterasse hymnum , tam intento animo , quam si nemo interuenisset . Insignem vero eius in hoc genere religionem fecit illorum licentia temporum . Nuper nouum ternarum lectionum Breuiarium (Sanctę Crucis dicebatur) *Breuiarium* occupatorum hominum leuamen editum erat , *longius dra-* eiusque vsus Francisco propter occupationes ab *fert breuiori* initio concessus . Ille tamen quamuis ingentibus curis negotiisque distentus , nuquam permessa vti voluit licentia : vetusque Breuiarium nouenarum lectionum haud paullo longiusperpetuo recitauit , vt qui iucundissime cum Deo ageret , cum eodem quam diutissime colloqueretur . Super cętera in sacro faciendo , pie *Ardor Xa* ratis ardor in illo præcipuus eminebat , vtique *serij in sa-* cum ad consecrandam eucharistiam , sumendam- *cro faciedo.* que vëtum erat . Tum enim manantibus gaudio lacrimis , ora complebat sinumq; Nec defuerunt qui cõfirmarent eum dum rem diuinam faceret , sublätum paullum à terra , sublimemq; ab se visum .

sum . In missæ porro sacrificio conuersionem ethnicorum præcipue à Christo Domino per eius mortem illorum causa obitam, enixe petere conseruat . Ad eam rem quoque precationem ab se compositam frequenter adhibebat . Ea erat eiusmodi . Aeterne rerum omnium effector Deus , memento abs te animas infidelium procreatas , easque ad imaginem & similitudinem tuam conditas . Ecce Domine in opprobrium tuum his
 » ipsis infernus impletur ; Memento I E S V M filium tuum pro illorum salute atrocissimam subijisse necem . Noli quæso Domine ultra permittere , vt filius tuus ab infidelibus contemnatur ; sed precibus Sanctorum virorum , & Ecclesiæ , sanctissimæ filii tui sponsæ placatus ; recordare misericordiæ tuæ , & oblitus Idololatriæ & infidelitatis eorum , effice , vt ipsi quoque agnoscant aliquando , quem misisti Dominum I E S V M CHRISTVM . qui est salus , vita , & resurrectio nostra , per quem saluati , ac liberati sumus , cui sit gloria per infinita sæcula sæculorum . Amen . Sub sacrum porro gratijs Deo rite actis , solemne illi erat , certam pro mortuis recitare precationem , vt etiam cum pro viuuis faceret , subleuaret animas mortuorum . Egregia verò pietate in sanctissimam Trinitatem fuit quippe solitus eam , summa religione , & colere & appellare . Christum humanæ salutis autorem vnicè diligebat , B. Mariæ Dei parenti , benignissimæque hominum patronæ maxime addictus erat . Itaque moribundus sacrosanctæ Trinitatis , IESV Christi , B. Mariæ , vsu magistro , identidem exposcebat opem , vt quorum cum eximia veneratione vixerat eorum crebra cum imploratione moreretur .

Oratio Xaverij pro conuersione infidelium .

Sub missam oratio pro mortuis .

Eius pietas in S. Trinitatem & B. Virg.

VITAE LIB. IIII. 315

tur. Secundum hos, Archangelum Michaelē celestium principem, ac propugnatorem Ecclesiæ egregio colebat studio. Inde beatorum omnium, ac fidelium cætum, Christi que sponsam Ecclesiā, cuius auxilium sæpius implorabat. Angelum quoque custodem suum, itemque Archangelos locorum, vbi versaretur, aut quo tenderet, Præsides frequenter in suis conatibus, ærumnis, periculis inuocabat. Nec raro puerorum catechismum discipulorum precibus iuuari se volebat, satis fidēs baptismalem illorum integritatem, Deo esse acceptissimam.

*Pietas eius
in Archæg.
Michaelē.*

Cordis mundities, & castimonia. Cap. VII.

HANC Francisci excellentem in orando pietatem par animi mundities acuebat ad videndum Deum. Id adeo declarat talis munditiæ index innocentia vitæ, multorum eius familiarium testimonio comprobata. Hi quippe professi sunt nihil se vnquam in illo deprehendisse, quod cuiusquam oculos aut animum offenderet. Illud quoque indicio est, quod & sæpius in die diligentius conscientiam excutiebat suam, & cæteros ad idem faciendum magnopere hortabatur, in eo perfectæ vitæ cardinem verti ratus. Sacramento verò confessionis vbi sacerdotis copia erat, utebatur quotidie. Animi porro sanctitatem perpetua corporis sanctitas honestauit. Satis constat ab eo virginalem pudicitiaæ florem ad extremum vsque spiritum custoditum. Id & Meliaporæ Vicarius ex sermone cum Francisco ibidem habito se comperisse liquido confirmauit, & alii eius confessiones excipere soliti se perspexisse testati.

*Sæpius in
die conscientiam
excutit.*

*Solitus confiteri quotidie.
Virginalis
pudicitia.*

Infi-

Insignis profecto in illo amor castimonie, insigne odium libidinis fuit, adeo ut vel minimas huius generis labeculas exosus, ipsum horreret libidinis nomen. Quod vel ex eo quod subijciam, existimari licebit. Olyssipone profectio- nis Indicæ diem opperiens, cum Simone Rode- rico in eodem diuersabatur cubiculo. Ibi intem- pesta nocte, repente excitatur e somno, adeo com- motus ut è naribus magnam vim cruoris profun- deret. Eius deinde rei causam Simonem rogitan- tem obstinato silentio cælauit, quoadiu in Lusita- nia fuit. Ad ultimum ubi soluendi aduenit tempus, sub digressum in naus angulum cum eo secessit, & sine arbitris, nunc demum, inquit, tempus est enuntiandi, quod toties ex me Simon frustra es- sciscitatus, quippe hoc ultimum (ut arbitrator) sum te in hac vita visurus, scito igitur illa nocte impu- ram speciem per somnium mihi oblatam summaque; ut repellere conanti tantam illam copiam sanguinis erupisse. Hisce signis humanisque testimonijs diu- num indicium ac testimoniū, extincti corporis ac- cessit integritas. Quod eximium Dei beneficium inter alia egregie Virginali castimonie conces- sum accepimus. Ceterum Franciscus, ut tantum custodiret thesaurum, non castior fuit, quam cau- tior. Etsi enim vir sanctissimus cælestium rerum contem- plationi maxime deditus excellentisque tem- perantie armis tectus, nullo negotio tela nequis- simi ignea extingueret; tamen adeo timidus in hoc genere, & cautus erat, ut si maxime obno- xius esset libidini. Nunquam cum femina vlla nisi luce palam, & adhibitis arbitris de rebus uti- que necessariis collocutus est, ratus mulieres ferme adiri minore emolumento, quam periculo.

Mor-

*Horror im-
purarum co-
gitationum.*

*Cautio in
pudicitia ser-
uanda.
Ephes. 6.*

VITAE quoque asperitas, integritatis custos, in Xauerio eximia fuit. Namque & ad edomandā lasciuientem ætatem (vt antea dictū est) nudos artus funiculis sæpe ac diu constrictos habuit, cum acris sensu doloris; & in omni vita tū frequentibus ieiunijs, tū crebris verberationibus corpus afflictauit suum. Victus tenuis semper, ac *victus tenuis* parabilis, isq; aut precario quæsitus, aut elemosynæ nomine vltro delatus. Ceterum foris apud alienos cænans Christo autōre promiscue comedeat quæcunq; apponebantur, ita nec molestus erat hospitibus; & singularem illam suam abstinentiam occultans, deinde hospitalis mensæ lauitiā priuata victus duritie vindicabat, cibi, potionisque modus naturali desiderio finitus, non voluptate. Mos illi erat semel dumtaxat in die *Cibum sumit semel in die.* cibum, & vnius ferme generis capere, qui non tam delectaret palatum, quam sustineret naturam. Cibus quemcunq; occupatus parasset, satiabat. Carnem ac vinum raro admodum gustabat nisi apud conuiuas, hospitesq; ne pane quidem ipso (etiam si suppereret) explebat famem. In Meacensi itinere sane longo impeditoque oryza assa perpetuo vixit. Quamdiu autem in Iaponia versatus est, adeo infulis Iaponum cibus, infolitaque frugalitate assueuit, vt Goam deinde reuersus nostratium pristinorumque ciborum gustum haberet nullum. Vino multos abstinuit *Vino abstinit.* annos, quoad affecta ætas & laboribus attēnuata valetudo subegit adhibere paullū vini bene diluti.

Itaque

Itaque cum ad eum in Comorinensi promontorio versantem Alphósus Sosa Indiæ Prætor duos uini cados dono misisset; id ipsum uinum Xauerius ingustatum dispertiuit pauperibus. Iam lectuli mollitiem ita non amabat, ut quicumque locus ad cubandum aptus uideretur, illi esset pro lectulo. Itaque ei sæpissime humus (quod in Promontorio Comorino, in Maluco, in Iaponia solemne fuit) nuda, inquam, humus cubile præbuit. In naui aut asseres aut anchorarii funis uolumina stratum dederunt. Si qua lectuli esset facultas, eam ferme omittebat, ægrotis suapte sponte concedens. Atque etiam in ora Comorinensi ut liberius cubaret humi, culcitram cum ceruicali ad te ab Indiæ Prætoris missâ donauit ægrotis. Terrestria itinera, quanquam sæpe esset equi copia, fere confecit pedes, idque etiam in Iaponia, ubi passim cum saxis, niue, glacie, torrentibus erat luctandum. Verum nihil antiquius illi fuit, quam ut cupiditates, motusque animi abhorrentes à ratione atque honestate, quam maxime frangeret: seque ipsum (quod difficillimum ac pulcherrimum victoriæ genus est) omnibus in rebus penitus vinceret. Argumento est quod Venetiis ualetudinario insanabilium inferuens (ut supra ostendimus) in ulceroso homine à quo animus abhorreret, in perpetuum se ipse uicit. Socios autem identidem admonebat, ut semet paruis in rebus vincere assuescerent, ita demum magnorum certaminum fore uictores. Itaque ipse hanc quam aliis præcipiebat rationem secutus, omnes animi morus & affectus domitos compressosque in sua ditione habuit. Hinc illa perpetua mentis tranquillitas, & idem semper uultus.

Quod

Humi cubabat.

Mortificatio animi susque victoria.

Idem semper uultus.

Quod si quando uitium aliquod, aut delictum grauius incusandum erat, seueritatem uelut reprehensionis aculeum ita sumebat, ut sub obiurgationem quasi persona deposita, ad pristinam comitatem ac facilitatem rediret. Verum illi animi moderatio afflictatione corporis potior erat. Prauos quippe atque impotentes animi motus maxime domandos ratus, eo referendam esse censibat corporis vexationem, ut externa mortificatio interiorē iuaret. Quōcirca ea maxime mortificationum genera probabat, quibus interiores sensus perstringerentur, acueretur uirtus, pietasque Iræ perinde potens fuit, quasi nesciret irasci. Eximia eius mansuetudo cum sæpe alibi, tum uerò Malacæ spectaculo fuit, ubi cum insana Præfecti urbis insolentia certauit. Nam cum ille Sinenfī legationē per summam iniuriam intercepta (ut ante docuimus) impudenter æque, & obstinate egregios Francisci conatus Euangelique impediret cursum, tanta Xauerii extitit lenitas, ut demum temerario homini, ac uesano Pontificalis excommunicationis fulmen intentans, Nuntius Apostolicus supplicem Episcopi Vicarium ad eum sapius allegarit. Crederes Franciscum non accepisse iniuriam, sed fecisse, & uulnus deprecari potius, quam minari. In grauissimis uero contumeliis, ærumnis, & uexationibus nunquā de quopiam querebatur, sed pro uexatoribus suis orabat numen, ut eos misericordia potius exciperet quam diuinæ reseruaret iustitiæ. Itaque illo ipso tempore a Malacensis Præfecti emissarijs ultro omni contumeliarum genere appetitus, pro importunissimo homine quotidie fecit sacrum, ne qui semel ruere cæperat, interiret. Haud mi-

*Iræ potens.**Orat pro inimicis.*

nor

*Paupertatis
Euangelica
studium.*

nor emicuit in eo voluntariæ paupertatis amor, quam animi moderatio. Nam diu multumque meditatus egestatem Christi qui propter nos egenus factus est, cum esset diues, euangelicam paupertatem vnice dilexit. vtiq; cum quotidie magis eum vsus doceret, quam opulenta foret eiusmodi paupertas, quæ animum anxijis curis solutum ac liberum cælestibus affatim ditaret bonis, efficeretque vt nihil habenti nihil deesset. Quocirca ferè etiam in Goano Collegio, vbi vltro omnia suppetebant, mendicato victitauit cibo, nec terra solum sed etiã mari sine viatico & cõmeatu iter fecit, Eximiaq; illius paupertatis exèpla tota illius suppeditat vita. Atque vt minus illustria fileantur, subeat animum memoria profectionis Indicę ex Lusitania, cū magistratibus regiis, Regis imperio etiã atque etiam instantibus, præter centonem aduersus Bonæ spei promontorium antarcticis frigoribus infame, paucosq; necessarios libellos, accepit nihil. In ipsa vero naui nullis neq; primariorum hominum, nec Prætoris ipsius precibus deduci a precario vltu, vestituque potuit. Quippe non solum alimenta sed etiam calceos, indusia, ceteraque necessaria a militibus classarijs Christi nomine mendicare, quam à Prætoris, Prætorisue comitibus vltro oblata accipere malebat. tanta erat dulcedo euangelicę paupertatis. Indico itinere haud absimilis fuit Comorinensis profectio, solis ocreis contenta. Ceterum vestitu erat Franciscus cultuque corporis vulgari. Pannosus ex Vrbe in Lusitaniam, atque inde in Indiam perrexit. In India honesto vestitu, qui offerebatur, repudiato, cannabinam adama-

amauit tunicam sine pallio, veritus ne splen-
 dem habitus (vt fit) aliqua animi elatio seque-
 retur. Summa Iaponiæ frigora, quanquam sæpe
 algens ac tremens, consueta in tunica tolerauit.
 Ex Iaponia porrò cum egregijs paupertatis insi-
 gnibus pileo obsoleto, subucula detrita; tunica la-
 gera, varijsque temere astitis pannis deformata,
 de luxu quodammodo triumphans reuertit Goã.
 Quam libenter autem paupertatis iocommoda
 subierit, quantopere in omnium rerum angustijs
 tanquam in cælestibus delitijs, gestire sit solitus,
 facile intelligi potest ex clausula eius epistolæ,
 quam ex Maurica misit ad socios Romanos. Vbi
 regionem illam describens cum omnibus eam vi-
 ctus, vitæq; commodis carere dixisset, affirmat,
 nunquam alias maiores, ac liqjdiore diuinitus
 se habuisse voluptates. In litteris quoque, quas
 ad Goanos socios ex Iaponia misit. Quæso uos
 (inquit) fratres charissimi vt me in agendis Deo,
 gratijs pro tanto beneficio adiuuetis. Iam singula
 ri Dei munere Iaponiam peruenimus, vbi summa
 est rerum omnium inopia. quod equidem in ma-
 ximis diuinæ prouidentiae beneficijs numero.
 Namque alijs in locis ciborum commodorumq;
 copia plerumque homines inuitat ad effrenatas
 corporum cupiditates explendas, Itaque & eo-
 rum animi euangelicæ paupertatis expertes cæle-
 stium donorum delitiarumque inopia laborant,
 & sæpe etiam corpora morbis alijsque incommo-
 dis afflicta, haud leues breuesue intemperantiæ
 luunt pœnas.

NEC se cæterarum rerum facultate magis, quam sua libertate arbitrioque abdicauerat, in quo summa obedientiæ laus cernitur. Quæ virtus præcipuum Societatis I E S V decus in Francisco inde usque ab initio, maxime enitunt, cum ab Ignatio missus in Iodiam est. Satis confabatur nauigationem Indicam non minus periculosam esse quam longinquam. Et Societas qualiscunque erat, tum non imperio Ignatii; sed auctoritate administrabatur: Franciscus tamen omnium præterquam obedientiæ immemor proptius etiam paruit, quam iubebatur. nullaque interposita mora, in posterum diem ad iter penè infinitum parauit se: vt summæ illi in obsequendo alacritati Deus ultimas orientis oras aperuisse videatur. In Lusitania porro Indiaque incredibile dictu est, quã libenti, præloxoque animo exsequeretur quæcunque illi per litteras præcepisset Ignatius. Itaque ad eum satis fecit, vt non alius obsequij laude clarior fuerit, dignus prorsus tali magistro discipulus. Franciscus quippe tantum tribuebat Ignatii sanctimoniæ, vt eum tãquam cælestè diuinumque virum suspiceret: Quocirca illum in sermone, illum in litteris nominans semper aut benedictum appellabat, aut sanctum. In reliquiaria quoque theca quam suspensam gestabat e collo, Ignatii nomen ipsius manuscriptum (abscederat enim eius epistolæ subscriptione) vna cum sacris reliquijs, suæque professionis formula incluserat. Socijs autem præcipiens adijcere solitus erat, hoc vobis pro

*Ignatio quã
tum tribue
rit.*

pro vestra reuerentia obedientiaque aduersus sanctum patrem nostrum Ignatium, præcipio. Haud minus fiducia Ignatio erat in modestia obsequioque Francisci. Eius rei vel illud certissimum iudicium fuit, quod res quamuis aeduas sane fideret ei imperabat, haud dubius quin exsequendum foret, quicquid imperasset Xauentio. Proinde prouidens velocem fore depositionem tabernaculi sui, cum Franciscum præcipuum Societatis columnam Romam reuocandum censuisset, epistolam ad eum ita scripsit vt vna littera. I. terti designaret omnem. Significabat scilicet a deo se Francisci obedientiam confidere, vt non dubitaret, quin Romam, vel ex vltimis terris, & ex medio Euangelij cursu reuocanti, etiam nulla talis itineris causa demonstrata; obtemperaturos esset, una dumtaxat littera, qua ire inbere eunt, inuiritus. Neque sua Ignatium de Francisci obedientia opinio sefellisset: omnino enim illud, I. eius perpulisset animum, vt euestigio ab vltimo fere Oriente in Europam iret, nisi ante Ignatij litteras perlata, ille iam ad suorum laborum præmia abiisset in cælum Franciscus porro, vt ipse in omni vita obsequendi studio præstitit, ita socijs omnibus huius virtutis primam voluit esse curam. Ergo illos subinde & coram & per litteras admonens inculcabat, sine vera germanaque obedientia, hoc est prompta, atque hilari, verum germanumque Societatis alumnium, ac filium esse neminem. quod ea virtute vacuus cum animi lætitia, fructuq; in Societate perseuerare non possit, Præcipiebat igitur socijs vt ex animo obsequentes totos se ad arbitrium Præpositorum Societatis Ecclesiæque fingerent, ad eorum non modo imperium, sed etiam

Ignatij opinio ad Xauentio obediencia.

Obedientia commendatio.

nutum intenti. Longe enim tutius esse regi quam regere, & parere quam imperare. Quocirca Pauli Goani Collegij Rectorem quem Iacobo Borbano è Franciscana familia eiusdem Collegij curatori parere iusserat, ad obsequendi studium incitans, ad eum scripsit se quidem, si ipsius esset loco, nihil antiquius habiturum quam ut obtemperaret imperanti. Quippe nõ aliam esse certioremtutio remque rationem, recta ac sine errore, quò intendas perueniendi, quam peritum itineris sequi ducem: contraque nihil periculosius, quàm suo arbitratu viuere, eorũ qui præsunt, præcepta spernẽtem. Erga Episcopos uero eorumq; Vicarios ueneratione iuxta & obsequio insignis fuit. Nam diuinum in eis numen uenerans ex illorum autoritate sua munia obire gestiebat. eisdemq; prorsus omnibus in rebus dicto audiens erat. Idemque ceteros è Societate facere iubebat, a nostris hominibus obedientiæ in Præpositos Ecclesiasticos prodendum exẽplum dictitans. Omnino cuiusque disciplina Societatis quæ obedientia maxime continetur, cordi non esset, hunc à Societate censebat alienum, nec expectadum putabat dum grauius aliquid cõtra Societatis existimationem committeret, quem (vti principia se dabant) commissurum aliquando prouideret, Proinde incolumi Societatis dignitate, missionem repræsentabat, ut & ille amadatus, quod facturus erat faceret citius, & cæteri illius exemplo fierent in eodem genere cautiore. Eandem obedientiam aduersus Præpositos Ecclesiasticos exigebat a socijs, ut non conciones haberent ad populum, non Societatis munera obirent, nisi facta ab Episcopo aut Vicario potestate, neue committerent vti Præpositi

*Obedientia
Xauerij er-
ga Episco-
pos, eorumq;
Vicarios.*

*Obedientia
aduersus præ-
positos Eccle-
siasticos.*

Præpositi Ecclesiastici talibus ministerijs iure offendentur, neue unquam ab illis, quamuis iusta causa oblata, sese abalienarent. Quod si quando contra accidisset, sane grauiter ferebat: Itaque cum duo Vicarij de Patribus duobus, qui apud eos erant, cum Francisco quæsti essent per litteras, protinus ad illos scripsit, vt exemplo Vicarios adirent, & dexteram eorum suppliciter exosculati peterent veniam, atque in postærum summam obseruantia significationem præse ferentes singulis hebdomadis ad eos irent salutandi gratia. Talem uerò tantamque modestiam, ac submissionem necessariam esse dicitabat; cum ad diabolium superbiae caput debellandum, tum vero ad Ecclesiæ Præpositos insigni obsequio promerendos, vt illis secundis ac propitijs christiana res melius gereretur.

Demissio atque humilitas. Caput XI.

IAM Obedientia paret & diuinæ humaneque benevolentia conciliatrix humilitas in Francisco enituit: Cuius indicia in eius vita, nec pauca sunt nec obscura. Nam proficiscens in Lusitaniam vt supra docuimus, comitum sedulo curauit equos, & perpetuo, tum domitum in valetudinarijs ad abiectissima quæque ministeria auidissime descendit. Goam autem Legatus apostolicus cum venisset, Episcopi genibus ad uoluitus litteras regias, ac Pötificium diploma tradidit, his nõ secus quã illi uisũ foret usus, quæ demissio, sic Episcopi deuinxit animũ, vt nõ magis in Xauerio potestaté vereretur, quã suspiceret

demissionem. Præcipua vero Francisci in Ecclesiæ
Reuerentia Præpositos veneratio fuit, quos quasi Dei faciem
X ueriy er- præferentes diuino propemodum honore coluit.
ga Ecclesia Namque & venerabundus eorum osculari solitus,
Præpositos . est manus: & interdum ad eorum genua sese pro-
 stravit. Ceterum (quæ eius humilitas erat singu-
 laris) non solum aduersus Episcopum, eiusq. Vi-
 carios, verum etiam erga priuatos Sacerdotes, &
 clericos maximam semper obseruantiam, ac sub-
 missionem adhibuit, pro omnium seruo magis
Interior hu- quam pro Legato Apostolico se gerens. Nec ve-
milias. ro exteriorem modo demissionem. coluit indicē
 interioris (sine qua exterior illa simulatio, & illu-
 sio verius est; quam demissio) sed multo magis in-
 teriorem illam, quæ sita est in sui ipsius cogniti-
 one, despectuque. E enim cum propter eximiā
 sanctimoniam haud secus quam vir Apostolicus
 suspiceretur, & iam vulgo appellaretur Aposto-
 lus; se tamen ipse nequissimum omnium morta-
 lum iudicabat. Id quod vel ex plurimis eius lit-
 teris perspicui licet. Itaque sui contemptor vnicus
 non minus laudem, & honorem inuitamenta ar-
 rogatiæ, quam cæteri vituperationem, ac dede-
 cus horrebat. Quippe honorem perofus hono-
Honoris ho- rantes irā auersabat, ut iam constaret inter om-
diu. nes, veterem illi simplicitatem esse cordi fuci om-
 nis & ambitionis expertem. Proinde laudabili-
Occultatio ter, & præclare ab se facta solerter occultans, si
donorum ca- quando ea vulgare aliorum vtilitas cogeret, ita
lestium. expromebat, ut ad alium quempiā crederes perti-
 nere. Veluti ex Comorino Promotorio de rebus
 ab se gestis ad socios scribens, valetudinē agris
 pluuiibus per se restitutam attribuit pueris, quorū
 qualicūq. vsus erat opera. Itemq; de cœlestibus
 gaudijs

gaudija exponens; quæ eodem loco Deus, sua causa laborantibus impertiret, quod ipsimet usu venerat. (Similiter ut olim S. Paulus) quasi de aliquopiam citra mendacium narrat. Nec eius egregiam modestiam vlla res magis prodebat, quam insignis quidam in suis laudibus audiebat, rubor, intima humilitatis index. Quam vnius rei exemplum nosse satis erit. Equam ex ora Comorinensi reuersus Iacobo Borbano sciscitante, vere memoratum ab eo ad vitam reuocatum fama vulgasset, adeo pudore exanimatus est; ut Borbanum misericordia simul & uerecundia instandi, urgendi, ceperit. Dignitatis porro titulos adeo non amauit, ut eum nuntium esse Apostolicum per decennij spatium (tam diu enim illis in locis vixit) præter Goanum Episcopum sciret nomen, ipso rem solerti consilio tegente. Neque prius suam alijs auctoritatem aperuit, quam necessitas subegit, nimirum ad proiectam Malacensis Præfecti audaciam retundendam. In quo tamen ipso ita auctoritate est usus, ut multo etiam magis modestia existeret quam potestas. Iam (quoniam ex abundantia cordis os loquitur) pleraque eius cohortationes ad socios, totæ fere ponebantur in arrogantiæ & propriæ virtutis opinione radicatas, ex animis euellenda. Quantus quisque Dei iudicio, & estimatione esset, tantum dicebat esse; nihilque maiorem, etsi mortales omnes secus existimaret. Quocirca eos monebat, ne quisquam bona de se hominum opinione afferretur; sed sui cognitione libratus demitteret se, illud animo reputas, alium se sua opinione ac Dei iudicio esse, alium hominibus videri. Ceterum qui sui ipsorum notitia uacent, facile mortalium inflatos laudibus extollit,

Insignis pudor Xauerij in suis laudibus.

Titulorum fuga.

Cohortationes de uera humilitate.

ratos se tales esse, quales ab hominibus habeantur: veluti si Deum perinde possint, & homines fallere. Illud autem ingemiscens subinde in ore habebat, *O* arrogancia venenum christianæ virtutis, quantum obsuisti, obes, obfutura es orbi terrarum? quam es instituto & perfectioni Societatis *I E S V* contraria? Negabat enim quenquam germanum Societatis *I E S V* alumnum esse, ac Deo fideliter operam nauare posse, nisi contemptorem sui, & de seipso suisque rebus abiecte demissaque sententem. Itaq. ut immodicos sui aestimatores, qui per demissionis simulationem, aut propter nobilitatem maiorum suorum, in honore haberi vellent, nequibat concoquere; sic vere humiles, seque ac sua contemnentés; quanquam infimæ fortis homines, eximie diligebat.

De magnitudine animi diuinaque fiducia.

Cap. XII.

NEC vero hæc Francisci humilitas eius abiebat mentem, quominus auderet alta spectare, ingētiaque conari; sed nixus Deo nihil arduū nihil nimis amplum ducens, immensa quadā magnitudine animi maxima queque moliebatur. Vbi cūque enim diuinus honor ageretur, nulli cedebat difficultati periculoue. ita nihil moliebatur quod non efficeret: nihil inchoabat, quod non absolueret. Est hoc seruorum Dei proprium, ut apud seipsum humiles & abiecti, in diuinis negotijs mire fortes sint atque constantes. Hæc altitudo animi, difficultatumque, & periculorum contemptio passim eminet in eius vita, & quidē sepe cōmunis fortitudinis tantopere v̄sitatū excedit modū, ut
temeritas

temeritas censei posset, nisi diuinis magis, quam humanis consilijs auxilijsque niteretur. Nam & Trauacoriensi itinere, quod per medios erat hostes, manifestum periculum adire visus est; & longe manifestius cum Mauricæ incolis feritate insignibus excolendis animum adiecit, nulla alia re aduersus barbarorum infestissimorumque hominum rabiem, nisi Dei fiducia armatus. In Iaponiam quoque vltimam orientis regionem piratico vectus lembo ire sustinuit, securus periculorum, quæ ab amicissimis peritissimisque hominibus & plurima denuntiabantur, & maxima. Qua de re ad præpositum Prouincialem Lusitaniæ scripsit ipse his verbis. Ob-
 stupeſcūt studiosi mei omnes & amici, quod tam longinquum ac periculosum suscipere iter non verear. Multa mihi tempeſtatum, syrtium piratarum pericula proponunt; Ceterum haud paulo magis ego illos inuicem obſtupeſco, quod tam exiguam habeant Dei fiduciam, cuius illa omnia in ditione sunt, ac potestate. Equidem cum Dei nutu atque imperio omnia gubernari certo ſciam, nihil omnino metuo, præter ipsum Deum, ne ſcilicet de mea, in ſuo obſequio religionisque ſtudio, negligentia inertiaque meritas exigat pœnas. Quocirca reliquos terrores, discrimina, ærumnas, cruces, nihil admodum pertineſco. Vnum quippe timeo rerum omnium effectorem, ac moderatorem Deum; quod res cæteræ quamuis noxiæ non niſi quatenus ille ſinit, nocere hominibus queant. Mirum quantum ille ſpei in diuina reponeret ope. Itaque Dei vnus præſidio, per tot maris terræque discrimina, per tot gētes ſermone moribusq; ad vl-

ad ultima orientis penetravit, Oceanoque toties remenso, Christianis mysterijs feras ac barbaras instituit gentes. Nec vero unquam illum Dei fefellit fiducia; sed hostium tempestatum, ceterarumque cladum periculis semper exemit. Atque ut miram cætera, quæ suis locis exposuimus, in Iaponicorum fretorum trajectu, non semel cum peteretur barbarorum sagittis, tela omnia Deo propulsante innoxia ceciderunt. In mari Maluccio ter naufragium fecit, ac semel tabulæ incubans, biduum triduumque fluctibus impu- ne iactatus extitit. Armatum in se Saracenorum furorem effugit, & plures dies in proxima latans sylva. *Venera* quoque non solum tela hostium elulit, & mari piratarum, terra latronum sapissime vitavit occursum. Quamquam ille Dei amore ardens ærumnarum periculorumque non contempserit modo, sed etiam amator fuit. Itaque pariendi avidus in ipsis incommodis ac periculis Deum enixe precabatur, ne his ipsum eriperet malis, nisi ad maiora mala divina gloriæ causa referuaret. Quocirca divino munere egregia illius virtuti indulgente, ærumnis pariter ac meritis cumulatus est, haud minore Christi approbatione, quam æritia sua. In difficillima porro Sinarum expeditione sui similis fuit. Cum enim in Sinarum fines (ut ante diximas) insinuare se sine capitis aut feruitatis periculo peregrinus nemopotes, pari pæna advenæ introeundi & advenam inuehenti constituta; tamen Deo viæ consiliique autore satis confusus, Sinae mercatoris fidei, quæ non minus aneeps ac periculosa erat, quam ipse Sinarum introitus, suum credere caput statuerat. Super ea re ipse in epistola ad Franciscum

*Barbarorū
sagittis peti-
tus.*

*Ter naufra-
gium fecit.*

*Periculis va-
rijs eropius.*

cum Peren Malacam ita scripsit. Duo mihi in
 hoc negotio ab amicis pericula denuntiantur,
 vnum ne mercator ille accepta mercede prodat
 fidem, meque in desertam aliquam insulam, aut
 etiam in altum præcipitet, ne transmissionis pa-
 ctum vllis patefiat iudicijs. Alterum si ille stete-
 rit promissis, ne Præfectus vrbis in aduenam qui
 contra Regis edicta, sine fide publica eò se ins-
 nitauerit, edat exempla; meque aut cruciaribus af-
 fectum necet, aut in perpetuam redigat seruitu-
 tem. His ego periculis alia haud paulo maiora pe-
 ricula opono, quæ cæteros latent. Primū enim
 periculum est ne diuina bonitate ac prouidentia
 diffidamus, si quidem Dei vnus causa huc veni-
 mus, vt sacrosanctam eius legem, eiusdemque fi-
 lium IESVM Christum humani generis Sal-
 uatorem his gentibus prædicemus: cuius rei ip-
 se mihi conscius est, qui hanc mihi mentem inie-
 cit, Deus. Proinde diuinæ nunc prouidentiae
 atque potestatis spem fiduciamque abijcere, pro-
 pter discrimina quæ eius causam agenti impen-
 dere dicantur, nã id haud paulo maius pericu-
 lum est existimandum, quam quicquid periculi
 mihi creare Dei, atque hominum hostes possunt.
 Præsertim vero cum neque dæmones ipsi, neque
 eorum satellites, ac ministri quicquam nos læde-
 re queant, nisi Dei permisso ac voluntate. Quid
 quod, si Deus nostros conatus probat ac iuuat,
 non modo eiusdem nutu omnibus eripiemur pe-
 riculis, sed etiam Christū Dominum audiemus
 admonentem, Qui perdiderit animam suam in
 hoc mundo propter me inueniet eam; Quocir-
 ca cum hæc animi pericula longe maiora corpo-
 ris periculis iudicemus; fatius ac tutius esse du-
 cimus

„ cimus , per vitæ discrimina perrumpere , quam
 „ in discrimen adducere animi salutem . Omni-
 „ no deliberatum est mihi in Sinas Deo fauentē ,
 „ inuitis eius hostibus , penetrare . Nam si Deus pro
 „ nobis , quis cōtra nos ? Magnum omnino adimus
 „ periculum (si nihil aliud) perpetuæ seruitutis .
 „ Verumtamen hæc me cogitatio cōsolatur , satius
 „ esse Dei causa seruitutem seruire , quam Crucis
 „ fuga perfrui libertate . Quibus sane in verbis in-
 „ territus ad omnia pericula animus satis eminet .
 „ Quantopere autem Xauerius quicquid malorū
 „ est contemneret , apparet ex epistola ad Iacobum
 „ Pereriam cuius clausulam suo subrexiimus loco .
 „ Haud minor animi magnitudo aduersus Chri-
 „ stianorum hominum potentiam , quam aduersus
 „ barbarorum minas , ac terrores fuit . Oræ Co-
 „ morinensis Præfectus homo Lusitanus : sanè po-
 „ tens acerbe atqueq; imperabat Neophytis . Qua
 „ recognita Xauerius minatus est homini , nisi hu-
 „ maniore in posterum se Christianis præberet ,
 „ de eius iniurijs ac tyrānide cum Rege Lusitanie
 „ per litteras expostulaturum . Lusitano itēm Du-
 „ ci nouos Christianos iniuriose tractanti denun-
 „ tiari per socium iussit , nisi crudalitate desisteret ,
 „ fore ipsum multo immaniorē Herode quoniam
 „ ille corpore dumtaxat innocentium puerorum ,
 „ ipse etiam animas perderet . Id enim prorsus
 „ futurum , si Patribus propter eius importunita-
 „ tem ex illa ora digressis , infantes pueri inter-
 „ rent sine baptismo . Malacensi porrò Præfecto
 „ suum in Sinas iter per summam iniuriam perui-
 „ ciamque impediēti (vt supra diximus) de-
 „ mum patientia in seueritatem versa , sacris in-
 „ terdixit ; eamque rem pro sacris ædibus pronun-
 „ tian-

riandam rite curauit, vt ceteros in officio similis ignominia contineret metus. Verum nulla res magis incredibilem eius animi magnitudinem ostendit, quam infinita quaedam cupido euangelij toto orbe terrarum circumferendi. Nam India vastitate non contentus, Malacam, Malucas insulas, Mauricam, Iaponiam, Sinas, omnem denique animo atque industria complexus est orientem: omnes vtique terras deinde complexurus, si animi ardori vita respondisset: Vltima quippe orientis tanta celeritate lustrauit, vt eius animo angustus videretur orbis terrarum.

Dei caritas, & proximorum. Cap. XIII.

PAR tantæ fortitudini, Dei hominumque caritas fuit. namque in omnibus vitæ partibus non alia virtus magis, quã diuini cultus proferendi, hominumq; conseruãdorum emicat studium. Nimirum caritate in Deũ tanta flagrauit, quantum existere oportuit in eo, qui humanis rebus penitus contemptis, assiduæ rerum celestium commentationi deditus foret. Hinc in Deum summum bonum, munificentissimique conditoris conseruatorisque sui amorem mens erecta, vel in medijs hominum congressibus iucundissimos sermones miscebat cum Deo. Hinc inflammatus ille in IESVM Christum benignissimum Dominum Saluatoremq; suum amor, identidẽ suaussimum illud ac salutare nomen dulcissime vsurpans. Indidem accensa, illa martyrii cupiditas, quæ a Turcarũ finibus exclusa, ad vltimas terrarum oras progressa, ex feris atque

atque immanibus nationibus, ex pestilentiâ, naufragiorum, prædonumque manifestis periculis martyrij decus quæsiuit millies, vt illi martyriû potius, quam ipse martyrio defuerit. Et sane nullum illi martyrium atrocius esse potuisset, quam fuit caruisse martyrio. Immensa hæc Dei caritas haud disparem in Francisci animo caritatem hominum accenderat, quæ nec cessare vnquam illum, nec defatigari patiebatur. Hæc illum vbi-que ægris, vincētis, miseris quasi seruum addixit, contagiosisque morbis inter ipsa funera obiecit intrepidum. Hæc ad feras & immanes nationes, vel cum aperto capitis discrimine instituendas impulit, atque apud eas quamdiu opus fuit, retinuit omnium rerum inopia laborantem. Hæc denique contemptis exæstuantis Oceani fluctibus, piratarum latrocinijs, incommodis infinitæ navigationis, ad vltimas vsque gentes perduxit, vt Iapones quoque Euangelij penitus ignaros aggregaret Ecclesiæ. Et tamen cum tot iam terras, tot maria emensus, omnibus prope maritimis regionibus Euangelio Lustratis, ad vltimû mundi terminum peruenisset, eadem hominum caritas eum perpulit, vt Sinarum claustra seuerissimis legibus & custodijs firmata tentaret, vel cum aperto capitis periculo adeo insatiabilis animorum cupido nihil inuium, nihil metuendum videri sinebat. Quin etiam tot gentibus ac populis ad Christi fidem adiunctis, ferebat ægerrime prohiberi se Sinarum aditu, utpote qui orientis salutem mente complexus, in primordio suorum operû stare se crederet. Nec dubium quin si ei contigisset, vt Sinarum expeditioni superstes, Romam quo ab Ignatio accersabatur, perueniret; Occidenti quoque,

que, depositisque Ecclesie partibus fuerit pariter saluti futurus. Quippe siue Præpositus Generalis, siue Præpositi adiutor, contactas heresinaciones per Socios curandi non prius finem fecisset, quam illum aut curanda gens, aut vita ipsa deficeret. Incredibile dictum est, quæ utopere ille fuerit in mortalium salutem intentus. Malacæ quidem & alibi confessionibus audiendis, reconciliandis dissidentibus, ægris subleuandis, ceterisque prætatis officijs assiduam dabat operam, adeo tibi ac potione oblitus, ut sæpe biduum, triduum ue traduceret ieiunus. sentires eum talibus ministris diuinoq; obsequio pasci. Ne uero Xauerij caritas ita ciuitates gentesq; totas adiuuabat, ut singulos negligeret homines, quamuis pertinaces & obstinatos. Ternate decedens ex maximo Ternationum numero duxerat reliquerat duos quibus detrahere nequiuerat pellices. Ambo enim igitur reuersus (misericordia indignationis locum occupante) litteras ad Ternatinum amicum dedit, rogans ut duos illos suis uerbis quam bellissime saluatos commonefaceret, si quando in animum tandem induxerint, è flagitiorum cano emergere, confestim se illuc aduolaturum; interim nunquam cessaturum eorum salutem a Deo communi parente deprecari. Malacæ uero cum identidem uerba faceret ad populum, audiebatur interdum ab Iudæo erudito illo quidem, sed (quod illius gentis vitium proprium est) peruicaci, nec minus Xauerij irrisore, quam ueritatis. Is uitijs simul & erroribus implicatus obstinate obstabat Euangelio, eiusque auctoritas cæteros Iudæos à Christi fide deterrebat. Hunc igitur Franciscus omni obsequio demulcens,

*Proximis ser-
uit Cibi &
potione obli-
tus.*

*Zelus ani-
marum.*

*Iudæum con-
uertit.*

cens, & comiter apud eum cœnitans adeo flexit, vt in contrarium mutatus, è pertinaci Iudæo probus ac pius fieret Christianus. Hæc portò proximi morum caritas haud fortior, quam solertior fuit. Canonorium arx est Lusitanorum, portu celebris inter Goam, & Cocinum interiecta. Hunc

Mira solertia in flectendis obstinatis in scelere hominibus.

portum petens ex itinere Xauerius, quendam in ipsa nauī ad confessionem peccatorum perducere frustra conatus, incæpto paulisper desistit, vt securum ex improviso adoriretur. Namque ille cum vrgeretur acrius, obstinato ad negadum animo confirmarat iureiurando, se numquam omnino id esse facturum. Franciscus ergo vbi in terrâ descensum est, statuit in exitiali morbo, vltima experiri auxilia. Itaque aliud se iam agere simulans, peruicacem hominem comiter per speciem animi relaxandi, in saltum (vt regionis natura fert) frequentibus palmis confitum ducit. Vt in locum ab arbitris remotum ventum est, subito deposita veste, tergoque nudato, procumbit in genua mox stupente illo, & quid tandem rerum tanto impetu acturus esset, expectante; flagrum depromit aculeis ferreis sane asperū; atq; in eius conspectu tergum suum strenue diuerberans, exclamat se eius causa id quicquid esset supplicij subire, vt cœlestē ab eo auertat iram; Inter hæc palmetum resonabat ictibus plagarum: spectator ille stupens, & attonito similis Francisci cuore respergebatur. Ergo admiratione in misericordiam versa, statim ad pedes Xauerij prouolutus, rogat alienam culpam suo tergo luere desistat: se paratum esse sua aliquando expiare peccata. Itaq; Xauerius victoria lætus extemplo induit vestem, cuiusq; confessione nudita, perditum hominem in viam

viã ac spẽm salutis reducit. In ægra verò ac propò
 depòsita Malacensi ciuitate curanda, haud paulo
 plus & prudentiã adhibuit, & industriã. Etenim
 cum animaduerteret Malacensiu animos vsque
 eo flagitioru sentio ac tabe confectos, vt remedia
 funditus repudiarent, medicus animoru eximius
 nouã ac salutarem iniit medendi rationem. Mira
 illos dissimulatione adortus inferebat se militu
 lasciuientium circulis, ludẽibus de industria su-
 perueniebat, se illorum lusibus & consuetudine
 delectari simulans. si quis eius interuentu vere-
 cundaque desisteret a lusu; comiter eũ ad vitẽ hi-
 laritatem reuocabat; se quoq; talis oblectationis
 studio teneri; milites utiq; monachoru ritu viue-
 re non debere: Si nulla intercederet iniuria diui-
 ni nominis, satius esse ludere ac iocari, quã detra-
 here de aliis, aut quidpiã patrare flagitii. Inde cõ-
 ciliatis comitate animis, per omne obsequiu in
 quam maxime familiarẽ vsum insinuare se, vt ar-
 canos illoru eliceret sensus morbisq; demum per
 occasionẽ mederetur. Vltro etiam alijs pellicum
 amore implicatis ad prandiũ aut cẽnam condice-
 re super mensã familiari sermone illato, probã
 re apposita fercula; de famula, quã illa tam scite
 condidisset, percontari; rogitare hospite, vt eam
 accerferet; collaudatamq; de solertia in cibis con-
 diendis, dimittere, sat habẽs in præsentia, viã sibi
 ad destinata fecisse. Si cui grauis conuiuia futu-
 rus erat, ex improviso instabat, vt sibi eius tecta
 inspicere liceret; introductus mira comitate de-
 uinciebat hospitem. dissimulatoq; cõsilio velut se-
 rã vestigãs nullum omittebat angulum, quẽ non
 perlustraret oculis. si in hospitis incidisset pellicẽ,
 quẽnã illa mulier, & cuius esset, sciscitabatur; se-

*Omnius
 omnia fit, ut
 omnes Chri-
 sto lucrifaci-
 ant.*

Y que

que omnia quę videret, probare simulabat, occa-
 sionē rei bene gerēdæ captans. Adeo autē omnia
 omnibus fiebat, vt inter milites miles, inter mer-
 catores mercator esse videretur. Quocirca non
 modo Lusitani, verū eorum etiā pellices ipsę pro
 pter singulatē eius comitatē, illum hospite, illum
 conuiuam expetebāt, quid tandē moliretur igna-
 ræ. At Xaverius vbi se totū in illoram insinuarat
 familiaritatē, tum vero dissimulanter affectis ani-
 mis mederi aggrediebatur; Si quem nactus er at
 formosā ancillæ amore captū, huic mulierē com-
 mendare. eam vero propter egregiā formam atq;
 indolem, dignā quæ pudica foret, dignā quæ ho-
 nesto alicui nuberet viro. Inde percontari ex ho-
 spite, cur si vnice illam amaret, cū vtriusque de-
 decore pernicioq; cōcubinam, quam honeste, san-
 cteque coniugē habere mallet. ita mali causa in
 remediū versa, flagitia mutabat nuptiis. Sin autē
 mulier deformis erat, rogabat hospitem, si satis
 ne sanus esset, qui adeo deformem famulam in
 delicijs haberet, propter quam in Lusitanorum
 incurreret sermones, irrisionesque? Quin po-
 tius se dignam coniugem quæreret? si vellet, se
 ei virginem forma ac virtute præstantem in ma-
 trimonium daturum, vt simul ipse à libidinis e-
 mergeret cœno, & orbæ virginis pudicitix consu-
 leret. Id illi magno vtrique honori item vt alijs
 fuisset (quos nominabat) futurum. Alios porrò
 minus ad nuptias expeditos, quod multarum an-
 cillarum amoribus irretiti tenerentur, alia ado-
 riebatur via. Quærebat primum cur tandem do-
 mi suę tantum alerent ancillarum, quę nullum
 pene vsum haberent alium, nisi vt dominorum
 salutem ac rem familiarem perderent; domestici-
 cum

cum otium contentionibus rixisque turbarent? Quod si omnes dimittere aut nō possent, aut nolent, magnopere monebat, vt certe vnā aliquam missam facerent. Inde ad eosdem intermissis aliquot diebus reuersus, amice instabat, vt alteram, deinceps vt reliquas omnes dimitterent, præter vnā. Minus quippe inuisos esse Deo, ac facilius veniam impetrare vnus mulieris, quā multarum amore implicatos. Demum nouā nactus occasionem, vrgebat vt illa ipsa, quā libido sibi reliquā fecerat, dimissa, aut in matrimoniū ducta, caelestem aliquando iram placarent. Ita paulatim perditos homines, demptis omnibus peccandi illerebris, ad honestatis salutisque viam reuocabat. Fuit autem hoc propriū ac perpetuum Xauerio, vt facinorosissimi cuiusque familiaritatem ambiret maxime, ratus periclitantibus potissimum opus esse medico, medicinaque. Nec prius eos dimittebat quā ad sanitatem perduceret mentis. Illud vero summę semper curę Francisco fuit, vt suis ac sociorum exemplis omnes ad virtutē pietatēq; accenderentur, offenderetur nemo. Nec aliud magis socijs aliquo ituris solitus erat inculcare, quam vt prouiderent bonā corā Deo & omnibus hominibus, certa etiam hac de re præcepta absuntibus tradita, identidem per litteras in memoriam redigebat. Quod si quid a quopiā offensum esset vsquam, adeo angebatur animo, vt in eū quadraret illud Apostoli, Quis scandalizatur, & ego non vrer? Quocirca Gaspari Goani Collegij Rectori plane mandauit per litteras, vt quicumque è Societate offensionē publice foret, eum dimitteret omnino: dimissumque nullo modo reciperet, grauiorē famæ Societatis, quam cuiusvis

Rom. 12.
Quantopere
uitari scan-
dalum pro-
ximorum.

2. Cor. 11.

focij iacturam ratus. In quo illam quotidiana usu cōprobatam usurpabat uocem Apostoli. Modicum fermētum totam massam corrumpit. Ceterum ubi offensum esset, ibi censebat satisfieri oportere, ut præsens satisfactio offensos sanaret animos. Nec offensis modo, sed etiam infensis satisfaciendum putabat. Cocini (ut supra demōstrauimus) cum sodales quosdam, qui Societati I E S V templum concesserant, Patribus infestiores esse cognouissent; ipsemet, maxima honestissimorum hominum frequentia, prostratus clauis templi ante eorum posuit pedes: Eaque demissione infensos animos penitus mitigauit. Illud autem habebat in ore, se quicquid diuitiarū quicquid opum esset in terris, bono Societatis nomini posthabere: utique cum Deus pijs hominibus sua commoda præ communi religionis existimatione contemnentibus, meliores diuturnioresq; redderet opes, quam quibus sui uiris, atque utilitatis retinentes, cum existimationis detrimento, iacturaque fruerebantur. Quocirca litteris ad socios datis, illud solitus erat adscribere, sibi modicum fructum sine offensione, quam ingentem cum aliqua offensione esse potiore. exiguā quippe segetem animorum sine offensionibus, uelut sine noxijs herbis crescere ac permanere: at quā uis magnam sementem offensionibus, quasi inimicis herbis, oppressam extenuari & euanescere. Atque hæc multo etiam impensius seruabat ipse, quam alijs præcipiebat, exemplis utique quam præceptis clarior.

*Medicatio
nis proximo
VMM CHA.*

Comi-

Comitas grauitati iuncta.
Cap. XIII.

AD salutem porro hominum procurandā uel plurimum valebar grauitati iuncta comitas; quæ virtutes specie dispares ita in illo copulabantur, ut neutra quicquā detrahente de alterius uel idem & grauissimus esset, & suauissimus. Quippe incredibilis quædam in Xaeruo, ut supra ostendi, comitas ex vultu, gestu, sermone, cōsuetudine facile eminebat, quæ a natura insita, a Deo cum lata quæuis facile caperet, teneretq; . Mira in ore hilaritas in congressu facilitas, in consuetudine vsuque suauitas. Aspectus adeo iucūdus; ut ægris solatium, valentibus lætitiā afferret. Itaque sæpe uisuenit, ut multi sociorum nulla alia de causa uisèrent eum, nisi ut celesti illo aspectu exhilarati ad beatæ uitæ studium, illius eximiæ alacritatis, ardorisque cogitatione accenderentur. Nūquam enim tristes aut languentes ab eo recedebāt, quoties haurire potuerant ipsius alacritatem, & tanti animi spiritum. Eximia uero uultus ac sermonis iucunditas bonos iuxta ac malos. sūmos æque & infimos pelliciebat. adeoque cūctorum tenebat animos ut eos quocunque liberet, impelleret: nihil a quoquam postularet quamuis magnū arduumq; cuius nō facili negotio fieret compos. Ceterum hanc comitatē moderabatur par grauitas, ut in summa consuetudinis, iucunditate, omnia tum dicta tum facta redolerent sanctitatem. Cuius quidem tanta erat apud omnes opinio, ut quamquam vulgo cum flagitiosissimis hominibus per familiariter versaretur, nihil tamē turpissimō-

Aspectus
Xaeruy ni-
sensibus iucū-
cundi.

rū hominū consuetudo Xauerij pollueret nomē, constanti sanctimonix fama suspiciones hominū non solum sermones arcente. Nec vero illi, si quādo res posceret, grauitatis aculeus, seueritas defuit. Namque acerrimus vindex præcipue contumacia fuit. Porro in Comorino promontorio cum cognoscet Idolū à Neophyto quodam esse consecratum, eniuero tanti facinoris indignitate commotus, protinus sacrilegis tectis iniuriam iussit ignem, ut pœnæ magnitudo ceteros à tam nefario abstereret scelere. Multis honestis viris supplicij grauitatem deprecātibus hoc solummodo permisit, ut rem familiarem domo liceret efferre. domum ipsam sacrilegij receptaculum, omnino incendio absumi voluit.

*Eius prudentia, & præcepta Paulo Goani Collegij
Rectori data. Cap. XV.*

IA M ceterarum moderatrix virtutum prudentia, non modo in conciliandorum conuertendorumque hominum solertia, quæ passim in tota Francisci emicat vita, verum etiam in propagatione religionis & administratione Societatis enituit. Quippe satis gnarus nihil æque obstare Christianæ fidei, ac vitia, prauaque exempla improborum Christianorum, non prius ad ethnicos religione imbuendos accessit, quam lapsos veterum Christianorum restituit mores. Neophytos autem ingenti labore ac patientia Christo partes ipse primum maxima assiduitate coluit; inde socijs alijs, idoneis que hominibus excolendos tradidit. Socios porro ipsos nulla in loca misit unquam, nisi ante ab se lustrata. Quos verò mittebat

bat, aduersus omnia incommoda, salutaribus ac proprijs armabat monitis, rudes imperitosque rerum edocens, quæ ipse longa vsu, diuinoque instinctu didicerat. Et quoniam in ijs quæ dixi præceptis, vel maxime Francisci elucet prudentia, haud salubrior illorum hominum magistra, quàm aliorum; operæ pretium me facturum censui, si magnam exponerem partem eius monitorum: quippe quæ non magis illum admirabilem, quàm nos prouidos facere queant. Paulo igitur Goani collegij Rectori constituto hæc præcepta discedens reliquit.

Omniū primum te oro, quæsoque, vt pro tua erga Deum caritate, obseruantiaque in Parentē nostrum Ignatium, Societatemque I E S V vniuersam, Patres, fratresque omnes siue ex Lusitania venientes, siue tota India sparsos, benigne modesteque accipias, tractesque. Equidem de socio rum omnium virtute eam habeo opinionem, vt (quantum coniectare potui) nequaquam existimem eos egerē Rectore; tamen vt nec alijs desit obediendi materia, & recte atque ordine res administrantur, placet esse vnum aliquem, cui me absente obtemperent cæteri. Proinde tua submissione, prudentia, sapientiaque fretus cunctis socijs te præficiendum censui, vt omnes, qui extra Goam sunt e Societate pareant tibi, quoad aliud statuatur. Antonius Gomes præerit Goano collegio, vectigalia exiget, atque in res necessarias suo impendet arbitrio. Harum rerum summa ei à me potestas permessa: quocirca tuam auctoritatem neutiquam interpones. Si quid secus visum erit, consilio eum reges potius quam imperio. Iterum te oro quæsoque vehementer, vt pro

Cura con
cipiã.

„ obedientia quam P. Ignatio debes, intentius ca-
 „ ueas, ne qua forte res inter te & Antonium Go-
 „ mem ferat discordiam; neu domesticis alienisue
 „ materiam aliquam præbeat sermonum. contraq;
 „ omni ope tendas, vt perpetuo concórdibus rem-
 „ geratis animis, studijsque. Si quando socij Co-
 „ morinenses ceteriue, qui in Christi vinea elabo-
 „ rant, rem aliquam abs te petierint ad animorum
 „ salutem quoquomodo pertinentem, sedulo eis,
 „ atque impense curabis. Quoties vero ad mi se-
 „ ros illos maximis ærumnis oppressos das litteras
 „ caue quicquam durius scribas, quod offendere
 „ queat afflictos: Ceterum strenue Dei causa la-
 „ borantibus res necessarias impigre benigneq;
 „ submittes, maxime verò Comorinensibus & Ma-
 „ lucensibus, qui grauisimam ferentes crucé, por-
 „ tant pondus diei & ætus. Itaque eis non modo
 „ animarum, sed etiã corporũ subsidia ad animos
 „ pertinentia enixe simul ac tempestiue submini-
 „ strabis. Quod si quis eorũ coiligendi causa Goã
 „ receperit se; haud secus quã te illisq; dignum est,
 „ excipies fouebisque. Idq; ego tibi Dei, & P. Igna-
 „ tij nomine mando ac præcipio Ad hæc oro te mi
 „ frater, vt quotidie in virtutibus procedas, atque
 „ omnibus omnium virtutum exemplum sis, vt
 „ adhuc fuisti; crebroq; in Iaponiã litteras des quæ
 „ me sigillatim edoceant de tuis domesticorumq;
 „ rationibus, & scilicet de amore, & concordia in-
 „ ter te & Antoniũ Gomẽ, ceterosq; socios; deq. nu-
 „ mero & facultatibus vel humanis, vel diuinis Pa-
 „ trum deinceps aduectorũ è Lusitania. Id omnino
 „ bis in anno facies, Aprili mense, atq; Septembri.
 „ Ac de singulis Patribus fratribusque tota India
 „ sparsis, quæ me scire velle arbitraris, per dome-
 „ sticum

fructum quempiam (vt alienus labor tuum minuat ,, laborem) perscribenda curabis. Quod si quid erit ,, arcani id tua subscribes manu. Rogo te etiam, at- ,, que etiam, vti hæc præcepta tibi cordi sint eaque ,, singulis hebdomadis perlegas. & simul vt mei me ,, mor assidue pro me, & ipse depreceris Deum, & ,, tui studiosos ad deprecandum accendas. ,,

*Præcepta P. Gaspari Belgæ Armuriam ituro,
alijsq; Patribus India cultoribus tra-
dita. Cap. XVI,*

PRÆCIPVE attende tibi, simul de cultu Dei, tuaque salute sollicitus profecto enim duobus hisce præfidiis fultus & alijs plus opis afferes, & ipse ad christianæ humilitatis religionisque ministeria eris paratior, Itaq; Lusitanorum liberos, & seruitia, ceterosque idioras christianis præceptis erudies, neq; hoc munus (quippe quod ad salutem animorum, hominumque benevolentiam plurimum habet momenti) committes alteri. In valetudinario miseros subinde ægros visitabis, monitosq; morbū fere pœnam esse peccati, allicies ad conscientiam excutiendam, delictaque expianda. Inde eorum cōfessionibus per otium auditis, cælesti resectos pane, valetudinarij Præfecto cōmendari, necessarijsq; subsidijs iuuari oportebit. In custodias quoq; itare conuenit ad uinctos, eosq; hortari, vt torius ante actæ vitæ cōfessionē in situat. Ex eo enim hominū genere plerosq; inuenias, qui cōceptas animi labeis rite expiauerint nūquā. Et omnes quidē sodalities Misericordiæ cōmēdabis, ne qua cuiquā fiat iniuria; ceterū egentibus res insuper corrogabis ad uictū necessarias, vt miserorū subuenias egestati. Misericordiæ autē sodalities, quātū in te erit prospicies. Proinde si quādo

incer-

incertorum dominorum pecunia restituenda fit, eam magnopere cēseo illi sodalitati potissimum attribuas. Et si enim non desunt egentes, quorū inopia recte talibus subleuetur subsidijs, sæpe tamen mendicantium fraus aut infamia inquinare hoc negotium solet. Quæ pestes quemuis facilius quam Misericordiæ sodales fallant, quorum prudentiam satis vsus erudiuit ad præcauēdum. Quo circa optimum factu est, rem omnem sodalibus permittere, qui egentibus notis spectatisq; elemosynam illam proportionē dispertiant. Id adeo faciendum multis magnisque de causis. Primum quia si per te ipse pecuniam pauperibus diuidas, profecto multi abs te petāt subsidia maxime corporū: quod scilicet haud quaquā facient, si te animorū tātū difficultatibus subuenire cōstabit. Deinde vt suspiciones rumoresq; fugias eorū, qui illas tibi pecunias egētibus diuidēdas tradiderint. Namque (vt proni sunt hominum ad deteriora credenda animi) verendum est, ne quam avaritiæ suspicionem præbeat exactio pecuniæ: perinde quasi exactum ab eis argentum per speciem iuuā di pauperes, moliaris in tuum vsū & cōmodum auertere. Quocirca præstat id muneris in alios transferre, in quos nulla cadat suspicio. Quod si quando tamen res ipsa contra suadeat, sequi licebit maiorem Dei gloriam, maiusque animorum emolumentum.

Apud amicos uiuendū ut si futuri sint inimici. Et apud eos, quibus cum versaris, quamuis amicos & familiares ita semper te geres, vt si aliquando futuri sint inimici. Hæc cogitatio lasciuientē licentia vitam facile cohibebit, ut ne quid amicitia ac familiaritate prouectus offendas; si mulque talis cautio illos in verecundiam addu-

cer,

eet, sine vlla causa amicitiam tibi renuntiandi ;
 Hæc inquam cautio non alienam modo arceat in
 probitatem, sed nostram etiam pietatem fouet,
 quippe si apud te sis, & magis fruaris Deo, & ma
 iorem notitiam habeas tui. Nimirum ignoratio
 atque obliuio sui ipsius multa vitiorum monstra
 parit, quæ amicos alienant, irritant inimicos, vt
 nostrorum haud ignari morum acrius in nos, ve
 hementiusque cooriantur. Aduersus Episcopi Vi
 carium egregiam semper adhibebis reuerentiam
 obedientiamque. Quocirca vt primum oppidū,
 vbi is versatur, attigeris, protinus eius genibus
 aduolutus de more osculaberis manum. Inde pe
 res vt tibi potestatem faciat concionandi, audien
 di cōfessiones, ceteraque pietatis munera obeun
 di. Nec vnquam te ab eo, quantacunque offen
 sio alienabit, sed accendet potius ad illius peccus
 omni comitatis genere permulcendum, vt is ali
 quando pijs in meditationibus excultus, & commo
 dior fiat & melior. Ceterorum quoque Sacerdo
 tum gratia captanda tuendaque, quo impensius
 ipsi quoque ad salutare illas meditationes pelli
 ciantur. Oppidorum vero Præfectis dicto audiēs
 eris: omnique obsequio, & (quoad eius fieri pote
 rit) familiaritate eorum tibi deuincies animos.
 Neque ulla de causa, quamuis iusta, in eorum of
 fensionem, atque odium incurres. Si quid sceleris
 illorum admiserit quispiam; primum opportu
 no sermone illato, amice comiterque ei ostēdes,
 magnam te capere dolorē ex infamia, quæ eius,
 dignitatem nomenque fēdarit: tum pari comita
 te ac submissione ita expones rumores de illo vul
 gatos, vt peccatum suum per se ipse & agnoscat,
 & corrigat. Id autem tum fieri oportet, cum spes
 lætum

*Reuerentia
 erga Vica
 rium Episco
 pi.*

*Admonendo
 rum Princi
 pum ratio.*

lætum prosperumque spondet monitionis euentum. Sin minus omitti totum hoc negotium præstat, quam frustra niti, nec aliud vt dicitur, laborando, quam odium quærere.

Dominicis ac festis diebus post meridiem, seruis & ancillis, itemque libertis ac liberis Lusitanorum, tintinabulo in sacram ædem conuocatis, præter fidei Christianæ capita, ratio quoq. orandi tradetur, animæque curandæ. Atque huius rationis vsus idiotis hominibus confessione expiatis pœnæ loco imponetur ad certum tempus, vt paulatim assuefactos salubris illa consuetudo deducens sequatur. exploratum habeo multis eam rem saluti fuisse. Eadem ratio in tabella per scripta proponetur in templo, ut potestas describendi sit ijs, qui uti velint. Aliquid etiam temporis, atque operæ pacificatio inimicorum, dissidentiumq; inter se reconcilia tio uindicabit. In controuersijs litibusque tollendis, illud inculcandũ, plerumq; plus impensæ in lites fieri, quam quanti id sit de quo litigatur. Video hoc officium Iurisconsultis, ac tabellionibus ingratum atq; inuisum fore. Quocirca isti præcipue caprandi sunt, & appositis meditationibus ad æquitatẽ conformandi. Nã si recte cõsiderabimus, istos cõtrouersiarum, ac litium (quippe quæ in ipsorum cedunt lucrum) architectos ac machinatores esse reperiemus. Si quãdo incideris in homines fraudibus, libidinibus, odijs adeo implicatos, vt nõ solum hinc vitijs expediri nõ laborent, verum necessaria respuat remedia; omni humana diuinãq; ope anitẽdum erit, vt eorum animi quãuis iam depositi, aliqua tandem ratione sanentur. Proinde illis, nisi plane insaniant, amor & reuerentia quam

Chri-

Litium dirimendarum modus.

Sceleratos homines conuertendi ratio.

Christo Deo, ac domino suo debeat, propnenda; mortis impendentis, ac gehēnæ incutiendus metus. si quos neq; amor Dei, neq; timor flectet, eos vero acerbissimis pœnis, quas cœlestis ira ex improbis etiam in hac vita expetit, territari oportebit. Itaq; denuntiandi graues, diuturniq; morbi, damna & iacturæ rei familiaris; orbitas ac solitudo liberorū. coniugum probra, pericula, tum maritima, tum terrestria, casus inopinati, & atroces; atque alia generis eiusdē, quibus inueterata maxime scelera, ac flagitia solitus est Deus vindicare. Quippe multos uidemus esse, quos multo magis talium incommodorum timor moueat, quam cruciatuum æternorum. Verum enimvero tam effusæ uecordiæ, atq; infaniæ causa, vel diuini nominis obliuio, vel ingens negligentia consciētīæ, vel cœlestis fidei tenuitas est, hominibus utiq; nequam & sceleratis; qui uelut pecudes rebus ijs, quas oculis cernunt, quasque ante pedes habent cuncta metiuntur, immemores bonorum cœlestium, vltimique discriminis, in quo ipsorū æterna vertitur fors. vtrum scilicet beati an miseri futuri sint in omnem æternitatem. Nonnullos etiā interdum reperies in peccatorum hærentes cæno, qui tuam amicitiam familiaritatemque captent; non ut è vitij extrahantur suis; sed simul ut meritam obiurgationem uitent, simul ut tua consuetudine ad opinionem, commendentur probitatis. Idcirco moneo, vt apud te sis, ac si quando te isti homines ad cœnam aut prandium inuitent, donisue colant, videas ne tua libertas deliniatur muneribus, quominus acriter peccantes admoneat. Itaque ad prandium inuitatus non recusabis tu quidem, sed inuicem illos

Causa obliuionis in sceleribus ac flagitijs.

Concionatoribus dona respuenda. Inuitatio ad prandium quatenus accipienda.

*Cuiusmodi
munera ac-
cipi cōueniat*

*Corrigendi
modus.*

illos ad sacram inuitabis Confessionem. Quod si animaduertes, te nihil omnino proficere, & profus ludere operam; seuerè denuntiabis, nisi respiciant, illis iam te amicitiam & consuetudinem renuntiare. Neque verò ego cum quicquam à quoquam accipi veto, parua, ac rara munuscula intelligo, qualia sunt poma, & alia eiusdem modi quæ remissa grauiter offendunt eos, qui miserūt; sed dona magna ac pretiosa, quæ si accipias, capiaris. Si quādo magna vis missa fuerit cibariorum, ea valetudinario, carceri, cæterisque egentibus diuidentur, vt omnes intelligant, istarum etiam rerum maximam partem dispertiri pauperibus: tibi vix minimam quandam particulam referuari. Hæc benignitas plus ad exēplum abstinentiæ proficiet, quā taliū recusatio munerū, cū præsertim qui ea mittunt, sibi ducāt dedecori domū remitti, quæ miserint. Iam prauos cuiuspiam mores emendaturus, non prius manum admouebis, quam intimos eius perspexeris sensus. Quocirca magnopere tibi si adeo, ut primam odoreris, atq. inuestiges, an is uitio aliquo, aut mentis perturbatione occupatus ab animi sui salute abhorreat. Si æquo erit animo, & ad accipiendam admonitionem parato, tum vero eum sedulo, quæ videbuntur, monebis. Sin autem ira aut quauis molestia perturbatum sciseris; super sedendum erit monitoris officio, & affectus animus insinuatione quadam ac dulcedine orationis deliniendus. Inde ad salutis suæ cogitationem, curamque traduci eum oportebit, leuioribus initio tētando monitis; quæ si belle processerint; grauioribus inde oppugnando. Ad ultimum vbi eum in tuam redegeris ditionē, obnoxio ad arbitrium tuum leges impones, & quæ-

& quaecunque opus erunt, plane, aperteque praescribes. Ac leuandae molestiae, iraeue sedandae unicum remedium est, angoris iracundiaeue causam prudenter extenuari, eleuarique uerbis. si iratus sit, iniuriam imprudentiae potius, quam maleuolentiae attribuere; aut delictorum eius poenas diuinitus experitas dicere: ipsum fortasse in parentes aut propinquos inimice, aut in alios innocentes commisisse aliquando aliquid, pro quo nunc poenas caelesti numini iustas ac debitas soluat. Hae aliaeque eiusmodi, quae ad extinguendam valent iram inculcanda sunt. Quod de ira praecipit, ad caeteros impotentes animi motus transferendum. Illud autem urgetur, etsi aliqua veri species obiecta animum eius commouerit: tamen si colligat se, cogitationemque ad ipsam referens veritatem, res omnes consideret, atque circumspiciat inretius, profecto intellecturum causam quam obrem tantopere moueatur, nullam esse. Ita demum hilari letoque vultu illam animi absterges molestiam, ac pro hominis conditione & propensione voluntatis, quid facto opus sit, amice enixeque commonebis.

Iam omni ope efficere niteris, ut quos erudis ad pietatem, suas tibi tentationes, incurstantesque. *Efficiendum, ut quos excolis, suas tibi tentationes aperiant.* animum cogitationes aperiant. Hoc quippe ad virtutis absolutionem praecipuum praesidium est rudibus in hoc genere pugnae, aut non satis peritis, exercitatisque. Ceterum si seuerior in eos quam benignior fueris (ut seueritas excludit fiduciam) facile quibus a Satana oppugnentur modis, silentio suppressent, leuius rati daemones insidias subire, quam acerbiterat magistri. Ita necessario nudati praesidio, telisque acerrimi hostis expositi

Ira sedanda, molestiaeue leuanda remedium.

Efficiendum, ut quos excolis, suas tibi tentationes aperiant.

Benignitas magistro ne cessaria.

*Vitia corri-
gendi ratio.*

positi usque eo incessentur præmenturque donec malis domiti faciant deditioem. Si quos aut superbia, aut libidine, aut alio quopiam vitio tentari senseris, optimum factu erit, spatio ad cogitandum dato, iubere ipsos remedia aduersus illa ipsa vitia excogitare, quod vt succedat ex sententia, viam primum aperies ad eiusmodi res inueniendas: deinde præcipies ut rationes exquirât, quibus ipsi in cohortationibus egros uinctos aut alios à talibus deterreant vitiiis. Ita medentes aliis ipsi medebuntur sibi. Quippe & illa alijs communicata proderunt, & ipsi sua sponte ad ea quæ alijs suadent, incitabuntur. Eadem regula etiam ceteris usui esse potest, quos propter impedimētum aliquod nō licet absolui. Scitum enim est ex ijs percontari, si quem ab illiusmodi, quo vrgentur ipsi, vitio reuocare conarētur, quam tandem essent inituri rationē. ad vltimum suadere, vt id sibi cōsilij capiant, quod in tali re, ac tempore alteri forent daturi. Illud etiā videndum, vt in exercendis alumnis nostræ disciplinæ virtutumq; muneribus iniuhgendis, adhibeatur modus; & onera pro cuiusque imponantur viribus. Nam si maiora erunt, quam vt ferri commodē queant, non excitabunt virtutem, sed opprimēt, Itaq; illi fracti animo, ac debilitati, imponēdum onus detrectabunt, impositum abijcient. Et quoniam Rex Lusitaniæ pro sua munificentiā iussit omnia nobis necessaria vbique suppeditari; eius potius, quam alterius cuiusvis liberalitate vtaris cōseo. Nā profecto qui alienas res accipit, libertatē amittit suam: quippe cum beneficentiā necessitatē imponat obsequendi beneficio: emptaq; beneficio libertas adeo seruiat, vt etiamsi quid audeat eius

*Modus adhibendus in exercenda uirgine.**Libertatis ratio.*

eius verba longe minus habeant ponderis, quam haberet, si sui esset iuris. Adde huc, quod si quid ab illo, qui dedit, peccatum sit, libere increpare nequaquam valeas. Quod enim os tantum est, ut sustineat allatrare pascentem?

Præcepta Ioanni Brauio Malacca diuersanti, aliisque socijs Cocinum petentibus data. Cap. XVII.

VBI mane e lectulo surrexeris, hanc tenebis regulam, ut minimum per semihoram aliquid è Christi vita mediteris, idque hoc ordine, *Meditandi modus.* ut initio ab eius ortu factò, deinceps cetera egregia eiusdem facinora, ad gloriosum vsque ascensum in cælum, sensim progrediens meditatio persequatur. Verum singulis diebus singula attribuentur capita, eadem plane ratione, quam exercitiorum spiritualium libellus præscribit. ut singuli menses totam Christi domini vitam meditando percurrant. Iam tibi autor sum quotidie sub meditationem, vota paupertatis, castitatis, *Vota quotidie renouanda.* obedientiæ renouandi, quo uix vllum est hominibus Deo sacratis tutius contra Diaboli intestinique hostis imperus munimentum. Quocirca antiquissimum habebis quotidie salutaribus hisce armis munire pectus. Promeridianis autem horis, post curatum corpus, tantundem fere temporis iteratio matutinæ meditationis absument, eamque pariter excipiet instaurationis votorum. Nocturno porro tempore post cænam, priusquam cubitum eas, recipies te ad excutiendam conscientiam, & facta, dicta, cogitata eius diei examinâs, *Conscientiæ excutienda ratio.* videbis ecqua in re Deum offenderis hominesue idque perinde exequeris, ut si esset mox secutura confessio. Tum delictorum omnium veniam à Deo petes, emédationem uitæ ex animo tibi pro-

Z po-

ponens . Demum precationibus solemnibus Pa-
 ter, & Ave, recitantis, paulisper rationem inibis
 corrigendi peccata illa quamprimum . ; Postridie
 igitur mane inter surgendum vestesq; induendas
 recētia superioris diei delicta rediges tibi in me-
 moriam, diuinaq; ope suppliciter implorata, ne
 quid eo die offēdas, nominatim vero ne in no-
 xas illas domesticas incurras; meditationem ag-
 gredieris eo, quem dixi modo; Hoc idem quoti-
 die facies Si quid autem horum omiseris per in-
 curiam, id vero tibi religioni ducens de more
 tuam culpam agnosces, prædicabisq; apud soda-
 les, quod tibi præscripta neglexeris. Ceterū, om-
 nibus in rebus, a quibus appetitum vitiosamque
 naturam senseris abhorre, strenue te ipse vin-
 ces, haud ignarus nobis primam esse oportere
 Christianæ humilitatis curam . Nam sine demis-
 sione animi germanaq; humilitate non tibi, alijsse
 ue prodesse poteris; non Deo carus eris, non di-
 gnus, quē Societas I E S V diutius ferat, utpote
 quæ elatos sui que iuris, ac sententiæ homines cō-
 querere haud quaquam valet . Proinde studebis
 sedulo & vsquequaque Præposito obtemperare,
 & quidem sine recusatione vlla, aut detrectatio-
 ne: haud secus quam si imperaret ipse Pater Igna-
 tius . Tentationes diabolicas cuiusque generis
 eidem enuntiabis, ut eius consilio auxilioque in-
 structus, acerrimi hostis petitiones facilius decli-
 nes, atque propulses . Quippe demissio hostiles
 tentationes, insidiasq; aperiens, haud minus opis
 impetrat a Deo, quā init gratiæ . Itaq; nō solū cal-
 lidissimi hostis artes in præsens eludit, sed etiam
 vires conatusq; frāgit in posterum . Nāq; ille suas
 artes deprehēsum in cernēs, paulatim cum spe vi-
 ctoriæ amittit oppugnationis voluntatem . Hæc
 Bra-

*Humilitas
 & Obedien-
 tia nostris ho-
 minibus ne-
 cessaria.*

Brauiō Malacæ versanti, alia porro alijs Cocinū petentibus monita data.

Ante omnia quantum erit in vobis, amorem conciliabitis Ciuitatis, præcipue verò cænobitarum, ac Sodalitatis B. Mariæ. Proinde dicta, facta que fidem faciant nihil esse vobis potius, quam omnibus gratificari, & pietate tum ciues, tum so-

dales illos augere. Comitatus in adeundis salutandi causa sodalibus, haud ægre illorum vobis in vestris difficultatibus impetrabit auxilium, si qua-

Comitatus in salutando, et adeundo.

re ad pauperum inopiam subleuandam opus erit ab eis potissimum petetis; sed ita, vt egentes edocti a vobis illos agnoscant benignitatis autores.

Hæc autem cum pauperibus tenebitur ratio, vt cum suam ipsi vobis necessitatem corporis exponant, vos inuicem eis quam per se ipsi non cernunt necessitatē exponatis animi. curatisq; eorum mē-

Cum pauperibus. qua ratio tenenda.

tibus, tum demum corporibus, si quid operis poteritis, afferatis. In congressibus & colloquijs cauendum est, ne nimia quædam grauitas suspicio-

Nimia grauitas vitanda.

nem præbeat reuerentiam exigentis arrogantia: sed potius facilitatem vultus præferat, affabilitatemque sermonis. Præcipua cura erit, vt omnibus in rebus submissè vos ac modeste geratis. Itaque etiam Sacerdotibus ceterisque omnibus, non tantum Ecclesiæ Præpositis, impense habebitur honos. Operæ pretium vero est, res a vobis benefestas communicare eis, vltroq; concedere, vt quorum operum fructum capiant, fautores euadant, ac patroni.

Ecclesiæ Præpositis res a nostris benefestas committenda.

In concionibus quoque comiter auditores ab erroribus ac vitijs, in quibus versantur, reuocandi sunt. Sed identidem intentata diuina seueritate atque iustitia territandi duri homines ac

Varia ratio agendi cum vario auditōrii genere.

Z 2 per-

peruicaces: contraque respicientes, Dei clementia, ac misericordia proposita, erigendi, recreandique. Pertinaces porò animos atq; in flagitiorum cœno hæsitantes oportet ita cælestibus urgeri minis, ut eis nequaquam incidatur diuinæ clementiæ spes: sed eius interdum commemoratione eorundem pectora mulceantur. Omnino efficite vt per vos bonus Societatis odor lōge lateq; fundatur. Quā ad rem non alia virtus plus habet momenti quam vera ac germana animi demissio. Mementote Societatis nostræ amplificatores multis ac magnis ærumnis exercitos virtutes omnes enixe coluisse, uosque ita demum illorum meriti ac gloriæ participes futuros, si in Societatis nomine amplificando, fueritis imitatores industriæ. Illud quoque meminisse oportebit,

*Autoritas
apud populū
cæleste do-
num.*

aut auctoritatem apud populum in sacris rebus ac salutaribus, donum esse diuinum, quod bonis viris, ac pijs deferatur vltro, callidis, & humana id arte quærentibus negetur; ne scilicet humana peruerfitas Dei dona contemptui habeat, si forte modestis iuxta & arrogantibus suppetant. Impē se igitur rogandus est Deus, proorsus vt vobis in dicer, atque aperiat impedimenta, quæ diuinis conatibus (quominus sua per uos dona hominibus impertiat) per imprudentiam obijcitis; cōmittentes vtiq; vt autoritatem vobis abnuat, existimationemque ad id negotium necessariam. Id enim uero summa animi prouisione cauendum est.

*In examine
conscientiæ
in nostra of-
ficia ac mu-
nera inqui-
rendum.*

Itaque in examine conscientiæ, intentiore cura speciarim exquiretis, ecquid peccatum à vobis sit in concionando, in confessionibus audiendis, in congressibus, & colloquijs. eritque deinde vobis cordi vitia deprehensa corrigere, animumq; noxijs affectibus repurgare. Nimirum quanta-

cun-

cunq̄ue decessio de vitijs, tanta sit cœlestium accessio donorum. Ac nolite mirari, imitarique eos qui novas populo placendi excogitant artes, popularem admirationem ac laudem aucupantes. Namque isti suæ potius quam diuinæ gloriæ seruiunt, de suis commodis magis foliciti, quam de salute animorū. Quocirca illorū ratio sane lubrica est, ac præceps, quippe quæ cæca cupiditate gloriæ elata iactationē habet in populo inuisā Deo.

Aura popularis nullo modo captanda.

Omni ope annitendū, vt hæc quæ a me suggeruntur, & meditando sentiatis ipsi, & exsequamini sedulo. Proinde si qui huius generis sensus ac motus diuino instinctu in mentibus vestris existent, eos memoriæ causa litteris consignatos exprimeris identidem factis, ita meditata exsequendo, virtus velut pabulo nutrita crescet. Nam quæ nobis talibus de rebus sancti viri scripta reliquerunt, in ijs mirum est, quantum intersit inter gustum sensumque scriptoris, & scripta legentium, audientiumue. Res quippe ab eo meditata atq; percepta, ingentia ipsimet sanctitatis incitamenta, plerumque nostros animos haud sane acriter stimulant. Quocirca magnopere vobis suadeo, vt sua quisque tena animi, ac pietatis diuinitus hausta litteris custodire, & impense recolare ne grauemini. Quæ vt in dies augeantur à Deo, quotidie vobis alius radices agenda sunt humilitatis. Quærendi etiam fideles amici ac monitores, qui si quid a vobis in vestris peccatū erit muneribus, amice vos, libereque admoneant, vt vestra vitia quæ vos ipsos fugiunt (in suis enim quicquid vitijs hebetior est, quam in alienis) per alios cognita exuatis. Hæc & his similia monita Frâcisus Xauerius partim Præpositis Societatis, partim alijs dabat. Illa uero egregia quæ P. Gaspari

Meditata exequenda.

Meditata recolenda.

Fideles monitores quaerendi.

Vicario suo reliquit profecturus Sinas. Ceterum ea nos item ut alia (ne iteratio pariat fatietatē) de industria hic omiſſa referuamus alio. Quippe eadē præcepta varijs hominum generibus inſormandis accommodata cum ſint, placuit, in certa capita dirigere, ut ſibi quiſque ſumeret, quod ad ſe pertinere ſentiret.

Præpoſitos ac ſuperiores Societatis quales requireret. Caput X X.

Sui ipſius cura. **Q**VALIS ipſæ præpoſitus erat Societatis, requirebat ceteros. Super omnia oportere aiebat eis priorem ſui tuendi eſſe, quam alios iuuandi curam. Neque enim alios curæ eſſe poſſe, qui ſibi ipſe non eſſet. neque aliorum commodis ſeruire, qui negligeret ſua. Quocirca negabat cuiusvis eſſe alijs imperare: Quippe Præpoſiti perſonam ab hominibus vulgaribus, ac minus perfectis haud quaquam ſuſcipi, ac ſuſtineri ſine ingenti ipſorum periculo. Præpoſitos vero magnopere monebat, ne ſinerēt implicari ſe curis alienis maxime vero ciuilibus negotiis, utpote quæ impediunt propria ac domeſtica: nemo enim militans Deo (ait Apoſtolus) implicat ſe negotijs ſecularibus. Proinde præcipua eis cura eſſet ſuo fungendi munere, & ſibi commiſſos cuſtodiendi, iuuantique: In alienos autem quod ſuis excolendis ſuper-eſſet curæ operæque, deriuaret, quo illâ Chriſti accommodabat ſententiam; Hæc oportuit facere & illa non omittere. Itaque præcipuum hoc Gaſpari Vicario ſuo præceptum dedit. Prior ac potior tui tibi cura ſit, quam eorum, quibus præes. Nam qui ſibi nequam eſt, cui bonus erit? Tua inquam tibi, domeſticorumque ſalus antiquior ſit, quam

Nō cuiusvis eſt imperare.

Negotia ciuilia fugienda.

2. Tim. 2.

Præpoſitis prima cura ſuorum.

Matth. 23.

Eccl. 14.

quam alienorum: quia nos ipsos nobisque creditos potissimum Deo præstare debemus. Perinde enim errant, qui domesticis omissis, curam auertunt ad alienos, ut qui Dei sui; immemores, hominum oculis ac voluntatibus seruiunt. Quocirca domesticorum primum deinde si vacabit, aliorum salutem consulens. Iuuandi uero ratio ut maxime communis est, ita prodest plurimum. Talia munia sunt concionum frequentatio, explicatio Catechismi, confitentium expiatio. Iam Præpositus demissione animi moderatione, caritate, prudentia, haud secus quam potestate, præstare, alijs volebat. eorumque quibus præesset paterne & imbecillitatem sustentare, & ærumnas ac molestias depellere magnopereque, eis autor erat, ut diligere se quam metui mallent, omnique ope niterentur, ut eis essent parentum loco. ita demum & ipsos admonitionem: & illos omnia in bonam accepturos esse partem. Itaque lenitate potius modestiaque in regendo uerentur; quam autoritate imperioque; ne gregem pasceret ut dominantes in cleris, quod Petrus Apostolus vetat. Hanc autem rationem præcipue seruaret aduersus quietos atque demissos Nam turbulentos, arrogantes, immodicosque; sui æstimatores acriter de suis arguendos erroribus, & seueritate, ac si opus foret, animaduersione coercendos, ut virga disciplinæ ingeniorum pernicitatem domet. Quo de genere Gaspari præcepit his verbis. Patribus Fratribusque; tuæ curæ commissis benignum te moderatumque. præbe potius, quam grauem ac seuerum nisi forte quis tua benignitate abutatur. tum enim ut eius rationibus, consulas, assumendum est aliquid seueritatis. Proinde si quem arrogantia aut superbia eff-

*Præpositi hu-
militate ce-
terisque uir-
tutibus præ-
stare debent.*

*Diligi se
quam metui
malunt.*

*Arrogantes
retundendos*

» ferri senferis; vefanos eius fpiritus grauitèr com-
 » primi retundique oportebit. Nimirum vt lapsis
 » per imprudentiam aut obliuionem ignofcere ex-
 » pedit, ita neceffe eft comprimere & coercere, fi
 » quem arrogantia retractantem fecerit, & contu-
 » macem. Neque ullo modo committendum, vt
 » quisquam in animum inducat, demum in folètia
 » peruicaciaque viftum Reftorem, ipfius indulgentia
 » re peccatis. Quippe non alia pernicies maior per
 » uicacibus ingenijs accidere potèft, quam fi ea, ti-
 » mide indulgenterque tractans, in vitijs contuma-
 » ciaque conniueas. Quippe cum talis remiffio &
 » maiores eis afferat fpiritus, & fpem faciat impuni-
 » tatis licentiaque.

*Del tuis ha-
 bendus eorū
 qui adfcifcun-
 tur in focietatem.*

Nolebat moderatores superioresque Societatis in hominibus ad suum ceterum sine delectu aggregandis, faciles nimium esse ac liberales, sed paucos è multis deligere, eosque maxime idoneos, quòd longe plus robotis fit in delecta virorum manu, quam in infinita hominum turba. Tales utique esse deligendos, qui ad Societatis institutum nati, factique viderentur. quorum scilicet uirtute, confidere liceret, tum domi, tum foris. Quos uero difficultas aut necessitas aliqua magis, quàm pietas diuinique obsequij cupido ad societatem cōpelleret; his haud quaquam patere debere Societatem. Atque hoc adeo imbiberat animo, ut

*Minus a-
 pri nulla de
 causa acci-
 piendi.*

famulos mercede aut alia ratione inductos haberi præoptaret, quam ad societatem homines minus aptos, ob domesticorum munerum necessitatem, aggregari. Quocirca Gaspari ita præcipit. Noli facile, ac sine delectu multos in Societate adfciscere, sed paucos & maxime idoneos. Namque & societatis ratio id postulat, & maiori vsui sunt pauci egregij, quam mille vulgares. Proinde

imbe-

imbecillos, inertes abiecta que virtutis homines
 rejicies, velut alienos à Societate. expetente vi-
 ros nauos, generosos, eximiaque virtute prædi-
 tos, qui magna efficientes tamen contenti sine
 paruo. Quos vero animi ac virtutis indoles adeo
 commendasset, vt apti ad Societatem censerentur,
 eos diu ac multum exercei volebat, proba-
 rique; donec illorum virtus multis ac magnis ex-
 perimentis spectata foret satis. Spectari autem
 virtutem iubebat ex sui ipsius victoria, & turbu-
 lentorum animi motuum, cupiditatumque sedatione
 magis, quam ex specie quadam pietatis, la-
 crimis, suspirijs, acrisque corporis vexatione.
 Proinde ita præcipiebatur orificari membra que
 sunt super terram, vt ea mortificatio ad exitum
 veteris hominem, nouumque induendum referretur.
 Et in hoc genere hunc præscribebat modum,
 vt ne nouis inuentis indulgendo, ipsa rei insolentia
 oculos animosque hominum offenderet. Qua
 de re Gaspari præcipitur in hunc modum. Quos ad
 Societatem aggregaueris, in impotentibus ani-
 mi moribus, cupiditatibusque edomandis magis
 exerceas censeo, quam in corporis afflictationibus,
 nouisque eius generis inuentis. Quod si ad
 coercendos interiores animorum impetus, externa
 aliqua admoueat mortificatio, talis utique
 sit, que non irrisionem, sed approbationem moueat
 intuentium, veluti assiduitas ministrandi in
 valetudinarijs, stipis eleemosynæque ad victorum
 inopiam sustentandam corrogatio: atque alia
 generis eiusdem. Magnoque nonnullis ad
 humilitatem adiumento est, superioris vitæ,
 antea in vitam societatem, ac tunc conditionem,
 in unia, occupationes, taliaque quæ ad submis-
 sionem

*Virtus ad sci-
 scendorum
 quomodo ste-
 tanda.*

*Mortificatio
 num modus.*

fronem ualeant, interdum sotijs audientibus enū-
 riare. Verum in hoc genere personarum ratio ha-
 benda videndumq; diligenter quid cuiusque cō-
 ditio, ac uirtus ferat. Quæ cautionib; adhibeatur
 plus damni fiat quam lucri. Assuefaciēdos quoq;
 Tyrones censebat seipfos rectoribus indicare, tē-
 tationesq; omnes, propensiones, motus, sensus et
 iā pietatis, diuina solatia, pēnas uolūtarias ape-
 rire: quo scilicet artes omnes hostis ibi maxime,
 insidians, ubi minime fraus timētur, a peritis
 talium rerum patefactas eluderēt, & si quid for-
 re aberrarēt, ab ijsdem in rectam re ducerentur
 uiam. Præpositorum uero summam in eō requi-
 rebat cautionem, ut ne temere quoslibet initia-
 tos uellent facris, sed uiros tantum fide ac uirtute
 diu spectata, prudentiaq. & doctrina saltem me-
 dioctri. Hicce enim præsidij Societatis. Sacerdo-
 tes, ut ex instituto uiuant, sine magoo periculo
 carere non posse. Quocirca ita Gasparem monet.
 Sacerdotio aptum idoneumq; neminem indica-
 bis: quem non doctrina ac uirtus diu multumq;
 spectata commendat. Societas quippe, ad sui insti-
 tuti ministeria obeunda, probata uirtute doctri-
 naq; expetit sacerdotes. Id adeo usus ac res ipsa
 docuit, qui enim tales non fuerunt, eos detrimē-
 to pōtius quam adiumentō scimus Societati fuisse.
 Ante omnes absentium; & procul a cætu fra-
 trum in uinea Domini defudantium commodis
 præcipue consultum uolebat. quippe cum illi do-
 mum operarij (ut ipse solitus erat dicere) porta-
 rent pondus diei & ætus. Itaque eorum necessi-
 tates uel corporum uel animorum cognoscendas
 simul, & fableuandas sedulo dicebat. E re quoq;
 esse, uiros bonos illiac aduenientes, quemadmo-
 dum

*Nō quilibet
 ipitiandi sa-
 cris.*

*Absentium
 maxime ra-
 tio habenda.*

dum se illi gerant, rogitari, ipsis autem per litteras adhiberi solatia: nec quidquam scribi asperius, quod aut molestiam, aut desperationem operis exequendi afferre queat. Satis eos ærumnarum ibi sustinere, ut temperandum sit severitate, ne afflictio addatur afflictis. Ceterum eos crebro mutari (nisi forte necessitas cogeret) vetabat. maxime à moderatoribus nondum satis gnaris locorum, nationum, negotiorumque, in quibus illi versarentur. Periculum enim esse, ne frugifera ac salubria opera disturbaret mutatio cultoris. Rectoribus porro ac Præpositis antiquissimum volebat esse, ut bonus ubique Societatis diffunderetur odor: omnisque offensus & scandalum omni ope fugeretur, vel cum detrimento rei familiaris. Melius utique esse bonum nomen quam diuitias multas. Quocirca magnopere eos monebat, ut virtutum magis quam domorum ædificijs dediti, ædificatioem ædium non ad elegantiam referrent, sed ad necessitatem, commoditatemque habitationis. Si quid esset in bonis ac fortunis, quod facefferet negotium, velut vectigalium, pecuniæque debite exatio, id munus haud minus inuidiosum quam necessarium, conducto procuratori potius, quam domestico demandarent. Impense vero Præpositos Societatis orabat, ut aliarum familiarum Religionumque moderatores religiososque viros omnes ac Sacerdotes conciliarent sibi: & cum eis quam concordissime, amicissimeque uiuerent. Proinde ad eos interdum irent salutatum, seu benevolentia captandæ tuendæque gratia, seu concordia coniunctionisque declarandæ.

Crebra sociorum mutatio fugienda.

Scandalum omni ope nitandum.

Alius, religionum homines conciliandi.

Qua-

Quales esse optaret homines è Societate.
Cap. XXI.

SOCIETATIS homines expetebat demissos, obediētes, moderatos, & omnibus in rebus, à quibus vitiosa abhorret natura, victores sui. Sine his quippe virtutibus neminem è Societate, nec Deo carum acceptumq;, nec sibi aut alijs vtilem fore: nec æquo quietoque animo in Societate victurum. Proinde omnes in sui ipsius cognitione multum ac diu versari oportere, & fibris euulsis cupiditatum, vere humilitatis ac virtutis radices altius agere. Namque vt qui ex acerbissima Christi morte & cruciatibus dolore ardeat, facile talem dolorem inurat alijs, ita qui impotens animi sui motus domitos habeat cōpressosque, haud sane difficulter eosdem in alijs

Nemo sibi iniuriam debet sumere quod diu fuerit in societate.

quoque regere & coercere posse. Neminem vero aiebat hoc nomine multum sibi tribuere debere, quod iam diu esset in Societate: neq; enim temporis diuturnitate, sed magnitudine virtutis sociorum metuendam esse dignitatem. Quippe cum sui pudere magis, quam sibi placere par foret eos, qui tam diu versati in schola virtutis, tam

Timot.^{2.}

Opinio hominum de nobis contemnenda.

paruos in virtute progressus haberent, semper discētes & nunquam ad scientiam ueritatis peruenientes. Iam uetabat hominum de se opinionem intueri, ne forte fallax illa rerum facies superbiam elationemq; animi pareret, certissimā pestem ac uenenum Societatis. Contraque auertere animos iubebat ad suæ cognitionem imbecillitatis, præcipue uero ad salutarem illam cognitionem, quantum tandem inter humana iudicia

Sui cognitio fundamentū humilitatis.

cia

cia interfit & diuina; atque inibi fundamenta iacere humilitatis suæ. Nam qui intentius consideret, quanto secus de hominibus Deus scrutator cordium iudicet, quam homines actionū spectatores, profecto coram Deo quam maxime demissurum se, humanasque laudes, quippe tam longe abhorrentes a vero, pro crucibus, irrisionibusque subiturum. Neque tamen committendum esse ut nostræ nobis infirmitatis conscij in Christi militia obsequioque cadamus animis; sed potius id agendum, ut quam nostris diffisi uiribus, tam freti diuinis, ingentes profus animos capiamus, egregiam numini operam ipso iuuante nauaturi. Hanc vero perfectæ virtutis consequendæ ostendebat viam, vt sui cuique prima esset cura: & suâ quisque conscientiam bis in die (si fieri posset) certe semel excuteret, summa vi tendens, vt vitia in se ipso deprehensa profus corrigeret, antiquissimum insuper haberet quotidianam rerum diuinarum meditationem, nullumque diem sine tali mentis pabulo sineret præterire. Et meditationē verfaci atque hære in vita, cruciatibus, ac nece Christi Domini volebat, vt pote materia absolutæ virtutis, propriaque Societatis IESV. Autor etiam erat, sub meditationem contra satanæ impetus atque insidias, vota renouandi quotidie: tentationesque omnes Diaboli & virtutum studia, non tantum vitiosas affectiones enuntiandi Confessarijs, Præpositis, spiritualibusque viris, qui eos consilio possent, aut auxilio iuuare. Eam quippe vim esse demissionis huius, vt non modo plus lucis opisque diuinæ impetret ad pugnan, verum etiam importunissimos ludificetur hostes, qui suas insidias patefactas, petitiones depulsas, confi-

Dei fiducia.

Rerum diuinarum meditationis cōmendatur.

consilia fracta intuentes, profecto segniores fiunt ad oppugnandum: demumque victi discedunt ab ijs: à quibus victores ante discesserant.

*Obedientia
qualis esse
debeat.*

Obedientiam vero requirebat cęcam, vt suo iudicio, atque opinione omiſſa, omnibus in rebus (diuina ſcilicet lege ſalua) ſine retractatione aut cunctatione parerent; neu optata odioſe, impotenteque efflagitarent à rectoribus, aut eorundẽ imperium arte quadã ad ſuam detorquerent cupiditatem: ſed vltro ſuam quiſque ſententiam dirigeret ad illorum voluntatis interpretationem. ſeq; totos hominum Dei perſonã gerentium arbitrio permitterent traderentq; rati omnibus in rebus præcipiendis eã illis mentem diuinitus datum iri, quæ plus & Deo honoris, & iſtis commo di eſſet paritura. Nã qui ſecus facerẽt, ſæpe in magnas moleſtias perturbationes, miſeriasq; incidere dicebat, quæ mala homines pernicioſo errore excæcati, exiſtimarent à Domini cruce obedientiaq; naſci, cum naſcerentur ex praua ipſorum voluntate, ac iudicio. Quocirca ſemper parere malent, quam imperare. cum præfertim regi ab alio tutum ſit, ſeipſum regere periculoſum. Vt enim interdum recte ſibi quiſ imperet, certe cæco ſui quemque amore deceptum ſæpius errare. Præcipiebat etiam, vt ſi quando in humilibus, abiectiſque verſarentur miniſterijs, impẽſe enixeque ea exſequerentur; vt quam maximum ex ijs humilitatis caperent fructum: nihilque eo tempore gratius & acceptius Deo, cuius nomine illud imperaretur ab ſe fieri poſſe crederẽt, memores minima munia rudimenta eſſe maiorum: ſegnem in inſimis animum non ſolere in ſummis excellere: contraque præſtantem in paruis facile in magnis quo-

*Humilia
munia am-
plectenda.*

quoque præstare. Namque ut Christus ait. Qui fidelis est in minimo, etiam in maximo. Illud porro sapienter monebat, ne tametsi vberioris spes fructus aliò eos vocaret; locum sibi à Præposito assignatum deferrent negligenter. Haud dubiam enim esse fraudem inferni hostis, futurum atque incertum alieni loci fructum ostentatis, ut nos à præsentis cerroque fructu destinatae abducatur regionis: quo videlicet ancipiti distractos cura ludivideretur, inanesque dimittat: quippe cum neque agrum alienum à quo absis, neque tuum a quo abhorreas, ambiguus colere animus queat. salutare hoc præceptum trita illa firmabat Apostoli voce. Dum tempus habemus operemur bonum. Quo circa confidere eos iubebat, si Deo cordi foret, quod expeterent, iniecturum utique illum hanc mentem Rectori, ut ipsos mitteret, quo magis è re foret diuina. Verum enimvero errare graviter aiebat eos, qui vellent in honore haberi propter virtutes & facta egregia maiorum suorum, a quibus ipsi degenerassent. Similiter enim istos facere, ut qui alienis ornati uestibus, honorem ac diuitiarum opinionem aucupentur. Nimirum satius esse ipsi insistentem uestigijs, maiorum virtutem ac decus æmulari, quam ab eis degenerantem aliena bona ostentare pro suis. Cæterum illud non sapientius monitum, quam salubrius. Præcipiebat domesticis in umbratili adhuc disciplina versantibus, ne ante tempus in aciem, ac pugnam exire gestirent: neque nimium suis confiderent viribus, cernentes iamdiu se graviore noxa uacare: utique cum sæpe Tyronum salutem non tam virtus, quam ipse tutetur locus, facile arcens hostiles impetus illecebrasque peccandi. Proinde dum

Luc. 16.

Locum assignatum non deferendum

Gal. 10.

Honos ex maiorum virtute vanus.

Non ante tempus exeundum ad alios invadendos.

ad ponerent Tyrannum; impense pectus solida munirent uirtute; ut tuto deinde inter hostiū tela uersarentur.

Concionatores Societatis quales expeperet.

Cap. XXI.

Concionatores nō se sed Christū prædicarē debēt SOCIETATIS concionatores identidem ad monebat, ne se ipsos prædicarent, sed Christum Crucifixum; hoc est, ne subtilibus quæstionibus, disputationibusque à uulgi sensu atque intelligentia abhorrentibus tractandis, doctrinā suā atque ingenium ostentarent, popularem auram plausumque captantes. Verum eorum sermones plerumque in rebus uersarentur moralibus, planis, & ad uulgi captum accommodatis; quæ scilicet modeste, pie, prudenterque explicatæ haud parū ualere ad sanandas hominum mentes. Quocirca hoc haberent propositum, ut sæditas peccatorum, diuinæque iniuriæ grauitas, cum cælestibus obiecta minis, auditores ad dolorem ac penitentiam compellerent. Sed operæ pretium est ipsum Gaspari præcipientem audire. Concionatoris præcipuum munus est, inquit, Auditorum suorum quàm maximum inurere dolorem, sempiternisque inferorum supplicijs ante oculos propositis, eum à sceleribus ac flagitijs deterrere. Satana quoque artes atque insidias aperire. ea demum pro concione serere, quæ uulgi quoque imperiti intelligentia potius, quam admiratio excipiat. Quocirca in concionibus nec sacrarum litterarum testimonia nimium frequentanda sunt, nec dubia & inter doctores controversa tractanda, sed certa perspicua & ad mores corri-

Præcipuum Concionatoris munus

Sacra scriptura testimonia non frequentanda.

corrigendos, fingendosq; accommodata. Proinde crebra vitiorum reprehensiones, graues de iniurijs Christo Domino illatis querimoniae: acres caelestium irarum minae, aeternorumq; suppliciorum, quae facinorosos, atq; improbos homines, apud inferos manent; imminentes mortis (quae saepe ex improviso homines nec opinantes occupat) terrores. Certa etiam capita proponuntur per colloquium, siue hominis respicientis cum Deo, siue irati Dei cum homine scelerato. Summa vero vi tendendum est, ut auditorum animi, ad motis dicendi facibus, oculos aliquando aperiatur ad agnosceda conscientiae vulnera, sacramentorumq; remedijs curanda. ita demum vtilis erunt, frugiferaeq; cōciones. Verum cauendum diligēter ne quaequā neq; praesentium neq; absentium, maxime vero Praepositorum ac magistratum nominatim increpet, aut cōpulet pro cōcione incōsulta vox. nam si quid ab eis peccatum erit, tutius ac certius secreta prudensq; admonitio domi quaeq; suae, aut in confessione curabit. Quippe publica obiurgatio lubricum est periculosumq; negotium, adeo exasperantur homines palam increpiti magis, quam corriguntur: Praepositi praecipue, quorum autoritas reprehensione apud populares haud dubie obteritur. Et quoniam magni honores magnum animos faciunt, minimeq; patientes monitionis, si quando illorum quispiam sine arbitrijs monēdus erit, hic tenebitur admonitionis modus, ut pro familiaritate grauior, aut leuior adhibeatur. Nam quae in familiaribus libertas est, in alienis licentia videri solet. Ipsam quoque reprehensionis seueritatem hilaritas vultus mitigabit, comitatusq; verborum. Quocirca remoueatur oris, ac vultus truculentia, omnisq; acerbitas orationis:

Motus auditorum.

Nemo nominatim increpandus.

Admonitionis modus.

Ad inter-

„ interponantur tempestiui complexus (si persona
 „ illius ferat) crebraq; demissionis indicia, quò sci
 „ licet hisce ille rebus delinitus æquiore animo sa-
 „ lubre admonitionis medicamentum hauriat. Nã
 „ que si ad ipsam reprehensionis amaritiem accef-
 „ ferit acerbitas reprehensionis; profecto ingenti
 „ spiritu homines rei insolentia stomachantes, ob-
 „ seruantiam erga nos vniuersam abijciant, repen-
 „ te amore in odium verso. Hęc autem de princi-
 „ pibus viris accipi uolo, deque his qui sunt cum
 „ imperio ac potestate.

*Crebritas cõ
gionum.*

Conciones autem quam creberrimas expete-
 bat, ratus ex cõmuni hoc bono multa ac magna
 bona priuata manare. Proinde nec concionem te-
 mere omitti sinebat, nec concionatores alienis
 implicari curis. Qua de re simulq; de cõcionato-
 ris solertia, diuinitus P. Gaspari præcipit. Nunquã
 „ inquit, publico bono priuatum antepones. Qua-
 „ re nec audiendarum confessionsum causa omitte-
 „ tur concio: nec puerorum idiotarumque institu-
 „ tio priuatis pietatis muneribus postferetur. Si
 „ ignotum in oppidum ueneris, prima cura erit ex

*Concionato-
ris solertia
in populi vi-
tijs ac mori-
bus cognoscẽ
dis.*

probatæ uirtutis ac fidei uiris cognoscere oppi-
 danorum incolarumque uitia, & negotia inique
 contracta; in quæ scilicet certo impetu conciones
 incurrant; ut per confessiones deinde pestes illæ
 acribus admonitionibus profligētur. Caput quip-
 pe est ad homines iuuandos, gentis uniuersæ in-
 „ genium ac mores nosse, & quoad liceat, singulo-
 „ rum morbos animorum: qui dissideant inter se,
 „ qui inimicitias gerant, quæ fraudes, quæ iudicio-
 „ rum iniquitas, quæ perfidia testium, quæ iudiciũ
 „ corruptelæ. Quocirca ex uiris prudentibus, ac pe-
 „ ritis & hęc percontanda sunt, & simul exquiren-
 dum

dum, qua tandem insistere oporteat uia, ad illo-
 rum mores mentesque sanandas. Ad hæc omni-
 ope confidentes pellicies ad suum tibi pectus ape-
 riendum; Nec alia magis ratione eorum, quibus-
 cum uerferis, saluti consulas, quam si eorundem
 sensus, mores, honestæq; uitæ impedimenta per-
 spexeris. Præcipuum utique hoc studium esse de-
 bet animorum saluti studentium: hoc demum est
 uiuos lectitare libros docentes, quæ in mortuis *Libri uiui.*
 libris nequaquam reperiatur; Neq; enim semper
 ab istis tradita æque usui esse solent, atque illa,
 quæ traduntur a uiuis, qui ipsi in negotijs ipsi
 met in præsentia uersantur. Hi profecto libri fa-
 cile nos doceant, & cautè agendi cum hominibus,
 & utiliter ad populum cõcionandi prudentiam.
 Nec uero hæc ita dico, ut sanctorum eruditorum
 que uirorum monumenta legi interdum nolim;
 sed ut moneam ex illis sententias petendas esse,
 quibus uitiorum remedia ex uiuis deprompta li-
 bris comprobentur. Quippe cum ad fidem faci-
 dam, tum exempla uocesq; sanctorum hominum
 tum sacrarum litterarum testimonia plurimum
 habeant momenti. In congressibus uerò & collo-
 quijs uultus hilaritas facilitasque potius, quã tri-
 stitia ac seueritas emineat. Nam si mœstitiã & ni- *Vultus hila-
ritas.*
 miam quandam præteferas grauitatè, multi pro-
 fecto tristi oris specie deterriti à tua consuetudi-
 ne refugient, parata lupis præda, qua absterruit
 pastor. Nimis in funiculis Adæ trahi oportet *Osq. 1.*
 homines, quos comitas allicit, grauitas terret.
 Proinde satius est dare operam, ut omnibus beni-
 gnus te præbeas, & affabilem. Reprehensio-
 nes utique benignæ sint, & molliantur spiritu le-
 nitatis, caueaturque intentius, ne qua morum,

asperitas nostram consuetudinem molestantem
 & diosamque faciat.

*Vera humi-
 litas.*

Concionatores porro demisse & de seipsis sen-
 tire, & pro suggestu se gerere iubebat, ut demis-
 sionem animi vultus & oratio ipsa facile declara-
 ret. Quicquid boni dicerent, facerentue, Deo tri-
 buerent bonorum omnium auctori, quicquid vi-
 tij incideret, aut mali assignantes sibi. Oportere
 quippe aiebat, eos in suas subinde inquirere con-
 ciones, ut si quid in concionando deliquissent, di-
 uinæq. gloriæ, aut populi offecissent commodis,
 ueniam identidē peterent a Deo. In talium enim
 uitiorum emendatione huius maxime sacrarum cō-
 cionum constare fructum. Quo in genere extat
 præclarum eius præceptum ad Gasparē Vicarium
 suum eundemq. cōcionatorē egregium. Ad Chri-
 stianā, inquit, humilitatē cōparandā, cum in cete-
 ris, tum uero in concionandi munere caput est,
 Deo bonorū omnium fonti quicquid inde fluat
 boni, acceptum referre. Namq. ille profecto pie-
 tatis sensum & populo ad audiendum Dei uerbū
 præbet, & tibi ad prædicandum. Id ipsum autem
 memeto, accepisse te nō tā tuo merito, quam de-
 precatōe Societatis, diuina socijs dona iden-
 tidem exposcentis. Et simul memor, quicquid
 pro concione recti pijque exprompseris, nequa-
 quam esse tuum, sed ore tuo loquentis Dei, so-
 licite ac sedulo diuinum talentum exerce, cuius
 aliquando redditurus es rationem. Nec quic-
 quam tibi tribue, præter delicta, socordiam, ela-
 tionem, ingratumque animum in Deum, in po-
 pulum, in socios, quorum preces id tibi donum
 diuinitus impetrarunt. Quocirca suppliciter etiā
 atque etiam a Deo petes, plane ut tibi ostendat,
 quibus

quibus nā rebus diuinos impediās conatus, quo-
 minus per te perficiat quæ velit, tua negotijs ma-
 ioribus obſtante nequitia. Ita demum ſubmit-
 tes te ex animo coram ſcrutante corda & renes
 Deo, impenſe ſolicitus, ne in concionibus con-
 greſſibusue cuiuſquam animum offendas. Hæc
 meditatio nutritrix eſt veræ germanæque demifſio-
 nis. Cognitio quippe ſui ipſius, hoc eſt imbecil-
 litatis, nequitiaque ſuæ notitia intimo concepta
 animo, Chriſtianam humilitatem ac virtutem pa-
 rit, alit, augetque. Illud enim uero meminifſe te
 uelim, ac ſapientius animo reputare multos concio-
 natores apud inferos cruciari, qui plus habuerint
 uel copiam uel leporis in dicendo, quam tēplures
 que à ſcelerata, flagitioſaque uita ad honeſtam
 piamque traduxerint. Et quod monſtri ſimile
 eſt, cum plurimis ſaluti fuerint, ipſi tamen mi-
 ferrime periire. Cur ita? nempe ob eam maxi-
 me cauſam, quia ab elatione & arrogantia inſo-
 lentes, diuina dona non Deo retulerunt accepta,
 ſed vindicarunt ſibi. Quocirca humanæ auidos
 laudis uanaque ſui opinione inflatos, inſana glo-
 riæ cupido præcipitem in locum prouexit, unde
 in exitium ruerent ſempiternum. Proinde ſe
 quiſque colligat, ſuiſque conſular rationibus. Nā
 ſi res attentius conſiderabimus, facile intelli-
 gemus, nihil omnino in nobis eſſe, in quo glorie-
 mur, niſi forte ex noſtra infirmitate a delictis pe-
 tamus gloriam. Hæc enim domi noſtræ naſcun-
 tur, hæc utique noſtra ſunt. Nam recte factō-
 rum culpa ſi qua eſt, penes nos eſt: decus penes
 Deum, qui per noſtram imbecillitatem interdum
 boni aliquid efficit, abiectis hominibus ad
 egregia utens opera; ſimul ut infinitam vim boni

*Humilitatis
initia.*

*Superbia re
medium præ
ſentiſſimum*

„ tatemque declaret suam; simul vt nostram retun
 „ dat comprimatque arrogantiam . Itaque caue
 „ socios ac fratres præ te contemnas, quasi plus-
 „ quam illi oneris, laborisque sustineas . Quin
 „ potius sic in animum inducas tuum, pijs eorum
 „ precibus diuinam flecti benignitatem, vt ma-
 „ iores tibi vires suggerat ad munus tuum rite ob-
 „ eundum. Ita plus te illis debere, quam illos tibi.
 „ Hæc profecto cogitatio non modo elationē pre-
 „ met, ne quem omninò despicias, sed etiam accen-
 „ det caritatē, vt omnes paterno cōplectaris amore.

*Monitorescō
 cionatoris.*

*Meditatio
 rerum expo-
 nendarum.*

Magnopere autem suadebat Cōcionatoribus,
 vt amicos aliquos pararent sibi, siue domesticos,
 siue alienos, viros utiq; prudentes ac pios, à qui-
 bus de suarum concionum vitijs libere admoni-
 ti, ea & agnoscerent facilius, & corrigerent. Ora-
 tioni præcipue dederent se, meditationique re-
 rum pro concione exponendarum, summaq; vi-
 niterentur proponenda alijs ipsi prægustare ani-
 mo; prorususq; eorum vim intimis percipere sen-
 sibus. Magnum quippe interuallum esse, inter vi-
 brantem animi viribus meditata, & segniter ex
 memoria conquistata promentem. Ceterum vole-
 bat vt facta dictis fidem facerent, muniaq; pieta-
 tis ac misericordiæ concionem sequerentur. Pro-
 inde ægris in valerudinarijs, vincētis in custodijs
 ministrarent, egentibus necessaria compararent
 subsidia, ceteraque Christianæ benignitatis, hu-
 militatisq; ministeria impigre obirent. Nimirum
 & hæc officia concionibus iuuari, & his officijs in
 uicem conciones. Morem gererent interdum Pa-
 rochis, & Vicarijs rogantibus, vt in eorum tem-
 plis ad populum verba facerent. Gentem porrò
 quâcunq; erudiendâ sermonibus suscepissent, præ-
 cipue

cipue diligent, impenseq; seruirent auditorum salutem, commodisq;

Iam cōtentiones & certamina pro suggestu cū *Certamina cum alijs cō-*
alijs concionatoribus, maxime cum Episcopi Vi *cionatoribus*
carijs, prorsus vitari iubebat, quāuis iustæ causæ *fugienda.*
certaminum, multæq; ac magnæ incidissent. Ex
talibus enim contentionibus non solum Dei popu-
liq; offensionē oriri; sed etiā certātium pertur-
bationē, cultusq; diuini. Societatis utiq; nomen
famāq; nō certaminibus de dignitate sua, sed con-
atibus in diuina gloria augenda, niti oportere.
Proinde nō obtrectatione & superbia cum alijs
sed comitate & demissione certandum esse: om-
niq; tēdendum ope, ne dignitatis æmulatio cui-
quā nos infestos, inuisosue faciat. Quod si quādo
exorta forte cōtrouersia nullum inueniret finem,
occultis disceptationibus ad Præpositos Ecclesia-
sticos potius, quàm publicis ad populum offensio-
nibus rem transigendā. Quo de genere P. Gaspa-
ri Vicario suo non minus salubriter quam prudē-
ter ita præcepit. Cum cœnobitis, sacerdotibusq;
omnibus facilitate modestiaque certabis. Si qua
forte offensio exorta fuerit, eorum siue iustam siue
iniustā iram tua leniet demissio, quāuis tibi in-
noxius videaris. Nec grauiorē requires ultionē,
quam ut iniuriā premas silentio, vbi nullus est iu-
ri locus. Quocirca si quādo eorum quispiā ab of-
ficio discesserit, ex animo eius dolebis vicē, quip-
pe daturi, nisi respiscat, serius aut ocius pœnas
omnium opinione maiores. Itaq; hominis casum
miseratus, eiusdē deprecator apud Deum eris as-
fiduus; Neq. solum factō aut verbo iniuriā vlcisci
religioni erit, sed etiā aliquid apud te iracundię
aut offensionis residere. Ira enim pariter & vltio

„ fugienda , cum vtriusque vna origo sit . Verum
 „ eniuvero multa Deus ac magna ijs largitur do-
 „ na, qui illatas exhibitasque molestias Christi cau-
 „ sa patienter ferunt . Idemque tardus , sed grauis
 „ vltor est iniuriæ diuino numini relicta : piorum-
 „ que ministeriorum aduersarijs tandem haud im-
 „ meritam inurit notam . At nequaquam te Deus
 „ vlciscatur, si factò, dictoue aut etiam cogitato tu-
 „ te iniuriam vlciscaris tuam . Si forte (quod Deus
 „ auertat) inter vos , ac cænobitas aliqua extiterit
 „ dissensio, solerti consilio suppressenda erit, cauè-
 „ dumque ne Præfecto vrbs , aut cæteris ciuibus,
 „ vlla alienati animi signa rem prodant . Mirum
 „ enim quantum profanos homines offendat sa-
 „ crorum Deo virorum discordia . Proinde si qua
 „ forte controuersia oriaturo , vtrique arbitrum su-
 „ metis Episcopum , qui pro autoritate , litem sine
 „ cuiusquam offensione, componat . Ac meis ver-
 „ bis Episcopum rogabis, vt si quando inimicus in-
 „ ter fratres seuerit discordias , pacem pater ipse
 „ constituat; & concordie autor quicquid inter
 „ vos fuerit controuersie tollat, ne res deueniat
 „ ad magistratus , ac tribunalia . Simul memen-
 „ tote, si quando illi vobis maledixerint , nequa-
 „ quam maledictis cum eis esse certandum , sed
 „ lingua, iraque cohibita , conueniendum Epif-
 „ copum, vti dixi , qui rebus rite compositis, ma-
 „ teriam certamini subtrahat . Tuque imprimis
 „ haud ignarus Societatis dignitatem & existima-
 „ tionem non in hominum opinione , sed in Dei
 „ gratia præsidioque positam; enixe cauebis, ne
 „ ita tueris decus Societatis , vt Dei hominum-
 „ que offensionem incurras . Denique Conciona-
 „ tores monebat , vt si qui primarij præsertim vi-
 „ ri pu-

*Discordia
 sedanda
 modus.*

ri publicis flagitijs cooperti ita eorum expeterent consuetudinem amicitiamque, ut ex peccatorum cœno nolent emergere: his denuntiarent, nostras amicitias, ac familiaritates eo tantum spectare, vt amicos & familiares ad fanitatem salutemque reuocemus animorum. Quocirca eatenus dumtaxat nos cum ipsis acturos, quatenus nostra eis consuetudo futura sit saluti. Atque illud etiam addebat, concionatores vbicunque eis res ad victum necessariæ suppeterent, nihil ab alijs accipere oportere, quod dona eripiant libertatem. Ceterum si parua quædam mitterentur, indicia benevolentia: vetius quam munera, non esse respuenda, ne amicitiam respuere videaris.

Confessarios Societatis quales effingeret.
Cap. XXIII.

CONFESSARIOS magnopere hortabatur, vt in confessionibus audiendis, animorum sanandorum cupidine accensi, comiter benigneque confitentes exciperent: quo spiritualium medicorum lenitas eos pelliceret, ad omnia conscientia: suæ vulnera haud cunctanter aperienda. Proinde ne initio præsertim confessionis gravitatem seueritatemque præ se ferrent, sed facilitatem potius ac lenitatem. Itaque P. Gaspari Armuziam ituro tale præceptum dedit. Videndum est etiam atque etiam, ne inter audiendas confessiones metus obstet libertati, seuerè excipiendo delicta; sed pugnandum potius, vt timidis animum comitas addat, diuinam efferendo clementiam, hominumque noxas eleuando, donec libero animo

*Confessarij
 benignitas
 in audiendo*

„ mo atque ore peccatorum omne euomuerint vi-
 „ rus. Et in hoc genere cautio adhibenda est, vel ma-
 „ xima. Neque enim desunt qui pudore impediti
 „ cõmissa scelera maiore scelere supprimant, salu-
 „ bri confessionis remedio in perniciẽ uerso. Quo-
 „ circa aduersus exitialem illam verecundiam om-
 „ ni ope, & arte certandum est. Flagitijs eliciendis
 „ non alia via expeditior, quam denunciare, nos lõ-
 „ ge grauiora sc̃dioraque aliorum cognouisse faci-
 „ nora: & simul illa ipsa quæ timide cunctanterque
 „ exposuerint, aptis extenuare verbis, vt facilitate
 „ confirmatus pudor fidentius reliquas vitæ aperi-
 „ at noxas. Illud uero ad liberam vocem exprimẽ-
 „ dā vltimum (etsi raro assumendum cauteq;) auxi-
 „ lium est, vt tua superioris vitæ peccata generatim
 „ scilicet vniuersæque significes, quod ita esse ipse
 „ te usus docebit ad dies. Hanc ille rationem aduer-
 „ sus timidos præscribebat: aliã porro aduersus di-
 „ utinis flagitijs, sceleribus implicitos. Donec con-
 „ fitens delicta omnia euomisset, inter fiduciã me-
 „ tumque hæsitanti animos facerent, diuinæ clem-
 „ entiã misericordiãque commemoratione, nomi-
 „ natimque proferrent homines nefandis scele-
 „ ribus infames, olim in gratiam à Deo receptos, in
 „ quorum numerum ipse quoq; uenire possit, si pari
 „ ingenuitate ac dolore sua confiteatur delicta.
 „ Ad vltimum perspectis omnibus conscientiã vul-
 „ neribus, eorum grauitatẽ ac turpitudinem acriter
 „ ostenderent; fluctuantemque animum impenden-
 „ ti numinis ira, supplicijque in homines conscle-
 „ ratos diuinitus expetitis territando, ad odiũ do-
 „ lorem compellerent peccatorum: absolutione
 „ etiam, si res poscat, in aliud tempus dilata. Obsti-
 „ tis uero animis non modo æterna inferorũ sup-
 „ plicia,

*Remediũ
aduersus
uerecun-
diam con-
fiteũtium.*

*Scelēti ho-
mines quo-
modo acci-
piendi.*

*Obstinati
quomodo fle-
tendi.*

plicia, sed etiam poenas in hac vita ab hominibus facinorosis exactas proponi iubebat, nominatimque notos aliquot appellari, qui sua demum scelera grauibus & atrocibus luerint suppliciis, ut documento sui similibus forent. Ac se usu doctum aiebat, tales homines longe plus praesentibus corporum, fortunatumque detrimentis commoueri, quam futuris animorum cruciatibus, qui procul abesse videantur.

Si quando locupletes, atque opulenti negotiatores, Magistratus, aut Praesides vitae solutioris ad confessionem accederent, ante omnia censebat eos sedulo admonendos, ut sumpto spatio bidui triduiue, intentius in anteaetam vitam suam inquirentes delicta omnia (si diffiderent memoriae) mandarent litteris, dolorisq; sensum contritionemq; a Deo suppliciter pererent. Inde principio confessionis, rationem ab eis exquirenda dicebat munerum, curationumq; quibus praesent, negotiorum quae tractarent; qua sedulitate, qua fide in ijs se gererent gessissentue. Quippe hisce percontationibus explorari facilius posse, ecquid oporteret restitui, quam si generatim interrogarentur numquid cuiquam restituere deberent. quia ad tales interrogationes prorsus abnuere consue rint, seu lucri cupiditate, seu reru inscitia excacati. Confessionibus deinde eorum exceptis, metes monitis quibusdam ac remedijs curandas. Neq; tamen a confessione absoluendos illico, sed postea quae ea quae deberet, persoluerint. Quocirca P. Gaspari de talibus hominibus praecipit in hunc modum. Confessionem non continuo sequetur absolutio sed biduum triduue dabitur eorum pectoribus certarum rerum meditatione preparadis, ut interim animorum maculas

Implicati negotijs homines quomodo accipiendi.

Differenda interdum absolutio.

382 FRANC. XAVERII

„ culas lacrimis, ac uoluntarijs eluāt pœnis. Si quid
 „ cui debent, restituant: simultatibus si quas habēt,
 „ depositis, redeāt cū inimicis in gratiam; a libidi-
 „ nis consuetudine, ceterisq; quibus impliciti sunt,
 „ flagitijs expediantur. Hæc omnia absolutionem
 „ præcurrunt rectius, quam sequuntur. Nāq; istius-
 „ modi homines in ipsa confessione promittunt, se
 „ cuncta facturos: post absolutionem fidei datæ im-
 „ memores, promissā irrita cadere patiuntur. Quo
 „ circa elaborandum est, ut hi absoluendi repræsen-
 „ tent, quod præstare debent absoluti. De nutanti-
 „ bus vero in fide confirmandis, hæc eidem Gaspa-
 „ ri præcepta dedit. Nonnullos, reperies, atque
 „ vtinam non multos in sacramentorum, maxime
 „ vero Eucharistiæ labantes fide, siue quod iā diu
 „ eius fructu carent: siue quod magnam consuetu-
 „ dinem habent cum Ethnicis, seu quod impura
 „ quorundam Sacerdotum vita apud imperitos,
 „ huius sacramenti officit maiestati. Cum his igi-
 „ tur sic agendum erit, ut primo suspiciones eorū,
 „ ac dubitationes elicias, deinde eos docendo, in
 „ fide confirmes: ut verum Christi corpus in eo my-
 „ sterio contineri haud dubie credant. Nec aliud
 „ præsentius tanti mali remedium est, quam pia ac
 „ diligens ipsius Eucharistiæ frequentatio. Iam ve-
 „ ro quoniam in familiaritate mulierū ferme plus
 „ periculi est, quam emolumenti, magnopere au-
 „ tor erat confessarijs, ut in confessionibus, in col-
 „ loquijs, in congressionibus earum, in reconcilia-
 „ tione cum coniugibus cauti essent, intentique ad
 „ suspiciones rumoresque hominum, non tantum
 „ ad culpam crimenue uitandum. Quibus de re-
 „ bus egregia sane ac salubria P. Gaspari Vicario
 „ suo reliquit monita: quæ attexere operæ prærium
 „ duxi.

*Nutantes in
 fide confir-
 mandi.*

*Mulierum
 familiari-
 tas periculo-
 sa.*

duxi. Cum mulieribus inquit, cuiusvis conditio
 nis non nisi luce palam, atque in publico, hoc est
 in æde sacra colloqueris. Nec unquam domum *Cum mulie-
ribus caute
agendum.*
 ad eas ibis, nisi forte grauiore aliquo casu cogen-
 te, ueluti ægræ cuiuspiam confessionem exceptu-
 rus: ac tum curandum erit sedulo, ut illius mari-
 tus adsit, aut cognatus aliquis, aut certe uicinus
 idoneus. Si forte virginem, aut uiduam conueni-
 ri oportebit, ad eius domum accedes, uiris spe-
 ctatæ integritatis comitantibus: quorum scilicet
 comitatus non solum offensionem, uerumetiam
 suspicionem hominum excludat. Talia uero offi-
 cia conueniendarum mulierum & rara sint & ne-
 cessaria. Quippe lubricum negotium est: ubi mi-
 nimum lucri sit maximo periculo. Et quoniam
 femina (quæ mobilitas ac leuitas muliebris inge-
 nij est) plerumque multum negotij confessarijs fa-
 cessunt, cum eis hæc maxime tenenda cautio, ut
 viros Christo adiunctos impensius excolas, quam
 eorum vxores. Nam cum natura constantiores
 sint uiri, & ab eis domestica pendeat disciplina; *Viri potius
excolendi
quàm uxores.*
 rectius profecto apud eos atque utilius opera col-
 locatur. Recte enim sapiens. Qualis est, inquit,
 rector ciuitatis, tales qui habitant in ea. Et simul
 multæ offensiones, sermonesque qui oriri solent
 ex feminarum familiaritate vitantur. Si quod in-
 ter coniuges oriatur dissidium, ad controuersiam
 tollendam, animosque eorum sedandos, omnium
 primum id ages, ut uterque idoneis meditatio-
 nibus preparati, sacram confessionem antea
 instituant vitæ: Absolutionemque tantisper si vi-
 debitur, differes, ut ad vitæ emendationem, con-
 cordiamque inter se constituendam paratiores
 reuertantur: Feminis affirmantibus se enixius di-
 uinis

„ uinis rebus operam daturas , si abstineant a con-
 „ suetudine virorum. neutiquam habebis fidem .
 „ Nam & ille muliebris feruor facile refrigescit,
Viri potius
quam uxo-
ris patrocini-
um susci-
piendum.
 „ nec unquam fere suscipitur sine graui aliqua ui-
 „ rorum offensione. Coram uxore caue culpam cõ-
 „ feras in maritum, quamuis haud dubie penes il-
 „ lum sit culpa; sed re in presentia suppressa, deinde
 „ sine arbitris, eum ad uniuersam uitam confessio-
 „ ne expiandam impelles: tum uero sub confessio-
 „ nem quam modestissime reprehensum admone-
 „ bis, ut enixe domesticæ studeat concordia. Cete-
 „ rum omni cura, in id eris intentus, ne (quod suspi-
 „ ciosissimum negotium est) uxoris patronus ui-
 „ dearis uenire contra uirum. Itaque is amice ac sen-
 „ sim monendus est primum, ut suam ipse culpam
 „ agnoscat, demum comiter ac beneuole absoluen-
 „ dus. Indorum quippe animos amor flectit, uis
 „ frangit. Cauebis igitur (ut paulo ante dixi) ui-
 „ rum accusare audiente coniuge. Namque ut mu-
 „ lieres natura subimpudentes sunt, ac procaces, fa-
 „ cile uiris ipsorum noxas, præsertim sacerdotum
 „ iudicio damnatas obiiciunt. Quocirca satius est,
 „ re dissimulata, obseruantiam maritis debitã pro-
 „ ponere uxoribus, & simul demonstrare ipsas quod
 „ uiros suos sæpe despiciatui habuerint, graui utiq;
 „ dignas esse pœna. Proinde demisse, ac patienter,
 „ si quid molestiæ a uiris accidat, perferre, eisque
 „ dicto audientes esse oportere. Noli facile coniu-
 „ gis alterius de altero querelis credere (sæpe enim
 „ & falluntur & fallunt) sed summa animi æquita-
 „ te utrumq; audies; nec incognita causa condem-
 „ nabis alterutrum. Hoc eo dico, ut illis ad con-
 „ cordiam tibi ad suspicionum fugam facilior pa-
 „ reat uia. Quod si quando eos inter se reconcilia-
 re

re ipse nequiueris, ad Episcopum aut Vicarium „
 generalem rem totam reijcies; sed ita ut neutrū „
 lædas e dissidentibus. Lædas autem necesse est „
 alterum, si alteri magis fauere uidearis. Summā „
 profecto prudentia opus est, ut ne quid offendas „
 in hoc seculo nequam, longequē prospiciendi ad „
 uersi rerum, quæ geruntur, euentus. Aduersarius „
 namque noster Diabolus non cessat, sed circuit „
 quærens quem deuoret. Maximæ autem impru- 1. Pet. 5.
 dentia est, incommoda quæ ex actionibus quam „
 uis bono animo susceptis euenire possunt mini- „
 me prouidere.

Pecuniam uero, neque restitutionis neq; elee- *Pecunia*
 mosynæ nomine diuidendam pauperibus accipere *nulla ratio-*
 confessarios nolebat: sed uel arbitrio erogante *ne accipien-*
 tum, certis pijs operibus nominatum, uel genera *da.*
 tim sodalitati Misericordiæ attribuendam cura-
 re: ita melius & sodalēs illos pauperum egestati,
 & Sacerdotes Societatis famæ utique consultu-
 ros. Si qui ad confessionem accederent, non tam
 peccatis, animorumque suorum incōmodis, quā
 paupertati, ac difficultatibus rei familiaris reme-
 dium petaturi, hos de usu sacræ confessionis ad-
 monitos, ad curam traduci iubebat animorum,
 demonstrando quanto grauiora animorum incō-
 moda sint, quam corporum: Postremo si uideretur,
 sodalitati Misericordiæ commendari. Confi-
 tentibus porro non festinatam, sed diligentem
 nauandam operam censebat, monens ut præop-
 tarent; confessiones paucas rite factas audire,
 quam multas temere properatas. Qui enim confi-
 tentes intentius excuti posse? qui eorum odijs,
 fraudibus, vitijs adhiberi remedia, nisi per otium
 curentur? An uero dubium esse quin confessio
 una

vna recte instituta multis cursim peractis præferēda sit? cum præsertim confessio aditum aperiat ad sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum.

Præcipiebat quoque ne muliebri ingenio nimium fidentes, multum temporis mulieribus ad pietatem instituendis impenderent: rectius utiq; poni operam in viris. simul quod ex iis fere solidior ac diuturnior capiatur fructus: simul quod ex virorum institutione, vxorum familiarumque vniuersarū institutio pendeat. Vere enim sapiens, Qualis est, inquit, Rector Ciuitatis, tales sunt qui habitant in ea. Postremo monebat Confessarios, vt sumpto spatio in auditas a se confessiones inquirentes viderent intentius, ecquid in delictis aliorum expiādis, ipsi deliquissent, & quæcunq; in aliens peccassent confessionibus, expiarent suis. eaque delicta in posterum summa vi corrigere niterentur. Hoc quippe studium ad recte atq; vtiliter Confessarij munus obeundum maximo adiumento futurum.

*Cultores animorum quales requireret.
Cap. XXXIII,*

SOCIOS Ethnicis conuertendis, Neophytisque erudiendis operam daturus non modo lectissimos requirebat, sed huic rei maxime deditos; vt nihil quamuis speciosum ac præclarum tanto præferrent negotio, quo nihil superis gratius, mortalibus vtilius reperiretur. Nec magnificus solum hortator erat, sed etiam autor, plus rebus ostendens, quam verbis præcipiens. Nāb; vt suo loco demonstrauius, Gentilium cōuersione, atq; institutione in omni vitaq; ipsemet nihil

nihil habuit antiquius. Quinetiam Socios, qui ex India aut ex Lusitania ad eum uenissent, iravocabat in diuini huius ministerij societatem, ut spectatissimo cuique eam prouinciam præmium daret laborum. Primarios quippe uiros potissimum tanto muneri præficiēbat, auctoritatem sequens Apostolorum, qui cum audissent, recepisse Samariam uerbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannē, Apostolorum scilicet principes. Quocirca censebat ad Apostolicum munus deligēdos uiros egregia diuque spectata fide, uirtute, constantia, sanctitate: tum quia tales utique uiros res ipsa postularet, tum uero quoniam usu doctus senserat, eam prouinciam esse grauissimis Satanę temptationibus molestijs, ærumnis expositam. Proinde in eiusmodi Dominicæ uinæ operarijs prudentiam magis ac sanctitatem, quam scientiam doctrinamque expetebat, ratus ad tot tantasque difficultates superandas necessariā profecto esse uirtutem; ad Ethnicorum autem conuersionem plus momenti sanctimoniam facere quam doctrinam. Quod si uirtutem decoraret eruditio, tum uero aiebat egregios perfectosque Euangelij præcones existere, Iaponiæ maxime opportunos, ceterisq; locis ubi acria barbarorum ingenia subtilibus interrogationibus Christianā religionē solerter explorent. Ceterum in omnibus Ethnicorum cultoribus requirebat ingenium, facultatē, ac studium peregrinę linguę addiscēdę haud dubius sine sermonis cōmercio in barbaris ad Christum aggregandis. nouisq; Christianis instituentis, nihil admodum profici posse. Itaque Apostolos prius quam gentes docere aggredierentur, diuinitus imbutos omnium facultate linguarū.

A&. 18.

Plus momenti in sanctimoniam est quam in doctrina.

Peregrina lingua addiscenda fluuium.

Præcipue optabat omnes ingenti animorum
 seruandorum cupiditate flagrare, nunquam ut e-
 ius rei prætermitterent occasionem, sed auide ar-
 riperent vrgerentque. In Neophytorum verò fa-
 lutem atq; institutionem strenue iubebat insisti.
 infantes baptismo expiari, pueros erudiri cate-
 chismo, & ante omnia baptizandis infantibus in-
 curiam vitari, obliuionemque præcipiens; ut quã
 tum humana ope prouideri posset, nemo profus
 periret sine baptismo, vnico puerilis ætatis auxi-
 lio. Suadebat quoque ut verbis rebusque Neo-
 phytos concilians sibi, studerent ab eis parentũ
 loco diligi, colique. Sic enim natura compara-
 tum esse, ut amor omnia æqui bonique consulat:
 nihilque sit amanti difficile. Quocirca in nouis
 Christianis excolendis, non fortius, quam perfe-
 uerantius eorum perferrent vitia, infirmitatem
 sustinerent, frugemque sementis factæ, laborum
 que (quamuis serç spei) fructũ velur boni Chri-
 sti domini agricolę expectarēt: haud ignari, Qui
 seminant in lacrimis in exultatione mesuros.

*Perseueran-
 tia in exco-
 lendis homi-
 nibus.*

Psal. 125.

Quod si talibus initio Christianis non vterentur
 quales expererent, ita se cum ijs gererent, ut cum
 improbis filijs boni parentes: Deique benignita-
 te freti qui hominum mentes suo demum tempo-
 re ad bonam perducit frugem, non diffiderent
 eos aliquando tales fore, quales optarent. Proin-
 de nunquam desinerent illos omni studio colere,
 præsertim cum Deus communis omnium parens,
 quamuis læsus a nobis, benigne tamen omnibus
 facere non desistat. Iam cum veteribus Christia-
 nis multum temporis esse conterẽdum negabat,
 ne frauderentur noui. Quod si officiosi illorum
 congressus vitari nequirent, at sermones inferen-
 das

*Inania offi-
 cia quomo-
 do eludenda*

dos de rebus diuinis, atque ad animorum salutem pertinētibus: vt aut pijs exculti monitis paulatim fierent meliores, aut certe colloquiorum seueritatem auersati nostrum nos negotium agere finerent in instituendis Neophytis. Exiguos verò fructus cum hominum approbatione, maximis fructibus cum aliqua vel minima offensusiuncula potiores ducebat. paruos quippe fructus cum virtutis exēplo perceptos, & diuturnos esse & semper augeri; contraque ingentes offensione hominum vitiatos paulatim corrumpi atque interire. Itaque eos iubebat aduersus omnes facilitatem ac demissionem adhibere, pacem vt ait Apostolus cum omnibus hominibus habentes; contentionesque maxime cum religiosis viris ac sacerdotibus omni ope vitantes. Et simul præcipiebat, ut facilitatis magis quam grauitatis memores hilarilētoque vultu exciperent omnes: neminemque omnino aspernarentur, ut omnes Christo lucrifacerent. Dictitabat etiam quod boni uirtus non pariat, humanas artes haud quaquam parituras sine uirtute. Proinde cauerēt diligenter, ne peruulgata hominum uia dignitatem atque honorē aut appeterent, aut appetere uiderentur; neu suis dictis factisque ad humanam potius, quam ad diuinam tenderent gratiam. Veram utique auctoritatem egregiæ virtutis comitem non hominum donum esse, sed Dei. Itaque si quando homines ipsi per se humanis artibus (omisso cælesti præsidio, germanaque uirtute) quærant auctoritatem; diuino cōsilio fieri vt eam parare dum student, funditus perdant. Ne scilicet uilia sint hominibus dona cælestia, sed haud secus, quam par est, expectentur è cælo. Nam quibus in diuinarum rerum

Rom. 12.

procuratione, hominum gratia, quam Dei potior sit, eos non tam diuinum honorem spectare, quàm suum. Verum sacrilegam illam ambitionem deum in ipsorum ignominiam, exitiumque erupturam. Itaque sibi quisque prima esset cura, suamque animam summa vi excoleret; deinde in aliorum culturam animorum verteret curas. Neque enim alienæ saluti consultatum qui suam negligeret: neque memorem fore aliorum, qui obliuisceretur sui, contraque facile euenire, ut cui sua salus cordi esset, eius cura in aliorum quoque redundaret salutem. Quocirca nullam diem rerum diuinatum meditatione, & conscientia examine vacuum sinerent præterire, & quotidie ecquid in diuino obsequio deliquisset, ecqua in re suo officio aut diuinis defuissent conatibus, reputarent: secumque cum suis mentibus circumspicerent, quam multa per eos Deus ipsorum vitio efficere desineret potius, quam quid per ipsos efficeret. Alterum enim modestiæ absolutæque virtutis incrementum esse, alterum superbiæ, vecordiæque diuina facta sibi vindicantis, qua enim uero non aliam pestem perniciosiorem pijs hominibus reperiri. Puerilis porrò ætatis educationem præcipuum opus existimans, monebat ut Christianam doctrinam puerorum gregibus, quoad eius fieri posset, per seipsi traderent, nec intermisso tam frugifero opere, neque alijs commisso. Ceterum neminem puerorum offenderent, irritarentque; sed ad veniam faciles in leuioribus noxis coniuerent, remittentes minas ut monet Apostolus: quod scilicet timida ætas alacrius salubrem capebat disciplinam.

*Puerorum
educatio.*

Ephes. 6.

Aduersus Magistratus Præpositosque Ecclesiasticos

sticos moderatione tenderent modestiaque: neque
 ullis quantumvis ingentibus eorum delictis atque in-
 iuriis laceffiti cum eis ullo modo susciperent si-
 multates. ferendo enim & dissimulando magis
 quam obsistendo superiores uinci; si minus ut sua
 ipsi corrigant uitam; at certe ut rem Christianam
 minus impediunt. Quocirca eos quasi suorum co-
 natuum, ac laborum patronos, in fructus, emolu-
 menti que partem uocarent, quicquid boni perce-
 ptum esset, id illis, secundum Deum, acceptum re-
 ferentes ita demum Christi vineae operarios.
 plus adiutorum defensorumque (si forte verbo.
 aut factis ab aliis violarentur) aut certe minus ad
 uersariorum habituros. Iam autor erat benigni-
 tatis, humilitatisque ministeria, non minus saepe
 quam libenter, exsequendi: in ualitudinariis, pu-
 blicisque eius custodiis aegros ac uinctos officijs
 pietatis, corrögataque stipe, subleuandi; sed ita
 ut simul corporibus animisque curandis opera
 praerentur, inimicitias sedando, odia restinguē-
 do, tollendo lites, dissidentes ad pacem, atque ami-
 citiam adducendo. His quippe caritatis officijs di-
 uinum amorem in animis nostris accendi, aliorum
 animos ad similia excitari facta: Dei seruis ad rei
 Christianae propagationem, plurimum accedere
 fidei autoritatis. Praecipue uero temere obloque-
 rium rumores contemnerent, qui saepe timido-
 rum conatus frangunt, atque debilitant. Extat de
 ea re egregium praecipuum P. Gaspari traditum,
 quod tale est. Si tibi pia ministeria obeunti, ut
 fit, obrectent improbi; de illorum uocibus non
 magnopere laborabis; ne quis animaduertat, te
 homuncionum uocibus a Dei obsequio absterre-
 ri, id uero laborabis; Nam quicumque talibus in
 rebus

*Misericor-
dia opera.*

*Obloquen-
tium sermo-
nes contem-
nendi.*

„ rebus falsam infamiam sermonesque hominū ex-
 „ timescunt, mundi uerius quā Christi milites sūt;
 „ utpote quos humanus respectus magis moueat,
 „ quam diuinus. Ad vltimum illud tibi antiquissi-
 „ mum esse uolo, ut memor te Societatis I E S V
 „ membrum esse, omnibus in factis dictisque tali
 „ capite & corpore dignus existas.

Hisce ex monitis facile apparet, non modo quā
 sedulo serioque Franciscus socios exemplis pari-
 ter & præceptis, ad omnem prudentiæ ac sanctita-
 tis excoleret laudem; uerum etiā quam ualde om-
 nibus in rebus Xauerij & Ignatij sēsus inter sese
 cōgruerent. quippe cum eadē eodem tēpore (etsi
 infinito propemodum locorum interuallo disiu-
 cti) Ignatius in Italia Sociis præciperet, Frāciscus
 in India. Sed uidelicet unus atq; idē spiritus illa
 utriq; dictabat, utrobiq; Societatem ad certā for-
 mans disciplinam: cælestemq; ambobus prudenti-
 tiā inspirans. Nihil autem prudentior Xauerius
 in præcipiendo, quā in regendo fuit. Quippe ubi-
 cumq; locorum esset, a Præpositis Societatis sub-
 inde omnibus de rebus certior fieri uolebat; cun-
 ctisq; incōmodis non secus medebatur, ac si ad-
 set præsens. Nam discedēs imperabat eis, ut ad se
 certis temporibus litteras mitterent, quibus litte-
 ris sociorum tumueterum tum recentium numerū,
 genera, facultates exponerēt; nimirū quibus virtu-
 tibus præditi, quibus doctrinis & artibus exculti,
 quibus addicti ministerijs, quas ad res maxime
 nati aptique uiderētur; quæ in unoquoque cu-
 piditas conseruandorum animorum emereret;
 quos quisque ferret fructus, quibus urgeretur
 angoribus, quibus molestiis ac morbis tentare-
 tur, premereturque. Demum (adeo in rebus etiā

minimis

*Xauerij pru-
 dentiæ in re-
 bus omnibus
 sui muneris
 cognoscendi*

VITAE LIB. III. 393

minimis attentus erat , ac diligēs) de domesticis famulis, ac seruis, de aere alieno , talibusq; rebus fieri se iubebat certiozem. Deque singulis vel personis vel rebus, utcunque res posceret , per litteras praecipiebat. Nec mandasse contentus , quid facto opus foret , simul imperabat Praepositis , ut ad se quamprimum scriberent, an sibi quisq; mandata curasset , ut scilicet hoc illis imperium curam acueret exsequendi mandata . Ceterum etsi ultimas Orientis terras perlustrans in barbararum gentium conuersionem incumberet totus; tamen immensa Oceani spatia remesus focios suae fidei creditos identidem reuisebat, ratus sibi pro suo duplici munere partiendas curas, ut sic adesset alienis, ut non deesset suis . Singulari utiq; industria ac virtute perfecit, ut si species quantum Christi cultum propagauerit , nullum ei spatium de Societate cogitandi fuisse ; Sin autem quantopere Societatis res curarit consideres , nihil aliud aut egisse, aut agere potuisse videatur.

Solertiter exigit imperata.

| F I N I S .

Vidi hanc vitam P. Francisci Xauerij a P. Horatio Tur-
sellino Societatis Iesu scriptam, & nihil in ea iudico ef-
se contra fidem, & bonos mores, sed potius esse valde
vtilem & magnæ ædificationis.

Ioannes de Sa

Idem ego sentio

Ioannes Azor

Idem ego sentio

Emanuel Rodeyicus

Ego Claudius Aquaiuia Societatis Iesu Præpositus Ge-
neralis historiam hanc vitæ P. Francisci Xauerij tribus
Societatis nostræ Theologis commisi videndam, qui
omnes cum eam approauerint, probo etiam vt possit
imprimi, si ita placuerit Reuerendiss. D. Vicegerenti, ac
Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij. Datum
Romæ die 8. Augusti 1592.

Claudius Aquaiuia Prepos. Gen.

Ego Bernardinus de Agorreta iussu Reuerendiss. Patris
Bartholomæi de Miranda Sacri Palatij Magistri, legi
quatuor libros Patris Horatij Tursellini Societatis Iesu
de Vita Patris Francisci Xauerij, & censeo omnia in eis
contempta, fidei catholicæ consona est, legentibusque
maxime vtilia futura esse ad illorum, fidem, deuotionē
& pietatem excitandam. Datum Romæ die 22. Se-
ptembris 1592.

F. Bernardinus de Agorreta.

